

Muhsin İlyas Subaşı

Şehirden Kültüre

Kayseri Büyükşehir Belediyesi
Kültür Yayınları

Şhirden Kùltùre

Muhsin İlyas Subaşı

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 165
Şehirden Kültüre
Muhsin İlyas Subaşı

Bu kitap KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'nin bir kültür hizmetidir.
Eserin tüm hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzemeler izin alınmadan kullanılamaz.

Birinci Baskı: Eylül 2020
ISBN: 978-605-9117-50-0

Yayın Koordinatörü : Salih Özgöncü
Yayın Yürütme Kurulu : Erkan Küp
: Mustafa Erdoğan
: Maide Güzeloğlu

Tasarım: www.bilgegrafik.com
Kapak: Ali Saraçoğlu

Baskı ve Cilt: Orka Matbaacılık, İncelik Mah. Çırağan Sk.
No: 4 Melikgazi / KAYSERİ / info@orkamatbaa.com
T.: +90 352 322 17 00

Adres: Kayseri Büyükşehir Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
T.: +90 352 220 70 90

Şhirden Kültüre

Muhsin İlyas Subaşı

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları

MUHSİN İLYAS SUBAŞI

1942'de Şarkışla'da doğdu. İlkokulu doğduğu yerde, orta ve liseyi Kayseri İmam-Hatip Okulu'nda okudu. Yükseköğrenimine İzmir'de başladı. Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nde tamamladı. Bir süre gazetecilik (1961-73), ardından Kayseri'deki çeşitli liselerde öğretmenlik (1973-95) yaptı. 1995'de emekli oldu. Yüksek öğrenimi sırasında, iki gazetenin (Hakimiyet ve Yeni Sabah) Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğünü üstlendi (1966-73)

Sanat çalışmalarına, lise dönemindeki öğrenciliği sırasında yerel gazetelerde sanat sayfaları düzenleyerek başladı. 1963'te, lise öğrenimi sırasında, 'Kayseri Ekspres' adıyla bir günlük gazetenin Genel Yayın Yönetmenliğini yürüttü. İlk şiiri 1962'de "İslâm" dergisinde yer aldı. 1965'ten itibaren "Türk Yurdu" ve "Hareket" Dergilerinde şiirleri yayımlanmaya başladı. 1968'de yayımladığı "Vuslat Türküsü" isimli ilk şiir kitabıyla tanındı. Şiir, deneme, eleştiri ve inceleme yazılarını 1965 yılından itibaren "Hareket, Türk Yurdu, Töre, Millî Kültür, Boğaziçi, Kültür ve Sanat, Yeni Düşünce, Küçük Dergi" (Sahibi ve yayını yönetmenliğini yaptı. 1979-81, 24 sayı yayımlandı) Berceste, Gültepe, Erciyes, Türk Edebiyatı, Buruciye Edebiyat, Ay Vakti, Yedi İklim ve Şiir Vakti" dergilerinde; siyasî ve aktüel konulardaki yazılarını ise "Yeni Devir, Türkiye, Hergün ve Yeni Düşünce" gazetelerinde yayımladı. 1979-81 yılları arasında, edebiyat kamuoyunda ilgiyle karşılanan 'Küçük Dergi'yi yayınladı.

Ayrıca: Dr. Esra Kürüm, Muhsin İlyas Subaşı'nın edebi kişiliği ve eserleri üzerine yaptığı doktora tezini 'Ortak Değerlerimiz Dili MUHSİN İLYAS SUBAŞI' adıyla kitaplaştırdı.

Muhsin İlyas Subaşı'nın edebi hayatı boyunca yazdıkları ve görüşleri hakkında yayınlanan yazıları, "Böyle Gördüler" (1910) ve **Vefa İle Donanmak** (1919) adıyla yayınlandı.

Katharine Branning de Büyük Selçuklu Sultan'ı Alaeddin Keykubat'ın eşi Hunat Hanım'ın hayatını anlattığı 'Ay Sultan' isimli romanını, 'Her nefesi şiir kokan Üstat Muhsin İlyas Subaşı'na' ithaf ifadesiyle yayınladı.

ESERLERİ:

OYUN: Alparslan (1964). Türkü Çağırın Toprak (2014)

ŞİİR: Vuslat Türküsü (1968); Aydınlığın Gözleri (1979); Bu Yüreğin Ülkesinde (1981); Sevgi Donanması (1982); Deryâdil (1985); Sevdâkâr (1988); Bir Sır Gibi (1991); Aşkistan (2005), Gül Seferi, (2013), Tohum (2018)

DENEME: Şiirden Şuura (2004); Roman Üzerine Notlar (2017); Aydınlığa Çağı (2017), Şehirde Kültüre (2020).

ROMAN: Ahtapot (1995); Güneşe Uçan Kelebek (2001); Aşkta Yanan Dede (2003); Ben Onurumu Çiğnetmem (2004); Aşk Prensesleri de Öldürür (2011), Ateşi Gül Eylemek (2015); Aşkımı Taşla Yazdım (2018) Beşinci Halife Ömer b. Abdülaziz (2019).

BİYOGRAFİ: Taşla Konuşan Deha (1996); Ağırnaslı Sinan (2004); İki Mevlevî (2005); Batıdaki Mevlana (2007); Batıdaki Hz. Resul (2010); Toprağın Dili (2013); Gül Devrini Arayan Adam (2016); İnandığım Gibi (2017); Oğuz'un Altın Sesi (2019).

ARAŞTIRMA-İNCELEME: Dini Hayatımızın Önemi ve Özellikleri (1972); Dünden Bugüne Kayseri (1986); Kayseri'nin Manevî Mimarları (1995); Bu Şehrin Hikâyesi (2003); Batı İslamı Tanıdıkça (2008); Batı Türkü Tanıdıkça (2008). 40. Yılında Kayseri OSB (2016) Geleceğim Okuyacağım Okuldadır (2017)

HİKÂYE: Aşkta Roller Bitince (2016); Adımı Sevgi Koyalım (2018);

HATIRA: Yalnız Yürüdüğüm Sokaklar (2014)

SEYAHATNAME: Gezi Notları (2017).

Takdim

Sevgili kitapseverler!

Hayal etmenin ve özgürlüğün kaynağı, başarının sırrı, geçmiş deneyimlerin bilgisi ve hakikat arayışı okumaktan geçmektedir. Okumak ve kitap gönülden gönüle yoldur.

Okumakla aralanır perdeler, açılır ufuklar, aydınlanır karanlıklar, çözülür sırlar, anlaşılır insanlar. Okumak, bizi cehaletin karanlığından bilgeliğin felahına çıkarır. Yepyeni ufukları bize açan kitaplarla kültürel mirasımızı ve başka dünyaları okuruz. Her bir kitap yolculuğu ile zamanımızı ve dilimizi en doğru şekilde kullanıp hayattan ve zamandan kazanmış oluruz.

Kitap, tarihi bağlamda bir hafıza, kültürel anlamda bir geleceğin tevarüsü, sanatsal bakımdan insanlığa bırakılan mirasın geleceğe taşınması, medeniyet açısından ise zamanı ve mekânı belirleme unsurudur. Kitabı ve eseri olanlar insanlık tarihini yazarlar.

İlk çağlarda dahi taşlara, mağaralara yazan insanın amacı kendini ifade etmek ve iz bırakmaktır. Gerek tahtalara, ağaçlara, derilere yazılı olsun gerekse iki kapak arasında sahifelere yazılsın kitap, kültürel bir mirastır, toplumun hafzasıdır.

İlk emre muhatap olan insan, okur Yaratan Rabbi'nin adı ile kâinatı, kendini, Rabbini ve kitabı. Bu yönüyle kitap vahiydir, hakikattir, dünya ve ahiret mutluluğunun rehberidir. "Eğitimi önemsiyoruz çünkü cehaletin düşmanıyız." sloganıyla hareket ettiğimiz güzel şehrimizde ulaşım, yol, su gibi ihtiyaçları şehircilik anlayışıyla görüp giderdiğimiz gibi, sosyal ve kültürel ihtiyaçları da dikkate almaktayız. Kitapları ve kitap yuvaları olan kütüphanelerimizi hemşehrilerimize sunma gayreti göstermekteyiz. Kayseri Büyükşehir Belediyesi olarak, siz kitapseverleri kitaplarla buluşturmak için elimizden geleni yapıyoruz. Gerek basılı, gerek e-kitaplar ile hayal etmeniz ve hayallerinizi gerçekleştirmeniz için kütüphanelerimize bekliyoruz.

Tarihsel ve coğrafi anlamda medeniyetlerin beşiği olan Kayseri’de tarihimizi, geleneğimizi, kültürümüzü ve sanatımızı yansıtan eserleri yayımlayarak halkımıza ulaştırma kaygısı taşıyoruz. Biliyoruz ki yayımladığımız eserler geleceğe bıraktığımız mirasımız, hoş bir sedamızdır. Açtığımız her bir kütüphane ve kültür merkezi, yayımladığımız her dergi ve kitap, memleketimize olan saygı ve sevgimizin somut bir göstergesidir. Akif’in dediği gibi: “Okuyorsa ahali, yapılamayacak ne var”...

Hayal eden, merak eden, araştıran ve okuyan neslimiz gelecek adına ümit vaat etmektedir. Kütüphanelerimizin raflarında okurlarıyla buluşmayı bekleyen her bir kitap bu anlayışla hareket eden hemşehrilerimizi beklemektedir. Unutmayalım ki bir insanın hayatta kendisine yapabileceği en büyük iyilik; iyi bir okur olmaktır.

Bir kütüphanenin rafında, bir kitabın sayfalarında, bir yazının satırlarında gönüllerimizin buluşması dileğiyle...

DR. MEMDUH BÜYÜKKILIÇ
KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

İçindekiler

Önsöz.....	11
Kayseri'nin Ticaret Kültürü Kaniş'ten Beslenir!	13
Farabî'de Şehir Kavramı: “El Medinetül Fâzıla”	17
Şehirler Sosyoloji Laboratuvarıdır!	25
Bayramlar Şehirlerden Göçüyor mu?	29
İki Kahraman: Melikgazi ve Şeyh Turasan.....	33
Barthold: “Sinan'ın Eserleri, Rönesans Devri Eserlerinden Aşağı Değildir!”	35
Semerkant'tan Kurtuba'ya Bir Şehir Uygarlığıdır	39
2050 Yılında Şehirler.....	47
Evlerimiz Şehirlerin Biblosuydu!.....	57
Şehirlerin Kültürel Dinamikleri.....	59
Şehirler Ağlamaz mı Sanırsınız?.....	61
Bir Şehri Görmeden Sevmek!.....	63
Harabe Şehirlerin Çılgığı	67
Sanayi, Şehri Beslerken Boğmamalı!	69
Karadeniz, Şehirler Denizi!	71

Bayramları Yahya Kemal Gibi Anlayabilsek!.....	77
Üç Defa Vurulan Şehir	81
Yollar Refahın Can Damarlarıdır!.....	85
İki Şehrin Birbirine Armağan Ettikleri.....	89
Hayrın Asaletine Bakın!.....	97
Efendim yolunuz Açık Olsun!.....	99
Gönül Şehrine Doğru!.....	103
Ağlayan Şehir Şam.....	107
Şehirler Mimarinin Şiiridir!.....	109
Buhara ve Kültürümüz.....	113
“Hiçbir Şehir, Halkın Felsefesini İstanbul Kadar Temsil Edemez!”.....	117
Din Şehrin Neresindedir?.....	123
Taşın Dillendiği Yer Divriği Ulu Camii.....	127
Kudüs’e Ağlamak Onu Kurtarmaz!.....	131
Bir Dramın Hikâyesi.....	135
Kervansaraylar, Dün Ülkenin Zenginliğiymiş!.....	139
Kültürü Şehirler İnşa Eder!.....	143
Şair ve Şehir.....	145
Moğol İşgaline Uğrayan Erzurum.....	149
Şehirler Nefes Alabiliyor mu?.....	153

İki Şehrin Beslediği Bir Aşk Hikâyesi	157
Şehirlerin Gizli Ateşi Aşk Hikâyelerindedir	161
Medeniyetin 12 Bin Yıl Önceki İzine Doğru	167
Bütün İnsanlığın Arınma Vasıtası Hac!	173
Din Medeniyettir!.....	177
Malazgirt, Yurt Aşkının Meşalesi.....	179
Medeniyetin İlk Hamlesi Kâbe'yle Başlar!.....	185
Bizim Şehirlerimizde Sömürge Lekesi Yoktur!.....	187
Yaşadığım Şehrin Saklı Yüzü!.....	189
Sivas'ın Farkı	193
Kültür Turizmi'nin Farkına Varabildik mi?	197
Müzeler Şehrine Dönüşümün Umuduyla	199
Şehir Kültüründe Edebiyat Medeniyettir	201
Şehir, Tarihiyle Zenginleşir	203
Şehirlerin Üç Düşmanı.....	205
Şehirler Zaman Canavarı Mıdır?	211
İstanbul'un Kolyesi Fetih Müjdesidir!.....	213
Şehirleri Fark Ederek Yaşıyor Muyuz?	217
Benim de Bir Köyüm Var!.....	219
Bir Kandil Gecesinde	223

Şehir hayatı, sosyalleşmenin ön şartıdır. İnsanlığın tarihine bakınız; en uzağımızdaki medeniyetlerden başlayarak bugün bize ulaşan bütün kalıntılar şehirlerde şekillenmiş olanlardır. Çünkü şehir, bir ortak duruşun ifadesidir. Yaşadığınız toplumun bu yönde oluşturduğu kurallar bir ahlaki ve hukuki disiplin haline geliyorsa, bizi buna uymaya götüren şehir sosyolojisidir. Bunun içindir ki birlikte yaşama içgüdüsü, başkalarının hukukuna da riyeti öğretmektedir. Dağ başında yalnız yaşıyorsan, çöpünü istediğin tarafa atabilirsin, ancak şehirde bunu yapamazsın, başkalarını rahatsız etme hakkının olmadığını hemen hatırlatırlar sana.

Biz, millet olarak şehre adapte olmakta pek gecikmedik. Ancak şehir organizasyonu bakımından, Batı kadar ileri ve güçlü olmadığımız ortadadır. Batı, bunu asırlar boyu başka milletleri yağmalayarak oradan elde ettikleri kazançlarla yaptı. Bizim böyle bir şansımız pek olmadı. Osmanlı'nın genişlemesi işgal ve soyma arzusundan çok, bir ideale bağlıydı; İslam'ın kuşatıcı huzurunu insanlığa kazandırmak! Bunda da kalıcı bir başarı elde ettiği söylenemez. Çünkü böyle bir genişlemeyi kalıcı hale getiremedi.

Cumhuriyetten sonra tabii sınırlarımıza dönerken, savaşların ağır bedelini ödemiş bir şehir yapısı çıktı ortaya. Şehirlerimiz savaşların ciddi tahribatına uğramasa da kendini geliştirecek kaynaklara kavuşmadığı için özellikle Anadolu şehirleri birer büyük köy görünümünden öteye gidemediler. Son yarım asır içerisinde, bir toparlanma ve genişleme çabasına şahidiz. Şehirlerimiz gerçek kimliğini de bu dönemde bulmaya başladı. Köyden şehre göç ve şehirde artan nüfusa cevap verebilecek yapılaşma bu dönemde başladı. Tabii bunun getirdiği sosyal ve ekonomik problemler şehirleşmenin en önemli sorunları olarak da karşımıza geldi. Bizim nesil, Türkiye'nin iki ayrı medeniyet tablosunun şahididir. Geçmişteki geleneksel tarza bağlı şehir hayatı en az bin yıllık birikimi bizlere yaşatarak günlere geldi. Son asrın yarısında başlayan değişime şahit olan çocuklarımız bizim sahip olduğumuz bu kıyaslamayı göremeyeceklerdir.

Siyasi erkin teşvikiyle düzensiz iç göç dalgası şehirleri varoşların işgaline uğrattı. Kırsal alandan gelenlerin şehre uyum problemlerinin yanında, şehirlerin iç dokusunu bozan sosyal baskılar en büyük olumsuzlukları oluşturmaktadır. Bu halen ortadan kalkmış değildir.

Düzensiz gelen göç unsurlarını şehirde, o şehrin kendi düzenine sokamazsınız. Şehre hizmet sunan kurumların en büyük problemleri burada başlar.

Kendi medeniyetlerini inşa edecek milletler, bunu şehirde yapacaklardır. Bugün şehir üzerine yürütülen tartışmanın ana sebeplerinden birisi bunun nasıl ve hangi yollardan yapılacağı konusunda bir fikir birliğinin oluşmamasından doğmaktadır. Mesela İstanbul'da boğaz köprüleri, hava alanları, hatta kanal meselesi şehir kültürüne ve sosyal hayatına hangi yönlerden katkı sağlayacağı konusunda ortak bir duyarlılığın ve buna bağlı olarak kabulün oluşmamasındandır. Büyük şehirler büyük projeleriyle gündeme gelirler. İstanbul'a yapılan havaalanını Anadolu'nun herhangi bir şehirde düşünemezsiniz. Keza köprüler için de öyle bir kaygınız olamaz. Şehri büyütecekseniz, özellikle de dünyada söz sahibi haline getirecekseniz, bu yatırımları yapmak zorundasınız. Anadolu şehirlerinin benzer projelerle zenginleştirilmesinden çok, ihtiyacı olan eserlerle donatılması Türkiye'nin refah düzeyini yükseltecektir.

Biz bu ikinci şehir kitabımızda meseleleri irdelerken, daha çok şehrin kimliği, insanla ilişkisi ve geleceği üzerinde durmaya özen gösterdik. Yelpazeyi geniş tutarak, sadece yaşadığımız şehri değil, aynı özelliklere sahip diğer şehirleri de gündeme almaya gayret ettik. Biraz da geçmişe giderek öneminden dolayı sınırlarımız dışındaki şehirlerden de örnekler vererek dikkatinize arz etmeye özen gösterdik. Bu çalışmamızda bu yönde bir mum yaktıysak kendimizi şanslı sayacağız...

MUHSİN İLYAS SUBAŞI

KAYSERİ'NİN TİCARET KÜLTÜRÜ KANIŞ'TEN BESLENİR!

Kayseri var olduğu günden buyana 'al-sat' anlayışına dayalı bir ticari yapıya sahiptir. Şehrin jeopolitik durumu böyle bir zarureti getirmektedir. Doğu'da sert kayalık zemin ekip-dikime elverişli değildir. Batı'da bir taraftan bataklık, onun önünde ise Yılanlı Dağı ekim alanı vermemektedir. Güneyinde Ali Dağı ve Erciyes tarım alanlarının tamamını ortadan kaldırmaktadır. Kuzeyinde ise Aladağlar silsilesi tarım ve hayvancılığın önüne kesen en büyük tarım engeli durumundadır. Bu haliyle Kayseri bir tabiat çanağı içerisine mahkum, ama varlığını sürdürmeye kararlı bir şehirdir. Bu özellikleri, onu yeni arayışlara yönlendirmiş ve bunun tabii sonucu olarak da ticaret ön plana çıkmıştır.

Şehrin bu zorunlu tercihini besleyen ise, 24 km ötede beş asır öncesine dayanan bir ticaret kompleksidir:

Kaniş-Karum, MÖ 4-5. asra kadar uzanan mazisiyle uluslararası ticaretin en önemli merkezlerinden birisidir. Burada Uzakdoğu'dan gelen ipekli kumaş ve baharatlarla, çevreden yetişen tüketim maddelerinin daha çok barter (takas) yoluyla alış-verişinin yapıldığı bir merkezdir.

Buradan çıkarılan tabletler, düzenli, sistemli ve kendi içinde hukuki kurallarını bulmuş bir ticaret kolonisinin izlerini göstermektedir.

Burada Kaniş-Karum'un ana özellikleri üzerinde durmakta fayda vardır.

Bu şehre gelen kervanlar, Hindistan ve Çin'den Mezopotamya'ya kadar uzanan uzun bir hat üzerinde sürekli ticaret yaparak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Böyle bir yerin devasa gücü büyümesini arttırmış ve sık sık yağmacı ve saldırgan kavimlerin saldırılarına uğrayarak büyük tahribatlara uğramıştır. Yapılan arkeolojik kazılar, buradaki medeniyet türlerini ve çeşitliliğinin izlerini bize göstermektedir.

Bu yüzden bazı örnek metinleri buraya aktarmada fayda görüyoruz:

KAÇAKÇILIK:

Kaçakçılık ve benzeri suçlardan dolayı Asurlular'ın hapse atıldıklarını biliyoruz. Mesela kaçakçılık yapmakla itham edilen tanınmış tüccar Puşu-ken ve yerel bir kralla aralarındaki ticarî bir meseleden dolayı anlaşmazlık çıkan Bazia adlı Asurlu hapse atılmıştır. Bazia bir mektubunda 10 aydan beri hapishanede yatmakta olduğunu belir-

terek, muhatabından, Karum'un kendisini kurtarması için krala bir elçi göndermesini rica etmektedir.

Kültepe tabletlerinde hapisane karşılığında kullanılan kelime "kişerşum"dur. Metinlerde "hapishaneye atmak, hapishaneye girmek ve hapishanede kalmak" tabirleri geçmektedir. Açıkça anlaşıldığı üzere daha tarihi devirlere girmeden önce Anadolu'da hapisaneler bulunuyordu. Bu da Eski Anadolu Toplumunda, (medeni toplumlara has), suçlunun hapishaneye konularak cezalandırılması anlayışının bulunduğunu göstermektedir.

BORÇ MUKAVELESİ

16 şeşel gümüşle ilgili, hafta ve sene tarihlemesi yapılmış bir borç mukavelesidir. Faiz oranı % 30 olarak belirlenen belgede alacaklı kimse "tüccar" olarak kaydedilmiştir. Tablette adı geçen her iki taraf ve şahitler Asurludur. Belge Eski Asur kralı II. Puzur-Aşşur'un V. hâkimiyet yılında düzenlenmiştir.

Tercüme: Kanaya'nın oğlu Adad-bani'nin mührü, Abubu'nun oğlu Enna-Su'en'in mührü, Lalum'un oğlu Dadaya'nın mührü. 16 şeşel saflaştırılmış gümüş Dadaya'nın üzerinden tüccar alacaklıdır. Elali'nin oğlu İnnaya'nın haftasından itibaren, 1 minaya ayda 1 1/2 şeşel (faiz) ilave edecek. İp'um ayı, İli-binanni'nin oğlu Aşşur-nada'nın senesi. İster Asur'da ister Anadolu'da, nerede görüşürlerse, gümüşü ve faizini tartacak.

EV SATIŞI

Ev satışıyla ilgili düzenlenmiş bir mukaveledir. Evin satışından sonra ev üzerinde herhangi bir itiraz olması durumunda evi satanların sorunu çözecekleri ve 10 mina gümüş ödeyecekleri kaydedilmiştir.

Tercüme: Aşiaşi, Kula, Gawa, Hanu, Walhaşna ve Tunuman, Haşui; bu adamlar (ile) Ab-şalim'in tüccarı ve Ab-şalim evi sattılar ve (evi) Şalma-Aşşur'un adına Puzur-Aşşur ve Ennum-Aşşur satın aldılar. Eğer ev üzerinde birisi hak iddia ederse, bu adamlar ve Ab-şalim (hesabı) temizleyecekler ve 10 mina gümüş tartacaklar. Adudu'nun oğlu Lulu'nun huzurunda, Dudubiala'nın oğlu Talia'nın huzurunda.

KÖLE SATIŞI

Anadolulu şahıslar arasında düzenlenmiş bir köle satış belgesidir. Tarmana İnar'ı, abisi ve annesinden 1/2 mina 7 1/2 şeşel gümüş karşılığında köle olarak satın almıştır. İnar'ın, Tarmana'nın evinde kötü muameleye maruz kalması durumunda, abisi ve annesinin parayı iade ederek çocuğu geri alacakları hükme bağlanmıştır.

Tercüme: Tarmana İnar'ın fiyatı (olan) 1/2 mina 7 1/2 şeşel gümüşü onun (İnar'ın) büyük abisi Haşui'ye ve onun annesi Tarmana'ya tarttı ve onu satın aldı. Eğer Tarmana'nın evinde İnar'a iyi davranılmazsa (İnar orada memnun olmazsa) İnar Tarmana'ya 1/2 mina 7 1/2 şeşel gümüşü iade edecek ve (istediği yere) gidecek. Eğer ona iyi davranılırsa (memnun olursa) İnar Tarmana'nın kölesidir. Şahit Şipunahşuş, şahit köpekler âmiri Arnuman.

BORÇ ÖDEME

Külteppeli kadın tüccar Madawada; Tamuria, Talia ve karısı İatalka'dan 1 mina (yak. 1/2 kg) gümüş, yarısı arpa ve diğer yarısı buğday olmak üzere 30 çuval tahıl ve 60 ekmeş alacaktır.

(Bu senet) Enna-Suen'in görev yılını takip eden sene, Sarratum (Şubat) ayı (nda), İ-kuppia'dan sonra gelen Kaşşum görevlisinin haftasında (düzenlenmiştir); (borçlular borçlarını) tahılı orak tutma zamanına kadar vereceklerdir. Gümüşü ise hasat zamanına kadar tartacaklardır (ödeyeceklerdir). Eğer tartmazlarsa 1 minaya, 1/2 mina daha (gecikme faizi) ilave edeceklerdir. Gümüş onların sağ olanlarının başlarında bağlanmıştır (borç ailenin sağ üyelerini de bağlar). (Tahılı) Madawada'nın ölçü kabı ile ölçeceklerdir.

NAFAKA

İrad-Kubi'nin karısı Muati'den boşanması üzerine düzenlenmiş bir mukaveledir. İrad-Kubi boşanma parası, yani nafaka olarak karısına 15 şeşel gümüş vermiştir. Tarafların birbirine itiraz etmeleri durumunda 5 mina gümüş ödeyeceği ve öldürüleceği de kaydedilmiştir.

Tercüme: Happuala'nın mührü, Kubabad rahibi Peru'aşşu'nun mührü, onun oğlu İlialianta rahibi Tarhiş'in mührü. İrad-Kubi (ve) Muati, koca ve karı, boşandılar. O (İrad-Kubi) onun (Muati) boşanma parası (nafaksı) olarak ona 15 şeşel gümüş verdi (ve) onlar boşandılar. Bir taraf fiğer tarafa itiraz etmeyecek. İtiraz eden 5 mina gümüş verecek ve onu öldürecekler. Kral Zuzu'nun ve rabi simmiltim İştär-İpra'nın hakimiyetinde. Lili[...]nin cezası.¹

¹ Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu, www.kayseri OSB com.Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu)

FARABİ'DE ŞEHİR KAVRAMI: "EL MEDİNETÜ'L FÂZILA"¹

Farabi, IX. asırda Türkistan'ın Farab şehrinde doğmuş, X. asrın ortalarında Şam'da vefat etmiş Farabi, (870-950), bir Türk bilginidir. Yaşadığı asırlar Türkler'in toplu olarak henüz İslâm'ı kabul etmedikleri bir döneme rastlamaktadır. Bu gösteriyor ki, İslâm daha o asırlarda bile Türkistan bölgesine ulaşmış ve birçok aile onunla şerefledebilmiştir. Hatta onunla yetinmeyerek, o bölgede gelecek asırlarda bile önemini koruyan Farabi gibi büyük İslâm mütefekkirlerini yetiştirmiştir. Farabi'nin önemi, elbette ki sadece bu özelliğiyle sınırlı değildir. Onun Aristo ve Eflatun'u Arapça'ya tercüme faaliyetleri, onların görüşlerinden ziyade, muhakeme ve felsefi disiplinleri oluşturma metotlarından hareket ederek İslâm düşünce sistemini kendi zeminine yerleştirmede öncülük etmesi büyük önem taşımaktadır.

Burada, Farabi'nin İslâm Felsefesindeki yerinin anlaşılması bakımından Ord. Prof. Dr. Ernst von Aster'in "*Felsefe Tarihi*" nde İslâm Felsefesini işlediği bölümüne ilk isim olarak Farabi'yle başlaması önemli bir hususiyettir. Farabi'nin devamında İbni Sina ile gelişen geniş bir liste dikkatimizi çeker. Aster, Farabi'den söz ederken; "İslâm Felsefesinde önce, başlı başına bir kişilik olarak 'Farabi' ile karşılaşırız. Aslen Türk olan Farabi için her bilgide Allah'a katılmak, Allah tarafından aydınlatılmış olmak esastır. Bu nedenle onda her mistikte olduğu gibi, gözlem aksiyondan üstündür"², tespitinde bulunur.

İslâm kültürüne, felsefi disiplini kazandıran bu büyük Türk bilgininin çok sayıda eseri vardır. Biz burada, o yıllarda, yani bundan bin küsur yıl önce şehirleşme olgusuna bakışını anlattığı "*El Medinet'ül Fazıla* (Faziletli, üstün şehir)" isimli kitabından hareket ederek, şehir felsefesine bakışının üzerinde duracağız.

Farabi'nin neden din eksenli düşündüğünün kavranabilmesi için önce bu "*Medine*" kavramının üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum.

"Arapçada 'medeniyet' kelimesi, şehir anlamına gelen 'medine'den, 'medine' kelimesi ise 'din'den türemiştir. Din Arapçada (*deyn*) şeklinde yazılır. Bu kelimenin ayrıca bir manası daha vardır; (borç) demektir. Bunun izahı yapılırken de "Bir vakte aktarılıp tehir edilmeyen borç" anlamına geldiği belirtilir; ki dinin hikmeti de burada ortaya çıkar. Yani

¹ Farabi, *El Medinet'ül Fâzıla*, (Çev. Nafiz Danışman) M.E.B. Yayınları, İstanbul 1990. s. 79 vd.

² Ord. Prof. Dr. Ernst von Aster'in *Felsefe Tarihi*, (Çev. Vural Okur), Düşüncebilim kitapları, İstanbul 2005 s. 342.

kul Allah'a karşı kendisini borçlu hissedecektir. Bu borç, herhangi bir vakit ile sınırlı değildir. "Ölene kadar kulun Allah'a kulluk borcu" ifadesi de buradan kaynaklanmaktadır. Böyle olunca medeniyet, şehir ve insan ilişkisi bakımından Farabi'nin meseleye eğilmesi biraz da dinî zaruretten doğmaktadır. Bunun için de kitabının önemli bir kısmını insan inanç ve imanı ile ilgili bölüme ayırır. "İnsanın Topluluk ve Yardımlaşmaya İhtiyacı Hakkında"ki bölümünde ise sosyolojik bir tanım yapar:

"Muhtelif insanların bir araya gelmelerinden topluluk peyda olur (ortaya çıkar). Bunlar ya kâmidirler veya eksiktirler. Kâmil olanlar üç kısma ayrılır: Küçük, orta ve büyük. Büyük topluluk, yeryüzündeki bütün insanlardan ibarettir. Ortancası, yeryüzünün (ayrı ayrı) milletlerinden teşekkül eder. Küçüğü ise bir milletin topraklarında oturan şehir halkından ibarettir. Eksik topluluk ise köy, mahalle, sokak ve ev halkından teşekkül eder."

Bu genel sınıflandırmadan sonra, şehir faktörü üzerinde durur. Onun, şehri merkeze alması, diğerlerinin önemini dikkate almadığı anlamında değildir elbette. Yaşadığı dönemin sosyo- kültürel ve sosyo-politik ve hatta sosyo-ekonomik özelliklerini dikkate alırsak, bir felsefeci için şehrin irdelenmesinde zaruret vardır.

Özel ilgi alanı olarak şehir üzerinde düşüncelerini vereceği için önce böyle bir tasnif yapmış ve sonra bütün içindeki bu parçanın meselelerine eğilmiştir. Bunu belirttikten sonra, O'nun bu konuya bakışına yönelebiliriz:

Arapça bir terim vardır: "Şeref"ül mekân bil mekân" bir mekânın şerefini yücelten orada yaşayanlardır. Farabi, bu mantıkla şehri ele alır ve orasının "Fazıl Şehir" olma ön şartını, bu şehri yöneten insanların kalitesine bağlar. Aslında o "Şehir nedir?" sorusuna cevap ararken şehrin tanımını şöyle yapar:

"Fâzıl Şehir", tam sıhhatli bir vücuda benzer. Bu vücudun uzuvları nasıl çeşitli iseler, yaratılış ve kuvvetleri bakımından nasıl biri birilerinden üstün iseler ve hepsinin başında baş rolü oynayan kalp -adında bir uzuv- varsa bu hâkim uzva mertebeye yakın olan uzuvlar ve bunların birbirleriyle sıkı münasebetleri bulunan diğer uzuvlar varsa bu tabii uzuvlara bağlı başka uzuvlar ve nihayet işleri güçleri yalnız başkalarına hizmet olan daha aşağı uzuvlar varsa, şehirde böyledir. Yani şehri teşkil eden unsurlar, yaratılışta çeşitli ve birbirlerinden üstün yapıdadırlar. Bunların arasında riyaset vazifesini gören bir insanla, mertebeye ona yakın başka kimseler bulunur. Bunların her biri kendi kabiliyet ve mertebelerini resin gayelerine uygun bir surette kullanır. Bu yüksek rütbe sahiplerinin emrinde başka kimseler bulunduğu gibi bunların da emrinde başkaları bulunur. Meratib silsilesiyle (sıralamayla) böyle alçala alçala nihayet en aşağı tabakalara varılır ki bu sonuncular, artık başkalarına emretmeyip yalnız aldıkları emirleri yerine getirirler."

Farabi, bundan sonra doğrudan "şehrin niteliği"ne etki yapacak temel faktörler üzerinde durur ve şehri tek başına yöneticisiyle özdeşleştirir ve şehri yönetecek insanın böyle bir görevi üstlenmesindeki temel disiplini de açıklar:

Fazıl şehrin reisi de gelişigüzel herhangi bir adam olamaz. Riyaset iki şeyle olur: Birisi reisin, siyasete tabiat ve yaratılışı ile müstaid (istidatlı-kabiliyetli) bulunmasıyla; diğeri reisin heyetçe ve iradi melekesi ile riyasete yetenekli olmasıyla.

Bundan sonra bu yeteneklerin detayına girer ve böyle bir şehir yöneticisinde bulunması gereken önemli vasıfları sayar:

"Üzerinde hiçbir kimse bulunmayan reis: O, fazıl şehrin önderi ve birinci reisidir; o hem fazıl milletin reisi hem meskûn olan yeryüzünün reisidir. Bu hal ancak, doğuşundan sonra iki meziyeti kendisine toplayan kimseye nasip olur:

Evvela vücudunun tam ve her uzvunun kıvamında olması lazımdır ki, vazifesini kolayca yapsın.

Sonra kendisine söylenen her şeyi tabiatıyla iyi kavrayıp anlaması lazımdır ki hem söyleyenin maksadını, hem de söz konusu olan şeyi olduğu gibi anlasın.

Sonra hafızası kuvvetli olmalı ki anladığı, gördüğü, işittiği ve sezdiği her şeyi iyi bellesin ve unutmasın.

Sonra uyanık ve zeki olması lazımdır ki, gördüğü en ufak delili anında fark edip yerinde kullanmasını bilsin.

Sonra güzel konuşmasını bilmeli ki, zamirindeki her şeyi açıkça izah etsin.

Sonra öğretmeyi ve öğrenmeyi sevmesi, buna kendini kaptırmış olması ve her şeyi kolayca öğrenmesi lazımdır ki, öğrenme ve öğretme yorgunlukları ona ne ıstırap versin ne de vücudunu hırpalasın.

Sonra yemeye, içmeye, kadınlara düşkün olmaması ve tabiatıyla oyundan sakınması lazımdır.

Sonra doğruluğu ve doğruları sevmesi, yalandan ve yalancılardan nefret etmesi lazımdır.

Sonra ulu olması, ululuğu sevmesi lazımdır ki utandırıcı şeylere düşmesin ve tabiatıyla hep yüksek şeyleri arasın ve gümüşle altın gibi şeylere ve diğer dünyalıklara göz koymasın.

Sonra adaleti ve adalet ehlini sevmesi, istibdattan, zulümden ve zalimlerden nefret etmesi lazımdır ki, hem kendi akrabasından, hem başkalarından hak arasın, onları

hakka davet etsin, istibdat kurbanlarının imdadına yetişsin, iyi ve güzel bildiği her şeyi desteklesin.

Sonra mutedil mizaçta olmalı ki kendisinden adalet istendiği zaman şiddet göstermesin, tezlik ve aksilik etmesin; fakat istibdada ve kötülüğe davet edildiği zaman şiddet ve aksilik gösterebilir.

Sonra büyük bir azim ve irade sahibi olmalı ki zaruri bulunduğu şeyleri gerçekleştirmek hususunda cesaret gösterebilir, korkak yahut yumuşak olmasın.”

Farabi, bu şartların doğal olarak bir kimsede toplanmasının güç olduğunu da hatırlatır ve hiç olmazsa bu şartlardan beş-altısını kendisinde buldurana bu görevin verilmesi gerektiğini söyler: “*Bu da olmaz ise, halk uygun bulunduğu kendi yönetiminin başına getirmelidir.*” der. Bunun da beş ayrı maddede zikrettiği özelliklerini söylerken kendisinden önceki adil şehir yöneticisinin uygulama geleneğini devam ettirmesinin önemine vurgu yapar, bu da olmaz ise, bu şartları ayrı ayrı kendisinde bulduran bir koalisyonun şehri yönetmesi gerektiğini söyler. Bir şehrin yıkılmasına zemin hazırlayan tek şartın ise, “*Hikmet*”i kendisinde bulduran bir yöneticinin olmamasıdır. Bunu şöyle izah eder:

“*Hikmet riyasetin şartı olmaktan çıktığı gün -diğer şartlar bulunsa bile- fazıl şehir yöneticisiz kalır. Şehri idare eden reis olmayınca şehir tehlikeye maruz olur. Kendisine teslim olacak bir hakim bulamayan şehir, gecikmez yıkılır!*”

Filozofumuz burada ‘*Hikmet*’ten ne kastettiğini açıklamıyor ancak verdiği tanım, “*Vahye dayanan tebliğin tatbikçisi ve adil olması*” gerektiği şeklindedir.

Şehir yöneticisinden ibaret değildir elbette. İyi bir yöneticinin olması, bir şehrin iyi olmasına yetmez. Halkının da yöneticisinin niteliklerini kavrayacak ve uygulayacak vasıfta olması gerekir. Farabi bu hususa da dikkatimi çeker ve şehirlerin niteliklerini şöyle anlatır:

“*Fazıl şehre aykırı olan şehirler şunlardır: Cahil şehir, fâsık şehir, değişmiş şehir, şaşkın şehir. Fazıl şehre aykırı olan fertlerden de şehir belalarını (belalı kimseleri) saymak lazım.*”

Cahil Şehir: Öyle bir şehirdir ki halkı saadeti ne tanırlar, ne de düşünürler. Kendilerine öğretilse bile ne onu kabul ederler ne de ona inanırlar. Onlar ancak sıhhat, servet, şehvet, serazad (başiboş) olmak, saygı ve itibar kazanmak gibi şeylere hayatın gayesi nazarıyla bakarlar.

Bu şehir başka bir sürü şehirlere ayrılır:

Zaruri Şehir: Bunun halkı yaşamak için yiyecek, içecekten, giyecekten, evden ve kadından ancak zaruri olan miktarla yetinirler ve bu şeyleri elde etmek için birbirlerine yardım ederler.

Değiştirici Sarraf Şehir: Bunun halkı ancak servetlerini arttırmağa çalışırlar. Topladıkları serveti başka uğurda kullanmayıp onu hayatın gayesi addederler.

Bayağılık Bedbahtlık Şehri: Bunun halkı hayatın maddi zevkine düşkündürler. Yemek, içmek, şehvet peşinde koşmak, tahayyüle dalmak gibi şeyleri, hele eğlence ve şakayı her şeyden üstün tutarlar.

Haysiyet Şehri: Bunun halkı başka milletler arasında ün ve itibar kazanmak, övülmek, saygı görmek şan ve şöretlerini arttırmak için el ele verirler.

Tagallüb (Zafer) Şehri: Bunun halkı başkalarını ezmeye fakat başkaları tarafından ezilmemeye çalışırlar. Bütün zevkleri zaferden ibarettir.

Cimai Şehir: Bu şehir halkı başboş yaşamayı, dilediklerini yapmayı severler.

Bu şehirlerin halkları kralları tarafından istedikleri gibi idare edilirler.

Fâsık Şehir: Düşünce itibarıyla fazıl şehirlerden fark edilmezler. Ulu ve Aziz Allah'a fazıl şehir halkı gibi inanırlar. Fakat işleri cahil şehir halkının ileridir.

Değişmiş Şehir: Eskiden fazıl şehir halkı gibi düşünüp yaşarken daha sonra başka fikirlerin tesiriyle değişmiş ve başka türlü çalışıp yaşamaya başlamışlardır.

Şaşkın Şehir: Dünya hayatından sonra saadete kavuşacaklarını zannetmekle beraber, Allah-u Teala hakkında fâsık fikir güderler.

Bu şehirlerin yöneticileri fazıl şehir yöneticilerinin zıddı sayılırlar, halkı da öyledir."

Farabi'nin idealindeki şehir, "Fazıl Şehir"dir. Ona göre, bu şehrin halkının da önemli nitelikleri olmalıdır. Böyle bir şehirde yaşayan halk niye yaşar, nasıl yaşar, bunların da disipline edilmiş olarak anlatılması gerektiğinin üzerinde durur. Ona göre insanların 'aidiyet duygusu' ile 'kolektif sorumluluğu' toplumu huzura götüren iki önemli dikkat alanıdır:

"Fazıl şehir halkının bildikleri ve yaptıkları müşterek şeyler bulunduğu gibi, bilimde ve işte saadet merhalesine bu iki şeyle varırlar: Biri, ferdi başkasına bağlayan beraberlikle, diğeri, ferdi mensup olduğu zümreye bağlayan beraberlikle. Her fert bu iki saadete ulaşmak için çalıştığı taktirde üstün bir ruh seviyesine ulaşır."

Farabi, şehirleri, kültür ve medeniyetin tek belirleyicisi, yücelticisi ve yayıcısı olarak görür. Şehirlerin bu niteliklerine evvela iyi bir yönetici ile, sonra eğitilmiş bir halk ile varılacağını söyler. Ona göre, bir yapı yığınından çıkıp şehrin insanileşmesi, için yönetenle yönetilenin vasıfları çok önemlidir. Eğitilmemiş bir toplumun adaletinin zulme dönüşeceğinin altını çizer ve "Fâsık şehir halkının adaletini zorbalığın hâkimiyeti" olarak

açıklar. Hatta bunların inançlarındaki takva hallerinin bile samimiyetten uzak istismara yönelik bir yaşama biçimi olduğunun altını çizer.

Yaşadığı dönemin özelliklerini dikkate alırsak, Farabi; Aristo ve Eflatun'dan etkilanmiş olsa bile, İslâmî disiplin içinde bir şehir hayatından yanadır. Eflatun'un devlet anlayışında özel mülkiyeti reddedilir, kadın dahi ortak sayılır, çok tanrılı bir inanç sistemi vardır.³ Farabi'nin dikkatli bir Müslüman felsefeci olarak bunları benimsemesi mümkün değildi. Şehirler, onun tanımıyla 'fazıl' ve 'fâsık' olarak ikiye ayrılrsa da, burada yaşayan insanların tamamını bu iki belirleyici ortak nitelik etrafında toplamak pek mümkün değildir. Fazıl şehirde pekâlâ kötü insanlar da bulunabilir. Zaten kendisi de yöneticilerinin istenilen bütün vasıfları taşımasının güçlüğünde söz eder ve hiç olmazsa bunlardan birkaçını kendisinde bulunduranın şehrin reisi olması gerektiğini söyler. Fâsık şehirde de kuşkusuz iyi insanlar bulunacaktır. Ancak çoğunluğun hâkimiyetiyle böyle bir sınıflandırma dikkate alınmış olmaktadır. Kendisinin ömrünü Bağdat ve Halep'te sultan saraylarında geçirmiş olmasını düşünürsek bir anlamda himayelerinde bulunduğu devlet erkânına taşımaları gerektiği tavrı tavsiye etmiş olmalıdır.

Burada dikkate alınması gereken bir önemli husus, kendisi felsefeci kabul edilen Farabi'nin şehrin tanımını yaparken daha çok sosyolojik hususları dikkate almış olmasıdır. Şehirlerin fiziki dokusu kadar beşeri dokusunun önemi elbette göz ardı edilemez.

Şehir her şeyden evvel bir sosyal muhit oluşturur ve onun içinde varlığını sürdürür. Bundan dolayı da siyasi ve sosyal özelliği yanında bir de yerleşim hususları, varlığını koruyup sürdürme stratejisi vardır. En önemlisi de şehrin iç ve dış güvenliğidir. İyi bir yönetici şehri iyi idare eder, ama güvenlik konusunda zaaf varsa, bu yöneticinin gücünü de aşabilir. Bakınız bizim o yıllardaki tarihimize bu yönde çok önemli bir uyarı yapılmıştır. Börteçine'nin vefatından sonra evlatları birbirinden ayrılırlar. Bunlar Çinlilerle savaşırlardı. Bunlardan birisi Çin şehirlerini görmüş ve aynı şekilde şehir kurmak istemiş, ancak kumandanlarından birisi: *'Efendim, biz Çinlilerin onda biri kadarız. Bizim kuvvetimiz ancak serbest kalıp hareket etmemizdedir. Halbuki şehir halkı kafeste yaşar gibi surlarda yaşarlar'* (2)⁴, diyerek buna karşı çıkmıştır. O yıllarda da bu güvenlik kaygısının aşıldığını sanmıyoruz. Ayrıca, geçinme yollarının, iş, meslek ve sanat sahibinin, zanaatkârlığın, ulaşımın, altyapı hizmetlerinin hem yönetenler için, hem de halk için ciddi bir sorun olduğu aşikârdır. Şehircilikte yöneticinin en büyük sorunu bunlarla başlar. Bu, günümüzde de geçerliliğini koruyan bir ana problem alanıdır. Elimizdeki çalışmada, bu dikkat noktalarına karşı herhangi bir uyarıcı bilgi pek yoktur. Anlaşılan

³ bk. Eflatun; *Devlet* (Çev. Ersin Uysal) Dergâh Yayınları İstanbul-2005

⁴ Corci Zeydan; *İslâm Medeniyeti Tarihi* (Çev. Zeki Megâmiz), Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1976, c. 2, s. 213

kendi şehir anlayışında işin maddi tarafını değil, sadece beşerî tarafını düşündüğünü göstermektedir. Buna rağmen, Farabi gibi bir mütefekkirin, on asır öncesinde şehircilik meselesine ilgi duyması, kabul etmek gerekir ki olağanüstü bir öngörüslülüktür. Türk İslâm toplumuna musikide, şiirde, felsefede yeni anlayışlar getiren bir insanın şehri bu gayretin dışında tutması düşünülemezdi. Galiba onu üstün insan konumuna taşıyan da bu yönü olsa gerektir.

ŞEHİRLER SOSYOLOJİ LABORATUVARIDIR!

Şehir hayatı, homojen bir topluluk olmaktan uzaklaştıkça farklı gelenekleri içinde barındıran insanlarla bir sosyoloji laboratuvarına dönüşür. Sosyal bir laboratuvar!.. Tarihte bunun çok etkin ve kalıcı örnekleri görülmüştür: Burada iç göçlerle farklı gelenekleri yaşatarak gelenleri; Müslümanı, Hıristiyanı, Musevisi, Budisti ve daha farklı inançları benimseyenleriyle insanlar birbirlerine çok şey verir ve birbirlerinden çok şey de alırlar. Bunun en bariz örneği, bir asır öncesine kadar Kayseri’de yaşanmıştır: Burada ana kitleyi Müslümanlar oluşturmasına rağmen, Ermeniler ile Rumlar farklı mezhep ve etnik aidiyetlerine rağmen, IX. asrı aşan bir zaman birlikte yaşamayı başarmışlardır. Ermenilerin 1915’te tehcirle, Rumların da 1927’de mübadele ile Kayseri’den ayrılmasına kadar buradaki birlikteliklerinden farklı anlayışlarına rağmen, bütünleşmiş bir kitleden söz edilebilir. Öyle ki Ermeniler de Rumlar da burada ana dil olarak Türkçe’yi kullanmayı tercih etmişlerdir. Her üç cemaatin de ortak kabulleri oldukça fazladır. İnsanların algılama, üretme, benimseme kabiliyetleri uzun süre aynı ortamın sosyal dokusuna bağlandıkları için bütünleşmeye doğru gider. Burada yaşayan Ermenilerin ve Rumların hemen tamamına yakını, Kayseri’ye bir daha dönme imkânlarının olmasına rağmen, bu şehre karşı aşırı derecede bir bağlılık duygusuyla yaşamış olmaları düşündürücüdür. Son dönemde Yunanistan’dan gelen bazı yaşlı Rumların gözyaşı dökmeleri, o sosyal laboratuvarın yonttuğu aykırılıkların kaybolmasından doğan bir bütünlüğün parçalanmışlığına duyulan tepkinin dilidir. Fransa’da ve Amerika’da yaşayan Ermenilerin de aynı duygularla buraya yönelmeleri, hatta neredeyse bir asra yakın bir zamandır kapalı duran kiliselerini gelip onararak açmaları da aynı dilin değişik bir biçimde yansımalarından başka ne olabilir?.. Kaldı ki Ermenilerin ülkemizi parçalamak isteyen dış güçlerle işbirliği yapmış olmalarına rağmen, bu milletin onların kilisesine el sürmeyerek koruması da karşı tarafa aynı hassasiyetin açık tezahürü olarak ortak hoşgörü ve bağış dili değil midir?

Aslında, laboratuvarın fonksiyonlarını ifa ettiği, bu farklılıkları hemen yontup ortak noktalara çekmesinden ziyade, şehirleşmede insanların zaman içinde değişime açık olmasına zemin hazırlamasında aranmalıdır. Bunu ilk bakışta İstanbul’un Sultanbeyli’sinde, Esenlerinde, Gazi mahallesinde hemen göremeyebilirsiniz aslında, zamanla mutlaka buralarda da insanlar şehir havuzuna akacak ve orada birbirinden alıp verecekleri davranış biçimiyle birlikte yaşama zarureti öğreneceklerdir. Anadolu şehirlerinde

ise bu daha hızlı bir şekilde gerçekleşecektir. Çünkü buradaki dar alanlarda insanların birbirini etkileme imkânları daha süratli ve daha etkili bir şekilde genişlemektedir.

Bunun etkili misalleri oldukça fazladır. Mesela Kayseri, son elli yıl içerisinde büyük göç almıştır. Buraya gelen insanlar, kendi örf ve adetleriyle gelmişler, zamanla, buradaki örf ve adetlerin kundağında belenmeye başlamışlardır. İlk gelenlerden şehre uyumu o kadar hızlı olanlar var ki bunları bu şehrin tabii dokusu içerisinde ayırt edici unsur olarak düşünüp, farklı bir insan olarak algılamak mümkün değildir. Bunun çarpıcı örneğini şehir aristokrasisinde çok daha rahat bir şekilde görebilmekteyiz. Bağ geleneği Kayseriliye has bir uygulama olmasına rağmen, bugün buralarda oturanların önemli bir kısmı göçle gelenlerdir. Bunlar bağ geleneklerine çok çabuk uyum sağlamışlar ve böylece şehir laboratuvarı kendi ayıklayıcı ve yeni unsurları ana gövde ile birleştirme görevini yerine getirmeyi başarmıştır. Bu tablonun geneli içerisinde bu adaptasyona giremeyenlerin ikinci kuşağı ara nesil durumunu korumuşsa da üçüncü nesil tamamıyla şehirleşmiş ve köyünü, kasabasını tanımayı bırakın, kabullenmez duruma gelmiştir.

Bunları sağlayan ana faktör olarak eğitim birliği, ihtiyaç birliği, yaşama standardını ortak algılama kabiliyeti, aynı mekanları kullanma zarureti çok önemlidir. Doğu'dan gelen insanlarla, Karadeniz'den ya da İç Anadolu'dan gelen insanları aynı teknede buluşturup, aynı değerleri kabule taşıyan şehir kültürü, ister istemez test unsuru olarak bunların getirdikleri farklı anlayışları kullanacaktır.

Burada önemli bir noktaya işaret etmede de fayda vardır:

Bunu kullanırken ana maya olarak inanç birliği çok önemli bir faktör olarak dikkate alınmalıdır. Çünkü inanç bir altyapı birlikteliğini sağlayan ana faktördür. Bizim geleneklerimiz İslâm'ın kabul değerleriyle örtüşecek şekilde geliştiği için ortak anlayışa taşımada böyle bir rahatlık şansı vardır.

Eğitim de değişimin yol haritasında bu şehir laboratuvarının dengeleme maddesi gibidir. Bir çocuk ilkokulu köyünde okuyabilir, orta ve yüksek öğrenimini şehirde yaparken zaten farklılaşarak şehirlileşmekte, böylece köylülük alt kimliğini tamamıyla silip götürmektedir. Bir de iyi bir eğitim kurumundan mezun olup mesela doktor, avukat, mühendis gibi serbest meslek dallarından birinde temayüz etmişse veya üst düzey bir bürokrat olabilmişse şehirlere yön veren insan durumuna bile gelebilmektedir.

Varlıklı insanları ortak anlayışa taşıma da kolay olmaktadır: Konfor, içte bir değişim zaruretinde en önemli itici güçtür. Köyünde bineceği merkebi olmayan bir adam, şehre gelip bir gecekondu almışsa, bu da zamanla değer bulup lüks bir bina için arsaya dönüşmüşse, bu insan birden beklenmedik bir gelire ve konfora kavuşacaktır. Dolaşısıyla bindiği arabada diğer insanlarla birlikte aynı kurallara uyacaktır. Oturduğu

apartmanın yönetim programına adapte olacak, komşuluk ilişkilerinde diğerlerine benzemeye özen gösterecektir.

Şehirler, varlıklı insanları çok çabuk ehlileştirirken, dar gelirli de bu süreç hayli uzun olacaktır. Çünkü onların, şehri algılamada varlıklı kadar etkin bir ekonomik gücü yoktur. Ancak onlar ve bütün insanlar için şehirlerin birlikte yaşama alanı haline gelmesinde, daha düzenli, daha etkili, daha sıcak bir toplumu yaratmada harman yeri olmasında, elbette sadece bu faktörler etkili değildir: Bunlara spor etkinliklerini, düğün ve cenaze merasimlerini, evlilikleri, millî ve dinî bayramları toparlayıcı, yapıştırıcı unsurlar olarak zikretmek gerekmektedir.

Burada bir özel duruma da dikkate çekmekte kuşkusuz fayda vardır: Batılıların, oryantalist iyi niyet gösterileriyle ambalajlayıp, aslında misyonerce bir niyetle İslâm ülkelerinde yenileştirme hareketi adı altında bizleri kendilerine benzetme uygulamalarının deneme alanları şehirlerdir. Daha önce de sözünü etmiştik, İngiliz diplomat'ın; "Türkiye'de avluya açılan pencereleri sokağa açtığını bir İngiliz ideolojisinin kalıcı devrimi olarak gerçekleştirdiğinden söz etmesi işte bu laboratuvar anlayışında geliştirilen ve hayata oturtulan bir yaşama tarzıdır. Türkiye, yenileşme hareketine batılılaşma imajına sarılarak bakarsa, bu tuzaklara düşmekten kurtulması mümkün değildir. Şehirler aileyi koruyarak, geleneklerini ayıklayıp devam ettirerek kendine göreliğinin çerçevesinde yenilenmelidir.

Sonuç itibarıyla şehir laboratuvarında ana malzemesi insan olan ve insanın eğilimlerinin birbirine ilişkilendirilip yeniden şekillendirildiği şehir hayatından kalıcı ve güvenli sonuç alabilmek için ekonomik kaynakların kullanımında, gelir dağılımında eşitliğin artmaya devam etmesi durumunda şehirler çok daha çabuk şekilde toparlanacak ve Türkiye'nin gülen yüzü durumuna gelecektir.

BAYRAMLAR ŞEHİRLERDEN GÖÇÜYOR MU?

Son yılların gündeme taşıdığı en önemli sosyal olaylardan birisi, bayramların turizm sektörüne destek verir hali getirilmesidir. Meseleye ekonomik girdiler açısından bakanlar için bayram tatillerinin önünden arkasından uzatılarak inanlara tatil imkanı sağlanması, olumlu bir tasarruf gibi gözüküyor.

Ancak bu hadisenin “Bayram” dediğimiz sosyal olguyu kendi ruhaniyetinden koparması da, turizme sağlanan destekten daha olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bayram yaklaşma ise biz neden yurdumuzdan yuvamızdan uzaklaşıyoruz? Neden ramazan gibi uhreviyeti yüksek bir ibadet ayının hemen arkasından tatil keyfine sürükleniyoruz?

Böyle bir bayram algısının yanında farklı ve güzel şeyler de olmuyor değil. Bundan birkaç yıl önce, sadece “Bayram” geleneklerimizi gözlemlemek üzere evime misafir olan Amerikalı yazar Katharine Branning, yaşadıklarını bakın nasıl görüyor: Bizim kaybettiğimizi dışımızdaki bir misafirimizin Amerika’dan sırf bunun için gelerek görmesi şaşırtıcı değil mi? Böyle bir şans “Kraliçe Elizabeth ve Bill Gates böyle bir zenginliği asla bilmeyecekler.” derken herhalde haksız değildi. Buyurun onun tecrübelerini birlikte okuyalım şimdi:

“30 yıldır Türkiye’ye seyahat etmeme rağmen hala bu cezp edici ülkede keşfedilecek çok şey buluyorum.

Geleneklerden biri, şimdiye kadar asla tecrübe etmediğim bir aylık uzun bir zaman dilimi olan Ramazan’ın sonunu takip eden üç günlük bayram kutlaması.

Bu nedenle bu yıl, adına ‘bayram’ denilen tatili, Türk ailemle, yazar Muhsin İlyas Subaşı’nın Kayseri’deki evinde keşfetmeye karar verdim.

Onun yazlık evi dağ eteklerine konumlanmış etkileyici Erciyes Dağı’na 10 km. uzaklıkta ve her zaman şehir manzarasına hâkim durumdadır. Ev, cennetten bir parça gibidir. Bahçesi tamamen çiçeklerle doludur. Ve o evde üç kuşağın üyeleri birlikte yaşarlar. Onlar daima neşeli tartışmalar ve samimi yemekler için hazırdırlar. Bugün ben böyle bir evde bayram ziyaretini gözlemliyorum.

Bu bayram kutlamaları aklımda daima “18 yeğenin bayramı” olarak kalacak.

Bayram kutlamalarının ilk gününün öğleden sonrasının sonlarına doğru, bir araba kapısının çarpma sesini duydum. Hemen sonra bahçe kapısı kapandı ve yetişkin bir erkek

ordusu, önce biri ve arkasından diğerleri olmak üzere sırayla içeri girmeye başladılar. 18'i de içerdeydi. Bahçedeki köşkün içini doldurdular ve kanepelerin minderlerine, divanlara oturdular. Bir araya gelen bu 18 adam ev sahibi Muhsin İlyas Subaşı'nın 4 erkek kardeşinin çocuklarıydı. Hepsi de ahenk içinde tanınmış bir insan olan amcalarına olan saygı borçlarını ödemek için oradaydılar. 6 araba ile 2 saatlik bir mesafeden, baba ocağı olan Sivas'tan gelmişlerdi. Muhsin İlyas Bey, yer aldı ve daha sonra bir hikâye anlatmaya başladı: (Tamamen bir şiir ile kutsal kitaptan parçalar ve ahlaki değerlere dair bir bitiş). Onun gürleyen sesi ve ikna edici tavrıyla söylediklerini bütün erkekler (yaş aralığı 12-60) kendilerinden geçmiş bir dikkatle dinliyorlardı. Bunlardan biri cep telefonu için dışarı çıktı ve tüm olan biteni kaydetti. Bu 18 adam olağan sohbetler yapmak yerine bilgelikle ve müthiş bir saygıyla amcalarını dinlediler. Böyle bir organizasyonu, birçok insanın ziyaretini düzenlemeyi hayal edebilir miyim? Bu kadar çok insanın bir arada bulunmasını ve bir bütünlük içinde şerefle, ailenin en yaşlı üyesine saygılarını sunmasını hayal edebilir miyim? Arkadaşım Muhsin İlyas Bey eve dolmuş bütün yeğenlerini seyredirken ve sırayla onlara elini öptürürken ne hissetmiş olacağını hayal edebilir miyim? Kraliçe Elizabeth ve Bill Gates böyle bir zenginliği asla bilmeyecekler.

Ben daha önce ramazan geleneği hakkında çok şey biliyordum. Müslümanlığın beş şartından biri olan oruçta, inananlar, ölçülü olmayı öğrenmek ve kendi kendini disipline etmek için güneş batana kadar birşey yiyip içmekten kaçınıyorlar. Ben, hem Amerika'da hem Türkiye'de güneşin batmasıyla birlikte hızla yenilen kalabalıkların iştirak ettiği sayısız iftar yemeğine katıldım. Özellikle uzun ve sıcak yaz günlerine rastlayan bir aylık imtihanın nasıl son bulduğunu ancak keşfedebildim. Ailemin Noel'i nasıl kutladıkları hakkında düşündüm ve bütün Amerikalıların 4 temmuzdaki şükran gününü nasıl kutladığını. Aileden önemli kişiler, arkadaşlar, yemek yemek ve eğlenmek bayramın ana temaları. Durum Türkiye'de de farklı değil. Üç günlük kutlamanın, net bir şekilde tanımlanmış bir seremoninin etrafında döndüğünü kısa sürede öğrendim. Tatil, tüm ülkede bir duraklama olan ciddi bir organizasyondan oluşmuş dost ve akraba ziyareti. Neredeyse herkes davet edilen yere XIX. yüzyıl Victorian modası gibi arkadaşlarının ve akrabalarının evlerine gidiyor. Geleneklere uygun olarak bu ziyaretler en yaşlı olandan başlıyor. Böylece, eğer siz elli yaşını geçmişseniz, üç gün boyunca bir yere gitmeyeceksiniz, fakat ziyaretçileriniz sakın bir akarsu gibi kapınızı çalıp size hürmetlerini sunacaklar.

Bu ziyaret ritüeli her zaman aynıdır; misafirler gelir, herkes birbiriyle öpüşür ve bayramını kutlar, otururlar. Daha sonra hizmet edenler, özenli tabaklarda, çeşitli hafif yiyecekler getirirler ve her misafire ayrı ayrı ikram ederler. Geleneksel favori ikramlar baklava, taze meyve suyu, el yapımı pastalar, çay, karpuz ve meyvedir. Misafirler kendileri için hazırlanan yiyecekleri yerken iyi dilekler değişir, daha sonra oldukça çabuk bir şekilde çatallar havada değişir. Misafirler kalkar ve gitmek için izin ister. Ziyaretler asla

yedi dakikadan fazla sürmez. Giriş ve çıkış, kısa ve tatlı, neredeyse hızlı tanışmanın Türk versiyonudur. Bu kısalığı bir parça şaşkıncı buldum. Fakat bir nevi sayım yapmak gibi gördüğüm bu geleneği anlayabildim. Gün boyunca başarıyla tamamlanmış bir sayım. Eğer bir grup misafir otururken başka bir grup misafir gelirse, oturan grup çabucak oradan uzaklaşır.

Kutlama protokolü, bir yandan gelir bir yandan ayrılır ve net bir şekilde şöyle tanımlanabilir: Kadınlar el sıkışır ve birbirlerini yanaklarından öperler. Erkekler el sıkışır ve başlarını eğerek alınlarının kenarını birbirine değdirirler. (sanırım kafa tokuşturma bu. Gelenek olduğunu sanıyorum) Çocuklar ve gençler bir saygı göstergesi olarak yaşlıların ellerini öperler. Bu yıl öncelikle kabul ettim ki ve ne yazık ki el öpmek, çağın böldüğü diğer taraflarda kesin bir işaret.

Ayrılırken, ellerinize kolonya dökülür ve evin en genç çocuğu bir kase içerisinde şeker (genellikle çikolata) tutar. Her bir misafir kapıya kadar uğurlanır.

Bu karışık coğrafyada ziyaretlerin nasıl organize edildiği benim için hala az da olsa gizemini korumaktadır. Kime ve ne zaman gidileceğine karar verilir. Eğer arabayla uzak bir yere gideceksen ve birinin kapısını çalacaksan ya o kimse de başkasına ziyarete gittiye ne olacak? Buna rağmen, tipik bir Türk tarzı içinde her şey çok güzel işler. Gerçekten de bir plan yapılmıştır. Bayram tatilinin ilk günü sadece akrabalar ziyaret edilir. İkinci gün komşular ve arkadaşlar ziyaret edilir. Üçüncü gün eğer sen daha yaşlıysan kendi yaşlılarını ziyaret etmek için yola koyulursun.

Ev sahibi buzdolabına ve kilerine bayramdan önce gerekli olan lezzetli ikramları zamanı geldiğinde misafir ordusuna sunmak için stok eder. Kocaman baklava ve su böreği tepsileri, mutfak tezgâhının üzerinde, çaydanlıklar kaynamak üzere, soda şişeleri asker gibi sıra sıra ayakta durur.

Giriş ve çıkıştaki daimi akış, bir hava alanındaki hareketliliğe benzer. Ev sahibi daha sonra gelecek misafirlerin kullanması için hızlı bir şekilde kirlenen tabakları ve çay bardaklarını yıkar. Herkes en güzel elbiselerini giyinir. Özellikle kadınlar en güzel, en ışıltılı çantalarını, eşarplarını, mücevherlerini teşhir ederler. Yüksek topuklu ayakkabılarını giyerler, saçlarını yaparlar, makyaj yaparlar ve başörtülerini özel bir kabiliyetle bağlarlar. Erkek terzileri her zamankinden daha çok çalışır. Fakat çoğu giysi şıktır, iyi ütülenmiştir, özellikle bu yılın modası gömlekler giyilir.

Bu ziyaretler çok kısa bile olsa herkesi görmeye imkân sağlar. Yapılan bu tür uygulamalar bana Noel kartlarını düşündürür. Her yıl insanlara çok sayıda Noel kartı gönderirim. Onlardan kimilerini nadiren görürüm. Fakat sık sık görüşmek, konuşmak isterim. Burada tatil ziyaretleri çoğu zaman aynıdır. Alışlagelmiş konular, sağlığın korunması (

kolesterol seviyesi herkesin aklındayken bile hala baklava tıktırırılar), yemek tarifleri, mahalle haberleri. Bunlar ağır konular değildir. Üzücü haberler ya da politik tartışmalar olmaz. Bu nedenle kimse kırılmaz. Ve elbette Türk usulü olarak herhangi bir dedikodu da olmaz. Muhabbetlerin tümü, pozitif ve olumlu, tamamen sevgi ve saygı doludur. Buna rağmen, herkes hiç beklemeden çok yüksek sesle konuşur, bu nedenle birbirlerine coşkulu ve heyecan verici görünürler.

Böylece bu çılgın ziyaret turlarında, kutlamalar, hızlı selamlaşmalar, vedalar. Bütün bunların içinde ben neredeydim? Ziyaret ettiğim insanların % 95 ini tanımıyor olmama rağmen kendimi bu toprakların ve bu camianın bir parçası gibi hissettim. Birçoğu beni tanıyordu ve kitabımı okumuştı. Bayram benim için gerçekten eğlenceli miydi? Kesinlikle evet.

Böylece nihayetinde, bu ayın haline gelmiş bayram tatili, Türkler hakkında bana ne öğretti daha önce bilmiyor muydum? Gerçekten de bu, ateşli bir şekilde, Türkler hakkında daha önce bildiğim bir çok şeyi doğruladı: Onlar ailelerini her şeyin üstünde seven insanlar. Onlar global bir topluluk olarak, birbirine bağlanmış güçlü bir yapıya sahipler. Onlar, arkadaş canlısı, eğlenmeyi seven ve elbette (doyurucu, sağlıklı, bol) yiyiciler. Bu seri ziyaretler bana hayatın kıymetini, bize verilen nimetlerin güzelliğini, sorumluluklarımızı, hayatın değerini ve anı yaşamamız gerektiğini hatırlattı. Onların bizden önce gelenlerle, bizden sonra gelecekler arasında kurmaya çalıştıkları bağı gördüm. Onlar, gizli gücün gerçeğindeki gelişimsel süreci yeniden onaylarlar, gelenekleri yad etmenin ve kuvvetli bağların gerçeğini. Fakat bunların hepsinin üstünde bu bayram tatili şunu anlamamı sağladı. Bu insanlar, dinsel ve sosyal inançları ile onlara miras kalan bu özellikleriyle bir kabile gibi güçlü bağlarla birbirlerine bağlılar. Bu geleneksel ziyaretler bana paha biçilmez bir ders verdi. Sizi destekleyen ve size yardım edenleri tanıma ve hatırlama fırsatı: Aile, arkadaşlar, komşular, öğretmenler, şifacılar. Sonunda en büyük kavram, dünyadaki tüm varlıklar. Tüm içtenliğimle bayramınız kutlu olsun.”

İKİ KAHRAMAN: MELİKGAZİ VE ŞEYH TURASAN

Haçlı seferlerinin bilinmeyen karanlık yüzü bugüne kadar arzu edilen seviyede aydınlatılamamıştır. Görünürde Kudüs'ü kurtarmak üzere yola çıkan katiller, Anadolu'dan geçerken büyük tahribatlara sebep olmuşlardır. Steve Runciman bu konuları irdeleyen üç cilt halinde hacim bir kitap yayınlamış ve saldırganlığı kınamıştır:

“Haçlılar temelde barbar işgalcilerdir. Maalesef Tanrı'nın onlardan yapmasını istediği işe dair düşünceleri, oldukça yıkıcı ve medeniyet dışıydı. Haçlı orduları, anlamadıkları bir medeniyetle karşılaştıklarında oldukça kabaydılar. Tarihin acımasız kanunlarına göre, her ferdin suç ve deliliklerinin faturasını bütün dünya öder. Doğu ile Batı'nın birlikte ve birbirinin içinde eriyerek medeniyetimizi doğuran müşterek gayretinin uzun süresi içinde Haçlı seferleri trajik ve tahripkâr bir devreydi. Yüksek idealler, zalimlik ve mal mülk hırsı, teşebbüs ruhu, tahammül ve acılı katlanmalar, kör ve mutaassıp bir bencillikle lekelenmiştir. Ve... Bizatihi kutsal savaş da, Tanrı adına oynanan uzun bir tahammülsüzlük sahnesinden başka bir şey değildi ki, bu da Kutsal Ruh'a karşı işlenen bir günahtır.”¹

Bu savaşlar dokuz defa düzenlenmiş ve iki asra yakın bir zaman sürdürülmüştür. Avrupa'dan yola çıkan Haçlı sürülerinin Kudüs'e ulaşabilmek için Anadolu'dan başka geçecek yolları yoktu. Bu topraklara her girdikçe de yıkımlarına devam ettiler. Bunların ağır tahribatına karşı Anadolu'da henüz yeni yeni varlık haline gelen Türk Beylikleri, bunlara ciddi şekilde karşı koymuşlar ve bunların bu toprakları ele geçirmelerine izin vermemişlerdir. Burada iki önemli isimden, daha doğrusu iki büyük kahramandan söz etmemiz gerekiyor:

Melik Ahmet Gazi'dir; Melik Ahmet, Danişmentlilerin ilk beyidir. Kendisinin hem ilimde hem de siyaset ve savaşçılıkta hocası Şeyh Turasan Hazretleridir. Battal Gazi'nin torunu olan Şeyh Turasan, Ahmet Gazi'ye gündüzleri savaşçılığı geceleri ise ilmi öğretmek yetiştirmesine sağladı.

Kaynaklarda Melikgazi'nin Malazgirt Savaşına katıldığını anlatır. Sultan Alparslan, barış teklifinin Bizans İmparatoru Romanos Diogenes tarafından reddedilmesi üzerine Artuk, Saltuk, Mengücek, Danişment, Çavlı ve Çavuldur adlı emîrleriyle yüksek bir yerden

¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. 3. s. 405., (Çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-1992

Bizans ordugâhını gözetledikten sonra savaşa ilgili olarak onların görüşlerini sormuş, bunun üzerine Dânişment Melik Ahmet Gazi, o günün çarşamba olduğunu, bugünü ve yarını silâhları hazırlamakla geçirip elbiseleri temizleyerek zemzemle yıkanmış kefenleri hazırladıktan sonra cuma günü hatiplerin minberlerde, “Yâ rabbi, İslâm ordularını mansur ve muzaffer eyle!” diye dua ettikleri zaman ihlâsla tekbir getirip düşman üzerine saldırılması gerektiği tavsiyesinde bulunmuş ve “Eğer şehitlik mertebesine erişirsek bu ne güzel mükâfat!” (el-Kehf 18/31); “Ve eğer galip ve muzaffer olursak bu ne büyük başarıdır!” (et-Tevbe 9/11) meâlindeki âyetleri okuyarak moral kaynağı olmuştu.

Şeyh Turasan Hazretleri hakkındaki rivayetler de çeşitlidir; Ancak onun bilinen en önemli özelliği Ahmet Yesevi dergahına bağlı olduğu, Turesan şehrinde doğduğu için bu adla anılarak Anadolu’ya gelip Kayseri-Nevşehir arasında bugün Tekke Dağı diye anılan bölgede dergahını kurarak özellikle Hıristiyan halkın İslamlaşmasını sağladığıdır. Şeyh Turasan’ın Kayseri ve civarını Kapadokyalılardan alarak burasının ilk Meliki olduğu yönünde yaygın rivayet vardır. Daha da önemlisi, kendisinden söz eden kaynaklarda; bu göreve getirildikten sonra, Haçlıların buradan geçerken onların hem yollarını değiştirip uzatarak, hem de saldırılar yaparak güçlerini zayıflattığı anlatılmaktadır. Selçuklu Devleti’nin Moğollar tarafından saldırıya uğramasında, onların hücumlarına direnerek önemli bir mücadele vermiş, ancak kendi müritleriyle burada şehit edilmekten kurtulamamıştır. Hakimiyet alanı Aksaray’a kadar genişlediği için orda konakladığı yere bir dergah inşa etmiş ve dağa da ‘Hasan Dağı’ adı verilmiştir.

Melik Ahmet Gazi şehrin doğusunda, Şeyh Turasan ise batısında adeta Kayseri’nin iki koruyucusu olarak kendilerine ait anıt mezarlarında yatmaktadırlar.

Şeyh Turasan’ın feyzinden faydalanan Alaeddin Keykubat’ın hanımı Hunat Hatun, onun kabrinin bulunduğu bölgeye büyükçe bir zaviye yaptırarak, manevi gölgesinin günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Sanırım şehrin manevi gücü bunlardan gelmektedir.

BARTHOLD: "SİNAN'IN ESERLERİ, RÖNESANS DEVRİ ESERLERİNDEN AŞAĞI DEĞİLDİR!"

Vasilij Viladimiroviç Barthold, 1869 yılında Petrograd'da (St. Petesburg) doğdu. Aynı şehirde üniversitenin Doğu Dilleri bölümünde okudu. Uzun bir süre Almanya'da çalıştı. Daha sonra ülkesine döndü. 1901 yılında okuduğu üniversitenin Asya İslâm ve Türk Tarihi profesörlüğüne yükseldi. 1930 yılında Rusya'da ölen Barthold, İslâm Araştırmaları ve Türkoloji dallarında büyük şöhrete sahip bir bilim adamıdır. Onun dilimize İslâm Medeniyeti Tarihi adıyla çevrilen eseri büyük ilgi görmüştür. Bu eserin bir başka önemi de kültürümüze Prof. Dr. M. Fuad Köprülü tarafından yorumlanarak sunulmuş olmasıdır. Ayrıca Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler adlı bir kitabı daha dilimize kazandırılmıştır. Biz burada bu eserden bazı alıntılar yaparak onun Türk kültürüne bakışını aktarmaya çalışacağız.

Yazar, Türkler'in İslâm'ı seçişlerinin ilk ciddi edebi ve kültürel çalışmaya kapı aradığını söyler. Bugün ilk kültürel eserlerimiz İslâm'ı kabul edişimizden sonra büyük gelişme göstermiş ve kayıt altına alınmıştır. Yazar bunu Yusuf Has Hacib'in eseriyle başlatarak şöyle der:

"Türkistan'da Türk halkları arasında İslâm dini XI. asırdan itibaren yayılmaya başladı. XI. asırda Kaşgar Hanı için Türk dilindeki ilk Müslüman eseri Kutadgu Bilig yazıldı. Bu kitapta, memurlar ve padişahların vazifeleri hakkında ahlaki hikâyeler anlatılmaktadır. Türklerde İslâm'dan önce de yazı olmasına rağmen İslâm'ın ve Fars Edebiyatının tesiri o kadar kuvvetli oldu ki İslâmiyet'i kabul etmiş olan Türkler İslâmiyet'ten önceki mazilerini tamamıyla unuttular... XII. asırdan başlayarak İslâm propagandacıları, Türkler arasında İslâm dinini kuvvetlendirmek için Türk dilinde birtakım manzum ve mensur eserler yazmaya başladılar. Bu nevi eserlerden Hoca Ahmet Yesevi'nin nazımları (şiiirleri), hatta bugüne kadar, halk şairleri için bir örnek vazifesi görmektedir. Araplar ve Farslar tarafından başlanmış olan medeni faaliyeti Türkler'in taze kuvvetleriyle devam ettirdiklerini ve Müslüman medeniyetine yeni bir hayat verdiklerini düşünmek elbette mümkündür. Türkler hakikaten -her ne kadar başkalarının örneğine göre olsa da- Türkistan'da ve Küçük Asya'da kendileri için bir yeni edebî dil meydana getirdiler."¹

¹ Vasilij Viladimiroviç Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi* (Çev. Mehmet Fuat Köprülü), s. 65., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, İstanbul 1940

Bunun içindir ki “Türk dili daha XIII. asırda, İslâm dünyasının üçüncü kültür dili”² oldu.

Yazar, medeniyetin diğer bir unsuru olarak mimariyi görür. Aslında mimari, İslâm’ın ilk çağlarında camilerin inşasıyla gelişme buldu. Toplumun ortak değeri olarak cami, İslâm’da ibadetin birlikte yapılmasında ana mekândır. Kur’an’da ibadetlerin camide yapılması teşvik edilmiştir: “Allah’ın mescitlerini (camileri) ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte, doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.”³ Bu ve benzeri ayetlerle cami ilahî işaret noktası olunca, bunun gelişmesi için oluşan ortak şuur sonuç vermiş ve büyük camiler inşa edilmiştir. Barthold, bunun İslâm coğrafyasındaki gelişmesinin hareket noktası olarak da Selçuklular’ı işaret eder:

“Muhtelif yerlerdeki mimari tiplerinin birbirine yaklaşması -eğer böyle bir yaklaşma olduysa- ve umumiyetle medeniyetin muhtelif kavimler arasında yayılması, Orta Asya’dan çıkan Selçuk Türk hanedanının muvaffakiyeti sayesinde olmuştur. Selçukiler XI. asırda bütün İran’ı zapt ettiler ve kısa zaman için de olsa, Akdeniz ve Kızıldeniz’den Çin hudutlarına kadar olan bütün İslâm dünyasını hâkimiyetleri altına aldılar. Selçukiler devrinde, şehir hayatının terakkisini (gelişmesini) devam ettirmek, ticaret ve sanatı yükseltmek çarelerine başvuruldu. Bazıları bugüne kadar saklanmış olan büyük binalar inşa edildi.”⁴

Yazar, Selçukluların bu gelişmişliğinin Osmanlı döneminde de devam ettiğini söyler:

“Müslüman dünyasının XV. asırdan sonra tamamıyla inhitata (gerilemeye) uğradığını ve medeniyete hiçbir şey vermediğini düşünmemelidir. Türkiye, XV-XVII. asırlarda yalnız kendinin askerî kuvvetiyle şöhret kazanmakla kalmadı, İstanbul, İslâm dünyası için büyük medeni merkezlerden biri oldu. O, kütüphanelerinde sakladığı Farsça el yazmalarının çokluğu bakımından, Avrupa şehirlerinden yalnız Londra ve Leningrad’dan sonra geliyor. Medeniyete yapılan hizmet yalnız maziden kalmış yadigârları (hatıraları) tanıtmakla kalmadı, yeni bir temel üzerine İran’inkinden ayrı bir mimari üslubu da meydana getirildi. Büyük Türk mimarı Sinan’ın yaptığı eserler, sanat bakımından Avrupa’daki Rönesans devri mimari eserlerinden hiç de aşağı değildir.”⁵

Barthold, İslâm dünyasından yağmalananel yazmalarıyla Londra ve Leningrad’ı zikretse de Batılıların kendilerini ön plana çıkarabilmek için “İslâm dünyasının geri kaldığı” yolundaki iddialarının asılsızlığını göstermek amacıyla yukarıdaki satırlara

² age., s. 68.

³ Tevbe suresi, ayet 18.

⁴ *İslâm Medeniyeti Tarihi*, s. 55.

⁵ age., s. 75.

ilaveler yapar, Kâtip Çelebi'yi ve Evliya Çelebi'yi anlatır. Bu iki Çelebi'nin eserlerinden söz ederken şöyle demektedir:

"Onun eserlerinden biri bibliyografik büyük bir telifdir ki edebiyat ve ilmin her bölümünü içine almaktadır... Onun diğer bir eseri de coğrafyaya dair olup bu eser, Avrupa'nın coğrafyaya ait malumatlarıyla müslümanlarınkini bir araya getirmek hususunda ilk tecrübedir. Avrupa coğrafya edebiyatında o zaman bu tür bir tecrübe henüz yapılmamıştı. Yine XVII. asırda Evliya Çelebi büyük bir seyahat yaparak meşhur eserini yazdı. Bu eser bazı uydurmalarına rağmen içindeki malumatın bolluğu ve genişliği bakımından Arapların en büyük coğrafyacılarını geride bırakmaktadır."⁶

Yazar, eserinin son sayfalarında, bu anlatılanlara bazı ilaveler yaptıktan sonra görüşlerini şu cümlelerle tamamlamaktadır:

"Bunların hepsi, Müslüman dünyasının XIX. asırda Avrupa tesiriyle uyanmaya başlayıncaya kadar 'derin uyku'da olduğu hakkındaki fikrin, lüzumundan fazla abartılı olduğunu iyice göstermektedir."⁷

Vasilij Viladimiroviç Barthold'un eserine onun eserinin iki katından daha geniş bir hacimde ekler ve izahlar yapan Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, yakın ilişki içerisinde bulunduğu bu rus bilgininin eserine getirdiği çeşitli açıklamalarını "Müstemlekecilğin müdafii âlimler" başlığı altında bir önemli notla tamamlar. Biz bu tür eserlerin ana yapısını göstermesi bakımından bu kısa bölümü buraya aynen almakta fayda gördük:

"Barthold, eserinin sonunda, müstemlekeci büyük Avrupa devletlerinin en medeni vazifelerini (!) göstermek ve onu müdafaa etmek istemiştir. İlmî ve tarihî değil, tamamıyla siyasi mahiyette olan bu görüş, bir Rus âlimi için belki tabiidir; fakat Türk ve İslâm mütefekkirleri, emperyalizmin bu gibi manasız müdafaalarını ancak ibretle karşılayabilir!"⁸

Köprülü'nün bu hükmüne katılmamak mümkün değil. Belki İslâm ve kültürümüz bakımından yapılan iyi çalışmalardan birisi de bu eserdir. Buna rağmen yazarla yakın dostluğu olan Köprülü böyle bir hatırlatmayı yapma gereğini duyuyor. Bu da Batılıların ne kadar tarafsız kalmaya çalışırlarsa çalışsınlar alt şuur hâline gelen tarafılık kompleksinden kurtulamadıklarını göstermektedir.

⁶ age., s. 76.

⁷ age., s. 77.

⁸ age., s. 246.

SEMEREKANT'TAN KURTUBA'YA BİR ŞEHİR UYGARLIĞIDIR

20. yūzyılda yaŝamıŝ Fransız asıllı bir oryantalist olan Maurice Lombard, 1957-1960 yılları arasında, Ecole Normale Superieur ve Ecole Pratique des Hautes Etudes okulunun VI. seksiyonunda verdiği derslerde konu olarak "İslâm'ın yayılması"nı seçmiŝtir. Bu derslerde İslâm'ın ekonomik hedeflere bağlı olarak yayıldığını öne sürerken, bize ve özellikle Batı'ya önemli hatırlatmalarda da bulunmaktadır. Bu ders notlarını daha sonra, *İlk Zafer Yıllarında İslâm* adıyla kitaplaŝtırdı. Yazarın bu kitabında öncelikle "İslâm uygarlığının Semerkant'tan Kurtuba'ya kadar bir Őehir Uygarlığı"¹ tespiti oldukça önemlidir. Onun bu görüşünü destekleyen çok sayıda bilgin vardır: Marshall Hodgson da aynı ifadeleri kullanır: "İslâm, uzun bir kent dini geleneğinin sonucudur ve bu geleneğin herhangi bir Őekli kadar Őehir kökenlidir."² Bir kısım oryantalistin sübjektif görüşle, İslâm'ın ilkel toplumlarda gelişme bulduğu iddialarına önemli cevap niteliği taşıyan bu görüşü besleyen tamamlayıcı bilgilerde yazar, önemli tarihî bilgiler aktarmaktadır. Lombard bu görüşü destekleyen ŝu açıklamaları da yapar:

"Nihayet belirtelim ki kısaca tahlil etmeye çalıştığımız olay, İslâmlaşma (din), Araplaşma (dil), Samileŝme ve Doğululaŝma (uygarlık) Şeklinde ilk dönemde Şehirlerde ortaya çıkmış ve gelişmiŝti. Şehir çevreleri bu faaliyetlere pek yatkın bir manzara gösteriyordu. Zira Şehirlerde yerleşmiş bir düzen vardı. Buralarda yer tutan yenilikler yağ lekesi gibi çevredeki kırsal alana yayılıyordu. Dolayısıyla VIII. ve XI. yüzyıllarda İslâm dünyası göz kamaŝtırıcı bir Şehirleşme hareketinin merkez alanıydı. Şehir hayatının ileri olduğu bölgeler, yenilikten ilk önce ve en derin Şekilde etkilenen ülkeler olmuşlardı."³

Yazar, İslâm toplumunun gelişmesini maddi unsurlara dayarken, kendisinin çalışma ve ilgi alanıyla sınırlı kalarak bunları söylüyor olmaktadır. Ona göre, İslâm hareketinin hızla yayılmasının altında mevcut yönetimlerin ağır baskılarından doğan toplumsal yorgunluk da vardır. Suriye ve Mısır'ı denetiminde tutan Helen kültürü, erimeye yüz tutmuş ve kilise kendi içinde bütünlüğünü kaybederek Hristiyanlıktaki mezhepler arası çatışma alanına dönüşmüştür. Halk güven duygusunu kaybedince iktidarlara sırtını döner. Bu, geçinmek ve yaşamaktan başka gayesi olmayan yığınlar için olağan bir taleptir. Yönetimler de ideallerinin gerisinde kalınca ister istemez, halk yeni vaatlere kapılarını

¹ Maurice Lombard, *İlk Zafer Yılları'nda İslâm* (Çev. Nezih Uzel), Pınar Yayınları, İstanbul 1983, s. 22.

² Marshall G. S. Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, c. 2, İz Yayınları, İstanbul 1993 s. 368.

³ *İlk Zafer Yıllarında İslâm*, s. 19.

açacaktır. İslâm işte bu noktada doyurucu cevaplarla gelmektedir. Evvela, kimsenin inancına karışmıyor. Sonra, adil davranıyor. Kimse haksızlığa uğramıyor. “Güçlünün zayıfı ezmesi” gibi, insan tabiatına aykırı zalimce uygulamalara izin vermiyor. İslâmî yönetimde can güvenliğinin ekmek kadar aziz oluşu, insanların İslâm’a ilgi duymasına sebep olmaktadır. Ancak tek neden bu değildir. İslâm bunun yanında haksızlıklara imkân vermemektedir. Sevgiyi insanlığın ortak ülküsü hâline getirerek insanların birbirini sevip kucaklamasına zemin hazırlamaktadır. Hiçbir İslâm fatihi, intikam duygularıyla hareket etmemiş ve bu yolla insanlara acı çektirmemiştir. Hz. Muhammed’in amcasının oğlu ve çok sevdiği yakın dostu Hz. Hamza’yı şehit eden Vahşi’nin Mekke’nin fethinde Peygamber’e gelip af dilemesi ve İslâm Peygamberi tarafından affedilmesi, İslâm savaşıları için yalın bir örnektir. Hiçbir İslâm fatihi, bu örneği gözardı ederek, hasmına savaştan sonra intikam duygusuyla yaşanamazdı. Nitekim tarih boyunca da öyle yaptı... Yazarın aşağıda anlattıklarını maddi temele dayandırmasının arka planındaki gerçek sebep budur. Buna rağmen Lombard’ın söyledikleri önemli şeylerdir:

“Bu kadar küçük bir fatihler topluluğunun hareketlerinin bu derece kolay ve çabuk gelişmesinin sebepleri ne olabilirdi? Her şeyden önce Araplar, Suriye ve Mezopotamya Sami dünyası ve Mısır’ın yaşlı toplulukları tarafından ‘bir kurtarıcı’ gözüyle karşılanmak şansına sahip bulunuyorlardı. Bundan ayrı olarak bu topluluklardan bazıları Araplara etnik ve dil bağlarıyla bağlıydılar. İsyân Doğu’nun geleneği idi. Her zaman dinî renk taşıyor, lakin daima derin sosyal sebeplere dayanıyordu. Dolayısıyla İslâmî tebliğin demokratik, eşitlikçi, çok yönlü eğilimleri, söz konusu sosyal ve dinsel isyan hareketlerine olumlu cevap verebiliyordu. Fetihlerin böylesine kolay oluşu ilk bakışta böyle bir nedene bağlanabilirdi. Şehirlerde yaşayanların düzen ve barışa olan özlemleri, fatihlerin işlerini kolaylaştıran bir başka unsur oluyordu... Müslümanlar yönetimleri altına aldıkları halklara karşı insafli davranıyorlardı. Bu insanlarla ilişkileri her alanda kolaylıkla geliyordu. Aslında fatihler kimsenin dinine fazla bir değer vermiyorlar, hatta kuşkulu davranıyorlardı. İşkenceye, zulme ve din değişikliği için zorlamalara hiçbir zaman girişmediler. Muzaffer kumandanların tek isteği, vergileri düzene sokmaktı. Esasta ve şekilde iyi düşünülmüş bir vergi sistemi din bilginlerinin denetiminden geçiyor ve çeşitli toplulukların saygın kişilerinin verdikleri garantilerle işlerlik kazanıyordu. İnançlara tanınan özgürlük ekonomik faaliyetin bir gereği idi... Yeni İslâm İmparatorluğu’nun kuruluşu, Batı için şaşırtıcı biçimde ekonomik gelişme kapılarını açmıştır. Cermen istilası Batı’nın çöküşünü hızlandırmışsa, Müslüman fetihleri de bu uygarlığın yeniden uyanmasına yol açmıştır.”⁴

Müslüman fatihler için mesele yalnızca “vergi” midir? Sanmıyoruz. Fütuhata çıkan orduların ana amacı, ana idealleri olan İslâm’ı daha geniş alanlara yaymak ve böylece

⁴ age., s. 15 vd.

dünyanın Müslümanlaşmasına katkı sağlamaktı. Arnold'un ifadesiyle, sadece "Kur'an'ın işareti üzerine, dini tebliğ için yollardaydılar."⁵ Giden ordular, vardıkları bölge halkına önce dini tebliğ ediyorlardı. Bu tebliğe olumlu cevap alınır, buraya sadece bir yönetici atayıp halkı yine kendi hâline bırakarak geri dönüyorlardı. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme siyasetinde bunun kolonizatör dervişler aracılığıyla yapılmış olması, bu geleneğin asırlarca bu anlayış içerisinde sürdürüldüğünü gösterir. Bu tavır, genişlemenin vergiye dayandırılmayacağı gerçeğini ortaya koyar. Ancak fethedilen yerdeki vergi uygulamasında gayri adil bir durum varsa bu elbette düzeltilecektir ve İslâmî vergi anlayışı yerleştirilecektir. Baskından, talandan, soygundan bıkmış halka güvenlik sağlıyorsanız, bunun bir bedeli vardır. Bu da yönetimin en doğal hakkıdır. Böyle yapmasa, alınan bölgedeki varlığını neyle ispat etmiş olacaktır?... Burada önemli bir husus daha vardır: O da, İslâm tebliğcilerinin geniş halk kitlelerine ulaşabilmeleri için dağ başındaki köy ve mezralar yerine şehirlere yönelmeleridir. Bu yöneliş, şehir medeniyetinin İslâm'daki stratejisini belirlemesi bakımından önemlidir. Dinin cemaatleşme anlayışının beslendiği mekânlar da şehirlerdedir. Bundan dolayıdır ki birçok İslâm lideri yeni yeni şehirler kurmuşlar ve İslâm'ın gelişip güçlenmesine katkıyı buralardan sağlamışlardır. Buna rağmen tebliğ görevi de yine durmamıştır. Yazar bu yayılmanın genişlemesi için, bu defa inanan yeni milletlerin devreye girdiğini söyler. Bir dünya dini için normal çözüm yolu da buydu. Sadece iş İslâm'ın indiği Arap Yarımadası'ndaki insanların sorumluluğunda kalsaydı, İslâm'ın Çin'e kadar, orayı da aşır Endonezya'ya kadar ulaşması mümkün değildi. Lombard buna da işaret eder:

"İslâm bir başka gezegenden yeryüzüne düşerek birdenbire ortaya çıkmış bir uygarlık değildir. Beşiğinin çevresini saran ve üzerinde az çok hâkimiyet kurduğu geniş bölgenin tarihiyle yakın ilişkiler içinde gelişmiştir. Siyah dünya yönünde İslâm'ın Sudan'dan başlayan ve Afrika'nın doğu kıyıları boyunca devam eden ileri hareketi, Modern Afrika'nın tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Hint Okyanusu yönünde ise İslâm Endonezya'ya kadar ulaşmıştır. Orta Asya'da Türk ve Çin dünyası aynı etkilere uğramıştır. Bu bölgede İslâm'ın ilk ileri hamlesi Türkler'in Müslümanlığa girmeleriyle sonuçlanmış ve onlar da günümüzde 30 milyon kadar oldukları tahmin edilen Çin Müslümanları'nın (bunlar Doğu Türkistan Türkler'idir) doğmasına yol açmışlardır. Nihayet İslâm, Bizans ve Hristiyan Batı'da Akdeniz'i Orta Avrupa'ya, hatta Baltık ülkelerine kadar ulaştıran yolların üzerinde yer almıştır... Bütün bu ülkeler, İslâm için geniş ekonomik faaliyet alanı idi. Sonuç olarak İslâm, bu topraklarda derin izler bırakmıştır. Gerek din, gerek İslâmlaşma ve gerekse ticari ilişkiler şeklindeki bu izleri devrine ait ele geçen paralarla kanıtlamak

5 Sir Thomas Arnold, *İntişar-ı İslâm Tarihi*, s. 26.

mümkündür. İslâm bütün bu alanlarda çok aktif kaynaklardan sağladığı çeşitli ticari malları yüzyıllarca bir ufuktan diğerine taşınmıştır.”⁶

Lombard, milletlerin kader haritasında İslâm’ın yerini incelerken, milletlerin iç çatışmaları yanında, toplulukların birbiriyle mücadelelerine de geniş yer vermektedir. Biz burada bizimle ilgisi bakımından yalnızca Orta Asya’daki gelişmelere bakacağız. Yazarın ifadesiyle “Orta Asya önemli bir bölgedir; ancak İslâm uygarlığına büyük bir katkıda bulunmaktan çok, bu uygarlığın ekonomik alanını genişletmiştir.”⁷ Şimdi bu genişleme nasıl olmuştur, onu görelim:

“Horasan ve Harezm’de yaşayan zengin tüccarlar genişletilmiş ilişkiler içinde faaliyet gösteriyor ve sogd (suğd) adı verilen ticari bir dil konuşuyorlardı. İslâm egemenliğinin kurulduğu çağda bu tüccarların işleri daha da arttı. Belh, Merv, Buhara, Semerkant ve Kaşgar’da (bu şehirlerin tamamı Türk şehridir) yeni ticaret kolonileri kuruldu. İnsan, mal, fikir ve teknik alışverişi hızlandı. Bu şehirler aralıksız olarak Turan göçebe kavimlerinin tesiri altında idi. Steplerin İslâmlaştırılması hareketi buralardan yola çıkacaktı. Fergana uzun zaman bölgeye kâğıdı ve tahta baskıcılığını getiren Çinli Tangların etkisinde ve egemenliği altında yaşamıştı, ancak 751’de Talas Savaşı, Çin hâkimiyet ve tesirinin sonu oldu. Türk kabileleri bu sırada ortaya çıktılar. Bu tarihten sonra üstünlüklerini kanıtlayacaklardı. Dil yoluyla gerçek ve gittikçe güçlenen Türkçülük daha o çağda başlamış bulunuyordu. Kısaca, o dönemde Asya’da üç tür itme gücü yer tutmuştu. Çin tekniği, İslâm dini ve Türk dili... Türkler VIII. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar Talas, Sas, Fergana ve Kaşgar bölgelerine yerleştiler. XI. yüzyılda Mâveraunnehr’i ve daha sonra bütün doğu İran’ı ellerine geçirdiler. Suriye ve Anadolu’ya doğru ilerleyerek Selçuklu İmparatorluğu’nu kurdular.

Bu cihangir Türkler, dinî yönden IX. yüzyıla kadar Şamanist yahut Mani dininde (Uygurlar) veya Nesturi idiler. Ancak X. yüzyıldan sonra Samanoğulları İslâm’ı yaymaya başladılar. Talas Savaşı’ndan sonra İran ile Türk stepleri arasında kalan bölgede Çin tesiri İslâm önünde gerilemeye başladı. Kalabalık ve önemli halklar hareket hâlinde idiler. Budist Tibetliler kuzeye doğru yer değiştiriyorlar, Türkler ise güneye iniyorlardı.

X. yüzyılın sonlarına ve XI. yüzyılın başlarına doğru Siri Derya’nın kuzey kıyılarında yaşayan bir Gûz kabilesi olan (Türk boyu) İslâm dinine girdi ve tarihte ilk defa bir Türk-İslâm hanedanı kuruldu. Kabile “Karahanlılar” ismini almıştı. XI. yüzyılın sonunda ikinci bir kabile daha İslâm dinine girdi ve Selçuk Sultanlığı’nı kurarak Samanoğullarının

⁶ age., s. 21.

⁷ age., s. 48.

düşmesinden sonra Horasan'a hâkim oldu. Bir başka Türk kabilesi olan Kıpçaklar ise Güney Rusya'ya (1054) hâkim olarak Peçenekleri Balkanlar'a kadar sürdüler.⁸

Yazar, ilerleyen sayfalarda, dönemin Türk boylarından Gaznelilerin İran'da, Babür-lülerin Hindistan'da, Memlüklüların Irak'ta, Tulunoğullarının Mısır'da Türk-İslâm devletlerini kurduklarından söz etmektedir. Bu devletin tamamını da ekonomik arayışlara bağlama eğilimindedir.

Bütün bunlara rağmen yazarın söylediklerindeki gerçeklik payı çok yüksektir. Biz meseleyi madalyonun bir yüzünü göstererek sadece o yüzü okumanın ve gerçeği yalnızca ondan ibaret sanmanın yanlış olacağını düşünüyoruz. Taşınan bayrak İslâm bayrağıdır. İslâm, barışı ve kardeşliği öğütlemektedir. Haksız yere öldürülecek bir insanın, "bütün insanlığı öldürmek" gibi olduğunu öğütler. Ayet açıktır: "Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa, bütün insanları öldürmüş gibidir. Her kim bir canı kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur."⁹ İslâm'ın fütihat anlayışı, ayetin ikinci talebine yöneliktir. "Bir canı kurtarmak" burada kurtuluş, ona hayat bağışlamaktan çok, onu sahih bir inanca kavuşturmaktır. Çünkü İslâm'a inanan hem dünyasını hem de ahiretini kurtarmış olacaktır. Bu bakımdan, İslâm yayılma hareketinin temelinde dinin bu bağlayıcı kuralı vardır. Yazarın görüşlerinin arasına sıkıştırılmış, "Cermen istilasası Batı'nın çöküşünü hızlandırmışsa, Müslüman fetihleri de bu uygarlığın yeniden uyanmasına yol açmıştır." ifadesi yer almaktadır. İşte, bütün mesele, bu uyanışın arka planındadır. Sanırım öyle olduğu için, İspanya'nın fethi için de şu tespitlerde bulunur:

"Çok uzun süren sömürü döneminde (bu, Bizans ve Roma dönemidir) kaynakları kurumuş eski uygar topraklarının karşısında Müslüman Batı'nın genç ülkeleri, yeni ekonomik imkânları henüz dokunulmamış büyük bir insan gücü potansiyeli ve muazzam güç kaynakları getiriyordu. Bu yeni ülkeler doğuluların gözlerini açmıştı. İspanya Emevi şefleri, Magrîb el-Aksa İdrisîleri, Magrîb el-Evsat Rustemîleri, Ağlebîler ve Afrika Fatimîleri şimdi bu uzak sömürge ülkelere gelerek şanslarını deneyeceklerdi. Batı'nın yeni İslâm ülkelerinde kendilerine sığınacak bir yer arayan bilgiler, Doğu'da olduğu gibi eski yerleşik bilgelik geleneklerinin bulunmadığı Kurtuba saraylarını dolduracaklardı. Böylece Doğu uygarlığının Batı'da öncülere olacak ve bilgi'yi Doğu'dan Batı'ya aktaracaklardı..."¹⁰

Yazarın bu görüşlerini besleyen, kitabının bölümündeki sözleri bence daha etkilidir... Kurtarıcı hamlesiyle dünyaya açılan İslâm, kendinden isteneni vermeye her dönem

⁸ age., s. 50.

⁹ Mâide Suresi, ayet 32.

¹⁰ age., s. 58.

hazır olmuş, ama alıcılar o gayreti çoğu zaman göstermemişlerdi. Eğer dini tanıma, anlama ve uygulama alanında insanlık istekli olsaydı ne savaş olurdu, ne de sosyal ve ekonomik çöküntü... İnsanlar neyin peşinde koşarlarsa koşsunlar, kendi koydukları kurallarını bir nesil öteye götürememektedirler. Hatta bu kanun ve kural koyucular çoğu zaman yaptıklarının mevsimini aşmadığını da görmektedirler. Allah'ın kuralları ise adil ve zamanla sınırlı değildir. Zaten o sınır olsaydı, insanlığın felaketi o sınıra geldiği gün başlardı. Yazar açıkça bunu demiyor, ama söyledikleriyle bizleri doğal olarak o kapıya götürüyor:

“Şunu belirtmek isteriz ki VIII. ve XI yüzyılların İslâm dünyası, sadece uzun sürecek bir tarih döneminin başlangıcı değildir. İslâm uygarlığı aynı zamanda, çok parlak devirler yaşamış ve uzun süre var olmuş daha eski bir tarih döneminin ulaştığı son noktadır. Bir dönem, bir zamanlar büyük İskender'in imparatorluğu içinde toplanmış ve insanlığı tanıdığı en eski uygarlıklardan artakalan antik Doğu'nun şehir uygarlığı dönemidir... Türk stepleri, Rus nehirleri bölgesi, Siyahlar ülkesi ve Hristiyan Batı gibi... İslâm uygarlığı özellikle Hristiyan Batı'da varlığını bütün ağırlığıyla hissettiriyor ve bu alana hayat veriyordu. Bu uygarlık bütün çevre halkları arasında bir köprü olmuştu... Doğu'nun yaşlı ülkelerinde elde edilmiş deneyler, bu uygarlığın aracılığıyla Müslüman Batı'ya ve daha ileriye ulaştırılıyordu. Hindistan, Orta Asya ve Çin gibi en uzak ülkelerden gelen tesirler İslâm alanı içinde geliştiriliyor, zenginleştiriliyor ve Batı'ya öylece aktarılıyordu... Bu faaliyet içinde şehir şebekelerinin de büyük değeri vardı. Ekonomik ve kültürel ilişkilerin bağları bir şehirden diğerine uzanarak devam ediyordu. Yol, şehirlerin etkilerini taşımaya yarıyordu. İslâm dünyasının ekonomik temeli, sosyal ve kültürel bütünlüğü, ana merkezler ve bunların arasındaki bağlarla örülmüştü. VIII. ve XI. yüzyıllar arasında bu büyük yörüngenin nirengi noktaları şöyle sıralanıyordu: Bağdat, Şam, Kahire, Kayruvan, Fes, Palermo... Semerkant'tan Kurtuba'ya uzanan büyük yolun üzerindeki bu kuvvet merkezleri, çok üstün ve birleşimci bir uygarlığın ana hatları idi. Bu uygarlık alanı içinde insanlar, ticari mallar ve fikirler, kırsal yahut göçebe bir temel üzerinde serbestçe dolaşabiliyorlardı.”¹¹

Lombard, kitabının adına uygun olarak İslâm'ı imparatorluklara dönüştüğü VIII. asırdan alarak XI. asra kadarki o yükseliş dönemini incelemektedir. Aslında bu dönem, İslâm'ın temelindeki dinamiklerin iyi değerlendirilişinin sonuçlarını sergilemektedir. Bir medeniyetin kendi kültürel değerleriyle örtüşerek gelişmesine hayranlık uyandıracak bir örnektir bu dönem. Az değil, tam dört asra yakın bir süre İslâm devletleri kendi ihtişamlarını devam ettirdiler. Bu dönem içerisinde İslâm ülkeleri kültür ve ekonomide, sanat ve bilimde bir laboratuvar özelliğine sahiptir. Geçmişten gelen bilgilerle yeniden geliştirilenler bir potada kaynaştırılıp yeni bir kültürel ve medeniyet değeri olarak insan-

¹¹ age., s. 213.

lığa arz ediliyordu. Ancak bundan sonra da, yazarın duraklama ve hatta gerileme olarak gösterdiği Haçlı ve Moğol baskınlarıyla başlayan ıstıraplı dönemin büyük sıkıntılarına rağmen, İslâm uyanıŐ ve gelişmesi durmamıştır. Selçukluların bu bayrağı Anadolu içlerine kadar getiriŐi, Osmanlı'nın bunu yeni alanlara taŐıyarak yüceltmesi, dikkate alınması gereken önemli paradigmalardır. Belki Haçlı Seferleri 270 yıl boyunca bu kadar acımasız saldırısını değişik seferler hâlinde srdrmeseydi, dünyanın bugünkü Şekli daha da başka olabilirdi. Buna rağmen, insanlığın İslâm medeniyet ve kültürüne çok Şeyler borçlu olduğunu yazar, kitabının son iki paragrafında detaya bu eserin zeti olarak sunmak suretiyle bu medeniyete hakkı olan önemi vermiş olmaktadır. Son söz onun olsun istiyoruz:

“İslâm'ın dünyası ilmi, tıbbı ve felsefesi ile uzun yüzyıllar ışık saçmaya devam edecekti. Bu uygarlıklar özellikle tıp alanında sadece Rönesans Dönemi'nde önemli bir rol oynamakla kalmayacak, XIX. yüzyıla kadar değerini koruyacaktı. Aslında değerli kalmaya devam eden büyük eserlerin çoğu VIII. ve XI. yüzyılların malı idi... Çin, Hint, Bizans ve Orta Çağ barbarlığı arasında ve modern devirler Şeklinde uyanan antik imparatorlukların İslâm uygarlığı, ilk zafer yıllarında kronolojik ve coğrafi bir beşik, bir pota, çeşitli planlar arasında bir kesit, muazzam bir kaynaŐma ve göz kamaŐtırıcı bir buluşma idi.”¹²

¹² age., s. 216.

2050 YILINDA ŞEHİRLER

13-15 Mart tarihleri arasında, Kayseri’de, AGÜ ile Büyükşehir Belediyesi’nin ortaklaşa düzenledikleri “2050 Yılında Kayseri” adlı arama konferansı yapıldı. Doç. Dr. Oğuz Babüroğlu’nun moderatörlüğünde gerçekleştirilen konferans, kendi tabirleriyle, ‘Beyin Fırtınası’ dedikleri bir serbest tekliflerle başladı. Yüze yakın bilim adamı, şehir uzmanı, kültür adamı ve alan çalışması yapan teknisyenlerin katıldığı bu fırtına’da geleceğin şehirlerinin adeta falına bakıldı. Burada anlatılanların tamamı ortak aklın ürünü şeyler değildi elbette. Kendi hayalini, daha doğrusu umut ettiklerini bir teklif olarak sunanından, gelişen sosyal dinamikleri dikkate alarak görüşlerini ortaya koyanına kadar çok farklı bir düşünce yelpazesinin ürünüydü söylenenler. Doğru ya da yanlış olarak da yorumlansa, günümüzün insanı kendi geleceğini böyle bir ifade yumağının içinde aradı. ‘Şehir Sosyolojisi’ açısından bu görüşlere bakıldığı zaman, kontrolsüz gelişmelerin şehirlere getireceği olumsuz çöküşlerin izlerini de burada görmek mümkündür.

Anadolu’da ilk şehrin Çatalhöyük’te, bundan 9 bin yıl önce Neolitik ve Kalkolitik Çağlar’da kurulduğu dikkate alınır, bu uzunca zaman dilimi içerisinde şehir evreleri, mekân nitelikleri bakımından fazla bir değişiklik göstermeden toplu yaşama içgüdüsüne bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. 35 yıl sonrası için öngörülen ise çözülmüş bir şehir panayırını ortaya koymaktadır.

Özellikle belirtelim ki buradaki değerlendireler sadece Kayseri için değil, bütünüyle Türkiye, hatta dünya şehirlerini kucaklayan bir mantığa dayanmaktadır. Uçuk görüşlerden reel olanına kadar, sizlerin de bunlara ekleyecekleriniz elbette olacaktır. Bir tartışmayı kapalı bir mekandan, topluma açarken, konuya atfettiğimiz önem, bunu hayali olmaktan çıkarıp kolektif düşüncenin içerisine çekebilmek içindir. Bu metin üzerinden meselenin tartışması, ülkemiz ve dünya şehirciliği için sürdürülen arayışlara bir anlamda ışık tutacak mıdır, biz ona bakmak istiyoruz.

Şimdi bir arayışın ortaya koyduğu dikkat noktalarına bakalım isterseniz:

- Fiziksel kampüsü olmayan sanal üniversiteler çıkacak
- Toplumsal sınıf farkı ortadan kalkacak.
- Ulaşım imkânları ve mobilite artacak.
- Sanayi ve teknolojinin önemi artacak.

- Nüfus artacak ve alternatif ulaşım yöntemleri arayışı artacak.
- Küresel ısınma artacak.
- 2023'de Türkiye yaşlı ülkeler sınıfına girecek.
- Kültürel miras yönetimi risk yönetimi ile birlikte gelişecek.
- Yeni enerji kaynakları bulunacak.
- Vatandaşın sorumlu olduğu yönetim anlayışı gelecek.
- Çok kültürlü şehirler gelecek.
- Anlık oylama ile yönetim kararları alınacak.
- Kültür ve yaratıcı endüstriler önem kazanacak.
- Tarım artık kırsalda değil, kentin içinde olacak.
- Organik tarım ve organik yaşam vazgeçilmez unsur olacak.
- Gençler daha fazla sıkılacak.
- Gençler daha yobaz olacak.
- Gençlerin psikolojik durumu daha da kötüye gidecek.
- Zorunlu sürdürülebilirlik artacak.
- Sağlık hizmetleri mobile dönecek, dijitalleşecek.
- Bilgiye erişim kolaylaşacak, tek bir harita olacak. Sınırlar kalkacak.
- Bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle şehirler markalaşacak.
- Spesifik mekânlar yok olacak.
- Her şey nesnelere interneti ile birbirine bağlanacak.
- Robotik iş gücü artacak.
- Artırılmış gerçeklik, fiziksel realite ve sanal gerçeklik birleşecek.
- Sağlıkta eğitimde kişisel çözümler yaygınlaşacak.
- Sahip olmak yerine kaynakların paylaşımı artacak.
- Teknoloji obezleri artacak.
- Birden fazla işte çalışmak mümkün olacak.
- Şehirlerin güvenlik sorunları artacak.

- Akıllı Şehirlere ihtiyaç duyulacak.
- Meskenler tarımsal olmayan yerlere geçecek.
- Dijital para kullanımını başlayacak.
- İnsan kendine ve topluma yabancılaŐacak.
- Yeşil alanlar ve doğal alanlar azalacak.
- İnsan mr uzayacak.
- Daha güzel bir dünya olacak.
- Cinsiyet ayrımcılığı artacak.
- İnsanlar arası duygusal iletişim azalacak.
- Seri üretim azalacak üç boyutlu yazıcılarla kişisel üretim artacak.
- Yabancı dil problemi kalmayacak.
- AVM'ler kapanacak, sanal ticaret artacak.
- Konfor yükselecek ama insanlar yalnızlaŐacak.
- Su en büyük sorun ve en büyük değer haline gelecek.
- Kadın nüfusu artacak ve karar vericiler kadın olacak.
- Dünya dışında yaşamak mümkün olacak.
- Őirketler devletlerin yerini alacak.
- Formal eğitim yaklaşımı kökten deđiŐecek.
- Okulsuz bir toplum olacağız.
- GloballeŐme ile birlikte kültürel farklılıklar ortadan kaldırılacak.
- Deniz suyu kullanılacak.
- Daha çok sorgulayan, otoriteye karşı olan ve daha az kontrol edilebilen gençler geliyor.
- Akıllı araçlarla trafik sorunu üzülecek.
- Okumayı unutup bakmayı ğreneceğiz.
- Kablosuz enerji transferi gelecek.
- İklim deđiŐikliđinden kaynaklanan afetlerin boyutları ve sayıları artacak.
- Uyurken ğreneceğiz.

- Göç ülke içinde ve ülkeler arası hızlanarak devam edecek.
- Beynimizdeki bilgiler depolanıp transfer edilebilecek.
- Cinsel ve etnik kimlikler toplumsal statü belirlemeyecek.
- Yeni hegemonyalar ortaya çıkacak ve sivil toplum da güçlenecek.
- Beslenme kapsüllerle gerçekleştirilecek.
- Meşruiyet ve yasal olma arasındaki mücadele giderek şiddetlenecek.
- Toplumlar arası çatışma artacak.
- Engellilerin topluma katkısı artacak.
- İnsanları duyguları değil, kurallar yönetecek.
- Kimsenin özeli kalmayacak.
- Hizmet ve ürün takası ve paylaşımı artacak.
- İnsanın DNA'sı düzelecek ve insan silah olarak kullanılacak.
- Babalar çocuklarından korkacak.
- Kapitaliz kendini sorgulayacak ve revizyona gitmek zorunda kalacak.
- Çekirdek aile 3 kişi olacak, hala-dayı-teyze ortadan kalkacak.
- Elektrikli araçlar çoğalacak.
- Üçüncü dünya savaşı bitmiş olacak.
- Kent ve mülkiyet hala toprağa bağlı. Bu yüzden toplumu kaybetme tehlikesi artacak.
- Öğrenciler sınav yarışçısı olmayacak.
- Psikolojik danışmanlık en önemli meslek olacak.
- Hastalıkların çoğu doğmadan anne karnında çözülecek.
- Basılı yayın kalmayacak.
- Artan nüfusu engellemek için başka uygulamalar ortaya çıkacak.
- Nano teknoloji küresel sorunlara çözüm bulacak.
- Pek çok alanda bor kullanılabilir olacak.
- Yaşlı dostu kentler gündeme gelecek.
- Doğa ve ekolojik kaygılar artacak.

- İnsanlar sporu daha fazla hayatına sokacak ve kentler buna göre yapılacak.
- Toplam kalkınma değil girişimciler bazında kalkınma ne çıkacak.
- Her Şehirde organ tarlaları olacak.
- Suni turizm kentleri ortaya çıkacak.
- Stüdyo evlerin sayısı artacak.
- Sanayi kentlerinin önemi azalacak.
- Ofis ve ev ayrımı kalmayacak.
- Sanayi kentlerinin önemi artacak.
- Uzaktan turizm ve sanal ziyaretler artacak.
- Enerji yerel politika haline gelecek.
- Kara yolu ulaşımı önemini yitirecek.
- Doğal olan her Şeyin değeri daha da artacak.
- evre sorunları nedeniyle yapı tipolojileri basitleēecek.
- İnsansız sanayi kentleri olacak.
- Şehirlerin sınırı kalmayacak.
- Toprak ve su olmadan yiyecek ve gıda yetiştirilecek.
- Tarım alanında OSB'lerin köylerde kurulması yaygınlaşacak.
- Ulaşımda uçan taksiler kullanılacak.
- Yenilenebilir enerji kullanımı zorunlu olacak.
- Kadına Şiddet diye bir kavram olmayacak.
- Çok hızlı bina retilerecek.
- Teknoloji ile birlikte ölüm oranları azalacak, dünya yaşanamayacak kadar kalabalık olacak.

Savaş günlük hayatın bir parçası olacak.

- Bölgesel, daha büyük, kendini yöneten Şehirler olacak.
- Park problemi olmayan katlanabilir arabalar retilerecek.
- Taşıma gerektirmeyen yerel üretim geliştirilecek.

- Çok katlı mezarlar yapılacak.
- Çok boyutlu, çok işlevli mekanlar ortaya çıkacak.
- Kentler birbirine benzeyecek. Farklılıklarıyla öne çıkanlar ayrışabilecek ve marka olacak.
- Duymadığımız hastalıklar ortaya çıkacak.
- Memleket meselesi ve hemşerilik ortadan kalkacak.
- Mega kentler yerine orta ölçekli kentlere ilgi artacak.
- İnsansız hava ve kara araçları artacak.
- Stres artacağı için şiddete eğilim artacak.
- AGÜ'nin öğrenci sayısı bir milyon olacak.
- Haşereler çok büyük sorun olacak.
- Kök hücre teknolojisi ile engelli insan kalmayacak.
- AVM'ler kapanacak, insansız kargo ortaya çıkacak.
- Türkiye'de doğum hızı sıfırın altına düşecek ve kentler daha fazla büyümeyecek.
- Bilgi kaynağı çeşitlenecek, üniversiteye gerek kalmayacak.
- Akıllı insanlar şehirlerde yaşamayacak.
- Virüslerin ve bakterilerin direnci artacak.
- Emeklilik yaşı çok yükselecek.
- Bilgi çöplükleri oluşacak, doğru bilim yapmak zorlaşacak.
- Gelecek kuşaklar bizden nefret edecekler.
- Sosyal güvenlik anlayışı bitecek.
- Kimse televizyon izlemeyecek.
- Anahtar konsepti kalmayacak.
- Tekil ulaşım araçları olacak.
- Botanik şehirler önem kazanacak.
- Spor elitlerin yaptığı bir faaliyet haline gelecek.
- Her yer dijital olarak izleniyor olacak.

- Bunama ve Alzheimer artacak.
- Binalarda manzara konsepti kalmayacak, istediğin görüntüyü yaratabileceksin.
- Erken lmler artacak. Yaşama arzusu azalacak.
- Türkiye endemik bitki potansiyelini fark ederek bütün dünyanın ilaç kaynağı olacak.
- Büyük veri analizi ile Şehir problemlerine anında müdahale imkânı olacak.
- GösteriŐ tüketimi azalacak, gönüllü sadelik trendi artacak.
- Mobil evler gelecek, belediye emlak vergisi alamayacak.
- Hologram teknolojisi, dijital anıtlar gelecek.
- Belediye nefes almaya bile vergi alacak.
- İnsan rolünden çıkılacak ve belediye pasif hizmet verecek.
- Kendi grntmz hologram olarak başka yerlere taŐıyabileceđiz.
- Evsizlerin problemleri artacak.
- Çöpler evlerde öğütülecek, belediyenin p toplama sorunu kalmayacak.
- Kitlesel retim yerine kiŐiselleŐtirilmiŐ üretim gelecek.
- Kitaplar kalmayacak kütüphaneler iŐlevini yitirecek.
- 50 metrekareden büyük ev olmayacak.
- Muhafazakrlık bitecek.
- Şehirlerde bina çöplükleri ortaya çıkacak.
- Manyetik akımlardan korunmak için yer altında yaşama başlayacak.
- Kentlerin veya bölgenin uydusu olacak.
- Hiçbir Şeyin hakikisini bilemeyeceğiz.
- Gece ve gündüz kavramı ortadan kalkacak.
- Makyaj erkekler arasında da yaygınlaşacak.
- Yavaş Şehirler kentlerde daha fazla artacak.
- Evlendirme teklifini kadınlar yapacak, evlendirme memuru olmayacak.
- Toplantı hiç yapılmayacak.
- Kentlerde yaşamak istemeyen insanlar için nostaljik yaşam yerleri olacak.

- Şehir planlamasında kararları makinalar verecek.
- Sanat en büyük değer haline gelecek.
- Eskiye dönüş başlayacak.
- Koloni gibi yaşam alanları oluşacak.
- Şirket patronları ile toplumsal liderler arasındaki gerilim artacak.
- Kayak, rafting gibi doğa sporlarının olduğu şehirler önem kazanacak.
- Biyolojik nedenlerle nüfus artmayacak.
- Çiftler birbirinin duygularına güvenemeyecekler ve bilgisayar programlarının yardımcılığıyla ilişki yaşayacaklar.
- Akıllı telefonlar kendini güneş enerjisi ile şarj edecek.
- Ölçü birimleri küçülecek.
- Deneyim turizmi artacak.
- Her şey tek paket içerisinde olacak.
- Eğitim ve sağlık sistemlerimiz yetersiz kalacak.
- Hanımlar istediği gibi doğuracak.
- Doğal afetler önceden tahmin edilecek.

2050'de Nasıl Bir Kayseri Olacak?

Yukarıda sıralanan farklı yaşama biçiminin Kayseri'ye yansımaması mümkün değil. Ancak, daha muhafazakâr bir şehir görünümü acaba bunların bazılarını sıradışına itebilir mi? Yeni kuşak, aileden gelen birçok alışkanlıkları terk etmeye başladığına göre, öyle sanıyoruz ki birçok yeniliği değerlerine aykırı olsa da 'çağdaşlaşma' eğilimi yüzünden hayatına yansıtacaktır.

Bizim varsayımımıza göre, sanayileşme hızlandıkça, şehirdeki düzensiz nüfus artışı devam edecektir. İlk yapıldığı yıllarda şehrin dışında olan özellikle askeri kurumlar, daha uzaklara taşınacaktır. Şehir, doğuya doğru genişlemesine devam edecektir. Erkilet ve İldem hinterland ilçeleri olarak büyükşehrin bir parçası haline gelebilir. Ulaşımında hızlı tren imkânları turizm alanına cevap verecek şekilde düzenlenerek Antalya, Konya ve Kayseri bu ağla daha cazip hale gelecektir. Bu genişlemeye paralel olarak şehir içinde

metro ulaşıma alınacaktır. Ali Dağı' na teleferik yapılacak ve burada turistik konaklama tesisleri inşa edilecektir.

Keykubat Gölü genişletilerek burası millet bahçesi halinde hizmet verecektir. Benzer uygulamanın Engir Gölü'nde de yapılarak burası bataklıktan kurtarılacaktır. Sarımsaklı ve Yamula Baraj çevreleri iskana açılacaktır. Kayseri 2050 yılında 3 milyon insanın yaşadığı bir sanayi şehrine doğru yürümektedir.

EVLERİMİZ ŞEHİRLERİN BİBLOSUYDU!

İnsanlığı tarih boyunca sığınabildiği tek yeri evi olmuştur. Kuşlar dallara, hayvanlar mağara ya da kaya kovuklarına yerleşirken, kendi içgüdüleriyle bir koruma zırhına kavuştuklarını sanırlar. Balıklar bile, ırmak ve denizlerde hep kendileri için sığınak olacak yerlere çekilirler.

İnsan, bunu koruma amacının ötesinde rahatı, hatta konforu için kullanır. Aslında evler, bu tür eğilimlerin zarif mekânları olsa da, temelde minik bir devletin sarayı gibidir: Aile reisi, hem ev halkını hem de evini yönetir.

Evlerin işlevine gelince; öncelikle bir sığınma, korunma ve barınma yerleridir. Aynı zamanda kültür ocaklarıdır. Büyük adamlarının hepsi bir evin kendini besleyen ortamından çıkmışlardır. Yaşama üslubumuza göre düzenlenip döşenen evlerin iç dekoru hayat tarzının koruyucusudur.

Eski evleri hatırlıyorum; şehirlerde taş binaların üzeri toprakla örtülüdür. Duvarları sıvalı ve düzgündür. Bir ebeveyn odası vardır, halk orada toplanır, yemeklerini yerler, vakitlerini orada geçirirler. Evin nüfusuna göre, oda sayıları artar ve evlilerin kaldığı odada 'çağ' dedikleri yüklük olarak da kullanılan bir banyo dolapları vardır. Mutfağında gömme ocağı bulunur. Köylerde bu tandırbaşı olarak adlandırılırdı. Çünkü ocak işlerini derine gömüyü tandırda yaparlardı.

Bu evlerin hepsi birer irfan ocağıydı. Ninnileri, türküleri, ağıtlarıyla, hikâyeleri, masalları, destanlarıyla sosyal şuuru geçmişten geleceğe taşırlardı. Geleneksel yaşama tarzının mahremiyetini bu evler korurdu.

Şehirleşme evleri katlara dönüştürdü. Evvela iki-üç-beş katlı derken şimdi 15, 25, 35 kata kadar çıktı. Pederşahi aile yerine çekirdek aile erozyonuna sürüklendik. Gelecekte daha nasıl bir şekil alacağız bilemiyoruz. Ama bizi vareden temel değerlerimizi gözlemleyenler unutamayacağımız tespitleri yapmayı da ihmal etmemişler. Şimdi ev mekânından, o eski şehir biblosu olan evlerin aile standardına bakalım isterseniz:

Anna Masala, kaybetmeye başladığımız o evi ve aile tipimizi öylesine güzel işlemiş ki onun anlattığı ev modeliyle anılmayı isteriz. Çünkü ruhumuz bu model içinde gizlidir. Buyurun şimdi yarım asır öncesine doğru yola çıkalım ve bir İtalyan hanımın 1960'lı yıllardan itibaren gelip büyümesine kapıldığı evlerimizin fotoğrafını ondan izleyelim:

“Her Türk evinde bir dede, bir nine, ikisi de, hatta bazen dördü de birlikte yaşarlar. Ama anneanne en önemlisidir. Bir Türk evine misafir gittiğiniz zaman, salonun bir köşesinde, bir koltuğa oturmuş bir nine veya dede görürsünüz. Saçları boyalı, makyajlı, modern nineler demiyorum, beyaz topuzlu, koyu renk elbiseli nineleri düşünüyorum. Bir Türk evine girince herşeyden önce ninenin elini öpmek gerekir. Bu onun hakkıdır ve o, bunu bilir. Türk ninelerinin çok anısı vardır; atasözü, bulmaca ve tekerlemenin âlasını bilirler. İş işlemek için gözlükleri, yün şalları ve Isparta’dan gelme gül kokuları vardır. Ninelerin anılarıyla bir tarih kitabı yazılabilir, ama anlattıklarının hangisinin gerçek, hangisinin hayal ürünü olduğu pek anlaşılmaz. Gençliğinde tanımış gibi Sultan Vahdettin’den bahseden nineler tanıdım, başkaları ise Atatürk’ün Samsun’a gidişini gördüklerini yeminle anlatırlar. Nineler evlerinde o kadar saygı görürler ki ev sahibinin annesi mi, yoksa kayınvalidesi mi belli olmaz. Misafir benim gibi yabancıysa, Türk nine köfte yapmayı öğretmekten, muska hediye etmeye kadar her türlü ev ve Türk geleneklerinden birşeyler gösterir, öğretir.”

“Ben, saatlerce onların Kurtuluş Savaşı anılarını dinlerken hediye olarak tığ ile yapılmış dantel örtüler veya oyali yemeniler hediye ediyordum.”

“Nineler çocukların ilk öğretmenleridir. Bütün Türk çocukları iki okula gider: Nine-ninki ve öğretmeninki. Ama nineninki, köy çocukları için olsun, büyükelçi çocukları için olsun birdir; böylece bütün çocuklar aynı ninnilerle uyur: “Dandini, dandini...”

“Ya masallar? Ninelerin masalları prensesler, ejderhalar, kurnaz kunduracılar ve bilgin fillerle doludur. Nineler yalnız kalınca perilerle konuşurlar ve cinleri evin kapısının dışında bırakırlar.”

“Aile fertlerinden biri hasta olunca doktor çağırılır, ama ilk ilacı yine evin ninesi verir; bu şekilde, bal, limon, nane, ıhlamur veya sıcak bir çorba, eczanenin ilaçlarından önce yetişirler.”

“Dedeler de kendilerine çok önem verirler ve çok anıları vardır. Çok yolculuk yapmışlardır. Bunları ve askerlik anılarını anlatırlarken subayların, erlerin isimlerini de hatırlarlar.”

“Bana göre dünyanın bütün ülkelerinin Türk nine ve dedelerine ihtiyacı vardır.” (Anna Masala, Türkiye’ye Aşk Mektupları, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul-2002, s. 12,)

Bu anlatılan aile modeli bugün var mı? Bunun cevabını sizler verin lütfen ve bu ağır sancıdan nasıl kurtulabileceğimizi düşünün.

ŞEHİRLERİN KÜLTÜREL DİNAMİKLERİ

Geçtiğimiz yıl bir gurup edebiyatçı dostlarımızla Kayseri’de beraberdik. Merhum Mehmet Akif İnan’ı yad etmek için toplanılmıştı. Türkiye Yazarlar Birliği’nden Onursal Başkan Mehmet Doğan, Genel Başkan İbrahim Ulvi Yavuz, Yönetim Kurulu’ndan Fatih Akdağ, Ferhat Koc, “Şehir ve Kültür” dergisinin sahibi Mehmet Kamil Berse, Yayın Yönetmeni, Mahmut Bıyıklı, “Ay Vakti” dergisinin Sahibi Şeref Akbaba, “Star” Gazetesinin Kültür-Sanat Yönetmeni Bedir Acar, Serbest Gazeteci Bünyamin Yılmaz, Televizyon yapımcısı Abdülhamit Güler ve Merhum Akif İnan’ın kardeşi Dr. Ahmet İnan’la burada iki bereketli gün geçirdik.

Önce bir ukdemi dillendirerek söze başlamak istiyorum: Türk kültür ve edebiyatına hizmet eden insanları, ‘Yedi Güzel Adam’ şablonuyla sınırlı tutmak haksızlıktır. Bu isimler kuşkusuz kaliteli edebiyat adamlarıdır. Ancak onlar kadar ülkenin kültür ve edebiyatına katkı sağlayan yığınla isim vardır. Bugün oturup bir çırpıda on yedi adam, yirmi yedi adam sayabilirsiniz. Böyle bir yaklaşım, hakları olsa bile, bu şablona alınanları memnun etmemeli ve onlara artı bir değer de getirmemelidir. Bu isimler, böyle bir çerçeve içerisinde, “Gariçiler” gibi, “İkinci Yeniciler” gibi yeni bir türü temsil ediyor değillerdir. Edebiyat, kendisini besleyen, ayakta tutan ve ileriye taşıyan nirengi noktasını kaybettiği yer, slogana teslim olduğu yerdir. Çünkü slogan, yapısı gereği, içinde mübalağayı besler. Bu da çoğu zaman insanları doğru kanaate taşımaz! Böyle bir risk ortada iken, biraz da reklama dayanan böylesine suni imtiyazlı alanlar oluşturmak edebiyatımıza ne kazandıracaktır?

Bu dikkat noktasını böyle bir soruyla kapattıktan sonra, asıl meselemize bakabiliriz: Evvela bu edebiyat toplantısına gelenlere bakalım: Dilci ve yazar Doğan, Ankara Çubuk ilçesindedir. Romancı İbrahim Ulvi Yavuz, Afyon’un Bolvadin ilçesindedir. Yazar Şeref Akbaba Erzurumludur. Yazar Ferhat Koç Ankaralıdır. Yayıncı Fatih Akdağ ve yazar Mahmut Bıyıklı Kayserilidir. Yazar ve yayıncı Berse Kırımdan İstanbul’a göçen bir ailenin evladıdır. Dr. İnan, Şanlıurfalıdır. Biyografilerine ulaşamadığım gazeteci arkadaşlarımızın da köken olarak İstanbullu olduklarını düşünmüyorum. Bakın mesela, bu programa vesile olan ‘Yedi Güzel Adam’ın beşi Kahramanmaraşlı, birisi (Akif İnan) Şanlıurfalı, bir diğeri (Sezai Karakoç) de Diyarbakırlıdır. Bu programa Kayseri’den katılanların ise hemen tamamına yakını Kayserilidir, ya da halen Kayseri’de yaşamaktadır. Bunlardan ilk akla gelenler şu isimlerdir. Muhsin İlyas Subaşı, Turan Koç, Ali Çavuşoğlu, Celal

Kırca, Mustafa Argunşah, Nevzat Özkan, Bayram Durbilmez, İsmail Görkem, Celaleddin Çelik, Dursun Çiçek Bekir Oğuzbaşaran, Halit Erkiletlioğlu, Vedat Ali Tok, Ahmet Sıvacı, Selim Tunçbilek, Emir Kalkan, İmdat Avşar, Ümit Fehmi Sorgunu, Adnan Büyükbaş, Abdullah Ayata, Serpil Vural, Güner Dinçaslan, Vedat Sağlam, Muammer Yılmaz, Kadir Keçebaş, Fazıl Ahmet Bahadır, İsmail Adil Şahin, Süleyman Kocabaş Süleyman Sağlam ve daha birçokları, eserleri önemli yayınevlerince basılan ve çoğununki ülkenin genel ve kültür adamlarıdır.

Bu, neyi ifade eder?

Bu, şunu ifade eder: Anadolu hasadını yapıyor, pazar olarak malını İstanbul'a taşıyor. Pazara sahip olanın paya da sahip olacağı için imtiyaz bu şehre çıkmış oluyor. Hadi çıksın, ama bu ülkenin kültür ve edebiyatından, bunların inşa edeceği medeniyetinden sorumlu olanlar, önlerine gelen pastaya nereden takdim edildiğine bakarak imtiyaz alanını bir merkeze vermemeliler. Edebiyat tarihimize bakın, büyük isimlerin çoğunluğu, İstanbullunun 'taşra' kabul ettiği Anadolu'dan çıkmışlardır. Çünkü Anadolu aydını hasbidir, hesabi davranmaz. Eserini üretirken; 'bu kitabın getirisi nedirine bakmaz! Ondaki profesyonellik anlayışı, ülkede kabul sınırlarıyla tayin edilir.

Burada ayrıntıya girmek istemiyorum: Sonuç olarak şunu söylemeliyim; edebiyatımızı besleyen, onu geliştirip ileri taşıyanlar nerede çıkarsa çıksın, onların keyfiyetine bakmak gerekir. Bir medeniyet inşa edeceksek, buna katkı sağlayan her insan değerlidir. Birini diğerinin önüne almak, geriye itilenden çok, öne çıkarılana zarar verir. Çünkü biz, kayırma kültürüyle günü kurtarsak da geleceğe sahip olma şansımız yoktur. Geleceğin sahibi hayatımıza hâkim olan zamandır. En büyük hakem o olacaktır ve zamana dayanan varlığını sürdürebilecektir. O ayıklama yaparken hatıra yönle bakmaz, toplumun ortak duyarlılık alanlarına hitap güçlerini dikkate alır. Arkalarında herhangi bir koruma halkası bulunmayan tıpkı Konya'dan ses veren Mevlana gibi, tıpkı Eskişehir'den yankısını sunan Yunus gibi, tıpkı Kerbela'dan bize ulaşan Fuzuli ve diğerleri gibi!..

ŞEHİRLER AĞLAMAZ MI SANIRSINIZ?

Şehirler benim gözümde insan gibidir. Onun da sevinçli günü vardır, hüznü günü vardır, gözyaşı döktüğü günü vardır. Bazen heyecanlanır türkü söyler, bazen oturur ağıt yakar. Bazen kendi başına hayal kurar yaslandığı dağın ya da etrafında konakladığı suyun cazibesine kapılır. Bazen çocuklar gibi hoplayıp zıplar, bazen yaşlılar gibi bastona dayanarak sendeleyip gider. Şehirler de yaşlandıkça hatıralarının büyüleyici içine gömülür.

Etrafınıza bakın bu sahneleri sizler de gözlemlersiniz. Bayram günlerinde şehirler gülen yüzüyle caddelerini açmaz mı bize; bir koşuşturmadır, bir bayramlaşma telaşdır alır getirir sokakları gönlümüze. Bir büyüğünü kaybettiği günü o sokaklar yas yumağına dönüşür. Bir şehit cenazesinde bizimle oturup gözyaşı döker. Bir savaşa gidiş halini düşünün; mehteran bölüğünün renkliliğiyle, kahramanlık türküleriyle, davulla zurnayla, bizi coşkulu bir heyecana götürmez mi? Uludağ'a yaslanan Bursa, Erciyes'e yaslanan Kayseri, Ağrı'ya yaslanan Ağrı, Nemrut'a yaslanan Adıyaman, Aladağlar'a yaslanan Niğde bize dağın haşmetiyle gururlanan şehirlerin tabiatın koynunda nasıl bir rüzgârın ninnisine teslim olduğunu anlatmaz mı? Bazen sessiz sakin, bazen deli coşkun akan nehirler şehirlere sürekli ninni söyler diye düşünürüm. Bunun içindir ki, Kızılırmak'ı topraklarımıza sunan Sivas, Eskişehir'i Porsuk'suz düşünebilir misiniz, ya da Adana'yı Seyhansız? Yeşilirmak olmasa Amasya yarım kalmaz mı? Ya da Asi Nehrini hesaba katmadan Antakya'yı anlamak mümkün mü? Eğer Çoruh Nehri'ni unutursanız o kalbinden ikiye bölünün Bayburt bize güvenmez mi?

Şimdi siz Konya, Kayseri, Sivas ve Erzurum'un Moğol vahşetinin acılarından sıyrıldığını düşünebilir misiniz? İzmir'in Yunan işgaliyle kahrolduğu günleri, İstanbul'un İngiliz despotluğuna karşı duruşunu, Sütçü İmam'ın Kahramanmaraş'ta, Şahin Bey'in Gaziantep'te, Nene Hatun'un Erzurum'da halkı ayaklandıran heyecanını, Seyit Onbaşı'nın Çanakkale'de iman gücüyle kırdığı müstevli gururunu göz ardı etmek mümkün mü? Şehirler içinden ve dışından böylesine renkli bir kuşatma altındayken düne kadar hatıralarının diliyle konuşurdu bize. Şimdi giderek bundan uzaklaştırılıyor mu acaba? Yüksek yüksek binalar yapıp içerisine bin bir hayal çeşnisine sahip insanları doldurarak onları adam ettiğimizi mi düşünüyoruz acaba? Şehirler bugün işgal altında gibi görünüyor; yağmalanıyor, yozlaştırılıyor, içten çürütülüyor!..

Unutmayalım; onların geçmişiyle beslenen gururu rencide edilmemelidir. Eğer bunu dikkate almaz da onların bu hafızasını parçalarsak, şehit evladına ağlayan ananın ızdırabından daha çok gözyaşı döker!

Altlarından kanalizasyon ırmağı akıttığımız, üstünden enerji tellerinin kuşatmasına terk ettiğimiz, cadde ve sokaklarını otomobil işgaline bıraktığımız şehirler, modernleşmenin sancısıyla kıvranıp durmaktadır.

Geçmişi ve bugünüyle geleceğini, ufkunu, umudunu kaybetmek istemediğimiz şehirler için çok ciddi projelere ihtiyacımız vardır. Geçmişiyle, tabiatıyla, örfüyle bütünleşmiş şehirlerin çözülüşe sürüklenmeye tahammülleri yoktur!

Türkiye, şehir kültürünü felsefi bir disiplin olarak henüz içine sindirmiş değildir. Bunda politikacısından ilim adamına, şehircilik uzmanından şehirlerin yöneticilerine kadar herkesin sorumluluk payı vardır. Şehirler böylesine ağır bir duyarsızlığın vebaline mahkûm edilmektedir. Şehir sosyolojisi üniversitelerimizde hâlâ ihmal edilmiş bir ilim alanıdır. Arkeoloji ile uğraşanların hiç olmazsa bir kısmı dönse de bu şehirlerin geleceği için kafa yorsalar, belki şehirlerin bu yozlaşmadan, bu çözülüş tehdidinden kurtarılması için bir çıkış kapısı bulunabilir.

Unutmayalım; şehirler ağlarsa, geçmişlerine değil gelecekte karşılaştıkları tehditlere ağlarlar. Bu gözyaşları ise, o tehditlerin bizi ezip gecen bir heyelana dönüşmesin diyedir.

BİR ŐEHİRİ GÖRMEĞEN SEVMEK!

Amerikalı yazar dostum Katharine Branning, öğrencilik dönemini Fransa'da Sorbon Üniversitesinde geçirir. Fransa'ya geldiği ilk yıl, Batılı bir genç kızın yine Batılı bir ülkede olmasına rağmen, gurbet duygusunu ruhunu öylesine karartır ki, ne yapacağıнын çaresizliği içerisinde, kıvranırken karşısına hiç beklemediği yerden, tahmin edemeyeceği bir tablo çıkar. Bu tablo, hayata bakışını değiştirdiği gibi, ideallerini de yeni bir zemine doğru çekip oturtur.

Kendisi anlatır:

“Fransa'da bir üniversiteye gitmek üzere evinden ayrılmış, Ohio'nun orta batısından, 19 yaşında bir kız idim. Bu karşılaşma Paris'te kışın olmuştu. Paris kışları hep olduğu gibi gri ve yağmurluydu; iliklerime kadar üşüten nemli bir hava vardı. Büyük bir üniversite amfisinde Paris'teki ilk aylarımda karanlıkta otururken içime bir yalnızlık hissi çöktü; bu yalnızlık içinde kaybolmuştum. Kaybolmuştum, çünkü henüz dostlarım yoktu; sinirliydim, çünkü Fransızcam her şeyi tamamıyla anlayacak kadar mükemmel değildi; cesaretim yoktu, çünkü Fransızca “*Course Magistral*” (amfi dersleri) şekli bana sevimli görünmüyordu. Bu büyük sınıflar, benim alışık olduğum Amerikan eğitim sistemindeki küçük katılımcı sınıflara göre bireyi ortadan kaldıran sınıflardı. Amerikan okullarındaki nezaketi, şamatayı, öğrenci öğretmen arasındaki şiddetli rekabeti özlemiştim. Hatta uygun bir çalışma alanı seçtiğim konusunda bile şüphe duymaya başlamıştım, çünkü okula başladıktan itibaren benim beklentilerimi karşılamaktan çok uzak bir şekilde hemen herşey sanatla hayat arasındaki herhangi bir gerçeklikten son derece kopuk gözüküyordu. Sanat tarihi sınıfında aylarca tılsımlı rulolardaki sayısız imajla, tamamıyla yok olmuş, şaşırtıcı kültürlerden geriye kalan heykel parçacıklarıyla dolu derslerin yanı sıra Eski Mezopotamya'daki meşhur Fransız arkeolojik kazılarını çalışmıştım. Hepsi benim için ilgi çekici olmaktan çok uzak, amaçsız ve sıkıcı geliyordu.

Fakat o gri kış günü, ‘İslâm Sanat Tarihine Giriş’ dersinin tam ortasında beni adeta bütün sıkıntılıarımdan kurtaran bir mucize oldu. Perdeye bir ön bilgi olmaksızın, beni kötümser bezginliğimden adeta sarsarak çıkaran bir slayt düşürülmüştü. Bu, altın taşlarla yapılmış gibi görünen bir binanın resmiydi. Havanın kapalı olduğu o günün öğle üzeri sanki bir büyü olmuş gibi aniden güneş çıktı ve kasvetli odayı aydınlatmak için perdeden odaya altın renkli güneş ışıkları akmaya başladı. O anda kendimi sanki bir ilkbahar gününde binanın duvarlarını süslemiş olan seramik Çiniler gibi masmavi

olan bir gökyüzünün altında buldum. Bu altın taşlara, şerit süslemelerle çerçevenilmiş, hareket hâlinde hayvanlar, ağaçlar, yıldızlar, bitkiler, ağaçlar, hat yazıları, kuşlar hakkedilmişti. Fransa'daki çok beğendiğim Roma Devri manastırlarındaki heykeller gibi güzel ve büyüleyici bir etkiye sahiptiler. Profesör, *"Et maintenant nous voyons ici le Gök Medrese de Sivas"* diyordu. Daha önce "medrese", "gök", "Sivas" sözcüklerini hiç duymamıştım ve neresi olduğu hakkında en ufak bir fikrim yoktu; aceleyle hemen defterime kaydettim. Bu sözcüklerin benim için yeni bir dilin ilk sözleri olacağını biliyordum."

Tabii, bu olaydan hemen sonra 1978'de kalkar Sivas'a gelir. Büyüleyici o 'gök taşı' aslında bir 'X Noktası' değil, bütünüyle Türkiye'nin genel güzelliğinin bir buketiydi. Bunun da farkına varır ve bu cazibe, onu 40 yıla yakın bir süredir Türkiye'ye aşk derecesinde bağlı hale getirir.

Kendisiyle 2003 yılında tanışıp evimde misafir ettiğimiz zaman, *'Mademki, Sivas sizi böylesine etkiledi, ufkunuzu değiştirdi, hayata bakışınıza yeni bir kapı açtı, o zaman gelip Sivas'a yerleşin'*, dedim. *'Hayır'*, dedi. *'Sevdiğine uzak olmak, onun hasretini duyarak yaşama heyecanınızı arttır. Böyle bir zevkten mahrum kalmak istemem.'*, karşılığını verdi. *'O zaman sizi Kayseri'de ev sahibi edelim, emekli olduğunuzda gelin buraya yerleşin, burada yalnızlık da çekmezsiniz, eşim ve kızlarım size iyi bir arkadaş olur, ben de size yardım etmeye çalışırım'*, teklifinde bulundum. Onu da kabullenmedi, bu defa sordum:

"Mademki Türkiye'yi bu kadar çok seviyorsunuz, burada bir ayağınızın olmasını arzu ediyorsunuz, peki nerede yaşamayı istersiniz?"

"Ben Tokat'ta yaşamayı isterim."

Tokat!..

Benim haritadan tanıdığım, Yeşilırmak nehrinin içinden geçişini büyük bir şans olarak gördüğüm, ancak hakkında, Mehmet Emin Tokatî Hazretlerinin, Ballica Mağarası'nın ve domatesinin dışında pek fazla bilgiye sahip olmadığım bir şehirdi. Hiç de gitmemiştim. Kendisine bu defa tekrar sordum:

"Neden Tokat?"

"Günümüz insanlığında şehir hayatını silip süpüren modernleşme erozyonundan çok az etkilendiği bir şehirdir Tokat. Geleneksel yaşama biçimini koruyan ender şehirlerden birisi olduğu için, orada doğal hayatla iç içe olmak istiyorum. Gülleriyle gönlümü yıkamak, sıcakkanlı insanlarıyla birlikte yaşamak istiyorum. Kaderimizin akışını dilendiren nehriyle, sevgilinin kanını bir güzel buket halinde bize sunan gülleriyle orada yaşamak istiyorum."

Artık diyeceğim bir şey yoktu, bendeki teklif kapılarını böylece kapatmıştı.

Sonuç itibariyle bu arzusunu gerçekleştirdi. Tokat'ın eski mahallelerinden küçük bir ev aldı. Evi restore edildi ve içinde yaşanılır hale getirildi. Evinin bitiřiēindeki komşusu 20 koyunu beslese de onların kokusu ve seslerine raēmen, o semtin insanlarını sevdi; *'saf, temiz, içten insanlar, beni anlayabiliyorlar, bana yardımcı oluyorlar, tebessüm eden bir yüzün bana yönelişi, tebessüm eden iki gözün bana sıcak bir buse gibi bakışı neyle izah edilebilir ki'* derken mutluydu.

Ben de kendisine, *'bizim insanımız her yerde öyledir. Bu misafirperverlik bizim sosyal genimizin gereēidir. Biz, dosta dostuz, onunla ekmeēimizi bile blşrz'*, dedim. *'Evet, doērudur, öyle olmasa 15 yıldan bu yana her yıldır gelip evinizde misafiriniz olarak sofranıza oturabilir miydim'*, karřılıēını verdi.

Şimdi bu sofrayı Katharine (Kadrile) Branning görmeden sevdiēim bu Şehirde; Tokat'ta bizlere açacak, ne büyük bir mutluluk deēil mi?

HARABE ŞEHİRLERİN ÇIĞLIĞI

Yeni Şehirler kurduk. Ama bin yıllık Şehirlerimizi, bir hovarda masasının artıkları gibi silip sŐpŐrŐp çöp sepetine attık. Bunu yapmakla, ileriki yıllarda gelecek nesillerimizin ne büyük bir gizli gücümüzü kaybettiğini göreceği gerçeğini düşünemedik. O Şehirlerin daracık sokaklarında komşuluk duyarlılığının birbirine kenetlenmiŐ fedakârlığını anlayamadık. Birbirlerinin acıların, sevinçlerine katlanan ailelerin komşuluk ruhunu akraba bağlılığının önünde gören sadakatinin farkında olamadık. Bir ocağa düşen ateŐin bütün mahalleye düşmüş gibi algılanma erdemliliğini kavrayamadık. Ortak duyarlılıkla, her türlü sıkıntının üstesinden gelen dayanıŐmanın kaybedilmesiyle ferdileŐip yalnız kalacağımızı hesaba katamadık. Böyle bir tecrübe birikiminin hayatımıza katacağı olumlu güzellikleri terk ederken bakın ne yaptık?

Bugün aç kurtların iŐtihasıyla yeni yapılan binalar yağmalanarak kapıŐılıyor. İçinde ne vardır bunların acaba? Ruhaniyetini kaybetmiş bir modern Şehir olgusuyla teslim olacağımız bu evlerde birbirinden habersiz yaşayan insanların ıstırap veren yalnızlığı bizi nereye taşıyacaktır? 'Rezidans' denilen modern köleliğe koŐarken mahremiyetimizin bütün detaylarını havuzlarında paylaŐan insanla mı kalkınacaktır bu Őlke?

aĐdaŐlaŐma ile BatılılaŐmayı birbirine karıŐtıran, para sahipleri, Şimdi kaba bir bencillik duygusuyla kapıldılar buralara. Hayatı, sadece gününde yaşama, üstelik istediği gibi yaşama ilkelliğine indirenlerin bunalımını yaşayacak bu mekânların, arkasından ahlaki bir çöküşün gelmesi tehdidine kulak tıkayanlar, yarınımızı ipotek altına aldıklarını ne zaman fark edeceklerdir?

Gelin ağımızın bu konfor bunalımının dışına çıkın biraz, antik Şehir kalıntılarına bakın, hatta imkân bulabilirsiniz, yeraltına çekilmiş daha eski Şehir yerleŐme alanlarına yönelin, hepsinde ortak duyarlılığın izlerini görŐrsünüz. Őmitleriyle, korkularıyla, acılarıyla sevinçleriyle, sanki harabe duvarlarına bir genç kızın çeyizine işlediği danteller gibi işlenmiş kaderlerinin izleri gelir gözünüzün önüne.

Bir tutam sa bulursunuz, sevgiliden gelmiş, koklanıp itinayla saklanmıŐtır bir duvarın dibinde. Bir yüzük bulursunuz, sevdanın hasret kıvılcımı hala üzerinde parıldıyıp durur. Bir kristal ŐiŐe bulursunuz, arkasından ağladığına sunulmak üzere saklanan gözyaşı bir okyanus berraklığında karşılar sizi. Bir sikke bulursunuz, insanları köleleŐ-

tirdiğinin ihtişamıyla, uğruna yakılmış nice canların, çekilen dayanılmaz acıların izleri bir sonbahar hüznü gibi kuşatır duygularınızı.

Daracık sokaklarında yürürken, kralın despot gölgesi, düşmanın kanlı kılıcı, çaresizlerin diz çöküşü, kölelerin çektiği acılar size korku verse de bir arkaik heyecanla seyredersiniz onların telaşını.

Bazen düşünür duygulanırsınız, bazen merak eder sorarsınız, acaba buralardan kılıcından kan damlayan Neron geçti mi? Bir mezarlık yerden başka mülkü olamayacağını söyleyen bilgesine rağmen, Makedonya'dan kalkıp insanlığı katlederek Çin Seddi'ne kadar giden İskender'in o ihtiraslı ayakları bu sokaklarda dolaştı mı? Kazıklı Voyvoda denilen bir zalimin kirli elleri buralarda acaba adam boğazladı mı?

Bazen düşünür meraklanırsınız; Alparslan, atlarıyla geçerken bu sokaktaki çeşmeden su içebildi mi? Merhamet dağıtan kolonizetör dervişler kaç kişinin karnını doyurdu, kaç kişiyi hayata bağladı acaba? Acaba, Mevlana dervişleri burada da semaya durabildi mi? Ya da Yunus'un ilahileri bu sokakların yosunlu duvarlarında yankılandı mı?

Bunları söylerken içimde bir hasret pınarı gibi akan terkedilmiş mahallelerin göz yaşıyla yıkanırım sıkça. Kendime teselli ararken gider o mahallelerin taşlarına sinmiş yalnızlıkları, odalarında gezinen hayalleri, köşe başlarında bekleyen masum yüzlerin arayışını bir geçmiş zaman filminden yüreğime damlayan acılarıyla seyreder dururum.

Metruk evlerin çılgınlığını duyamayanlar, geleceklerinden nelerin koparılıp alındığını anlasalar da geç kalmış olacaktırlar! Batı bu tür evleri servete dönüştürdü, biz ise yıkıp yağmalayarak hem içini hem de ruhunu boşalttık. Hani merhum Mehmet Akif, Safahat'ını hazırlarken kendini tarif eden bir şiiri vardır ya:

“Ağlarım ağlatamam, hissederim söyleyemem,

Dili yok kalbimin ondan ne kadar bizarım!” diye.

Sanki bu sokaklar Akif, olmuş aynı dili kullanıyor bize. Bunun içindir ki terk edilmiş bir evin penceresinden ışıklarla yıkanan yeni şehirlerin görkemli telaşını seyrederken, bu evlerde gelecek nesillere emanet edilen hatıraların bir kılıç yarası gibi duygularımı kanatışı, belki de beklenen bir dirilişin sabrına çağırıyordur beni.

Umarım, sizler için de öyle olsun!

SANAYİ, ŞEHİR BESLERKEN BOĞMAMALI!

Sanayileşme, hemen bütün şehirlerimizin olmazsa olmazı haline geldi. Çünkü istihdam kapısı açıyor, şehrin ekonomisine canlılık ve katkı sağlıyor. Gelişmede lokomotif olmanın ötesinde, itibar kaynağı haline geliyor.

Bu yönüyle sanayileşmeye karşı olmak hayatın zaruretlerine sırt dönmek gibi bir şeydir!

Ancak bu, bir yönüyle böyle bir imkânı getirirken, görünmeyen, esas tehlikeli olan, hatta hayatımızı tehdit eden yönüyle nasıl bir şeydir?

Birçok şehre gittim, birçoğunda sanayi tesisleri 50 yıl öncesine kadar küçük atölyelerden oluşmuş ve şehri çoğu kez kuşatmıştır. Adam dükkânında gelir derdinde, işi iyiye dükkânın rantı da yüksek oluyor tabii. Ondan vazgeçmesi mümkün değil. Şehir gelişmeye başlayınca, bu küçük sanayi çarşıları önüne bir heyula gibi dikiliyor ve yol vermiyor. Bu, şehrin içten kuşatılması demektir! Bunu ne şehir yöneticilerin, ne de plancılarının aşması da mümkün değil.

Bu konuda size ilginç bir hikâyeyi, daha doğrusu bir macerayı nakletmek isteyeceğim:

1955 yılında, Kayseri Belediye Başkanı Osman Kavuncu, şehrin o yıllar için dışı sayılan, ancak bugün merkezinde kalan bir bölgeye 'Sanayi Çarşısı' kurdu. Burada 50 m²'den başlayıp 500 m²'ye kadar çıkan işyerleri yapıldı. Ancak, sanayiciler, daha doğrusu zanaatkarlar buraya gitmek istemediler. Çok düşük fiyata, yarısı peşin yarısı uzun vadeli taksitlerle satışa çıkarılmasına rağmen, esnaf alışkanlığını bırakıp oraya taşınmadı. Vatandaş da alış-veriş için ayağındaki dükkânın bırakıp oralara gitmedi. Ne var ki şehirleşme gelişip bu bölgenin etrafını kuşatarak daha ilerisine taşınca bu defa değer bulmaya başladı. Alan büyütüldü, 700 bin m²'ye çıktı ve dükkân sayısı 2.200'e yaklaştı.

Tabii hayat durmuyor. O yıllarda 82 bin dolayında olan şehir nüfusu bugün 1.112 bine çıktı. Önceleri şehri kuşatan sanayi bölgesi, şimdi kuşatıldı ve nefes alamaz hale gelmiş bir bölgeye dönüştü. Bu defa, şehrin yöneticileri buradaki dükkânları işyeri sahiplerinden satın alıp, 450 bin m²'si göl olmak üzere çok modern bir park alanına dönüştürmek istedi. Ancak merkezde kalan arsa altın değerine ulaşınca insanları ikna etmek kolay olmayacak gibi!

Bunu sanayileşmenin artısı ya da eskisinde nereye koyabilirsiniz? Aslında bu mesele, hem sanayi, hem de şehir sosyolojisi üzerine çalışanların dikkate alacakları bin konudur. Artık, o yıllarda büyük umutlar bağlanan bu dükkânlara sanayiciler de sığmamaktadır. Birçokları şehirde kurulan üç ayrı organize sanayi bölgesine çıktı, ancak burasını da bırakmak istemiyorlar.

Burada şehrin adeta gelir kapısı olan bir bölge şimdi şehrin engel kapısı haline geldi. Burada sanayi-şehir ilişkisinin çözümünde sözün yalnızca şehir plancılarında olmaması gerektiğini düşünüyorum. Devletin sanayileşmede olduğu gibi, şehirleşmede de ciddi, oturmuş bir tavrı ve kararlılığı yoktur. Bundan dolayı, şehri yönetenlerin görüş alanlarına göre şehirlerin ufukları belirleniyor ve böylece şehrin ortasında kümeler halinde sanayi çöplükleri oluşuyor. Mülkiyet hakkı korunsun, ancak şehrin genişleme alanları da elinden alınmasın. Sanayiye şehirleşmede handikaba dönüştüren sığ anlayış devam ettikçe, sanayi alanları, gelir ve istihdam kapısı olmaktan çıkarak şehri akrep gibi sokan bir sanayi canavarına dönüşecektir!

KARADENİZ, ŞEHİRLER DENİZİ!

Ülkemizin büyük illerinin hemen hepsini gezip gördüm. Bende şehir kültürünü geliştiren ve 'Şehirname'yi yazmama bu geziler sebep olmuştur. Çünkü toplu yaşama içgüdüğü şehirde şekillenir. İnsanlar, tarih boyunca güvenlik ve gelişmeyi hep şehirlerde aramışlardır. Gittiğim şehirleri sadece bir turist merakıyla gezmedim. Şehirlerin sosyal yapıları, tarihi mirası, kültürel özellikleri, şehirleşme pozisyonları hep ilgimi çekmiştir.

Böyle bir dikkat çerçevesinde mayısın son haftasını Karadeniz sahil şeridinde geçirdim. Muhteşem falezlerle çevrili, zaman zaman vadilerle İç Anadolu'ya açılan kıyı şeridi, bir altın kolye gibi kuşatılmış sahil yollarıyla hem güven, hem de güçlü devlet olmanın hazzını yaşattı bana. Her girdiğim tünelde, 'ah keşke bunu bir asır önce başarabilseydik', gibi bir temenniyle gururlanmamak mümkün değildi. Sıkça denize dökülen ırmaklar, yeşil örtüleriyle dağlar silsilesinin sanki gözyaşları gibi geldi bana. Hele hele 1355 km'lik macerasıyla Anadolu'yu kucaklayarak Bafra Burnundan Karadeniz'e dökülen Kızılırmak, sanki Anadolu insanının alın terini ve sevgisini taşıyordu buralara. Burada gecelerin tadı bir başka güzelliği seriyor gözlerinizin önüne. Kaçkar dağlarının zirvesinden göz kırpan yıldızlar denize dökülecek birer bilye gibi sularda dans ediyor.

Ancak denizin keyfi, güzelliği ve verimi buralarda İstanbul kadar değil. Samsun ve Trabzon gibi büyük şehirlerde, bazı yük gemileri limanlarda görünse de, mesela tur gemileri yoktu. Kayıklarla denizde dolaşan insanlar yok denecek kadar azdı. Karadeniz'in haşin dalgaları buna izin vermeyebilir. Buna rağmen, sakın günlerde denizden faydalanmayı düşünmek kötü mü olurdu? Bunu yerli halkın keyif çıkarması anlamında düşünmüyorum elbette. Sokaklara dikkat ettim, çok daha fazla Arap turist buralara ilgi gösteriyor. Birkaçıyla sohbet ettim, 'haza cennet'ül baki (işte yeryüzü cenneti)' tabirini kullanıyorlar. Çöle ve sıcağa mahkûm bir toplum, böyle yerleri gerçekten tatil için kurtuluş simidi gibi görüyor. Ancak, Karadeniz'i çevreleyen şehirlerin bu ilgiye hitap edecek turistik altyapısı pek görünmemektedir.

Samsun'dan Rize'ye kadar sahil şeridinde, denize cepheli evler yeşillikler arasından kendisini gösteriyor. Samsun'da, özellikle Trabzon'da, falezleri traşlayarak yeni yerleşim yerlerinin açılmasına başlanılmış. Keşke bunlar, görüldüğü gibi öyle sık ve çok katlı değil de, doğanın dokusunu bozmadan yapılacak şekilde planlanabilse. Hele, Uzungöl'ün etrafını kuşatan oteller, gelecek için çok daha kötü bir görünüme işaret etmektedir. Betonla inşa edip ahşapla kaplanan bu binaların, burasının sert iklim şart-

larına ne kadar dayanacağı belli değildir. Bu doğal gölü, büyük bir kültürpark halinde görmeyi ne kadar isterdim. Mesela bir kongre merkezi olmalı burada. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye'nin önemli eğitim kurumlarından birisidir. Uzungöl'de onun bir sosyal tesisinin olması gerekmez mi? Kültürel etkinliklerin, sanat faaliyetlerinin, edebiyatın, şiirin yaşayan temsilcileriyle burada sık sık kongreler yapılmalıdır. Şehrin ruhunu anlamadan, gelip sadece gezerek giden insanlarla burasını dünyaya tanıtamayız.

Şunu samimi olarak ifade edeyim, Samsun'dan başlayarak Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize, yüce yaratıcının bizlere bahşetmiş olduğu muhteşem bir tabiat dokunuşuna sahip. Doğal olarak gelir kaynakları, fındık, çay, kivi gibi belirli türlerde sınırlı kalsa da, Karadeniz insanının keşfedici kabiliyeti, buradaki insanları fakirliğe mahkûm etmemiştir. Çok dağınık yerleşim alanlarına rağmen, her tepeye, ya da her yamaca bir cami inşa etmiş olmaları, kimlik güvenliğinin teşhiri açısından çok önemli bir dikkat noktasıdır. Bir şeyi daha gördüm burada, tabiatın insan karakterinin oluşumundaki etkisi! Bu sert yamaçlarda yaşayan insanın tavrıyla ovada yaşayan insanınki aynı oluyor. Kimlik krizine uğramış az sayıda insanın kendini var eden değerlerden kopmuş olanlarını dışarda tutarsak, yöre halkının kararlı duruşları, güven veren davranışları, şehirleşmenin erozyonuna rağmen, bozulmadan devam ediyor.

Bu gezinin sonucunda gördüklerimi eleştirel mantıkla ele alırken, oraların daha mükemmeline layık olduklarını anlatmak içindir. Değilse, Samsun başlı başına bir kültür şehridir; tarihiyle, bugünüyle ve geleceğiyle ülkemizin yüz akı bir şehridir. I. Bayezid'in 1398'de şehri fethetmesiyle Türkleşen Samsun, Kurtuluş Savaşı'mızın 'ilk adım'ının burada atılmış olması yanında, geçmiş medeniyetlerin izlerini koruması, onları gelecek nesillere tarihin emaneti olarak sunması, göz ardı edilmeyecek bir farklılıktır! Caddelerinde gezerken, mutluluk duymamak mümkün değil. Şehrin silüetini renklendiren sahil, eğlence yeri gibi görülüyor burada. Tarihiyle bütünleştirilip öyle donatılmış. Dağ ile denizin kucaklaştığı, kanyonlarıyla taçlandırılmış bir Samsun, göç veren değil, göç alan bir şehre doğru koşuyor artık. Altinkaya Barajı'na ev sahipliği yapan Şahinkaya kanyonu suyun insanoğlunun eliyle yönlendirilmesinin en güzel örneklerinden birisi. Sözün kısası, Samsun gezilmez, orada yaşanılır! Samsun'dan ayrılırken kendi kendime mırıldanmadan edemedim:

“Çarşambayı sel aldı,
Bir yar sevdim el aldı.
Keşke sevmez olaydım,
Elim koynumda kaldı.”

Daha sakın ve yaşanacak bir yer istiyorsanız, buyurun, Ordu'ya davet edelim sizi.

Üstelik burasının da hoş bir türküsü var, sizi de onunla karşılayabiliriz:

“Ordunun dereleri,

Aksa yukarı aksa.

Vermem seni ellere,

Ordu üstüme kalksa!”

Âşık sevdiğini vermesin elbette. O doyumsuz güzelliğiyle, deniziyle, dağlarıyla, sevimli insanlarıyla biz Ordu’yu Ordululara bırakarak yolumuza devam edelim. Şimdi Giresun karşılayacak bizi. Küçük, ama şirin bir şehir! Horonu, kemençesi, tulumu ve uşaklarıyla ritmik bir halayın gölgesindeyiz gibi geldi bana. Ordu ve Giresun insanı, doğal olarak kendilerini çeken iki büyük şehrin; Samsun ve Trabzon’un cazibesinden kurtaramamaktadırlar. Bu iki güzel ilimizin ortasında denizi doldurarak açılan hava alanına rağmen, bu kuşatma sanırım devam edecektir. Buna rağmen, buralar yaşanacak güzel kıyı şehirleri olarak varlıklarını hep bu çerçevede sürdürecekler gibi geliyor bize.

Trabzon’a gelince, Karadeniz turları, hep Trabzon odaklıdır. Çünkü orada, bizim tarihimizin önemli ayak izleri bulunmaktadır. Mesela, Yavuz Sultan Selim’in şehzadelik dönemi burada geçmiş, oğlu Kanuni Sultan Süleyman burada dünyaya gelmiştir. Tarihin ve tabiatın bize sunduğu elbette bunlarla sınırlı değildir; Sümela Manastırı, Uzungöl ve Ayder Yaylası da Trabzon’un ön plana çıkan zenginlikleridir. Gerçekten de, bu üç yer görülmeye değer niteliklere sahip. Uzungöl ve Ayder’e güzel çift şeritli kıyı şeridindeki yoldan her ikisinde de 100 km’den daha fazla bir koşuşturmayla içeriye geçiyorsunuz; bir nevi Anadolu’nun kalbine doğru bir yürüyüş. Ancak sahildeki falezler, aynı özellikleri burada birbiriyle tokalaşacak kadar iki yamaç haline gelmiş ve yeşil örtüleriyle sizi kucaklayan, kendisine bağlayan bir manzara sunuyor. Bunu yamaçlara, dağ tepelerine serpiştirilmiş binalar ve onların hemen yanı başında uzunca minareleriyle camiler kucaklıyor. Her adımda farklı bir tablonun cazibesine kapılıyorsunuz. Teleferik inşası için ziyarete kapatılan Sümela Manastırı, Hristiyan azizlerinin mahremiyetini duvarlarında saklamaya sanırım devam edecektir.

Yahya Kemal, İstanbul’da değil de, bu bölgede yaşasaydı, herhalde aşağıdaki şiire eşdeğerde bir şiiri de burası için yazardı.

*Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer.*

Böyle ömre değer şehirlerden birisi, Karadenizli için kuşkusuz Trabzon'dur. Ne var ki böylesi şehrin üstüne yazılmış doğru dürüst güzel bir şiir bulmada zorlandım. Bedri Rahmi Eyuboğlu buralıdır, ama buradan kopmuş gibi geldi bana. Kendi şehrine özlem duyduğunu anlatacak Beyatlı'nın kalitesinde bir şiirini göremedim. Yazılanlar yok mu? Dolu! Ancak, Trabzon'u edebiyat camiasında temsil edecek güçte şiir pek yoktur sanırım.

Belki Karadenizli şairlerin işini zorlaştıran her yörenin bir güzellik alyansı halinde olmasıdır. Şair, bunlardan hangisini anlatsa, öbürü önüne çıkacak ve 'ben ondan geri mi kalırım?' diyecektir. Haklıdır da buradaki denizin hırçın dalgalarıyla dağların yeşil dorukları, damar damar süzülüp akan nehirleri haksız rekabete izin vermeyecek kadar birbiriyle iç içe girerek bir tabiat muştusu şeklinde çıkmaktadır karşımıza.

Kuşkusuz Trabzonlunun gururu, Çaykara doğumlu Osman Turan'dı. Onu da yâd etmeden geçmek istemiyorum. Benim gençlik dönemimin, şuurulanma mayasında bu büyük insanın payı oldukça büyüktür. 'Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi' ve 'Selçuklular Zamanında Türkiye', 'Türkiye'nin Manevi Buhranı Din ve Laiklik', 'Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları', Selçuklular ve İslâmiyet' isimli kitaplarını ilk yayınladığı yılda almış ve büyük bir dikkatle okumuştum. Bununla da yetinmeyerek o yıllarda İstanbul'da kendisini ziyaret edip tavsiyelerini almıştım. Şimdi onun isminin burada, "Osman Turan Kültür ve Kongre Merkezi" adıyla üniversitede yaşatıyor olmasından memnuniyet duydum. Bir kültür kadirşinaslığı olarak bu vefayı umarım diğer şehirlerimizde de görürüz.

Gözüm arkada kalarak evime dönerken, Karadeniz'i ilk gördüğümde fıslıdığım Ahmet Cevat'ın 'Çırpınırdı Karadeniz" türküsünü yeniden dillendirmeden edemedim:

Çırpınırdı Karadeniz,
Bakıp Türk'ün bayrağına.
Ah ölmeden bir görseydim,
Düşebilsem toprağına.

Sırmalar sarsam koluna,
İnciler dizsem yoluna.
Fırtınalar dursun yana,
Yol ver Türk'ün bayrağına!

Bayrağım kadar onurlu, denizim kadar coşkulu, dağlarım kadar dik başlı Karadenizliye selam olsun. Karadeniz'i görünce, kuzey hattımızdan herhangi bir tehlike ve tehdidin söz konusu olmayacağına inandım. Ne dağlarım, ne de insanım bu tür tehditlere izin vermeyecektir! Belki de Karadeniz'in gizli güzelliği bundadır. Onun için ben 'Karadeniz'e 'Şehirler Denizi' demeyi düşündüm. Kıyı boyunca her metresinde bir pencerenin denizi gözetlemesi bu isme haklılık çıkarmaz mı, ne dersiniz?

BAYRAMLARI YAHYA KEMAL GİBİ ANLAYABİLSEK!

Türkiye’de halkın bayramı algılama ve kutlama şekli değişti mi dersiniz? Bayram tatilleri uzun oldukça yollarımızın bereketi artıyor. Bunda, tatile gidenleri ayrı bir kefeye, bayram dolayısıyla Anadolu’da yakınlarını ziyarete gidenleri ayrı bir kefeye koymak gerekiyor.

İslâm’a göre, bayramın kutsiyeti, ailesiyle, akrabalarıyla ve çevresindeki insanlarla mutluluğu paylaşarak yaşanır.

Büyük şehirlerde, özellikle İstanbul’da farklı kültürlerden gelen insanlar farklı anlayışlar ortaya koyabilirler. Tatil Müslüman için veriliyor ama, Müslüman olmayan, Müslüman olduğu halde oruç tutmayan, Müslüman ismi taşımasına rağmen orucu ve bayramı kabullenmeyen ama tatilinden yararlanan insanlara; “*Bu tatil oruç tutanların hakkıdır.*” gibi bir dayatma hakkınız yok, olamaz da. Bırakalım, onlar da İslâm’ın bu izzetinden faydalansın, kendine göre bunu tatile dönüştürsün. Belki içlerinden bazılarına bir ses, “Müslümanların bu ibadeti olmasaydı, biz bu şansı kullanamazdık. Onlara bir minnet borcumuz var herhalde”, dedirtebilecektir.

Bizim üzerinde esas duracağımız mesele: Bayram’ın kültür ve medeniyetimiz içerisindeki belirleyici rolünün artıp artmadığı olmalıdır.

Öyle sanıyorum ki Bayram’ı bir medeniyet hareketi olarak algılayışımızın yanında onun kültürel cephesini bize ilk hatırlatan Yahya Kemal olmuştur. O’nun “**Süleymaniye’de Bayram Sabahı**” isimli şiiri, bizde bayramı halk geleneği içindeki kendi hususi halinden alarak entelektüel kavrama seviyesine çıkarmış ve millî idealizmle dinî duyarlılığın sentezini yapmıştır:

Tarihle hayat arasındaki her düşünce, insanın ölüm gerçeğiyle yüzleşmesine de kapı aralar. Tarihine aşık olan Yahya Kemal, hayatı bayram sabahında bir başka cephesinden kavramaya yönelmiş bir farklı kimlikle Süleymaniye Camii’ndedir. Onun bu şiirinde bayram namazını yalnızca halk kılmamaktadır. “*Gökte kanat, yerde ayak sesleri*”ni duyar-ken camiye şehitlerle insanların birlikte girdiğine dikkatimizi çeker ve bunun sevinçten ziyade tarihe dönüşen bir kıyam halini aldığına işaret eder:

Bir geliş var! Ne mübârek, ne garîb âlem bu!..
 Hava boydan boya binlerce hayâletle dolu...
 Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir;
 O seferlerle açılmış nice yerlerdendir.
 Bu sükûnette karıştıkça karanlıkla ışık
 Yürüyor, durmadan, insan ve hayâlet karışık;
 Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
 Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.
 Tanrının mâbedi her bir tarafından doluyor,
 Bu saatlerde Süleymâniye târih oluyor.

Her ufuktan yola düşen binlerce hayalet, “Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya, / Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.” dolayısıyla “ruh orduları”nın neferleriyle, Müslüman halkın müminleri burada Süleymaniye’yi tarihe dönüştürmenin huzuru içindedirler. Burada iki ayrı ruhun bir bütünü ana parçalarını oluşturduğunu görürüz. Birisi, şehitlerin ruhaniyetleriyle orada olmaları, ikincisi orada olanların caminin ve bayram namazının ruhaniyetiyle kendi ruh dünyalarını ilahi tecelliye teslim etmeleri...

Yüce yaratıcı, kendi lisaniyla, Kur’an’ın indiği Kadir Gecesi’nden söz ederken; “O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar”, (Kadir, 97/4) buyurur. Bu, meleklerin yeryüzüne indiğinin ifadesidir. Şair, bu mübarek geceden üç gün sonra gelen bayram sabahında melekleri değil, şehitleri indirmektedir. Kur’an’da şehitler için, özendirici ve olumlu ve hatta müjdeleyici ifadeler yer alır: “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler. Allah’ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızklara mahzar olmaktadırlar.” (Ali İmran 3/169.) Şimdi böyle bir ortamı oluşturan bu caminin varlığını da ayrı bir ulvî tecelli olarak görür ve şiir de bu da özel olarak dillendirilir:

Ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarpı

Adamış sevdiği Allah’ına bir böyle yapı.

Bu bayram sabahında camide ruh ve beden bütünleşmesi, insanın kendi deruniliğine yönelişiyle birlikte şehitlerin insanlarla bir araya gelmesi şeklinde anlatılmaktadır. Hatta öylesine bir anlatış vardır ki getirir şehitleri saflara yerleştirir ve onları bize nefer (asker) figürüyle bütünleştirerek tanıtmayı da ihmal etmez:

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
Dinliyor vecd ile tekrar alınan Tekbîr'i
Ne kadar saf idi sîmâsı bu mü'min neferin!
Kimdi? Bânisi mi, mîmârı mı ulvî eserin?
Taa Malazgirt ovasından yürüyen Türkoğlu
Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu,
Yüzü dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli,
Çok büyük bir iş görmekle yorulmuş belli;
Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz
Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz;
Vatanın hem yaşayan vârisi hem sâhibi o,
Görünür halka bu günlerde teselli gibi o,
Hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde,
Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde.

Camide, asker elbiseli bir gencin vect hali, kendisini tarihin o eşsiz derinliğine götürür, O gencin şahsında, “*Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz*”i görür.

Aslında Yahya Kemal'in şiirinde bir figür olarak aldığı saftaki bir asker'in duruşu, masumiyeti, saflığı, gücü, bir yerde gelir vatanın bütünlüğü için anıtlaşan Müslüman Türk iradesinin resmi haline dönüşür.

Şair, bayram namazının, o teslimiyet panayırının içerisinde bu askerle birlikte şehitlerimizi de getirmeyi ihmal etmez. Şehitlerin ruhaniyetine kendi gönlündeki cismaniyeti giydirir. Onları mücessem hale getirir ve tablo halinde anlatır. Burada Malazgirt'ten gelenlere işaret ederken, şiirinin devamında, Kosova'dan Niğbolu'dan Varna'dan, Belgrad'dan, Budin'den, Uyvar'dan Adalar'dan, Tunus'tan, Cezayir'den Çaldıran'dan Mohaç'tan ve hatta “*Yeni Doğmuş aya baktıkları yerden*” gelmekte olduklarını dillendirir.

Yahya Kemal, bu şiirinde öylesine bir uhreviyet çadırı kurmuştur ki sadece şehitleri ve bayram'a gelenleri toplamaz buraya. Caminin içerisindeki o ses mahşeri içerisinde, “*Gökte top sesleri var, belli, derinden derine; / Belki yüzlerce şehir sesleniyor birbirine*”, diyerek Anadolu'nun bütün şehirlerinin silüetini görür. Hatta bu ulvî ortamda top seslerini yalnız kendisi duymaz: Oraya gelenle birlikte paylaşır bu geçmişin ihtişamını:

*Ne kadar duygulu, engin ve mübârek bu seher!
Kadın erkek ve çocuk, gönlü dolanlar, yer yer,
Dinliyor hepsi büyük hâtırâlar rüzgârını,
Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını.*

Bu şiir modern ifadesiyle pastoral bir şiirdir. Burada, caminin neresine bakarsanız bakın, askerleri, şehitleri, müminleri, Anadolu şehirlerinin aynı heyecanı yaşayan hareketliliğini gösterir bize. Sonra döner, bir teselli yumağını açar gönlümüze ve “Senelerden beri rüyâda görüp özlediği Cedlerin mağfîret iklimine” girerek, oradan bize “Dili bir, gönlü bir, îmânî bir insan”ların portelerini sunar. Artık Şair, bu mabedin taştan bir yapı olmadığını da idrakine ulaşır. Şiirini kendi inanç muhasebesini yaparak bitirir:

*Ulu mâbed! Seni ancak bu sabah anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum;
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,
Senelerden beri rüyâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfîret iklimine girmiş gibiyim.
Dili bir, gönlü bir, îmânî bir insan yığını
Görüyor varlığının bir yere toplandığını;
Büyük Allah'ı anarken bir ağızdan herkes
Nice bin dalgalı Tekbîr oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakaratın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!*

*

*Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine.
Çok şükür Allaha, gördüm, bu saatlerde yine
Yaşayanlarla beraber bulunan ervâhı.
Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı.*

Bayramı kendi ulvî ortamından çıkararak tatile dönüştürenler ve hatta bayramı bir gelenek coşkusu içerisinde görenler de keşke Yahya Kemal'in “Süleymaniye’de Bayram Sabahı” şiirindeki bu duyarlılığının farkında olabilseler...

ÜÇ DEFA VURULAN ŞEHİR

İstanbul 330 yılında Roma İmparatorluğu'nu başkent oluşundan sonra, 1203 yılında görmediği bir vahşete sahne oldu. Bu Hristiyan şehri, Hristiyanlık adına yola çıkan Haçlı orduları tarafından tarihinin en karanlık, en acımasız saldırısına uğradı. Ben bu konuda bu şehrin yaşadıklarını konunun uzmanına bırakacağım. Steven Runciman yazdığı en kapsamlı “Haçlı Seferleri Tarihi”nde bu konuyu şöyle anlatır:

“İstanbul yağmasının tarihte örneği yoktur. Büyük şehir dokuz asır boyunca Hristiyan medeniyetinin merkezi olarak kalmıştı. Ancak Yunanistan'dan kalmış ve kendi mükemmel sanatkârlarının vücuda getirdiği sanat şaheserleri ile doluydu. Venedikliler bu tür eşyanın değerini elbette takdir ediyorlardı. Ellerinden geldiği kadar bu değerli hazineleri toplayarak bunları kendi meydan, kilise ve saraylarının süslemek üzere alıp götürdüler. Fakat gerek Fransızlar ve gerekse Flamanlar vahşi bir tahrip arzusuyla hareket etmekteydiler. Bunlar uluyan ve naralar atan kitleler halinde sokaklarda ve evlerde dolaşiyor, parıldayan her maddeyi kapıp taşıyamadıkları her şeyi tahrip ediyor ve ancak öldürmek ve ırza geçmek veya susuzluklarını gidermek için şarap mahzenlerinin kapılarını kırmak üzere bir lahza bile duraklıyorlardı. Ne manastırlara, ne kiliselere ve ne de kütüphanelere hürmet ediliyordu. Ayasofya Kilisesi'nde bile ipekli duvar halılarını yırtıp mihraptaki büyük gümüş şemsiyesi parçalayan, aziz tasvirleri ve kutsal kitaplar üzerinde tepinen sarhoş savaşçılara rastlamak mümkündü. Bunlar mihraplardaki mukaddes kaplardan büyük bir neşe içinde şarap zıkkımlanırken bir Fransız fahişesi patriğin tahtına çıkarak hareketli bir Fransız şarkısı söylemeye başlamıştı. Rahibelere manastırlarda tecavüz edildi. Yağmacılar saraylara olduğu gibi fakir kulübelerine de dalıyorlar ve bunları tahrip ediyorlardı. Yaralı kadın ve çocuklar ölüm halinde sokaklarda debeleniyorlardı. Bu korkunç yağma ve cinayet dalgası, muazzam ve güzel şehir bir harabe yığını haline gelinceye kadar, üç gün sürdü.”¹

İstanbul'u o tarihlerde harabeye çevirenler Hristiyan'dı. İstanbul halkı da Hristiyan'dı. Haçlı Seferleri'nin çıkış gayesinin arkasındaki kanlı ihtirası göstermesi bakımından bu olay çok önemli bir ayırt edici özelliğe sahiptir. Haçlılar, 1095 yılında ilk sefere çıkarken, ordunun başındaki papaz, bunun bir din savaşı olduğunu söylemiş ve Müslümanlara karşı yapılacağını Kudüs'ün Müslümanların elinden alınacağını anlatmış ve 'tanrının

¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan) Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-1992; C. 3. S.109.

bana ilham yoluyla ulaşan Müslümanları Hristiyanlığın çıktığı kutsal topraklardan atma' emrini yerine getireceğini söylemişti. Kendisi de Hristiyan olan Runciman, bu meseleyi uzun uzadıya anlattıktan sonra, Haçlılar için şu çarpıcı hükmü verir: "Haçlılar temelde barbar işgalcilerdir. Maalesef tanrının onlardan yapmasını istediği işe dair düşünceleri, oldukça yıkıcı ve medeniyet dışıydı. Haçlı orduları, anlamadıkları bir medeniyetle karşılaştıklarında oldukça kabaydılar."²

İstanbul'un kader çizgisinde yaşadığı bu büyük travmanın izi asırlarca sürmüş ve nihayet öyle bir noktaya gelmiş ki Bizans'ın saray entrikaları da buna eklenince, "Osmanlı'nın Hilali, Bizans'ın Haçına" tercih edilmiş ve halk, Osmanlı'yı bir kurtarıcı gibi karşılamıştır. İstanbul'un 1453'te fethini kolaylaştıran en önemli sebeplerden birisi, Hristiyanların kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan doğan şiddet olaylarına halkın huzur ve güveninin feda edilmesidir.

İstanbul, fethedildikten hemen sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. Bu şehrin, günümüze kadar gelen gelişme seyrinde Osmanlı kültür ve medeniyetinin çok büyük izleri vardır. İstanbul adeta yeniden inşa edilmiş kimliğine Türk-İslâm ruhunun mührü vurularak günümüzdeki ihtişamına kavuşmuştur.

Bu şehir tabii güzelliği ve dolayısıyla yakaladığı ihtişamıyla nazara mı geldi bilinmez. İlk işgal olayından 695 yıl sonra bu defa ikinci saldırıya 13 Kasım 1918 yılında uğrar. İtilaf Devletleri ordularının 55 geminin taşıdığı, İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan oluşan 3500 askerinin işgaline maruz kalır. Bu işgale karşı, hem İstanbul'da, hem de Anadolu'da güçlü bir direnme hareketi başlar. 5 yıl devam eden bu işgal, 6 Ekim 1923'te sona erdirilir. Bu süre zarfında İstanbul ve İstanbullu büyük acılar yaşadılar. Ancak, Türk milletinin makûs talihi buraya kilitlenemezdi ve sonunda, müstevliler emperyalist emellerine ulaşmadan şehri tek edip gittiler...

İstanbul, üçüncü işgal hareketini 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşadı. Belki hepsinden daha dramatik olanını kendi askeri, kendi silahıyla, kendi evlatlarının üzerine ateş kustu. Bu silahları kullananlar ile bu silahların kurşunlarıyla hayatını kaybedenler ve yaralananlar, aynı dili konuşuyor, aynı dine inanıyorlardı. 'Hain' de desek, 'Terörist' de desek, bunlar da bizim içimizden çıkmış insanlardı. Nasıl olmuş da böylesine bir vahşetin tetikçileri olmuşlardı?

XVI. asırdan itibaren, Batılılar kendi aralarında "Türklere Karşı Hristiyan Cumhuriyeti" adıyla bir teşkilatlanma yoluna giderek, asırlar boyu bizim yok edilmemiz için mücadelelerini sürdürmüşlerdi. Bunu anlatan bir Batılı tarihçi şunları söyler:

² Steven Runciman, History Channel Crusades adlı programındaki konuşması, BBC-MCM XTV,1995 bk. s.48.

Ortaçağda Batı, Türk'ü nasıl algılamışsa, Modern Avrupa da Osmanlı'yı aynı şekilde algılayacaktır: Korkulan ve bertaraf edilmesi gereken, çekinilen tehlikeli bir düşman! Ancak bu korkunun ve düşmanlığın gerisinde çoğunlukla belli bir hayranlık da sezilmektedir. Osmanlılara karşı kurulan Kutsal İttifak yüzyıllarca işler ve anlamlı bir şekilde "Türlere karşı Hristiyan Cumhuriyeti" adını taşır.³

Batılı bununla da yetinmez, bu defa onların efendiliğine soyunan Amerika ortaya çıkar ve 1916'da, ABD Başkanı Wilson, şu projeyi devreye sokar: "Batı medeniyetine kesinlikle yabancı olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa dışına atılmalıdır!"⁴

Buna kendilerince de bir yol haritası çizerler: CIA'nin eski Ortadoğu Bölge Şefi, Robert Bear, hiç çekinmeden, açık açık kendi ülkesinin etkin güçlerine akıl verir; "Ön Asya ile Ortadoğu'da niye Amerikalılar ölsün ki Müslümanları birbirlerine düşman halinde ayırıştırılm ve bırakalım onlar birbirini öldürsün."⁵

Galiba, bu adamın söylediği trajediyi yaşıyoruz. Bizim insanımız bize düşman haline getirilmiş ve bugünkü cinnet halini yaşamaktayız. O gün, onların; 'Osmanlı' dediği, bugün 'Türkiye'dir. Ve Türkiye, işte bu hain emellere alet edilmek için kendi içimizden kendi insanımıza düşmanlar üretildi ve bu talihsiz grubun saldırısına uğradı.

İstanbul, böylesi bir vahşete ödediği bedelin ötesinde, yaşadığı travmadan nasıl kurtulur bilemiyoruz? Benim gönlümde, yukarıya aldığım Yahya Kemal'in şiirindeki ruhaniyetin sıcaklığını korumaktadır. Onun safkanındaki heyecan, yaşama arzumuzu bize bir sır gibi fısıldamaya devam edecektir! Bir temennim var; bu şehirde insanımıza kurşun sıkanların ve onları yönlendirenlerin cesetlerini bu şehrin mezarlarına gömmeyin lütfen!

³ Prof. Dr. Michel Balivet, *Orta Çağ'da Türkler* (Çev. Ela Güntekin), Alkım Yayınları, İstanbul-2004. S.35.

⁴ age. S.15

⁵ bk. *Dealing With The New Iranian Superpower*; Yeni Süpergüç İnanla Başetmek

YOLLAR REFAHIN CAN DAMARLARIDIR!

Bugün çok şeritli temiz asfalt yollarda seyahatin tadını çıkarmaya başladık. Çocukluğumdaki yolları hatırlıyorum. İllerimizin çoğu birbirine stabilize yollarla bağlıydı. Yollar daracaktı ve arabalar bozuk yollarda sık sık parça kırarlardı. Hiç unutmam, Çorum'dan İskilip'e gidiyoruz. Yolda bizi taşıyan eski bir otobüs yolun gadrine uğradı ve arızalandı. Saatlerce soğuk bir kış gününde yolda beklemek zorunda kaldık. Yolcular da şoföre yardım ederek arabanın arızasını giderdiler yolumuza devam edebildik.

Aslında, bir yol arızasını burada gündeme getirmek belki de gereksiz görülebilir, elbette bunun orijinal tarafı da yok. Ancak bu arıza, bana hayatın arka planına itilen ve halkın nasıl istismar edildiğini gösteren bir olayın fotoğrafını da verdiği için burada önemsedim. Onu size de anlatmak istiyorum:

Araba arızalanınca, hırpani kılıklı bir adam hemen bir kenara çömeldi, önüne bir mendil açtı ve seslenmeye başladı:

“-Müslüman kardeşlerim, bana yardım edin dua edeyim. İnşallah Teala araba çalışacaktır.”

Adama önce kadınlar ilgi duymaya başladılar ve baktım ceplerinden çıkardıkları bozuk paraları önündeki mendile bırakıyorlar. Adam da kafasını önüne yıkmış, her bırakılan paraya karşılık elini göğsüne götürüp başıyla selam veriyor ve okumasına devam ediyor. Dayanamadım, adamın yanına yaklaştım:

“-Senin bu yaptığın ayıp değil mi? Madem böyle maharetin vardı, araba bozulmasın diye dua etsen de bu sıkıntıya uğramasaydık ya?”

Adam cevap vermeden birisi atıldı:

“-Olur mu delikanlı, bu araba bozulacak ki, adam para toplayabilsin. Böyle bir kerameti varsa, böyle para toplamak için onu arabanın bozulması için göstermiştir belki de...”

Mantıklı bir yaklaşımdı. Tabii, benim tepkime katılanlar arttı. Adamı karga tulumba kaldırdılar. Onun şarlatanlığının bir katkısının olduğunu sanmıyorum. Uzun ve yorucu çabalardan sonra araba tamir edildi ve biz yolumuza devam ettik.

Bundan yarım asır öncesinin böyle yol dramı ile bugünün yolları elbette kıyaslanamaz. O dönemin araçlarıyla bugünün ulaşım araçları da. Ancak, bu duruma gelmeden

önce, mesela Selçuklular Döneminde yollarımız nasıldı? Güvenlik var mıydı? Osmanlılar Döneminde ulaşım şartları nasıldı? Şehirlerin atardamarı da toplardamarı da yollardır. Bir şehir güvenli ve işlek yollarla başka şehirlere bağlanabiliyorsa, o ülkede kalkınma mutlaka hızlanacaktır.

Bugünün İpekyolu efsanesi, dünün gerçek ticaret ağını temsil ediyordu. Selçuklular, büyük şehirleri birbirine bağlayan yolları kervansaraylarla, hanlarla donatmışlar. Her 35-40 km de bir kervansaray inşa etmişler, Üstelik burada konaklayan insanlara üç gün ücretsiz bakım lüksünü de getirmişler: Adam uzun ve yorucu bir yoldan gelmişse, hanın hamamında yıkanır, berberinde tıraş olur, mutfağında karnını doyurur, hastaysa tedavisini yaptırır, hayvanının bakımını yapar, gerekirse nallarını yeniletir. İsterse, burada alış-verişini de yapabilir. Sonra kalkar, kervansaray münadisinin, “malında eşyasında eksikliği olan var mı, varsa gelsin berü!” nidasına muhatap olur, malını kontrol eder ve zinde bir şekilde şehre ya da şehrin pazarına iner.

Çin’den, Hindistan’dan kalkıp Türklerin hâkimiyeti altındaki topraklarda binlerce km. yolu kat ederek Anadolu’ya gelen kervanlar, bu uzun ve zahmetli yollarda Kervan-kıran haydutlara, yol kesen eşkıyaya rastlamıyorsa, ortada bir güç ve irade, yani bir otorite var demektir.

Selçuklu topraklarında, 200’ü Anadolu’da olmak üzere 800’ün üzerinde kervansaray olduğu nakledilir. Sadece Kayseri-Sivas arasında 24 hanın bulunduğundan söz edilir. Hatta ticaret öylesine canlıdır ki, Sivas’ta 15 ülke konsolosluk açarak Anadolu’daki işlerini buradan takip etmişlerdir.

Yerine göre bin deveden oluşan 2.500 insanı peşinden sürükleyen ve 300 ton mal taşıyan bu kervanlar, şehirlerin ana besleyicisi durumundaydı. Şehirlerin böylesine bir ilgi odağı haline gelmesi, elbette güçlü ekonomisinin olmasındandı. Adam gelecek burada malını satacak ve ülkesine yeni mallar alarak dönecektir. Rahmetli Prof. Dr. Faruk Sümer, Kaniş-Karum geleneğinin, Selçuklular döneminde, Kaniş-Karum’dan 50 km. daha doğu’da bugünkü Pazarören köyü yakınındaki Zamantı Kalesi, (ki büyük ihtimalle bir kervansarayı da olmalıdır) yakınındaki Yabanlu Pazarı’nda sürdürüldüğünü anlatır. Bu Pazar, Selçuklular’ın bir nevi yaz fuarı durumundaydı. Ticaret kervanları ve mal alacaklar ve kendi mallarını yabancılara satacaklar burada buluşurlardı. Bu ticaret, Kayseri’ye o tarihlerde çok büyük bir canlılık getirmişti.

Selçuklular Dönemi’ndeki bu ticari potansiyel ve hareketlilikten söz eden Prof. Dr. Hakkı Acun, Prof. Dr. Turan Yazgan’ın hesaplamalarına göre yalnızca Sivas’ta toplanan verginin dört milyar altın, Büyük Britanya İmparatorluğunda toplanan vergininse yedi buçuk milyar altın olduğunu söylemektedir. Tabii ki bu zenginlik kısa zamanda Moğol çapulcusunun dikkatini çekecekti. Bir taraftan Haçlılar, Bizans, Gürcüler vs. ile de

mücadele eden Selçuklu bir de Baba İshak Türkmen ayaklanmasıyla uğraşmak zorunda kalınca zayıf düştü. Moğollara mağlup oldu. Türkmen, Moğol zulmünden memnun kalmış mıdır acaba?

Şehirleri doyuran da, batıran da demek oluyor ki bu servet akışı oldu. Gerçekten de XIII. asrın ortalarında Alaeddin Keykubad'ın öldürülmesinden hemen sonra, Selçuklular, 1243'de Köseadağ'da Moğollara karşı hezimete uğradı ve Moğollar önce Sivas'ı, sonra'da Kayseri'yi yakıp yıkarak devletin başkenti Konya'yı kontrole aldılar. Moğollar Anadolu'daki bu birikimi talan ettiler. Kayseri'deki insan katliamından söz eden Prof. Dr. Osman Turan şehirdeki cesetlerin arasından geçen askerlerin çizmelerinin içine kan dolduğunu söyler. Bu vahşetten sonra şehirler bir daha eski güzelliğine ve gücüne kavuşamadı. Yollardaki güvenlik zayıfladı, ticaret durdu ve fakirlik başladı. O tarihlerde Moğolların büyük tahribatına uğrayan kervansaraylar, hanlar yıkık halleriyle Osmanlı Dönemi'nde de hizmet verdilerse de, zamanla fonksiyonlarını kaybettiler. Bugün, 800'ün üzerindeki handan ancak 40 kadarı ayakta kalabilmiş ve geçmişin macerasına tanıklık etmektedirler.

Osmanlı İmparatorluğu bu çökmüş, çözülmüş Anadolu şehirlerini yeniden ihya için harekete geçtiyse de, Doğu'da İran'la, Batı da ise Haçlı despotizmini taşıyan Hristiyan devletlerle uğraştığı için şehirlerin çoğu kendi yaralarını kendileri sardılar.

Bugünkü Anadolu şehirlerinin hemen tamamında geçmişin bu ağır tahribat izini görmemiz mümkündür. Buna rağmen, Türkiye toparlanmış ve şehirler, geçmişten kendilerine emanet edilen yolları genişleterek ve daha rahat ulaşım sağlayacak kaliteye kavuşturmuştur. Bugün insanımız iki şehir arasında yerine göre bir aylık yolculuğa karşılık günümüzde birkaç saatte çok lüks araçlarla ulaşım sağlamanın konforuna kavuşmuştur. Artık yollarda ne deve, ne de kağrı arabası, ya da kervan katarları var. Bu işleri şimdi güçlü ve hızlı otomobil ve motorlu araçlar yerine getiriyor. Ufukta geçmişin korkusunu yaşatacak bir Moğol ya da Haçlı zihniyetini taşıyan Batılı'nın gizli tehdidi olsa da, açık saldırısı gözüküyor. İçimizdeki Moğol zihniyetinin ihtirasları ve saldırganlığı kırılabilse, dış güçlerin hazmedemediği gelişmemiz daha hızlanacak ve belki bu şehirler çok daha hızlı bir şekilde gelişebilecektir!

Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nün muhteşem silueti, Karadeniz'e yaptığım ve yolların mükemmelliği sayesinde yorulmadığım bir vakitte içimi öylesine ısıttı ki böyle bir yol yorumu yazmayı arzu ettim. Yollar ülke refahının kan damarlarıdır. Ne kadar iyi olursa o kadar refahta yaşarız!

İKİ ŞEHRİN BİRBİRİNE ARMAĞAN ETTİKLERİ

Kadı Burhaneddin

Kayseri’de yetişip Sivas’ta hükümdar oldu: 1345’de Kayseri’de doğdu. Oğuzların Salur boyundandır. Ailesi, daha önce Harizm’den gelerek Kayseri’ye yerleşmiş, babası Şemseddin Mehmed, Kayseri kadılığına getirilmiştir. Burhaneddin Ahmet, burada doğup büyüyerek eğitimini tamamlamıştır. Daha on bir yaşında iken burada çıkan karışıklıklar üzerine 1356’da babası ile birlikte Şam’a gitti ancak dört ay sonra geri döndüler. 1358’de bu defa yine babasıyla Mısır’a gitti. Burada, İslâm Hukuku, Hadis ve tıp okudu. Şam’a geçti dönemin ünlü bilginlerinden Kudbeddin Razi’nin derslerine devam etti. Tabiat, ilahiyat ve riya ziye dersleri okudu. 19 yaşında Hacca gitti. Dönüşünde babasının vefatı üzerine memleketine geldi. Kayseri’nin yönetimi bu yıllarda Eretnaoğulları’ndaydı, dönemin şehir Emiri Mehmet Bey tarafından 1365 yılında, yani 20 yaşında iken Kayseri kadılığına tayin edildi. Kadılığı sırasında, önemli hizmetler yaptı. Şehir içerisinde huzursuzluğu giderdi, anlaşmazlıkları hakkaniyetle çözdüğü için halk tarafından sevildi. Dolayısıyla itibarı arttı. Bu arada onu bu göreve getiren Mehmet Bey ölmüş, onun yerine görevi Ali Bey devralmıştı. Ali Bey, güçlü bir iktidar ortaya koyamadı. Osmanlı sultanı Murad Hüdavendigâr’ın damadı olan Karamanoğlu Alâeddin Bey, Kayseri’ye saldırdı. Kadı Burhaneddin’in yardımı ile bu tehlikeyi atlattı. Bunun üzerine 1378’de vezir tayin edildi. Vezir olunca doğrudan siyasetin içine girmiş oluyordu. 33 gibi bir yaşa rağmen disiplinli, düzenli ve istikrarlı yönetimi ile kısa zamanda şehri toparladı ve huzura kavuşturdu. Bu durum ününü daha da arttırdı. Ona olan güven büyüdü. Adli ve iktisadi işleri yoluna koydu. Ali Bey’in 1380 yılında vefatı üzerine bu defa Kılıçarslan şehre saldırdı. Kadı Burhaneddin onu yenerek öldürdü. Emirliğe tayin edilen Mehmet Bey ise, küçük yaşta olduğu için onun Naipliğine getirildi. Sivas’a giderek devletin başına geçti. Bu sırada Amasya Emiri Hacı Şad geldi Sivas’a saldırdıysa da onu Tokat yakınlarında yenerek durumunu güçlendirdi ve kendisini doğrudan devlet başkanı ilan etti. Adına para bastırdı ve hutbe okuttu. Bu sırada, Karamanoğlu Ali Bey, kayınpederi Sultan Murad Hüdavendigâr’ın Kosova’da şahadeti üzerine, bu defa Yıldırım Bayezid’e başkaldırdı. Kadı Burhaneddin’den yardım istedi. Kadı Burhaneddin, Kırşehir’e kadar geldi ancak, Alâeddin Ali gelmeyince geri döndü. Alaeddin Ali, bununla da yetinmedi, Kayseri’de valilik yapan Kadı Burhaneddin’in yeğeni Şeyh Müeyyed’i, tahrik ederek, Kadı Burhaneddin’e karşı ayaklanmaya sevk etti. Kadı Burhaneddin, gelip Kayseri’yi kuşattı.

Kuşatma uzun sürdü ve şehir düşmedi. Bu sırada Akkoyunlu Boy Beylerinden Kara Yülük Osman, araya girerek anlaşma sağladı. Anlaşmaya göre, Kadı Burhaneddin kuşatmayı kaldıracak, Şeyh Müeyyed ise dayısına direnmekten vazgeçerek şehri teslim edecek ve Şeyh Müeyyed, bundan dolayı Kadı Burhaneddin tarafından cezalandırılmayacaktır. Denilenler oldu. Ancak, Kadı Burhaneddin, yeğeninine kendisine başkaldırmasını hazmedemediği için onu öldürttü. Bunun üzerine, sözünde durmadığı gerekçesiyle Kara Yülük Osman, Kadı Burhaneddin üzerine yürüdü. Çıkan çatışmada, 1398 yılında Kara Yülük Osman tarafından öldürüldü.¹

Kadı Burhaneddin Ahmet, 18 yıl hükümdar olmuştur. Bu 18 yılı, kendi adına kurduğu devletin başında geçirmiş ve bu arada Türk siyasi tarihinde çok önemli yeri olan Timur'un Anadolu'yu erken işgal ve yağmasını önlemiştir. Bu olay şöyledir: Timur'un Anadolu'ya doğru yola çıktığını haber alan Kadı Burhaneddin, hemen Yıldırım Bayezid ile Mısır sultanına elçiler ile şu mektubu gönderir: “Bilesiniz ki ben, her ikinizin komşusuyum ve benim memleketim sizin memleketiniz demektir. Ben sizin hudutlarınızın siperiyim ve askerlerinizin öncüsüyüm. Yoksa ben, ona (Timur'a) nasıl mukavemet edip ve nasıl savaşa girebilirim? Halbuki onun durumunu iştmişsinizdir. Nice ordular bozmuş. Eğer siz bana yardım ederseniz, ben ona karşı dururum, beni yalnız bırakırsanız beni ona karşı harcamış olursunuz. Sizin önünüzde bulunan ben, size gelecek belalara karşı koyacak güçteyim. Allah korusun eğer ondan bana bir zarar gelirse bu, büyük ihtimalle size de sirayet edecektir. Benim Timur'un mektubuna cevap vermemekliğim sizden alacağım cevaba göre cevap olacaktır...”

Yıldırım Bayezid Kadı Burhaneddin'in bu mektubundan çok memnun olmuş ve ona hemen şu cevabı yazmıştır:

“Eğer Timur seni bırakıp giderse ne âlâ. Eğer vazgeçmezse karşı koyacak bir orduyu ona karşı sevk ederiz ve onun için istediğin kadar ona karşı koy. Basiret ve hüsnüniyet üzere de onun askerinin çokluğundan korkma. Zira, nice az asker, çok askere galip gelmiştir. Eğer sizce lüzum görürseniz, bizzat kendim geleyim ve askerimle oraya ineyim. Sizin bayraklarınız daima başta ve ayakta (dik) olsun. Ben senin kılıcına kol ve sana pazu (güç-kuvvet) olayım.” Bu sırada Timur Anadolu'ya yaklaşır ve yaptırdığı istihbaratta kendisinin ileri gitmesine Kadı Burhaneddin'in izin vermeyeceğini öğrenir. Bunun üzerine ona bir elçi gönderir. Kadı Burhaneddin'in elçiye verdiği cevap anlamlıdır:

“Timur'un Müslüman kanı dökmek ve mal almak, kadın ve çocukları esir etmekten maksadı nedir? Böyle bir adamın Müslümanlıktan dem vurması ve ona nispet iddia etmesi nasıl doğru olur? Şimdiye kadar gelip geçen hiçbir hükümdarın böyle bir hareketi iştirilmiş midir? Timur'un bu vaziyeti bizim için kâfidir!” Bu mektubu aldık-

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 162. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984)

tan sonra, çevresindekilere Kadı Burhaneddin'in düşmanlarının kimler olduğunu sorar. Verilen cevapta; "Erzincan hâkimi Mutahareddin beş bin, Karamanoğlu on bin, Niksar Beyi Mahmut Çelebi altı bin, Taşanoğlu bin, Bafra valisi iki bin adamla ona düşmandır. Ayrıca Moğol, Tatar, Diyarbakır ve Şam Türkmenlerinden yirmi bin kadar da muhalifi vardır." Karşılığını alır. Bunun üzerine: "Bu nasıl adamdır ki yalnız başına bu kadar kuvvete karşı geliyor ve onlara galebe edebiliyor?" diye hayretini gizlememiştir. Timur, Kadı Burhaneddin'in bu tavrı üzerine yolunu Gürcistan'a çevirir ve Anadolu'ya girmez. Ne var ki, hükümdarlığı döneminde sürekli asker kıyafetiyle yatıp kalkan bu devlet adamı, bir boy beyine yenik düşer ve en verimli çağında hayata veda eder. Bunu Hindistan seferinde öğrenen Timur, önünde bir engelin kalktığını öğrenmenin sevinciyle, bu seferideki ordunun başına bir kumandanını bırakarak Anadolu'ya yönelir. Önce Sivas'ta taş üstünde taş bırakmaz, sonra Çubuk Ovası'nda Yıldırım Bayezid'i esir alarak Osmanlı Tarihi'nin en dramatik olayını meydana getirir.² Kadı Burhaneddin, öldüğünde arkasında üç önemli eser bıraktı. Bunların ilki; ömrü boyunca yazdığı 1500 şiirinden oluşan "Divan"ıdır. İkinci eseri, 50 yaşında yazdığı, "İksir-üs-saâdât fî Esrâr-ül İbadât" adını taşır. Bu eseri, "Vücut, İcat ve Hikmet" adıyla üç bölümden oluşan ilmi bir çalışmasıdır. Üçüncü eseri ise, ölümünden bir yıl önce yazdığı, "Tercih-üt-Tavzih"dir. Bu eserinde İslâm Hukukuyla ilgili konulara yer vermektedir..

Kadı Burhaneddin, iyi bir edebiyat ve ilim adamı olduğu kadar devlet adamıdır da. Onun adına kurduğu devletin en önemli özelliği, kendisini Mısır memlûklüleri ile Osmanlı İmparatorluğu'na denk görmesidir. Yıldırım Bayezid'in kendisine verdiği cevapta, "Eğer sizce lüzum görürseniz, bizzat kendim geleyim ve askerimle oraya ineyim. Sizin bayraklarınız daima başta ve ayakta (dik) olsun. Ben senin kılıcına kol ve sana bazı (güç-kuvvet) olayım." İfadesini kullanması bunun açık bir işaretidir. Ayrıca, aynı türden bir değeri ciddi rakibi Timur da göstermekte, onun Anadolu'daki gücünü karşısında geri atmak zorunda kalması ve içteki rakibi beylikler karşısındaki direncini görüp, "Bu nasıl adamdır ki, yalnız başına bu kadar kuvvete karşı geliyor ve onlara galebe edebiliyor?" demesidir. İyi bir hukukçu, iyi bir ilim adamı, iyi bir şair ve iyi bir devlet adamıdır.

Kendi işlerinin çokluğundan olacak, döneminin tarihini gözlemlere dayanarak yazması için Aziz Astrabadî'yi görevlendirmesi de ayrı bir önem ve özelliğini ortaya koyar. Galiba bu kadar iyiliği şahsında toplayan insanın yukarıda sözü edilen düşmanın çokluğu da şaşırtıcı olmamalıdır.

Onun Kayseri'ye tutkusunu anlatan bir de beyti vardır:

"Gözlerimün yaşını akıdup ırmağ edüben/Kayseri'yi dahi bu yaş ile Bağdat idelüm"
yani, "göz yaşlarımla oluşturduğum ırmağın sularıyla Kayseri Ovası'nı sulayıp burasını

² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 162. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984)

Bağdat gibi bir şehir haline getireyim,” diyor. Bir insanın doğduğu şehre muhabbetini bundan daha güzel anlatacak bir beyit düşünülebilir mi? Ne yazık ki bu mümkün olmadı. Bunu ömrü yetmedi.

*O bir tuyuğunda da şöyle der:
“Hemişe aşık gönli biryân bolur
Her nefes garip gözi giryân bolur
Sufilerin dileği mihrab namaz
Er kişinün arzusu meydan bolur”*

Yani, “Âşıkların gönlü kebab, gariplerin gözü yaşlı, sufiler namaz ve mihrab diler, er kişi ise savaş meydanını ister!” Evet, Er Kişiydi, savaş meydanını rahat yatağa tercih etti... Onunla savaşa giren ve esir alan Kara Yülük Osman, kendi geleceğinden korktuğu için onunla anlaşma yoluna gitmedi ve Sivas Kalesi’nde başını vurdurdu. “*Kadı Burhaneddin Devleti*” böylece tarihe karıştı. Devleti yıkıldı ama adı ve eserleri, hele hele şiirleri hâlâ yaşıyor ve yaşayacak. Onun ölümünden sonra Timur Anadolu’ya gelerek şehirleri yakıp yıktı. Kara Yülük Osman tarihte onurlu bir çizgi bile bırakamadı...

Kadı Burhaneddin bu siyasi kişisel özelliklerinin yanısıra, edebiyat ve şiirle uğraşmayı da ihmal etmemiştir. 600 sayfa tutan bir divanı dolduracak kadar şiir yazmıştır. Bu divanında 1500 gazel, 119 Tuyug ve 20 Rubai bulunmaktadır ama hiç kasidesi bulunmamaktadır. Kadı Burhaneddin gazelleri ve tuyugları ile ün kazanmıştır. Tuyug şeklini Divan edebiyatına getiren Kadı Burhaneddin olmuştur. Gazellerinin gayet içten ve âşikane oldukları görülür. Lirik şiirlerinde cesaret göze çarpar ve bu yönüyle de klâsik şiirden ayrılır. Aşk şiirlerinin yanısıra din ve tasavvuf ile ilgili şiirleri de vardır. Şiirlerinde ne mahlası ne de adı bulunmaktadır.

İran şiirini çok iyi bilen Kadı Burhaneddin divan şiirinin öğelerini Türkçeye mal etmede emeği geçen önemli bir isimdir. Günlük konuşma dilini de şiirlerinde kullanması onun şiirlerine ayrı bir özellik verir. Edebi sanatlarla, özellikle cinasa, düşkündür. Doğup, büyüüp yaşadığı yerlerde Azeri lehçesi kullanılmamakla beraber, Kadı Burhaneddin’in şiir dilinde Azeri lehçesi özellikleri barizce görüldüğü için, Azeri lehçesi edebiyatında olduğu iddia edilebilmesine rağmen, Kadı Burhaneddin’i bir Anadolu şairi olarak kabul etmek daha yerinde olur. Bazı şiirlerinde tasavvuf izleri gayet açıkça görülmekle beraber Kadı Burhaneddin’i bir sûfi ve mutasavvıf bir şair olarak dünya işlerinden el etek çekmiş bir kişi saymak doğru olmaz. Kadı Burhaneddin’in gerçek yaşamında zevk ve safa âlemleri düzenlediği bilinmektedir. Kadı Burhaneddin esas itibarı ile beşeri, maddi aşkı işlemiş ve maceracı, dövüşçü, savaşçı hayatının ve ruhunun izleri çok bariz olarak şiirlerinde yansımıştır:

Bu büyük din adamı, hükümdar ve şairin kendi döneminde Türk tarihinin bazı ilklerinin de sahibi olarak anılması gerekir:

*20 yaşında kadı olan ilk insandır.

*Osmanlı şiir geleneğinin (Divan Şiiri'nin) temellerini atan ilk şairdir.

*Kendi adıyla anılan devleti kuran ilk hükümdardır.

Bu büyük insan, bugün Kayseri'de doğup yetişmesine rağmen, devletinin başkenti olarak Sivas'ı tercih etmiş. Burada yaşamış ve ölünce burada toprağa verilmiştir.³

İbrahim Tennuri

Hacı Bayram ve Akşemseddin'in müridi ve halifesi Tennurî Şeyh İbrahim Tennurî, Sivas'ta doğdu ama 1438'de gelip Kayseri'ye yerleşti. Kayseri, o yıllarda, alimlerin gelip yerleştiği şehir olarak tanınıyordu. Çok sayıda medrese vardı ve buraya İslâm ülkelerinden ve Anadolu'nun her tarafından talebeler geliyordu. İbrahim Tennurî burada bir süre Hunat Hatun Medresesinde ders okuttu. Ancak ilmi, tasavvufa intisabı ve şairliğiyle kısa sürede tanındı. Bu şöret o yıllarda İstanbul'a da ulaşmıştı.

Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemseddin'in daveti üzerine İstanbul'a gitti. Ondan dersler aldı ve İstanbul'un fethine katıldı. Fatih Sultan Mehmet'le görüştü. Yazdığı "Gülzâr-ı Manevî" isimli eserini Fatih'e ithaf etti. Sultanın büyük iltifatını gördü Fatih, kendisinin vergiden muaf tutulması için Kayseri'deki mutasarrıfa emir verdi. Sonra Ankara'ya geçti. Hacı Bayram Veli ile görüştü. Ondan dersler aldı. Bayramiyye tarikatına intisap ederek Kayseri'ye geldi ve burada bu tarikatın dergâhını açarak hizmetini sürdürdü. Şeyh İbrahim Tennurî, bilgisi ve kerametleriyle temayüz etmiş bir İslâm büyüğüdür. Ondan nakledilen önemli bir hatıralar vardır. Bunlardan birkaç örnek verelim:

Akşemseddin Hazretlerini ziyarete gider. Şeyhin makamına çıkınca içeride bir sürü insanı görür. Onların dağılmasından sonra kendisini tanıtır:

-Kayseri'de medrese hocasıyım, içimde bir ateş meydana geldi: bu gizli derdime derman olmanız için size geldim.

-Hoş geldin, sefalar getirdin. Bize armağan olarak neyin vardır?

Buraya gelirken şeyhi için herhangi bir hediye getirmedüğinden bu söz onu hayli mahcup eder:

-Efendim, ben gönlü ve yüzü kara bir kimseyim, hiçbir armağanım yoktur.

³ Prof. Dr. Muharrem Ergin, *Kadı Burhaneddin Divanı*, s.III. İst. Ün. Edebiyat Fakültesi Yayını İstanbul 1980)

Akşemseddin bunları söylerken yüzü kızaran Tennurî'nin daha fazla sıkıntıya düşmesine fırsat vermez:

-Armağan dediğim dünya serveti değildir, senin bize armağanın doğru rüyadır.

-Şeyhim, benim öyle bir armağanım da yoktur.

Akşemseddin tebessümle Tennurî'yi yanına alır. Geç saatlere kadar sohbet ederler. Gece yatar, sabaha karşı tam dört yüz rüya görür. Sabahleyin kalkar, bu rüyaların tamamını unutmadan yazıya geçirir. Sonra bunları Şeyhine arz eder. Kendisinden icazet alarak Kayseri'ye döner ve halkı mânevi yönden irşada başlar...

Basur hastalarını tedavide tandırı kullandığı için kendisine Tennûrî denildi. 1482'de burada vefat etti, kendi adına yaptırılan caminin kiblesindeki türbesinde toprağa verildi.

Şeyhi, hastalığını rüyada tedavi etti:

İbrahim Tennurî, kabızlığa yakalanmış ve bu hastalıktan rahatsız olmaya başlamıştı. Kendisi de tedavi usulleriyle ilgileniyor ve çevresindeki insanları çeşitli yollarda tedavi ediyordu. Ne var ki bu hususta günün bütün imkânlarını kullanmış olmasına rağmen tedavi şansı bulamadı.

Rahatsızlığı giderek arttı. Nihayet bir gün derdine derman için şeyhi Akşemseddin'e gitmeye karar verdi. Şeyhinin kendisini tedavi edeceğine inanmıştı bir kere.

Kayseri'den çıktı, Tokat üzerinden Çorum'da olduğunu öğrendiği şeyhine gidecekti. Yolda, konakladığı bir evde gece bir rüya gördü. Rüyasında şeyhi kendisine, bir tandır üzerine oturarak vücudunu ısıtması yoluyla kabızlıktan kurtulacağını bildirdi. Denileni yaptı ve günlerdir çektiği derdinden kurtuldu. Bundan sonra da bu uygulamayı hem kendi müritlerine hem de halka tavsiye etti. Böylece kendisi tarihe "Tennurî" lakabıyla geçmiş oldu...

"Babam, Benim Emanetimin Sizde Olduğunu Söyledi Efendim"

Tennurî ikinci sohbetini yapmış, dergâhının önünde dinleniyordu. Müritlerinden birisi hızlıca yanına yaklaştı. Saygıyla önünde eğildi. Minderinin kenarına yüzünü sürdü. Ellerini karın altında birleştirip başını önüne eğerek durumunu arz etti:

-Şeyhim, önemli bir misafiriniz var. İstanbul'dan geldiğini söyler.

-Hayırdır evladım. Kimdir, ne ister bizden?

-Efendim beraberinde saygılı adamlar olunca, edep edip sormadık. Onu dostlarınız muhabbete tuttu. Ben hemen sizi haberdar edeyim dedim.

-Var git, getir o kutlu insanı bana.

Adam geri geri çekilip hızlı bir şekilde uzaklaştı. Bir süre sonra birkaç atlı birden dergahın karşısında görüldü. Attan indiler. Atları seyisler tutarken onlar yavaş yavaş yaklaşmaya başladılar. Genç, temiz yüzlü, iyi giyimli bir genç, İbrahim Tennurî'ye yaklaştı. Önüne geldi, selam vermeden eğilip elbisesinin eteğini öptü. Doğrulup selam verdi. Yanındakiler de sırasıyla aynı şeyi yapıp, genç adamın etrafında beş kişilik bir halka oluşturdular. Genç, kendisini tanıttı:

-Efendim, bendeniz, Akşemseddin Hazretleri'nin oğlu Hamdi Çelebi.

İbrahim Tennurî bu cümleyi duyar duymaz toparlandı. Bağdaş vaziyetinden dizlerinin üzerinde oturur vaziyet aldı.

-Vay benim gözümün nuru evladım!..

Ayağa kalkacak oldu ki genç adam, öne fırladı, ellerini tuttu. Sözüne devam etti:

-Babam, rüyamda benim emanetimin sende olduğunu söyledi. Gelip dersimi senden almamı, sana hizmet etmemi emretti. "Oğlum, senin bundan sonraki ömrün benim halifem İbrahim Tennurî'ye aittir. Ona gideceksin, orada ona hizmet edecek, onun hamuruyla yoğrulacaksın. Benden de kendisine selam eyle." dedi. Bu emir üzerine huzurunuz geldi. Babamın selamlarıyla geldim efendim.

-Ve aleyha aleykümüselam, hoş geldin, sefalar getirdin evladım. Hele otur yanıma bakalım.

Hamdi Çelebi, büyük bir saygı ile ayakkabısını çıkardı, İbrahim Tennurî Hazretleri'nin yanındaki boş mindere dizleri üzerine oturdu. Yanındaki adamlara da işaret etti. Onlar da aynı şekilde yaptılar.

İbrahim Tennurî'nin gözleri dolmuştu. Beyaz sakalına doğru, yaş damlaları tane tane dökülürken, sevinçle hüznün iç içe geçtiği bir mistik ortam oluşmuştu. Tennurî, Hamdi Çelebi'nin sağ elini avuçlarının içerisine aldı. Saygıyla dönüp yüzüne baktı. Bir süre süzdükten sonra, boynuna sarıldı. Bir süre öylece kaldılar.⁴

Tennurî, Sivas'ın yetiştirdiği önemli bilgin mutasavvıf şairlerden birisidir. Onun doğum yerini Amasya olarak gösterenler de vardır. Bu, annesinin Amasyalı olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak babasının Sivaslı olması ve eğitimini Sivas'ta aldığı dikkate alınırsa Sivas'ta doğmuş olmasının daha mantıklı görüyoruz.

Şiirlerini "*Gülzar-ı Manevi ve Gülşen-i Niyaz*" adlarıyla kitaplaştırdı. Onun lirik ve hikmetli öğütleri ihtiva eden şiirleri, tasavvuf kültürünün önemli eserlerinden birisi kabul edilir.

4 Ali Rıza Karabulut, *Meşhur Mutasavvıflar*. s. 216 Seyyid Burhaneddin Vakfı Yayınları Kayseri 1994)

Kayseri bir kadını yetiştirmiş, Sivas'a armağan etmiş, Sivas'ta bir mutasavvıf âlimi yetiştirmiş Kayseri'ye emanet etmiş. İkisinin ortak tarafı şair olmasıdır. İkisinin de kendi dönemlerinde ve bugün birer ulu çınar gibi bizi manevi himayelerinde yaşatmaları, bu iki şehrin ortak kazancı olarak kabul edilmelidir. Ruhları şad, mekânları cennet olsun...

Sözü İbrahim Tennuri'nin bir şiiriyle bitirelim:

GAZEL

Benümle gör nice fi'l itdi bu zâmâne Beğüm
Ki hasret olmuşâm üş latif cânê Beğüm
Firakun ile gözüm yâşı döndü deryâya
İrişdi nâle vü efgânım âsümâne Beğüm
Gözüm ki görmeye her lahza Tal'atun aynı
Niderem ol gözü ben bakmasun cihâna Beğüm
Bu zevk ü îşî temâşâ özümden idübenem
Ne assım ola kamû değmez o ziyâna Beğüm
Felek cefâsı yâyından ne ok kim atılsa
Benüm yüreğim olmuşdurur nişâne Beğüm
Yüzünî görseyidi ölmeden bu İbrahim
İreydi devlet ile ömrü cavidâne Beğüm

HAYRIN ASALETİNE BAKIN!

Bu yazımda size kısa bir kervansaray hikâyesinden söz edeceğim:

Karatay Kervansarayı; Kayseri Malatya yolu üzerinde Bünyan'ın Karadayı köyünde bulunan Kervansaray, Selçuklu Dönemi özelliklerini gösterir. Han, yazlık ve kışlık olmak üzere açık ve kapalı iki kısımdan meydana gelmiştir. Kışlık (kapalı) kısım Sultan I. Alaeddin Keykubad Devri, (1219- 1236) sonlarında, avlu kısmı ise (1240) yılında Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, Atabey Emir Celaleddin Karatay tarafından yaptırılmıştır. Kervansarayda kışlık kısmın yanı sıra, avluya açılan kapalı odalar, mescit ve hamam yapıları bulunur. Hanın giriş kapıları, mescidi; çörlenleri avluya açılan eyvan üzerindeki süslemeleri oldukça önemlidir. Bitkisel geometrik motifler yanı sıra, hayvan ve insan tasvirleri de dikkati çeker. İnsan tasvirlerini giriş kapısı (portal) üzerinde palmet dalları arasında görebiliriz. Masif duvarları ve destek kuleleriyle kale manzarası hâkimdir..

Kervansaray'ın iç ve dış kapısında olmak üzere iki kitabesi vardır. Kitabeler şöyledir: "Mülk Allah'ındır. O birdir, kahredicidir, bakidir, daimdir. Keyhüsrev'in oğlu şahların en büyüğü, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi Halifenin yardımcısı Fatih Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, Altı yüz otuz dört (1237). İç kapı da ise, şu kitabe yer almaktadır. "Mülk Allah'ındır, daimdir, bakidir. Keyhüsrev'in oğlu dünya Sultanlarının efendisi ümmetlerin en yücesi makamına sahip Büyük Sultan, Fatih Keykubad."

Gurura Kapılırim Diye Yaptırdığı Kervansaray'ın Açılışına gitmedi:

Celaleddin Karatay, Kayseri'nin doğuyla irtibatını sağlayacak yol üzerinde yolcular için konaklama zarureti biliyordu. Bunun sağlanması ve güvenliğin temin edilmesi için buraya kendi servetinden bir kervansaray yapılmasını düşündü. Dönemin mimarlarını topladı, talimatını verdi ve işe başlandı.

Kayseri'nin doğuyla ilişkisini sağlayan yol üzerinde bugün Karadayı köyü diye bilinen bölgeye Kervansarayın temeli atıldı. kervansaray yoğun çalışmalar sonucu kısa sürede tamamlandı.1235 yılında yapılan açılışı için kendisini davet ettiler. Bünyan yakınlarına kadar geldi. Sonra durdu. Etrafındakilere fikrini açtı:

-Ben bu açılışa gitmekten vazgeçtim.

-Neden emirim. Büyük paralar harcandı, büyük bir eser meydana getirildi. Gidip sultanınızın şanını yüceltecek bu eseri niye açmıyorsunuz?

-Eserin ihtişamı karşısında büyüklük duygusuna kapılarak nefsimi esir olurum diye korkuyorum. Gidiniz siz açınız, bana ve sultanıma da dualar ediniz.

Geri dönüp şehre geldi. Gidenler menzile ulaşıp kervansarayı açtılar. Dönüşlerinde de harcanan paranın kaydedildiği defteri getirdiler:

-Efendim, harcanan paranın listesi kuruşuna kadar burada yazılıdır. Buyurun incelemeniz için getirdik.

Defteri getirenlere teşekkür ve dualar etti. Defteri aldı. Sayfalarına bile bakmadı. Yanındaki hizmetçisine dönerek tâlimatını verdi:

-Bu defteri ateşe atıp yakınız.

Defteri getirenler şaşırılmışlardı.

-Emirim, harcanan paranın listesi vardır. Kim nereye ne kadar masraf yaptı. Bunu bilmeniz gerekir.

-Neden gerekecek. Eser yapıp ortaya gelmiş. Hadi aldım inceledim. Gerçi benim ustalarım yapmaz bunu ama olur ya insan bu, yanılmış da gereksiz bir yere harcama yapmışlar. Ne yapacağım o zaman ben. Hayrın hesabı olmaz!... Yapanlardan da yaptırılardan da Rabbim razı olsun.

Defter, Emir Celaeddin Karatay'ın evindeki salonunun şöminesine atıldı. Çıkan alevleri seyrederken, mırıldanmadan edemedi: "İnşallah gördüğümüz alevler bunlar olur. Rabbim milletimin bahtını ve benim ahiretimi böylesi alevden korusun..."

Bu arada, kervansarayı işletecek olanlara özel talimatını vermeyi de ihmal etmedi: "Sultanımız Alaeddin Keykubad'ın kervansaraylarındaki uygulama burada da aynen tatbik edilecektir. Sultan Alaeddin'in sözlerinin aynısını ben sana daha önce anlatmıştım. O, benim değil, onun emridir çünkü bu eser artık benim değil milletimindir!.."

Alaeddin Keykubad Selçuklu Kervansaraylarında, Türk misafirperverliğinin bir nişanesi olarak, kervansaraylarda kalan yolcuları, ülkesinin misafiri kabul ederek, onlardan kaldıkları üç gün boyunca herhangi bir acret talep edilmemesi talimatını vermişti. Burada konaklayan yolcular üç gün boyunca yeme içme, yatma, tıraş ve hamam ücreti ödmeden kalmışlar ve üç günü geçince belirlenen bir ücreti ödemişlerdir.

O asırlarda İpekyolu esas alınarak bütün şehirleri birbirine bağlayan ana arterler üzerinde 800'ün üzerinde han bulunduğu kaynaklarda mevcuttur. Bugün bunlardan çok az bir miktarı mevcuttu, birçoğu da harabedir. Son dönemde bunlar onarıma alınarak geçmişin mirası geleceğe hiç olmazsa mevcutlarıyla taşınmaktadır.

EFENDİM YOLUNUZ AÇIK OLSUN!

YOLLAR

*Bu yollar ufukla kucaklaşır da,
Bir türlü hedefe varmaz bu yollar.
Sevincimi kırk ortağa taşır da,
Hüznümü çevreme vermez bu yollar!..
Dalla şakalaşır, taşla konuşur,
Umutlu, hüznle, kuşla konuşur,
Pembe hayâllerle, düşle konuşur,
Sevgimle gerdeğe girmez bu yollar..
Korkularım kale, aşk lime lime,
Tutsam çilesini gelir elime,
Haşmetle kendini dolar gönlüme,
Üstünde çilemi görmez bu yollar..
Nallarla dövülür, rüzgârla solur,
Varlığını hangi umutta bulur?
Dolanır içimde kördüğüm olur,
Benimle murada ermez bu yollar!..*

İnsanlar yolculuğu genellikle severler. Doğru olanı da elbette budur. Çünkü yolculuk boyunca her dakika yeni bir tabiat fotoğrafını yakarlarsınız ve gezerken bir galeri güzelliği içerisinde kalırsınız.

Ancak ben, çok az kişinin mahkûmu olduğu 'yol fobisi'ne sahiptim. Uzun yıllar, yolculuk dendiği zaman içim burkular, birçok daveti sırf 'yol belası' yüzünden geri çevirmişimdir. Son zamanlarda sanki bunun kefareтини ödüyormuşum gibi bir 'yol sevgisi'ne yakalandım. Beni böyle bir değişime götüren neydi?

Doğduğum topraklar, okuduğum şehre 100 km mesafedeydi, 1960 öncesinde, buradan şehre gelirken 3,5-4 saat gibi bir zamanımız yolda geçerci. Yolda asfalt yoktu. Özellikle ilkbahar ve sonbaharda stabilize yollar büyük tahribata uğrar ve bizde bu

yolculukta korkunç bir eziyet yaşadık. Yol bitip evime ya da okuluma geldiğim zaman ben de bitmiş olurdum.

Şimdi o yıllardan bu yollara geldik.

Bakınız bizim bu yol maceramızı bir yabancı da eserinde uzun uzadıya nasıl anlatır. Bir bölümünü birlikte okuyalım isterseniz:

“Uzun yıllar Türkiye’de kalmış bir yabancı olarak anılarını yokladığında, her şeyden önce tek bir kuşağın ortalama yaşam süresi içinde bu ülkede gerçekleştirilmiş olan değişimin ne denli şaşırtıcı olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Bu değişim, gezi yapmanın hızı ve koşulları ile ilgilidir! İnsan geriye, çok değil bu yüzyılın ortalarına baktığında öyle bir ülke anımsayacaktır ki, belli başlı yönetim merkezlerinin dışında, birkaç ayrıcalıklı yabancı maceraperestlerden başkasının gidemediği bölgeler vardı. Bütün amacı bilimsel araştırma yapmaktan başka bir şey olmayanlar gibi, salt gezme amacıyla olanların da gözü, güvenlik kurallarının çıkardığı zorluklardan korkardı. Bir yerden bir yere gitmek, konaklamak da başka bir âlemdi! Yukarıda sözünü ettiğimiz kara yolları haritası o zamanlar geleceğin düşüydü. 1940’larda kentler arasında gidiş geliş, demir yoluyla ya da zamanın birkaç yüz kilometrelik taş döşeli kara yollarıyla sağlanıyordu. En ünlü tarihî kentlere, hatta SİT alanlarına (onlar bugün turizmin uğrak yeri olmuştur) ancak amaçlarına olağanüstü inatla bağlı olan kişiler erişebiliyordu. Örneğin Ankara’dan Kızılırmak yayı içindeki Hitit ülkesine, eski başkent Hattuşaş’a (Boğazköy) gitmek demek, birkaç gün sürecek gezi için plan yapmak, saatler süren yol için at arabası kiralamak demektir. Selçuklu kalesi olan Kayseri’ye, Göreme’nin ünlü kaya kiliselerine gitmek için en iyi yol, Adana’ya giden Toros Ekspresi’ne binmek, yolda inip değişik değişik ilkel taşıt araçları kiralamaktır. Şimdi bütün bu yerlere giden hızlı kara yolları vardır. Ankara’dan çıkan bir otoyol, platonun ıssız yerinden geçip sizi birkaç saat içinde Gülek Boğazı’na, Adana’ya götürür. Bir başkası Tuz Gölü’nün batısından geçip Selçuklular’ın başkenti Konya’ya, Karaman’a, Göksu’nun seyre doyulmaz boğazına götürür.”¹

Böyle bir değişimi bakınız, istatistiki bilgiler de söylemektedir bize. Hiç uzatmadan söyleyeyim, yolların ‘kan şeridi’nden çıkıp ‘huzur şeridi’ne dönüşmesiydi. Bakınız son on yılın kaza dökümünü vereyim size:

Emniyet Genel Müdürlüğü, Trafik Hizmetleri Başkanlığının verilerine göre 2005-2015 Haziran ayı arasında meydana gelen trafik kazası sayısı 10 milyon 357 bin. Bu kazalarda ölen kişi sayısı 42 bin 420, yaralı sayısı ise 2 milyon 264 bin 441 kişi.

Yani bu ülke on yılda küçük bir vilayetimizi toptan kazada kaybetmiş oluyor. Bu kazalar, şehirlerarasında meydana geliyor. Bir şehirden öbürüne taşınırken, dikkatsiz-

¹ Seton Lloyd, *Türkiye’nin Tarihi* (çev. Ender Varinlioğlu), TUBİTAK Yayınları, Ankara-2000, s. 11

lik, acelecilik, yetersizlik başımıza bu felaketi getiriyor. Bu her yüz kazadan 88.6' sına sürücüler sebep oluyor.

Bunda şehirler mi suçlu, şehirlerin cazibesine kapılan insanımız mı? Elbette mekânların dili olmadığı için kendini savunacak hali de yok. Aslında buna da muhtaç değiller. Çünkü şehirler insanı ölüme çağırmaz. Tabii insanda yola çıkarken ölmek üzere hareket etmiyor.

Elimizdeki bilgilere göre, 2014 yılında 1.526.518.987 yolcu karayoluyla taşınmış. Demiryollarında ilginç bir tablo var karşımızda, mesela 2002 yılında 73.088 yolu taşıyan trenlerimiz, 2013 yılında 46.441'e gerilemiş.

On yılı aşkın süredir, taşınan yolcu potansiyelinde de yükselen bir performans sergileyen Türk Hava Yolları, 2003 yılında 10,4 milyon yolcu taşımışken, yolcu sayısını 2010 yılında 29,1 milyona, 2011'de 32,6 milyona, 2013'de 48,3 milyona çıkarmayı başardı. 2014 yılına gelindiğinde ise, önemli bir büyüme oranıyla yaklaşık 55.000 yolcu taşıyan küresel taşıyıcı, 2015 bitiminde de 61,2 milyon yolcu taşımış bulunuyor.

Yetkililer, havayollarında sadece 4 ayda 50 milyonun üzerinde yolcu taşındığını belirterek, "Yaptığımız yatırımlar meyvesini veriyor. Havalimanlarımız günde 416 binin üzerinde yolcu ağırlıyor. Türkiye, havayollarında bu yıl 200 milyon yolcuya koşuyor." dedi.

Yukarıdaki tablonun detayına girmeden şunu söyleyelim: Bakınız, mesela 2005 yılında 620.789 trafik kazasında, 4.505 kişi hayatını kaybederken, 2014 yılında bu rakam neredeyse kaza sayısı bakımından 2005'e göre iki katına çıkmış, 1.199.010 kaza da, ölüm sayısı yüzde 25 azalarak, 3.524'e gerilemiştir. 2005'in rakamını aynı oranda artış göstererek günümüze taşınmış olsaydı, ölüm sayısının 10.000'e yaklaşması gerekirdi.

1980'lerde yazdığım bir şiirimde; "*Üstünde çilemi görmez bu yollar.*" derken, bir imkansızlığın dayanılmaz tedirginliğini dile getirmiştım. Bugün şükürler olsun bunları aştık. Türkiye gerçek medeniyeti yol ağlarındaki kalitesiyle yakalamaya başladı.

Bunu sağlayan nedir? İşte o bendeki derin fobiyi kaldıran 'yol konforu'dur!

Efendim yolunuz açık olsun!

GÖNÜL ŞEHRİNE DOĞRU!

Geçtiğimiz yıllarda Kırşehir, Aksaray, Karaman, Konya, Eskişehir ve Ankara illerini gezdim. Bu ziyaretimin ana amacı bu topraklarda yetişen ruh mimarlarımızı mekânlarını tanımaktı. Çünkü şuna inanıyorum; insanlar yetiştikleri toprağın mahsulüdür, onların kimliklerinin oluşmasında bu toprakların büyük payı vardır. Bu pay nasıl oluşur, bulunduğunuz bölgede acı varsa, siz zil takıp oynayamazsınız. Ya da yaşadığınız topraklarda keyifli bir hayatın ortamı sağlanmışsa, siz acılarda pişemezsiniz. Bu, sosyal psikolojinin insan karakterine yansıyan temel öğelerinden birisidir. Mesela, Kayseri'nin taş işçiliği olmasaydı, Sinan gibi bir isim Osmanlı'nın 'Ser Mimarân-ı Hassa'sı olamazdı. Ya da, Ankara Türkmenleri'nin teslimiyet duygusu öne çıkmasaydı, Bir Hacı Bayram Veli yetişemezdi. Sivas'ın yanık yüzü ön plana gelmeseydi Âşık Veysel o toprakların azizliğini insanlığın gönlüne taşıyamazdı.

İşte bu toprakların hamurundaki o gizli ilahi güç, Eskişehir'de Yunus Emre, Konya'da Mevlana, Nevşehir'de Hacı Bektaş-ı Veli olarak tecelli etti.

Kalite, mekânın uhrevileşmesinden beslenir. Bu zemini böyle bir zenginliğe götüren de, o mekânı donatan insanlardır. 'Şerefül mekân bil mekin' ifadesi bunun içindir. Yani bir mekânı şerefli kılan orada yaşayan insanların kalitesiyle doğru orantılıdır. Yunus'u, Mevlana'yı, Hacı Bektaş-ı Veli'yi, Hacı Bayram'ı, Somuncu Baba'yı yetiştikleri topraklardan alın, bu şehirler, ışığı alınmış karanlık sokaklara döner.

Bu büyük insanların hususiyetlerine dikkat eder misiniz bilmem? Bunlar, irfana ulaşmanın yolun önce kendilerine, kendi içlerine bakmada görürler. Tasavvufta riyazet, hatta çile hayatı bu yolla başlar. Bu dönemdeki özeleştirici kendi hırslarını budayacak şekilde olur ve sonra idrak noktasına geldiklerini düşünürlerse insanların karşısına çıkarlar. Bu çıkışta da kendilerini takdim duygusu yoktur, yaşama biçimlerini sergilerler. Yani oldukları gibi görünürler. Yaşayışlarının ilahi disiplinin içerisinde tutabilmek için zorlu bir mücadeledir bu. Çevrenin kuşatma biçimine göre de bu şekil alır. İşte sözünü ettiğimiz insanların, yaşadıkları dönemdeki sosyal buhranlar onların ruh ve duygu dünyasını şekillendirmiş ve ortak vicdanın sesi haline gelmişlerdir.

Çok ilginç bir örnektir: Bursa Ulu Camii'nin inşaatı tamamlanır, açılışı yapılacaktır. Camiyi yaptıran büyük Sultan Yıldırım Bayezid 1396-1400 yılları arasında camiyi yaptırır. Açılışına sıra gelince, padişah, Damadî Emir Sultan'ın burayı açmasını ister. O da,

Somuncu Baba varken bana düşmez.” der. Somuncu Baba, bu ifadeyi duyunca, “Eyvah şeyhim, ne yaptın, sırrımı fâş (ifşa) ettin.” der, ilk açılış namazını kıldırır, ama bir daha Bursa’da durmaz, şehri terk edip gider.

Hacı Bayram Veli için de benzer bir olaydan söz edilir. Onu, çekemeyenler padişaha şikayet ederler, Sultan II. Murat’ın huzuruna çağırır, kendisini sorgular, söylenenlerin doğru olmadığı kanaatine varınca, kendisinden İstanbul’un fethini gerçekleştirme için dua ister, o da, oğlu Mehmet’i işaret ederek, ‘Fetih bu oğlunuza nasip olacaktır.’ der ve ayrılır. Dönünce de müritlerini toplar, kendisini için hayatını feda edecek olup olmadığını sorar, bir çift öne çıkar. Onları toplantı çadırının içerisine alırlar, orada bir koyun kesilir, gömlekleri bunun kanına batırılır ve dışarı teşhir edilir, bunun üzerine etrafındaki müritler birer ikişer dağılmaya başlarlar. Sultan’ın kendisine vergiden muaf tutması üzerine etrafındaki insanlarla çalışarak hayatını sürdürür ve irşadını da devam ettirir. Kuran’da ‘İnsan için kendi çalışmasından başka kazanç yoktur.’ (Necm 33) buyrulur. Bu neyi ifade eder? Kemale ermiş bir insan bile onu velilik zırhına büründürmeden kendi emeğiyle geçinmeyi talep etmelidir. Etrafındaki insanlara cennet vaat ederek onların sırtından geçinmeyi değil!

Gönül dünyasında zenginliğini kendi içinde tutup bunu ranta dönüştürmeyen gerçek veli insanlar böyledir. Günümüzdeki gibi kendi kendilerine rüyalarda el alıp, ya da Hızır’la görüştüğünü iddia ederek irşada kalkan din tacirleri gibi değildir. Toprağın sessizliği ile evliyanın sessizliği burada örtüşür. Bu bakımdan mekana dikkat etmek gerekir. Onları büyüten ve irşat eksenin merkezine oturtan da bu tavırlarıdır. Gerçek Evliya ile sahtesini ayırmak için yukarıdaki örnekler birer küçük anahtar olmalıdır. Şunu unutmamalıyız, bu topraklar ruhun köleliğine izin vermez!

Günümüzde şehirleri kuşatan tarikatçılık tehdidi, hayatın normal seyrini öylesine etkilemeye başladı ki, şimdi bunların birçoğu irşad rotasından çıkarak ticarete yönelmeye başladılar. Dünyalık peşinde olmayan, temel disiplini, yanlış da olsa ‘bir lokma, bir hırka’ esprisine dayanan bir sistemi kanaat tavrından alarak doyumsuzluğa taşımak, İslâm’ı kendi dışındakilere karşı sorun haline getirmektedir. Gerçek tehlike buradadır.

Hacı Bayram Veli’nin, şiiri ibret vericidir:

*Çalabım bir şar yaratmış
İki cihan arasında
Bakıcak didar görünür
Ol şarın kenaresinde*

*Nagihan bir şara vardım
Anı ben yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş ve toprak arasında.*

Gönlü şehre benzeten hazret, onun kemale ulaşmasındaki besleyici unsur olarak 'taş ve toprağı' gösterir. Bu, maddenin hükümranlığını ruhun üstüne çıkarmamanın ifadesi olmalıdır. Şehirlerimizi kuşatan taş ve toprak yığını, içi boşaltılmış renkli kavanozlara dönüşmemelidir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz büyük isimlerin hemen hepsi, kendi mekanlarının karşalarına getirdiğı problemleri çözebilmek için söyleyip yazmışlardır. Onları büyüten yanı da işte burasıdır.

AĞLAYAN ŞEHİR ŞAM

“Unutmamak lazım ki şehirlerin en zalim yöneticileri, ona bir şeyler katmadan onun itibarını kemirerek ayakta duranlardır. Ancak, bu saltanat, o insanların ikbal sınırlarıyla çevrilidir. O koltuğu bıraktıkları gün, şehirler hürriyetlerine kavuşmuş olurlar.”

Şam, İslâm tarihinin olduğu kadar Türk tarihinin de önemli işaret noktalarından birisidir. Onun Hz. Nuh (a.s.)’un oğlu Sam tarafından kurulduğu yolundaki rivayet, adıyla da örtüşüyor gibi gelmektedir bize. Sam’ın zamanla Şam’a dönüşmesi hiç de şaşılacak bir şey değildir. Hz. Ebu Bekir (r.a.)’in halifeliği sırasında, değişik tarihlerde buraya üç ayrı ordu göndererek (13/634) fethini gerçekleştirmesi, bir yıl sonra Hz. Ömer (r.a.)’in yine bu bölgeye gönderdiği iki seferle şehri tamamen Müslümanlaştırması, Şam’ın tarihî kimliğinin, asıl kimliğinin ruhaniyetini ifade eder. Ne acıdır ki böyle bir fetih hadisesine rağmen, buradaki Müslümanlar’ın iktidar kavgası, o yıllardan başlayan bir talihsizliğin fitilini ateşlemiş oldu. Hz. Muaviye’nin ayrı bir devlet kurarak Şam’ı başkent yapması, İslâm siyasî tarihinde ilk kırılmanın önemli işaretlerinden birisidir.

İslâm’ın dışı açılımındaki ilk hedef noktalarından birisi Şam olmuştu. Şam’ın İslâmlaşması, Arap coğrafyasının bütünüyle yeni bir kimliğe yönelmesi demektir. Bilal-i Habeşî (r.a.), bu şehrin sokaklarında yankılanan o büyüleyici ve iç titreten sesiyle ilk ezanı okuduğunda, şehrin şahsiyeti gömlek değiştirmiş ve kendi yeni ve kalıcı kimliğinin rengine bürünmüştü. Bu rengi Şam halkının aidiyetine dönüştüren ise Selahaddin Eyyubi olmuştu. Kanlı Haçlı saldırılarında, şehri koruyarak küfrün çizmesinde ezdirmemişti. Bu iki İslâm büyüğünün burada yatıyor olmasından olacak ki, Hristiyanlar Mesih’in, bazı Müslümanlar ise Mehdi’nin Şam’da insanlığı yeniden irşada döneceklerine inanmışlardır.

Şam’ın hep handikaplarla, iç boğuşmalarla dolu tarihine baktığımızda, Fâtımîler, Eyyübîler, Abbasîler, Zengîler, Kölemenler, Moğollar, Memluklar, İlhanlılar, hep bu topraklar üzerinde birbirleriyle didişip durduklarını görürüz. On asra yakın bu iç boğuşmalar kanın ve gözyaşının bu şehrin ana rengi haline gelmesine sebep olmuştur. Şam, dolayısıyla Suriye, 1516’da Yavuz Sultan Selim’in fethiyle Osmanlı toprağına dönüşmesinden sonra, 1920 yılında Fransızların işgal edeceği tarihe kadar, iç isyanlarla pek de huzurlu sayılmayan, yeni bir döneme daha girecektir. Hatta bu da yetmeyecek, bağımsızlığına kavuştuğu 1946 yılına kadar Fransız, Avusturalya ve İngilizlerle boğuşacak ve yüz binlerce evladını kayıp verecektir.

Yürek sızısını doğuran bir ana gibi; bir şehrin üzerinde bunca zaman bela bulutları niye dolaşır? Bize göre, İslâm tarihinin en trajik olaylarından birisi olan Kerbela'dır. Kerbela dramı, o yıllarda bu şehir halkının vaadinden dönmesinin sonucunda ortaya çıkan bir hadisedir. Eğer Kûfeliler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in torunu Hz. Hüseyin (r.a.)'e verdikleri sözü tutsalardı, taahhütlerinden dönmesele, büyük ihtimalle Kerbela Vakası' yaşanmayacaktı. Galiba bu şehir böyle bir yürek sızısını doğuran bir ana gibi, gözyaşlarını asırlardır ufuklarında saklayarak bugünlere geldi. Bugün de kendi insanını boğazlayan bir anlaşılmaz otorite çılgınlığının mekânına dönüştü.

Unutmamak lazım ki şehirlerin en zalim yöneticileri, ona bir şeyler katmadan onun itibarını kemirerek ayakta duranlardır. Ancak, bu saltanat, o insanların ikbal sınırlarıyla çevrilidir. O koltuğu bıraktıkları gün, şehirler hürriyetlerine kavuşmuş olurlar. Bugün Şam da öyledir. Çünkü Şam demek, Suriye demektir. Şam demek, klasik kültürün menşesine sahip olmak demektir. Şam demek trajedi demektir. Bunun içindir ki dün olduğu gibi bugün de Şam yaralıdır, yanıktır, hüzünlü içindedir. Bugün Şam, sürüklenildiği talihsizliğin sızısıyla kavrulmaktadır. Bir ülkeye başkent olmak, o ülke insanının ana şehri olmak demektir. Bugün nüfusunun yarısını toprağından atan bir ülkenin ana şehri, nasıl ağlamsın bu evlatlarına? Dışardan düşmanı anlarsınız, o gelir yakar yıkar gider. Fransızların, çeyrek asır, bu şehirde kalıp sonra arkalarına bakmadan defolup gittikleri gibi... Ancak içeriden düşmanını koynunda besleyen bir şehrin çaresizliği gözyaşından başka ne doğurabilir ki? Çünkü onun ihtirasını yok edemezsiniz!

Kaynaklar onu, dünyanın tarihi bilinmeyen en eski şehri' olarak tanıtır. Dün ona; *El Fahya/Güzel Kokan*' şehir unvanını takanlar, acaba bugünkü halini görseler, kan kokusu, kin kokusu arasında bunalan bu şehre yine o sıfatı verebilirler miydi?

Şehirleri insanlar kurar. Onu imar edip geliştiren, anıtlılaştıran da insanlardır. Onu aynı zamanda insanlar yıkar, yok eder. Tarihin çöplüğüne bakın, insanlar eliyle kıyıma uğrayarak terkedilmiş nice şehirler vardır. Bu şehirler, kendi medeniyetlerinin sırlarıyla gömülüp gitmişlerdir. Bugün Şam da buna doğru mu sürükleniyor acaba? Acaba, Haçlı Seferleri'nin tahribatından daha derin yaralarıyla mı sızlanıyor Şam? Şam'ın gözyaşı geleceğin karanlık günlerini aydınlığa doğru yıkayabilecek mi acaba?

ŞEHİRLER MİMARİNİN ŞİİRİDİR!

Bizde şehir kültürünün yerleşmesinde sanırım Yahya Kemal'in "Aziz İstanbul" şiiri çok etkili olmuştur. Bu şiiri her okudukça İstanbul'un ruhaniyeti beni bir ilkbahar meltemi gibi kuşatır. Bazen Molla Gürani'yi, Bazen Itri'yi, Bazen Dede efendiyi düşünürüm. Bazen Süleymaniye Camii'nin revakları altında kış gecelerinin uzletine çekilir, bazen Sultanahmet'in kubbeleri altında ruhumu yıkarım. Fatih Camii beni adının kahramanına götürür o genç adamın önünde diz çöker, kendisine şükran duygularımı arz ederim. Marmara'nın sakin dalgaları altında gemilerin nazenin süzülüşleri zamanın akan seyri içerisinde beni binbir gelgitlerin girdabında koşturur durur. Bazen de dantel gibi işlenmiş kaldırımlarında İngiliz Sefirinin eşi Lady Montagu'nun insanımızın sosyal dokusunu işlediği mektuplarında o çakar gözlü Fatma Hanım'ın pelerini altında parlayan masum bakışlarıyla yürüyüşünü düşünürüm.

Tabii benim bu İstanbul'um, belki Yahya Kemal'in tepeden baktığı o günkü İstanbul'dan daha ileride bir şehirdi. Ben hep o evleri düşünürüm: Eyüp'teki kâgir evlerinin birbirine kucaklaşır gibi hallerini seyre dalar, salonlarına girer ve bir şerbet tadıp çıkarım.

Medreselerinde ilmin ihtişamına, camilerinde imanın teslimiyetine, türbelerinde sonsuzluğun kuşatıcılığına teslim olmaktan kendimi alamam. Bir mimarının şiiri gibi sahili kucaklayan yalılarında ölmeyecekmiş gibi yaşama hırsının tedirginliği ürkütür beni: "Burada hayatını bitiren insanları, acaba hangi kabrin soğuk koynuna bir sönmüş beden alevi gibi koyarlar acaba?" şeklinde düşünmekten kendimi alamam. "Bunlar, hırslarını kefenlerinin cebi olmadığı için yanlarında götüremediklerine göre, acaba arkalarında kalan varislerine mi bırakırlar diye de kaygı duyarım."

Sonra, sanki bir rüyadan uyanır gibi günümüze gelir, bugünkü telaşlı İstanbul'un bütün değerlerinin üzerine bir eski zaman şalı çekmiş halinin tedirginliğini yaşarım.

Mihrimah Sultan'ın bir aşk iksiri gibi iki camisinin arasında 21 Mart gününde güneşin batışı ile ayın doğuşundaki muhteşem ve unutulmaz bir sevda tablosu olarak gönlümde asılır kalır burada. Sinan, bu iki camiyi inşa ederken acaba gönlünde saklı tuttuğu, ifşasından korktuğu bir gizli aşkı mı dillendirmek istemişti? Yoksa şehri şiirin mimarı olarak gördüğü için bir berceste mısra halinde mi yapmıştı bunu?

Artık bu duygu bombardımanından yorgun düşmüşe dönerim, Galata Köprüsü'nün üzerinde ve bir köşeye çekilir Necip Fazıl'ı dinlerim:

Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.
İçimde tüten bir şey; hava, renk, eda, iklim;
O benim, zaman, mekan aşır geçmiş sevgilim.
Çiçeği altın yıldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur.
Denizle toprak, yalnız onda ermiş visale,
Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misale.
İstanbul benim canım;
Vatanım da vatanım...
İstanbul,
İstanbul...
Tarihin gözleri var, surlarda delik delik;
Servi, endamlı servi, ahirete perdelik...
Bulutta şaha kalkmış Fatih'ten kalma kır at;
Pırlantadan kubbeler, belki bir milyar kırat...
Şahadet parmağıdır göğe doğru minare;
Her nakışta o mana: Öleceğiz ne çare?..
Hayattan canlı ölüm, günahattan baskın rahmet;
Beyoğlu tepinirken ağlar Karacaahmet...
O manayı bul da bul!
İlle İstanbul'da bul!
İstanbul,
İstanbul...
Boğaz gümüş bir mangal, kaynatır serinliği;
Çamlıca'da, yerededir göklerin derinliği.
Oynak sular yalının alt katına misafir;
Yeni dünyadan mahzun, resimde eski sefir.
Her akşam camlarında yangın çıkan Üsküdar,
Perili ahşap konak, koca bir şehir kadar...
Bir ses, bilemem tanbur gibi mi, ud gibi mi?
Cumbalı odalarda inletir 'Katibim'i...
Kadını keskin bıçak,
Taze kan gibi sıcak.
İstanbul,
İstanbul...
Yedi tepe üstünde zaman bir gergefişler!
Yedi renk, yedi sestem sayısız belirişler...

*Eyüp öksüz, Kadıköy süslü, Moda kurumlu,
Adada rüzgar, uçan eteklerden sorumlu.
Her şafak Hisarlarda oklar çıkar yayından
Hala çığlıklar gelir Topkapı Sarayından.
Ana gibi yar olmaz, İstanbul gibi diyar;
Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar...
Gecesi sümbül kokan
Türkçesi bülbül kokan,
İstanbul,
İstanbul...*

Sözün bundan sonrası size kalsın efendim.

BUHARA VE KÜLTÜRÜMÜZ

Şehirler medeniyetlerin inşa edicisidir. İnsanlık tarihi boyunca medeniyet ve kültürün dağ başlarında, ya da ücra yerlerde şekillendiğine rastlanmaz. İnsanların birlikte yaşamalarının bereketi olarak gelişen ilim ve kültür hep şehirlerin merkezinde hayata yansımıştır. Biz, Türk İslâm kültüründe önemli kilometre taşlarından birisi olan Buhara ve bu şehrin insanoğluna emanet ettiği üstün değerlerin üzerinde durmak istiyoruz:

İslâm medeniyetinin önemli şehirlerinden Buhara'nın kültür fotoğrafında üç isim ön plana çıkar: Bu isimler İmam Buharî, İbn-i Sina ve Nakşibendî Hazretleri'dir.

İmam Buharî, 810 yılında Buhara'da doğmuş ve 869 yılında Semerkant'ta vefat etmiştir. 59 yıllık kısacık ömrüne, İslâm dünyası'nın Kur'an-ı Kerim'den sonra en önemli kaynağı olan ve kendi adıyla da anılan El Camius Sahih'i (Buharî Hadis Kitabını)' kazandırmıştır. İmam Buharî'nin önemi, Peygamber Efendimiz'in vefatından 178 yıl sonra hadis kaynağının kaybolma tehlikesini giderecek bir idraki ortaya koyarak ilk hadis derleyicisi olmasıdır. Bu hadis kitabından başka bir düzineye yakın çeşitli eserleri de bulunan Buharî, İslâm kültürünün en önemli temel bilginlerinden birisidir.

İbni Sina, 980 yılında Buhara'da doğdu 1037 yılında da Hamedan'da vefat etti. Dünyaca tanınmış tıp bilginidir. Tıp, felsefe, fıkıh, kelam, matematik, edebiyat alanında önemli eserlere imza attı. O da, Buharî gibi genç yaşta, 57 yaşında hayata gözlerini yumunca arkasında 200'e yakın eser bıraktı. "İlim korunmadığı yerden göç eder." veciz ifadesiyle İslâm kültürünün ve özellikle dünya tıbbının öncüsü olması onun önemini daha da arttırmaktadır.

Muhammed Bahauddin Şah-ı Nakşibend, 1318 yılında Buhara'da doğdu 1389 yılında da burada vefat etti. Bugün İslâm coğrafyasında yaygın olan "Nakşibendî" tarikatının ihyâ edicisidir. Tasavvuf konusunda "Evrad, Tuhfe ve Hediyye" ismiyle yazdığı eserleriyle, İslâm tasavvuf hayatını sistemleştiren Nakşibendî Hazretleri İslâm'ın derûnî tarafının etkili olmasında önemli role sahiptir. Tasavvuf tarihçileri, bu tarikatın ana kaynağını Peygamber Efendimize kadar götürürler. Ondan sonraki halkada Hz. Ebu-bekir, Selman-ı Farisî, Cafer-i Sadık, Bayezid-i Bestamî, Yusuf Hamedanî gibi önemli isimler de yer almaktadır.

Şehirler, yetiştirdikleri isimlerle tanınır ve bir iftihar payı elde ederler. Bunun için de 'Şerefül mekin bil mekân" denilmiştir. Yani bir mekânı şerefliendirenler, orada yaşa-

yanlardır. Aslında, bunu tersinden de düşünebiliriz; kamuoyunda yönlendiricilik sıfatı kazanan isimler, yetiştikleri şehirlerin onurlanmasını sağlar ve onları geleceğe daha da övünülecek bir payeyle taşırlar. Doğru olanı da bu yaklaşımdır. Bu, böyle olduğu için Buhara, önem kazanmaktadır.

Bu hususu dikkate aldığımızda şunu söyleyebiliriz; bir şehir monografisi yazılacaksa, Buhara dendiği zaman, İslâm kültüründe ve bu kültürün bir parçası olan Türk kültüründe, Buharî hadiste, İbni Sina felsefe ve tıpta, Nakşibendî ise tasavvufta belirleyici isimler olarak ön plana çıkarlar.

Hadis ve tasavvuf, imanın ve ihlâsın, tıp ve felsefe ise beden ile aklın insanda belirleyici ana kaynak olması bakımından önemlidir. Bunun içindir ki İslâm medeniyetinin ana dinamikleri olarak bunlar kültürünü de şekillendirmiş ve daha sağlıklı bir toplum için ufuk açıcı ve yol gösterici olmuşlardır.

Biz, bu içim etrafında bir medeniyet algısının oluşmasına katkı sağlayan kültürel altyapının oluşumuna dikkati çekmek isteyeceğiz. 14 asırdır gelişen ve güçlenen İslâm Medeniyeti, bu yapısını öncelikle hadisleri kavrama kabiliyetine borçludur. İki asra yakın bir zaman sonra da olsa hadislerin derlenmesi ihtiyacı ve bunun için ortaya çıkış gereksesi ve fedakârlığı Buhara topraklarında oluşan teslimiyet ruhundan beslenmektedir.

İslâm pratiğinin hadis donanımıyla ele alınışında elbette ki temel kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an birçok meseleyi onun tebliğcisi Allah'ın Resulüne bırakmış ve o "Sünnet" dediğimiz söz ve davranışlarıyla bunlara hayatiyet kazandırmıştır. Hadisler bugün elimizde olmasaydı, Kur'an'ı anlama alanında ciddi problemlerle karşılaşabilirdik. Çünkü Peygamberin Kur'an'a uygun yaşama biçimi her dönemde Müslümanlar için belirleyici ana faktörlerden birisidir. Bu durum, "Hadis Kültürü"nü gelişmesine katkı sağlamıştır. Buna rağmen, derlemedeki gecikme yüzünden "Hadis Kritiği" gibi bir eleştirel bakışın oluşması zorunluluğu doğmuştur.

İnsan maddî bir varlıktır. Yeryüzündeki 60 milyon çeşit canlı türü içerisinde yalnızca insan "aklın" imkânlarını kullanabilmektedir. Kur'an'da sıkça; "Aklınıza danışın" ifadesiyle din gerçeğinin bu yolla kavranmasını istemektedir. Sağlıklı akıl, sağlıklı bedenle olur elbette. Bunun içindir ki İslâm'da, insan hayatının devamlılığı ve gücü için koruyucu ve gerektiğinde tedavi edici tedbirler ön plana çıkarılmıştır. Bugün bizim Tıbb-ı Nebevî dediğimiz koruyucu hekimlik tavsiyeleri böyle bir gerçeğin İslâm Peygamberi tarafından ortaya konulmasını sağlamıştır. Böyle bir gerçeklik, Müslüman âlimleri tıbbî bilgileri öğrenmeye götürmüştür. Düşünebiliyor musunuz, Hristiyanlık asırlar boyunca tıba karşı savaş açmış ve hatta insanın hastalıktan kurtarılmasını tanrının iradesine aykırı bularak kâfirlik saymıştır. Sigrid Hunke, bundan söz ederken şunları anlatır:

“Eczanelerin mahiyetinde bir nevi dinsizlik ve küfre varan manalar bulunduğunu ilan eden kilise öğretmeni Tatian bunu şöyle açıklıyordu: Dünyevî ilaçlara, ot ve köklere inanmak, her şeye kadir Allah’a karşı bir güvensizliği ifade eder. İnsanları Tanrı’dan çevirmek isteyen şeytanlarla fena ruhlar, budalalarla imanı zayıf bulunanları kandırıp aldatmaktadırlar. İlâhi kudrete başvurma yerine, neden bir köpek gibi otlar, geyik gibi yılanlar, domuz gibi istakozlar, arslan gibi maymunlarla tedavi olmayı tercih ediyorsun? Dünyevî şeyleri neden ilahileştiriyorsun?”¹ Bakınız, bu meseleye daha net bir şekilde ışık tutan bir başka Batılı düşünür neler söylüyor:

“Hz. İsa’nın doğumundan tam 1215 yıl sonra toplanan bir konsilde, dönemin Papası, III. İnnocent, Bütün doktorların dini bütün olmayan hastayı tedavi etmesi yasaklanmıştı. Tedavi eden doktorlar aforoz edilecektir. Çünkü hastalık günah yüzünden meydana gelmektedir.’ gibi ilkel bir saplantı içindedir.”²

İnsanlık için dinin devamlılığı hayatın devamlılığına bağlıdır. Bu bakımdan, İslâm tıbbı çok büyük önem vermiştir. İşte bu önemin en mühim halkalarından birisi hatta ilk ismi İbni Sina olmuştur. Dünya tıbbına nitelik kazandıran bu öncü isim, Buhara’dan çıkmış ve daha sonraki yıllarda Batılılarca Hipokrat’ın hocası kabul edilerek başına taç giydirilmiştir. Onun “Al Kanun Fi’t-Tıp” (Tıbbın Kanunu) ve “El Şifa” isimli eserleri Batı üniversitelerinde asırlarca ders kitabı olarak okutulmuştur.

Burada dikkate alınması gereken bir nokta var; o da, İbni Sina’nın Türkler’in Müslümanlığı henüz yeni kabul ettikleri bir asırda bu başarıya ulaşmış olmasıdır. Burada insanın kendi fitratını keşfetmesi kadar, o coğrafyanın bu yöndeki ihtiyaçlarının da belirgin hale gelmesi çok önemli bir olaydır. Bizce tıbbı doğuran ana sebep, İslâm Peygamberinin bu yöndeki teşvik edici sözleri ve Müslümanların yaşama arzusuna cevap bulma gayretidir.

Tasavvuf bu hayat şeklinin şematik yapısından çok derinliği üzerinde durarak insanları daha sağlıklı ve duyarlı bir hayat ve dinî yaşayışa taşır. Buhara çevresinde Buharî ile Hadis kültürünün, İbni Sina ile tıp ve felsefe bilgilerinin önem kazanması, bu defa, özellikle felsefi akımların dar alan anlayışına İslâm’ı çekmemesi için Müslüman âlimlerin öncülerinden Nakşibendî Hazretleri tasavvufu sistemleşen bir yapıya kavuşturarak ve yaşama biçimi halinde takdim etmiştir. Onun tasavvuf anlayışında Kur’an ve hadislerin sıkı denetimine tabi bir hayat telakkisi vardır. Tasavvufu, ruhaniyetin hayatımızın her safhasında ön plana alınması anlamında değerlendirirsek, bunun günlük hayatımızdaki önemi daha da artar. Zaten, günümüzde tasavvuf kültürünün gelişmesine sebep

¹ Dr. Sigrid Hunke, *Batı Üzerine Doğan İslâm Güneşi*, s.142. Bedir Yayınları, İstanbul-1991)

² Roger Garaudy, *İslâm’ın Va’dettikleri*; Pınar Yayınları, İstanbul-1983, s. 119)

olan da bu anlayıştır. Bu durum, İslâm tarihi boyunca yeni bir kültürel algıya zemin hazırlamış ve tasavvuf edebiyatı da buradan doğmuştur.

Buhara'nın öne çıkan bu isimleri, arkasından bunların takipçileri olan halkalarıyla oluşturduğu kültür atmosferi İslâm medeniyetinin besleyici unsuru haline gelmiştir. Felsefeden tasavvufa, tıptan tarihe, matematikten astronomiye kadar hem beşeri hem de dini ilimlerde Müslümanlar'ın gücü, hep bu kaynaklardan beslenmiştir.

Buhara'da oluşan bu ışık, daha doğrusu nur huzmesinin Akdeniz'in üstünden ve altından genişleyerek bir uç nokta olarak Endülüs'te şekillenmesi, "İslâm Hilali"nin hem kültür ve hem de medeniyette bir altın devir mirası bıraktığını düşünüyoruz. Günümüzün gelişmelerini bu temeller üzerinde yeniden inşa edebilirsek, gelecekte Müslümanlar'ın çok daha güçlü ve etkili olacağına inanıyorum.

“HİÇBİR ŞEHİR, HALKIN FELSEFESİNİ İSTANBUL KADAR TEMSİL EDEMEZ!”

Edmondo De Amicis, 1846 yılında Oneglia’da doğdu. 1908’de vefat etti. Daha genç bir subayken yazdığı yazılarla dikkati çekti. Hatıra yazılarıyla şöhrete ulaştı. İspanya, Hollanda, Fransa, İngiltere ve Türkiye’ye yaptığı gezilerini yazıp yayınladı. İstanbul hatıralarını Costantinopolis adıyla neşretti. İstanbul ismiyle dilimize çevrilen kitabında, İstanbul’un büyüsu kendisini öylesine etkiler ki daha şehri görmeden duygularını dillendirmeden edemeyiz.

“İstanbul üzerinde müşterek bir görüş vardır: Hiç kimse İstanbul’da hayal kırıklığına uğramamıştır. Büyük eserlerin sihri ile bunların karşısında duyulan hayranlığın bununla bir alakası yoktur. İstanbul, önünde şair ile arkeoloğun, sefir ile tacirin, prenses ile gemicinin, kuzeyli ile güneylinin, hepsinin aynı hayranlık duygusuyla haykırdığı cihanşümül ve son derece büyük bir güzelliştir. Bütün dünya, bu şehrin dünyanın en güzel yeri olduğu fikrindedir. Seyahat hatıralarını yazanlar buraya gelince şaşırıp kalırlar. Parthusier’nin dili dolaşır, Tournefort beşer dilinin âciz kaldığını söyler, Pouqueville cennette olduğunu sanır, La Croix sarhoş olur, Marcellus vikontu kendinden geçer, Lamartine Tanrı’ya şükreder. Guatier gördüğü şeyin hakikat olduğundan şüphe eder... Hepsisi de tasvir üstüne tasvir yığarak, pırl pırl bir üslupla yazarak düşüncelerinin yanında fakir kalmayacak ifade tarzını bulabilmek için boşuna kafa yorarlar.”¹

Bütün bunlardan sonra kendi düşüncelerini anlatmanın çok daha zor bir hal aldığını söyler, ama gerçekten o da tarihin, eserlerin, tabiatın ve ihtişamın karşısında güzel şeyler söyler:

“Bizim içinde doğup büyüdüğümüzden farklı bir fikir ve his düzeninin mermerden yapılmış dev gibi bir ispatı, düşman bir ırkın ve imanın gösterişi olan ve bize, fevkalâde çizgiler ve cesur yüksekliklerin sessiz diliyle bizim olmayan bir Tanrı’nın ihtişamını ve ecdadımıza korku salan bir milletin şanını anlatan bu abideler, evvela merakımıza üstün gelip uzakta tutan çekinme ve korku ile karışık bir hürmet uyandırır.”

Bu ifadelerinin devamında, “Hiçbir şehir, içinde yaşayan halkın tabiatını ve felsefesini İstanbul kadar temsil edemez.” diyen yazar şöyle devam eder:

¹ Edmondo Amicis, *İstanbul*, (Çev. Prof. Dr. Beynun Akyavaş), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1986, s. 2

“Bir millet haline gelen çoban aşiretinin tabiata, tefekküre ve hareketsizliği içgüdü ile duyduğu bağlılık payitahta bir çadırılı ordugâh havası verir. İstanbul bir şehir değildir; çalışmaz, düşünmez, yaratmaz; medeniyet kapılarını zorlar, sokakların üstüne atılır, camilerin gölgesinde uyuklayıp rüya görür, oluruna bırakır. Sabit bir devletin konaklamasından ziyade seyyar bir ırkın konaklamasını temsil eder.”²

Camilerin gölgesinde uyuyarak rüya gören” bu rüya şehirde, Amicis, bütün taşına toprağına sinen İslâm’ın ruhaniyetini ezanlarda arar. O İlahi çağrı onları öylesine etkilemiştir ki ezan vakti geldiğinde saatini çıkarıp heyecanla müezzinin minarede görünmesini bekler ve bunu da derin bir ürperti içerisinde anlatır.

“Hiçbir çan sesi ruhuma bu kadar derinden tesir etmemiştir. Bugün, müminleri namaza davet etmek için Hz. Muhammed’in niçin insan sesini Yahudi borusuna ve eski Hristiyan cırcırına tercih ettiğini anladım. Zira Hz. Muhammed, sonradan çan şekline giren cırcır tercih etseydi, minare elbette böyle olmayacak ve Şark (Doğu) şehrinin, Şark manzarasının en değişik, en zarif çizgilerinden biri yok olacaktı.”³

Amicis, böyle bir özel mahiyet, o yok oluştan kurtuluşu Ayasofya’da da yakalar ve bu camiden söz ederken öncelikle 3. Ahmet Çeşmesi’nin sihride büyülenir. Bu çeşme âdeta, Ayasofya’yı gezmek isteyenlere bir Türk mihmandar gibi cami boyunca eşlik edecektir. Yazar bunun farkındadır ve dikkatimize çok önemli ayrıntıları getirir:

“Bu çeşme billurdan bir fanus altında saklanması gereken zarafet, bir zenginlik, bir sabır hârikasıdır. Sadece göz zevki için yapılmamışa benzer, sanki kendine mahsus bir lezzeti varmış gibi insan küçük bir parçasını ağzına alıp emmek ister. Bu, insanın içinde ne bulduğunu, bir çocuk tanrıçası, koca bir inci mi, yoksa sihirli bir yüzük mü olduğunu görmek için açmak istediği bir mücevher kutusudur. Bu dev mücevher Boğaz Süleymanı’nın önünde yüz altmış yıl önce, ilk defa, yepyeni ve pırıl pırıl ortaya çıktığı zaman kim bilir nasıldı? Fakat ne kadar eski ve ne kadar kararmış olursa olsun, İstanbul’un bütün küçük harikaları arasında hâlâ ilk sırayı işgal eder ve ayrıca o kadar ayan beyan Türk olan bir âbidedir ki, bir defa görünce, daha sonra İstanbul adının kulağımızda her çınlayışında hepsi birden zihnimize üşüşen ve daima düşünmek istediğimiz şark tablosunun zeminini teşkil eden bazı sevgili hayalleri hafızamıza çakılıp kalır.”

Böyle naklettiği çeşmeden Ayasofya’ya bakar ve şunları anlatır:

“Dış görünüşünde hiçbir dikkate değer taraf yoktur. Durup baktığımız tek şey, dört köşesinde yükselen upuzun dört beyaz minaredir. Eski bazilikadan sadece kubbe göze çarpar, bu da, Rumların rivayetine göre vaktiyle Uludağ’ın zirvesinde görünen gümüş

² age., s. 42.

³ age., s. 79.

parlaklığını kaybetmiştir. Geri kalan her şey Müslüman'dır. Cami kiliseyi her taraftan sarıyor, eziyor, gizliyor, bir tek başı serbest, onun da tepesinde imparatorluğun dört minaresi, dört dev nöbetçi gibi hâlâ dikkatle bekliyor. Dışarıdan bakınca Ayasofya, İstanbul'un diğer camilerinden ayrılamaz. Sadece daha az beyaz ve daha az hafiftir ve aklınıza bunun Saint-Pierre'den sonra dünyanın en büyük mabedi oluşu gelmez."⁴

İstanbul demek, camiler mozaiği demektir. İstanbul'u Boğaz'la özdeşleştirenlerin cami silüetlerini Boğaz sularında rakeden cümbüşünü görmemeleri mümkün mü? Cami denilince de ilk işaret ışığı bir şahadet parmağı gibi göğe yükselen minarelerdir. Minareler, o dönemlerde çok önemli fonksiyon icra ediyorlardı. Ezanın bu ulvi ve mistik atmosferini yaşayan bir batılı camileri nasıl görür? Bu da önem taşıyor olmalıdır. Yazar, "O koca sahinlarda (cami alanlarında) secdeye kapanıp dua eden Türklerin meydana getirdiği uzun safların ortasında bir zerre gibi kaybolmuş küçük bir kara lekeye benzeyen ve bu beyazlıktan gözleri kamaşmış, bu garip ışıktan şaşkına dönmüş, bu büyüklükten sersemleşmiş bir halde kırılmış edebiyatçı gururunu sürükleyerek" camileri dolaşır ve şu notları düşer:

"Selatin (sultana ait) camilerin çoğunu ziyaret ettiğim güzel sabahı hatırlıyor ve bunu düşünürken etrafımda hâlâ büyük bir boşluğun ve dinî bir sessizliğin meydana getirdiğini sanıyorum. Ayasofya aklıma gelince, o dev duvarların arasına ilk defa girerken duyduğum hayranlığı yine duyuyorum. Başka yerlerde olduğu gibi orada da galiplerin dini, mağlupların dinî sanatını kendine mal etmiştir. Hemen bütün camilerin Justinianus'un bazilikası örnek alınarak yapılmıştır; fakat İslâm dini her şeyin üstüne kendine mahsus rengini ve ışığını yaymıştır. Öyle ki, bilinen bu şekiller, bilinmeyen bir dünyaya ait ufukların görülür gibi olduğu ve başka bir Tanrı'nın nefesinin hissedildiği yeni bir yapı manzarasındadır. Bunlar ciddi ve muhteşem bir sadelikte, bembeyaz ve her şeyi bir baştan bir başa gören gözün, zihin gibi, beyaz bir gökyüzüyle örtülmüş karlı bir vadinin tatlı sükunetinde uyumuşçasına, dinlendiği yumuşak ve müsavi bir ışık yayan birçok pencereyle imtiyazı vardır. Sultanahmet'te Peygamber'in sancağı korunur, Bayezid kumrularla taçlanmıştır, Süleymaniye Karahisarî'nin yazılarıyla iftihar eder."⁵

İstanbul'a gelen her yabancının, camilerimiz kadar, özellikle böyle gezmek için gelenlerin hemen tamamının ilgi duydukları bir konu da Türk kadınlarının sahip oldukları ya da kendilerine göre sahip olamadıklarıdır. Amicis de bu tecessüsünü gizlemez ve İstanbul seyahatinde kadınlardan oldukça geniş bir şekilde söz eder. Romantik bir anlatımı vardır. Kadın meselesi söz konusu olunca bu biraz daha şiirsel bir dil kazanır.

⁴ age., s. 184.

⁵ age., s. 380.

Söyledikleri de o yıllarda bizim büyükannelerimizin nasıl bir ortamda olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Şimdi yazarı okuyalım:

“Türk kadınlarının esaretinden bu kadar çok bahsedildiğini duyduktan sonra, İstanbul’a kim gelirse gelsin, herkes için Avrupa’nın herhangi bir şehrinde olduğu gibi, her yerde, her saatte kadınları görmek pek hayret verici bir şeydir. Tam o gün bütün bu hapsedilmiş kırlangıçlara ilk defa kanat verildiği ve müslüman cinsi latifi için hürriyet çağının başladığı sanılabilir. İlk intiba acayıptır.”⁶

Bu anlatımı, buraya gelmeden önce bizim kadınlarımızın dört duvar arasına hapsedilmiş olduğu propagandasının tesiri altında kaldığını gösteriyor. Batılılar, bizim kadınıımızın sosyal yapısını bilmediği için genelde böyle bir hükümü yaygın kanaat olarak benimsemiş ve “Müslüman kadın” dendiği zaman, toplumun dışında, sokakla irtibatı olmayan, sadece evinde çocuk doğuran bir araç gibi anlamışlardır. Yazar, hatta kendisine anlatılanlardan da söz eder:

“Bunlar, birçok şairin kafamıza doldurduğu “gönül fatihleri, zevk kaynakları, küçük gül yaprakları, vaktinden evvel olmuş üzümler, sabah şebnemleri, can veren seherler, parlak aylar” mıdır diye düşünülür. Bunlar, yeryüzünden bir şehvet ve ıstırap feryadıyla hayaletler gibi geçen, demir parmaklıkların arkasına saklanmış şu talihsiz güzel kadınlar mıdır?”⁷

Yazar, Batı’da böyle tanıtılan Türk kadınının aslında sandığıyla gördüğü arasındaki çelişkiyi açık konuşarak aşar:

“Bu kadınlar hürdür... Bu, her yabancıнын buraya gelir gelmez eliyle tutabileceği kadar açık bir hakikattir. İstanbul’da bulunan herkesin onların “esaret”inden bahsedildiğini duyunca gelmeden edemez. Bu cihetten Türk kadınları Avrupalı kadınlardan daha hürdür.”⁸

Edmondo Amicis, Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılışından sanırız çeyrek asır önce buraya gelmiş, imparatorluğu, insanlarımızı, yaşama tarzımızı, geleneklerimizi, değerlerimizi görmüş ve bunları kendi üslubuyla bir hatıra kitabına dönüştürmüştü. Anlattıklarının arka planında, gelmeden önce kendisine anlatılan Osmanlı ile gördüğü Osmanlı toplumu arasında zaman zaman sıkışıp kaldığını görürüz. Buna rağmen tarafsız kalmaya özen göstermiş ve gördüklerine fazla yorum katmadan anlatmaya özen göstermiştir. Onun sonuç itibarıyla milletimiz hakkındaki görüşleri bu özenin bir ifadesi gibi geldi bize. Bakın Türkler için ne diyor yazar:

⁶ age., s. 220.

⁷ age., s. 222

⁸ age., s. 228 vd.

“Bunlarda kendi işini düşünen meşgul insanların ciddiyet ve murakabesi vardır. Türkler uzak ve müphem bir şeyi düşünen insanlar gibi görünürler. Hepsi de sabit bir fikre dalmış filozoflara benzerler. Hepsinde aynı vakar, aynı ağır tavırlar, aynı ihtiyatlı dil, bakış ve hareket görülür. Paşadan seyyar satıcıya kadar, hepsi aynı aristokrat terbiyeyi almış ve bir çeşit aristokrat sarılmış asillere benzerler. İlk bakışta kimse, kılık kıyafet farklılığı olmasa, İstanbul’da ayak takımı bulunduğunu aklına getirmez. Güzel ve kuvvetli olan Türk ırkının asil çizgileri ancak zaruret icabı veya din duygusuyla atalarının sadeliğini muhafaza eden aşağı tabakada bozulmamış olarak kalmıştır. Hakikaten, dış görünüşe göre hüküm verilirse, İstanbul’un Türk halkı, Avrupa’nın en medeni ve en namuslu halkı gibi görünür. İstanbul’un en ıssız sokaklarında bile bir yabancıнын tecavüze uğraması tehlikesi yoktur. Camiler ibadet saatlerinde bile ziyaret edilebilir ve bizim kiliselerimizi ziyaret edecek bir Türk’ten daha fazla hürmet gösterileceğinden emin olunabilir. Kalabalıkta, küstah olması şöyle dursun, fakat fazla meraklı bir bakışa bile hiç rastlanmaz. Fuhuş, uygunsuz bir hareket hiçbir şekilde görülmez. Çarşıdaki vakar camidekinden hiç de az değildir. Yüzleri, elleri, ayakları temizdir. Bu halkın tabiatı, felsefesi, bütün hayatı ruhun ve bedeninin, keyif denilen ve en büyük zevki olan hususi haliyle ortaya çıkar. Kanaatle yemek yemek, çeşmeden bir bardak su içmek, ibadet etmek, vücudunu ve vicdanını rahat hissetmek ve geniş bir ufku görüldüğü bir yerde bir ağaç gölgesinde komşu kabristanının kumrularına, uzaktaki gemilere, etraftaki böceklerle, gökyüzündeki bulutlara ve nargilenin dumanına bakarak Allah’ı, ölümü, dünyanın boşluğunu, öbür dünyanın huzurunu belli belirsiz düşünerek öylece durmak... İşte keyif! Bu dünya tiyatrosunun işsiz güçsüz seyircisi olmak, işte Türk’ün büyük arzusu... Düşünmeyi seven, ağır, yavaş çoban tabiatı, her şeyi Allah’ı bırakarak insanın elini kolunu bağlayan dini, imanı için dövüşüp galebe çalmak kadar büyük ve lüzumlu bir şey tanımayan, savaş bitince bütün vazifelerin bittiğine inanan İslâm’ın askeri geleneği ile böyle olmuştur.”⁹

İtalyan yazar, milletimizin hasletlerini böyle sıralarken kaderciliğin ön plana çıktığında ısrar eder. Batı’yı küçümsemediğini söyler. Aslında küçümseme değil, bir tedbirli duruş demek daha yerinde olur. Yazarın İstanbul’a geldiği yıllarda Balkanlar’da Avrupa’nın tahrikiyle iç çatışmaları işaret eden huzursuzluklar başlamıştı. Kendi devamlılığını, Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkma ideali üzerine oturtan bir dünya için Türk halkı nasıl davranacaktı? Aslında, sorulması ve cevaplandırılması gereken soru budur!

⁹ age., s. 420.

DİN ŞEHRİN NERESİNDEDİR?

Din, görünürde ferdin iç dünyasını düzenleyen bir kontrol mekanizması olduğu kadar, onun sosyalleşmede hayata intibakını sağlayan en önemli bir hususiyete de sahiptir. Hatta din daha çok bu yönüyle ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan dini sosyal hayatın dışında tutmanın imkânı yoktur. Bunu özelleştirip “İslâm’a getirirsek, toplu yapılan ibadetin tek başına yapılandan 27 kat daha sevap imtiyazına sahip olması meseleye bakışımızda bize önemli bir ipucu verecektir. Daha da önemlisi, ‘Veda Hutbesi’ nin bir anlamda toplum sözleşmesi olmasının anlamı da buna dayanmaktadır. Bunlar şehirleşmenin sağladığı fırsatlardır. Değilse, yüz yirmi binin üzerinde insana topluca hitap etmenin imkanı var mıydı?”

Şehirleşme toplu yaşama içgüdüsünden beslenen bir sosyal oluşumdur. İnsanların bir araya gelmesinin en önemli ve kalıcı imkânını şehirler sağlar. Bu bakımdan, izlerini beş bin yıla, hatta daha ötesine kadar sürebildiğimiz kadarıyla, devletleşme olgusundan önce şehirleşme zarureti ortaya çıkmış ve insanlar ‘şehir devletleri’ kurarak kendilerini koruma şemsiyesi altına almışlardır.

Arkeolojik araştırmalarda gördüğümüz manzara ilginçtir: Şehrin merkezinde yöneticiye ait bir alan, bir de ibadet yeri ön plana çıkmaktadır. Bu ilkel toplumlarda bile otoritenin maddi tarafı ile manevi unsurunun birlikte yürütüldüğünü göstermektedir.

Biz buradan İslâm’a ve Hz. Peygamber’in şehir olgusuna bakışına gelirsek; Hz. Peygamber’in de Mekke’den Medine’ye hicretinde ilk iş olarak Mescidi Nebevi’ye inşa etmesi, aynı anlayışın daha sistematik bir şekilde sürdürüldüğünün işaretidir. Çünkü insanları şehirler, inanları ise ibadethaneler toplamaktadır!

Bu bakımdan, şehirlerin eskilerin ifadesiyle, ‘mütemmim cüzü’, yeni tabiriyle tamamlayıcı unsuru dindir. Çünkü şehirde ortak değerler insanları bir arada tutar. Bu ‘ortak değer’, dil ve dindir. Dil etnik aidiyetinde güvenlik unsurudur. Günümüz şehirlerinde, dilin zaman zaman farklı topluluklarda ayırıcı tarafı öne çıksa da, mesela, bir şehirde, Arapça, Kürtçe, Çerkezce konuşanlar kendilerini toplumun bütününden soyutlamazlar, burada din esprisi ortaya çıkar ve bu tür insanlar camilerde bir araya gelirler. Bu bakımdan din, daha bütünleşmiş ve etki alanı genişlemiş bir sosyal kimlik sağlar. Bugün klasik şehirlerden modern şehirlere kadar hemen hepsinde, ibadethanelerin şehrin kimliğinde olmazsa olmaz oluşunun nedeni budur. Demek oluyor ki, din, kul

ile yaratıcısı arasında bir iç diyalog sağlayan manevi sistem kadar sosyal bir katalizör görevini de üstlenmektedir. (Bunun en çarpıcı örneğini 15 Temmuz kalkışmasında halkın direnme şuurunu sağlayan camilerden verilen salalar olmuştur!)

Bunun bize hatırlattığı sonuç şudur:

Din şehrin merkezin, hatta bize göre kalbindedir. Vakıa Batı şehirlerinde kiliseler meydanların şehir mimarisini temsil eder. İslâm ülkelerinde de camilerin şehrin meydanlarına hakim durumda olması, dinin şehrin neresinde olduğu sorusunun cevabını da vermiş olmaktadır.

Büyük ülkelerin başkent meydanlarına bakınız, hemen hepsinde bu vakıayı görürsünüz. Bizde, İstanbul başşehir iken de aynı keyfiyeti temsil ediyordu. Sultanahmet Meydanına taçlandıran camiler; Ayasofya ve Süleymaniye, hatta biraz ilerisinde Sultanahmet bu sosyal olguyu yansıtmaktadır. Ankara'da yeni bir şehir algısı yaratmak isteyen cumhuriyetin ilk yıllarındaki siyasi erk, dine mesafeli durmanın sonucu bu realitenin dışına çıkmışsa da, daha sonra, toplumun artan talebi üzerine büyük camilerin inşası gecikmemiştir.

Toplumdaki şuuraltına yerleşmiş sahiplenme duygusunun ilginç bir örneğidir: Moskova Kızıl Meydanı'nı adeta muhteşem görüntüsüyle kucaklayan Aziz Vasil Katedrali'ne, bu ülkede Marksizme dayalı dini reddeden bir anlayışın siyasi otorite olarak var olmasına rağmen, bu kiliseye ve diğer kiliselere dokunulmamıştır.

Bir önemli hususun da burada altını çizmekte fayda vardır: Batı'da; 19. asır öncesinde, hatta reform hareketlerinin Başladığı 18. asra kadar din, şehir kültürünün ana damarıdır. Seküler ve laik anlayışın yerleşmeye başlamasıyla Hristiyanlık şehirlerde önemli ölçüde güç kaybetmeye başladı ve bugün neredeyse, sosyal hayatın dışına itilecek hale gelerek çok az sayıda kiliselere hapsedildi. Bu durum, insanın üstün değer, yine eskilerin tabiriyle 'la yüs'el' yani sorumluluk taşımayan bir yapıya taşınmasıyla ortaya çıktı. Kendisini tanrı yerine koyan bu egosantrik kimlik yüzünden Batı'da din merkezden çıkararak muhitte de varoşlara sığınma durumunda kaldı.

İslâm'da durum öyle gözüküyor. Ancak modernleşme tehdidi birçok kesimde, kimlik krizine sebep olduğu için bir lokal sarsıntıdan söz edilebilir. İslâm, kendi ruhaniyeti içerisinde bundan zarar görmez. İnanan insan için de, eğer dinin temel değerlerine bağlı ise herhangi bir tehdit söz konusu değildir. Ancak başkalaşma, ötekileşmeye dönüşürse, bir iç sıkıntıya sebep olacaktır. Bu durumun gözardı edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz.

Buradan, bazı olumsuzluklar söz konusu olsa da; şu sonuca varıyoruz:

Şehirler ortak yaşama kültürünü besleyen ve geliştiren yerlerdir. Halkın sıkça bir araya gelmesini sağlayan ise ibadethanelerdir. İnsanların farklı inanç anlayışında

olması, onların Yaratıcısına yönelmesine engel olmadığı için din, Şehirlerde en önemli belirleyici faktör olarak varlığını sürdürecektir. İnsanları bundan kopardığınız zaman Şehirleri sürülerin işgal ettiği bir arenaya dönüştürmek güç olmayacaktır!

TAŞIN DİLLENDİĞİ YER DİVRİĞİ ULU CAMİİ

Geleceği, geçmişin çöplüğü olarak görenlerden değilim. Çocukluğumu adetlerin kurallattığı bir ortamda geçirdim. Ancak, geçmişi de bütünüyle reddeden bir köksüzlüğe kapılmadım. İnaniyorum ki, geçmişimiz geleceğimizi besleyen bir sütannedir. Bu düşünceyle, 1998'in bir bahar günü arkadaşlarımızla Divriği'ye giderek bu yurt mührünü görelim istedik.

Kiraladığımız bir dolmuşla yola çıktık. 200 Km'ye yaklaşan uzunca bir yolculuktan sonra Divriği'ye öğle üzeri ulaştık. Bu gezimiz, bize coğrafyanın vatana dönüşmesinde taşla vurduğumuz kalıcı mührün heyecanını yaşattı. İlçenin güneydoğusunda bir tepenin eteğine 1228 yılında Mengücekoğullarından Ahmet Şah tarafından inşa ettirilen bu Cami ve Daru'ş-Şifa, dünya tarihinin kalıcı miraslarından birisi olarak beni birçok yönüyle etkiledi. Burda dillenen sükût, bir hayal saltanatına dönüşüyor. Taşın gözlerinizi okşayan desenleri ruhunuza bir aşk kıvılcımının hayranlığını taşıyor. Burada hürriyetini kaybeden taşın haysiyetine ulaştığını, bir ilahi güzelliğin sembolü haline geldiğini görmek mutluluk veriyor insana. 8 asır önceki insanımızın o sanat dehasını nasıl izah edersiniz, anlamak zor! Caminin taç kapılarından adeta fıskıran üzüm salkımları, o leziz tadını görüntüye dönüştürüp duygularınızı yıkıyor. Burada birkaç saatlik ziyaretimiz ömür boyu sürecek hasretlik duygusunun ilk kıvılcımını tutuşurdu yüreğimizde. Ben, eserden çok bu eseri burada var eden iradeye, onu şekillendiren dehaya hayranlık ve geleceğimize güven duygusuyla baktım buraya. Bizim geçmişimizin zengin mirasını günümüze getiren bu tür eserler, ülkemizi baştanbaşa kuşatmış olmanın hazzını bu ruh coğrafyasında olmamızın onuruyla tamamlamaktadır.

Aşkın taşa, taşın sanata, sanatın ulûhiyete taşındığı bir yer Divriği. Burasını görmesem hayatımdan neler eksik olurdu acaba? Zaman zaman onu düşünürüm. Benim atalarım, sekiz asır önce bir aşk ikliminde taşı sırtlayıp bir tepeye taşımış. Orada gönül dünyasıyla birleştirerek gerçekten bir abide inşa etmiş. Ben bu binaya sadece bir mabet olarak bakmıyorum. Selçuklu eserlerinin tamamında var olan estetik duyarlılık, burada gökten yere doğru sarkan üzüm salkımlarıyla bize farklı bir atmosferin müjdesini veriyor. Karşısına geçip oturdum. Dakikalarca; 'Bu güzelliğin sihrine bu insanlar nasıl ulaşmış?' diye düşündüm. Step kültüründen gelen, yerleşik düzene bu eserlerle geçen atalarımız halılarındaki, kilimlerindeki, heybelerindeki yumuşak renkli nakışları taşa nasıl dillendirmişler? Hep onu düşündüm. Genç kızlarının çeyizindeki kuşların dili burada

bize tarihi fısıldar gibi. Hele hele binanın her yerinde bir Tevhit mührü gibi duran Lale motifleri! Tek soğandan tek çiçek olarak açan Lale'yi bizim inanç kültürümüz Allah'ın remzi olarak görmüş. Tabii Selçuklu'nun çift başlı kartalı da burada bir bağımsızlık işareti olarak yerine ustaca yerleştirmiş. Kapısında halılarımızın motifini işleyen anlayış, caminin taç kapı girişinde cennet meyveleriyle adeta sonsuzlukta umudumuz olan o güzel bahçeyi burada dillendirmek istemiştir. Bu ana giriş kapısını 'Cennet Kapısı'na dönüştüren sanatkar, bağlı bulunduğu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'a ithafiyeyi de ihmal etmemiş.

Dışımızdaki milletlerin o yıllarda Haçlı kınıyla yok etmek istediği bu medeniyet mucizesinin içinde ise hayat bir başkaydı o gün. İçeriye girdim, Rabbim, gökkubbeyi üzerimizde bir rahmet şemsiyesi gibi açık tutmak için dağları direk yapmıştı da, biz niye kubbeleri ayakta tutacak sütunları yapmayacaktık? Bu da, O'nun bize verdiği kendi kudretinin eseri olmayacak mıydı? Yanıbaşımızdaki Helen kültürünün mermeri erotik zevk için şekillendirmesine karşılık biz, taşı inancın ve imanın haritası haline getirmişiz. Farkımız, daha doğrusu üstünlüğümüz buradaydı. Bunlarla bir hesaplaşma duygusu yaşadım. Korunmuş millet olmanın onuruyla çevresinde dolaşım. Kitabesini okudum; «Şehinşah oğlu Süleyman Şah oğlu Ahmet Şah, Allah'ın affına muhtaç aciz kul, adaletli melik, bu caminin yapılışını 626 yılında emretti, Allah mülkünü daim etsin.»(Âmin) dedim.

Ezan sanki sekiz asır öteden bir derinlik ve derunilikle geldi kulaklarıma. Heyecanlandım, hüznümlendim, duygulandım. Ahmet Şah'la hünkâr kapısından girdim ve aynı safa durdum. Onun Rabbimize yaptığı şükür edasını, onun tavrı ve teslimiyetiyle yaptım. Bir köşeye çekildim, sessizce, 'Rabbim rahmetini üzerimizden eksik etme. Bu eserler imanın abideleşen halidir. Topraklarımızda varlığını korumamıza yardım et, o şuuru, o heyecanı, o aşkı ver', dedim. Üç kitabesi 18 adet ayet ve hadisiyle süslenmiş sülüs yazılarını bize sunan abanoz ağacından yapılan minber, kendisini kuşatan atmosferle öylesine uyum sağlamış ki, sanki bir ressamın fırçasıyla güzelliğin kablosu gibi duruyor. Divriği'nin ufkunda güneş kaybolurken, yeni bir günün mücadelesiyle yeni bir neslin heyecanını bu topraklarda duymayı diledim. Biz sadece bakmak için değil, görmek için, gördüğüyle keşfetmek, zenginleştirmek için koşmalıyız buralara. Eserden müessire ulaşmanın yolu bu olsa gerektir. Tarihin tanıklığını istiyorsak, işte el emeği, göz nuru, ruh dünyası ile bize açılan bu kapılar var...Bu zenginliği fark etmek geleceğe zenginleşerek yürümektir!.

Bu gezimizin farklı bir yanı da, dünyaca meşhur Kangal köpeklerinin üretildiği çiftlikleri bizzat yerinde görmek oldu. Bu hayvanlar oldukça zeki ve insanla diyalog kurabilme yeteneğine sahip. Sizin psikolojinizi gözlerinizden anlayabiliyor. Köy evimizde sürü halinde koyunlarımız oluşu için onların en sadık koruyucuları bu köpek-

lerdi. Tatillerde eve döneceğim zaman mutlaka mektup yazar, geleceğim günü ve saati bildirerek bu köpeklerden beni korumalarını isterdim. İri yapıları, atletik vücutlarıyla bu hayvanlar sahiplerine sadık oldukları kadar, tanımadığı kimseleri de ait oldukları eve yaklaştırmazlardı. Beni de doğal olarak, bağlı oldukları evin bir parçası olarak görmüyorlardı. Bu tür hayvanlara servet ödenerek sahip olunabiliyordu. Şimdi burada küçük kulübelerinde, annelerinin yanında oynayan minik yavrularla beraberiz. Çok sevimliler, bizden zarar gelmeyeceğini bildiklerinden olacak bacaklarımıza yapıyor, paçamızı yalıyorlardı. Kangallılar bu hayvanları ülke geneline olduğu kadar yurt dışına da pazarlayarak iyi bir gelir kapısı elde etmiş benziyorlar.

Kangal, sadece Sivas'ın değil, belki de Türkiye'nin en şanslı ilçelerinden birisidir. Buradaki köpek çiftliklerinden başka, bir de dünyada benzeri olmayan, Balıklı Termaline uğramadan geçemezdik. Kangal'a 13 km. mesafedeki kaplıcaya vardığımızda berrak su havuzlarında hamsi büyüklüğüne balıkların oradan oraya koşuşturduğunu gördük. Havuzlardaki buyun sıcaklığı ortalama 37 derece civarında, suda selenyum bulunduğu için, bu vücudu yumuşamasına neden oluyor. Balıklar özellikle sedef hastalığı için tedavi edici özelliğe sahip. Buraya bu tür hastalar geliyor ve üç hafta boyunca günde iki defa havuzlarda kalarak balıkların vücutlarındaki sedef lekelerini temizlemelerini sağlıyorlar. Biz, baharın ilk günlerinde gittiğimiz için oteller açılmamıştı, ancak hazırlıkları sürüyordu. Sivas'ın bu alanda bir diğer zenginliği de, Çermik Kaplıcalarıydı. Ancak, Yıldızeli sınırları iç erişindeki bu kaplıcaya gitme fırsatımız olmadı, bir güne sığdırabildiğimiz balıklı havuzlarıyla tabiat, Kangal köpekleriyle, hayvan ve Divriği Ulu Cami'yle insan zenginliğini bir arada yaşayarak evimize döndük.

KUDÜS'E AĞLAMAK ONU KURTARMAZ!

Kudüs, İslâm Dünyası'nın önemli şehirlerinden birisidir. Osmanlı Devleti'nin 1831 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bu şehri fethedip Osmanlı topraklarına katmasından sonra, buradaki sancılı dönem başlamıştır. Bu tarihten birkaç yıl sonra İngilizler burayı fethe kalkışmışlar, Osmanlı 1840'da yeniden fethederek oradaki Mukaddes değerleri korumuştur.

Ne var ki, Osmanlı Devleti'nin Batılılar tarafından kuşatmaya alınmasıyla 19. Asırda, burada yaşadığı problemler günümüze kadar devam etmiştir.

1915'te Çanakkale'de, bir yıl sonra 1816'da Ku-tül Amare'de Osmanlı Ordusu karşısında ağır yenilgiler alan İngilizler, bu defa 1917'de Filistin topraklarına yönelmişler ve burada başarılı olmuşlardır. Onları burada başarıya götüren ana faktör neydi?

Burada önemli bir dikkat noktası vardır: İngiliz aynı İngiliz, ordu aynı ordu? Bu güç, 1915 ve 1916'da ağır silahlarına kontrole alınamaz deniz gücüne rağmen, bize karşı neden başarılı olamadı da bir yıl sonra Filistin topraklarında bu iki yenilginin rövanşını alabildi?

İlk iki savaşta da, bir milletin imanı ve iradesi vardı. Son savaşta yine bir milletin imanı ve iradesi vardı, ama içerinden hainler bunu baltalayabiliyorlardı. Kandırılmış liderlerle savaşa giderseniz o önce kendi milletine ihanet eder! Nitekim öyle olmuştur; petrolün ve İpek Yolu'nun kontrollerinde olmasını isteyen İngiltere'ye içten desteği Şerif Hüseyin adında bir hain vermiştir. Onun Osmanlı'ya başkaldırarak kendince yeni bir Arap Devleti kurma hayalinin arkasında İngiliz Mandacılığı vardı. Bu ittifaka rağmen, Osmanlı Devleti 1917'de İngilizlerin Gazze'ye düzenlediği iki saldırıya da püskürtmüş, ama bu toprakların geleceği kurtarılamamıştı. 9 Kasım 1917'de Osmanlı Devleti bu toprakları kaybetmiştir.

Şerif Hüseyin'e vaat edilen Arap Devleti'ni kurma elbette nasip olmadı, sonunda ortada sahipsiz kaldı, Kıbrıs'a sığındı ve Osmanlı'ya ihanetinin bedelini kafasını duvarlara vurarak ölmek suretiyle ödedi.

Son bir asır içerisinde bizim bu topraklarda yaşadıklarımız, siyasi tarih açısından elbette bunlarla sınırlı değildir.

Bakınız, bizde meşhur 31 Mart Vakasını düzenleyenlerden Filozof Rıza Tevfik'e İngiliz elçisi ne cevap veriyor:

“Biz sizden Sultan’ın tahttan indirilmesiyle birlikte, hilafetin kaldırılmasını da gerçekleştirmenizi bekliyorduk. Siz yalnızca padişahı tahtından indirdiniz. Bizim amacımıza uygun hizmet yapılmamıştır. Biz Mısır’da bilhassa Hindistan’da İslâm kitlelerini idaremez altına alabilmek için milyonlarca altın harcadık. Başarılı olmadık. Hâlbuki Sultan (Padişah) yılda bir defa bir “Selam-ı Şahane” bir de Hafız Osman Hattı Kur’an-ı Kerim gönderiyor, bütün İslâm ümmetini sonsuz bir hürmet duygusu içinde emrinde tutuyor. İşte biz ihtilalinizden ve siz Jön Türkler’den ihtilal sonunda, Sultanların da, Hilafetin de, yani bir selam-ı Şahane ve bir Hafız Osman Hattı Kuranıyla kitleleri avucunda tutan kuvvetin de devrilmesini bekledik, ama aldandık. İşte bu sebeple bizden soğukluk gördünüz”¹

1968’lerden itibaren, yani son 50 yılın önemli bir diliminde Filistin Kurtuluş Örgütü, adeta Türkiye’ye ve Türk İnsanına bir kıyım ocağına dönüştü. Ülke yönetimine savaş açan, marksist ihtilalci militanların lider kadrosunu Filistin Kurtuluş Örgütü eğitip ülkemize gönderdi ve bize karşı kullandı. Filistinli liderlerin, özellikle Yaser Arafat’ın bizden alıp veremediği neydi?

Oturup düşünüyorsunuz ciddi bir gerekçe yok! Batılıların bu ahmak milleti kandırarak, Osmanlı’yı kendi topraklarında emperyalist göstermesine inanmak gibi bir ilkelliğe alet olmuşlardır.

Yakın tarihe gelince: Sosyal Paylaşım platformlarında Filistin Ulusal Yönetimi Devlet Başkanı Mahmut Abbas’ın, “Büyük Ermenistan görmek arzusundayım. İnanıyorum ki, Ermenistan bu savaşı zaferle bitirip Azerbaycan’ı tamamen işgal edecek” sözleri internet kullanıcıları tarafından paylaşılmaktaydı. Filistin Ulusal Yönetimi ilk Devlet Başkanı Yaser Arafat da, “Ermeniler Karabağ’da hak savaşı veriyor. Onlar da bizim gibi ezilmiş halktır. Biz bu savaşta Ermeni halkının yanındayız”, şeklinde açıklamalarda bulunarak bir skandala da imza atmıştı.

Bu adamların Müslüman Azerbaycan’a karşı Hristiyan Ermeni’yi savunmalarının mantığını anlamak mümkün mü? Tepelerinde emperyalizmin kanlı dişlerine rağmen bu hamakat örneğini hangi gerekçelerle izah edeceklerdir?

Şimdi biz oturmuş, Yahudilerin hunharca katlettiği Filistinlilere ağlıyoruz!

Evet, insan olarak, müslüman olarak, bu meselede tarafız ve taraf olduğumuz kesimin haklarını da savunacağız. Bir milletin başına bela geliyorsa, bu tür liderlerin ihanetinden dolayı geliyor.

Şu gerçeği göz ardı etmeden, Araplarla ilişkilerimizi şekillendirmeye bakmalıyız:

¹ Ahmet Kabaklı, *Temellerin Duruşması*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul-1989, s.137.)

Bugün Arap toplumunda suni bir Türkiye düşmanlığı teşvik edilmektedir. Bunun arka planında Batılı oryantalistlerin ve onlara alet olan yerli piyonların payı büyüktür. Bakınız, Amerika'nın Kudüs'ü İsrail'in Başkenti olarak tanıma çabasına Türkiye'nin liderliğinde karşı çıkılırken, Arap toplumunun lider devletleri; Suudi Arabistan ve Mısır, yanlarına bir kabileler devleti olan Birleşik Arap Emirliklerini de alarak, Türkiye'nin çıkışına karşı tavır aldı ve Amerika'nın emrine girdi.

Bu neyin ifadesidir?

Bu, Arap kültür ve siyasetinin parçalanmış ve köleliğe sürüklenmiş halinin ifadesidir. Millet olmadıklarının, dolayısıyla milli duruşlarının olmadığını ifadesidir.

Anlaşılan o ki, Petro doların köleleştirdiği toplumun duyarlılığı olmuyor.

BİR DRAMIN HİKÂYESİ

*Bir dağ anıtıdır Allahuekber,
Donmuş Mehmetçiğin ruhunu taşır.
Hâlâ siperdedir o doksan bin er
Duaları her gün bize ulaşır.
Kar dondursa, rüzgâr yaksa ne çıkar?
İstiklal ırmağı yurdumdan akar!
Bir kan denizi ki ruhumu yıkar,
Çocuklarım bu aşk için yarışır.
Bedenimiz bu gün tutacaksa buz,
Rabbimin emrine teslim bir kuluz.
Biz dersi cephede veren okuluz,
Bizimle dağlarda sevda dolaşır!
Sarıkamış Türk'ün ak otağıdır,
Tarihi geçmişin altın çağıdır,
Miğferler burada iman dağıdır,
Burada sevgiler kinle barışır.
Allahuekber'de bir beyaz atım,
Yelesinde Hakka uçar beratım,
Şehitlik bahtımda tek saltanatım,
Düşmanlar bu şansa karşı savaşır!*

Muhsin İlyas Subaşı

Çocuktum; daha 10-11 yaşlarındaydım, ilkokulda öğrenciydim. Okulumdan başka bir yeri görmemiştim. Anamdan babamdan, kardeşlerimden, komşularımdan başka kimseyi de pek tanımazdım. 5 Mart 1953 günü belki şuurlu olarak değil, ama ısrarlı bir şekilde, bir grup arkadaşım ile; "Stalin öldü, yaşasın Türkiye!" diye sloganlar atarak okul binasının etrafında dakikalarca döndüm. Stalin kimdi, neydi, niye bu adamın ölümüne sevinecek bir sosyal refleksin içinde yer almıştım? Bunu da pek bilmiyordum. O gün, okul dönüşü babama bunu sordum:

"Baba, kimdir bu Stalin?" diye.

Babam durdu, yüzüme baktı, gözlerinin etrafında halkalanan yaşları elleriyle sildi ve beni karşısına alarak anlatmaya başladı:

“Oğul, tarihte “93 Harbi” dedikleri bir savaş vardır. 1877-78 yıllarında, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında cereyan etmiş bir harptir. Bu Savaşta Osmanlı yenildi. Bizim Doğu’daki topraklarımızın önemli bir kısmı elinden çıktı. Dedemiz, Ahıska’da Subaşı idi, büyük kahramanlıklar göstermesine rağmen, savaşta kaybeden tarafın kumandanı olduğu için ailemiz, topluca Anadolu’ya geçmiş. Bu geçiş varlıktan yokluğa sürüklenişin acı hikâyeleriyle doludur. Yüzlerce dönüm arazisinde, bir yığın insan çalışmış. Gelirinin önemli bir bölümünü çevrenin fakirlerine ve özellikle de okuyanlara dağıtırmış. Bizim unvanımız o dönemde ‘Hocaoğulları’dır. Niye Hoca oğlu, çünkü medresede eğitim görmüş ve onunla da yetinmemiş, insanların okutulması için çaba göstermiş. Böyle bir ailenin evlatları olarak, toprağımızı kaybettikse de onurumuzu ve hürriyetimizi kaybetmedik. Bu da bedelsiz olmuyor tabii. Çok büyük acılar çektik. Düşünebiliyor musun, 1. Dünya Harbinde Rusların Doğu’yu işgal etmeleri üzerine, buradan da içeriye çekilmeye başladık. Ben henüz 11 yaşında çocuğum, anam 35 yaşlarında, yolda hastalandı ve göçen insanların hepsi kendi can derdine düşmüştü, yaşlılar, “Bu geline ‘Emr-i Hak’ vaki olacak, bunu indirelim yükümüz hafiflesin”, diyerek bizi bir dağ başında yapayalnız bıraktılar, anam gece dizimde ruhunu teslim etti. Sabaha kadar üzerine kapanıp ağladım. Sabahleyin onu olduğu yere uzattım, ellerimle üzerine toprak taşıyıp oraya defnettim ve yaya olarak yola düşüp günlerce aç-susuz yürüyüp Sivas’a ulaşabildim.”

Artık anlamıştım, savaş sadece cephede kaybedilmiyor. Osmanlı Devleti’nin çözülme döneminde yaşamış bir neslin çocuğuydum. Bu siyasi yıkımın enkazı altında kalmıştık. Dolayısıyla, onun derin izlerini, ruhsal travmasını yaşayan bir toplumun parçasıydım. Yaşım ilerleyecek ve ben neden Stalin’in ölümüne sloganlı gösteriyle destek verdiğimi anlayacaktım:

Stalin, Ahıska bölgesinde kalan Türkleri, Rusya’nın en uzak, en soğuk bölgelerine süren zalim bir diktatördü. Orada, Çar’ın propagandasına kanmak suretiyle yurtlarından yuvalarından kopmak istemeyen insanları hayvanların taşındığı vagonlara doldurarak nakleden bu zalimin ölümü elbette bizim için bayram günüydü. Ne var ki, kaybedilen topraklar geri dönmüyordu. Günün gelecek Stalin’in heykellerinin de yerlerde parçalanarak sürüklendiğini görecektim, ama o da benim ruhumdaki fırtınaları dindirmeyecekti. Batı’da kaybettiğimiz topraklar kadar ısırap vermişti bana Doğu’daki topraklarımızın ellerimizden çıkması. Üstelik bu zalim diktatör Gürcü asıllı olduğu için bizim bu topraklarımızı Rusya’ya katmamış, Gürcistan’a vermişti.

Daha sonra ben büyüyecek o entelektüel ailenin sürüklendiği acılar yumağının arasından okuyan, yükseköğrenim gören tek insanı olacaktım. Bu defa babamdan

ömrünün sonuna doğru yaşadıklarının kaydını alacaktım. Anlattıkları, kadere teslimiyet duygularını da aşarak hıçkırıklara boğacaktı beni:

“Rusların Doğu Anadolu’yu işgali, Ermenilerin dayanılmaz tecavüzlerine kapı açtı. Ermeni çeteleri, köyleri basıyor, masum halkı katlediyor, kadın ve kızlara tecavüzde bulunuyorlardı. Birçok aile yetişkin kızlarının ve genç gelinlerinin başına gelecek felaketten korktuğu için evlatlarını onlara teslim etmeden öldürüp dağlara çekildiler. Bize en büyük ıstırapı veren bu olaylardı. Biz ikinci bir sürgünü de böyle yaşadık. Anadolu içlerine gelirken geride her şeyimizi bırakmıştık. Kapısında onlarca hizmetçi çalışan bir ailenin çocukları şimdi onun bunun yanında karın tokluğuna çalışmaya mahkûm edilmişti.”

Son sözü adeta duygularımı isyan duvarına çivilemişti:

“Yavrum, biz harbi bir defa yaşamadık. Dedem, Ahıska’da, babam Doğu Anadolu’da ben ise Anadolu’da düşman namlusunun ucunda hayata tutunmaya çalıştık. Sizler yoksulluğun çocuklarısınız, ama altın gibi bir servetiniz var; bunun kıymetini bilin: Artık istiklaline ve hürriyetine kavuşmuş bir ülkeyi sizlere emanet ediyoruz. Neslimizin refahı ve güveni bizim acılarımızın örtüsü olacaktır. Bunu sakın unutmayın; yurdun, bağımsızlığın ve vatanın kıymetini bilin! Bundan yıllarca önce Stalin’in öldüğünü radyodan öğrenince doğruca okula koşarak sizin ellerinize bayrakları tutuşturup, sevinçle bağirtan bizlerdik.”

Unutmamalıyız ki; tarih zalimleri affetmez! Hitler Avrupa’da, Stalin Rusya’da, Mao Çin’de kendi zalimliklerine bedel ödettikleri masum insanların kanında boğuldular. Üstelik yerleştirmek istedikleri ideolojileriyle birlikte tarihin nefret labirentlerine hapsedildiler. Biz ise, akıttığımız kendi kanımızın yeşerttiği bu topraklarda geleceğin Türkiye’sini inşa etmek için ayaktayız. Bugün kendi ayakları üzerinde duran kendi ülkemizde yaşıyoruz.

Yalnız, taklit hummasına yakalanarak ruhunu kaybetme tehlikesine sürüklenen bir neslin trajedisinden korkuyorum. Bu korkuyu yenebilirsek başaramayacağımız hiçbir şey yok gibidir. Tarihten ders almayı başarırız, bu defa göçümüz yoksulluğa değil, onurlu bir geleceğin servetine olacaktır. O servet, hürriyettir!

Şimdi yukarıya aldığım şiire dönebilirim: Bu şiiri, ziyaret ettiğim Allahuekber dağındaki şehitlerimizin benim duygularımı kuşatan ruhaniyeti altında yazdım. Çünkü bu savaş şehitleri, 93 Harbinde kaybedilen toprakları almak için sefere çıkmışlardı: Başarılıselerdi, o yıllarda sadece Batum’la Revanla sınırlı kalmayan; Sarıkamış, Ardahan, Kars ve Artvin’i de içinde alan kaybedilen topraklarımızın, yeniden vatanın parçalanmış bu tarafını tamir etmek için sınırlarımıza katılması hedeflenmişti. Gerçi zamanla Sarı-

kamış, Ardahan, Kars ve Artvin'i yeniden topraklarımıza kattık ancak benim atalarımın toprakları bir daha vatanım asli parçası olamadı. Bu yüksek ideal için çıkan askerlerimizin kardan anıtları, o tarihten buyana ruhumuzu sürekli üşütmektedir. Üstelik o şehitler arasında benim sülalemden insanlar da vardı. Onlar vatan için koşmuşlardı buraya. Onlar, benim kanımdan, canımdan daha kutsal bir tutkuyla yürümüşlerdi Moskof üstüne.

11 yaşındaki oğlunun dizlerine başını koyup ruhunu teslim ettiği o daracık yollarda babaannemin mezarını aradım. Belki de o, şehitler mahşerinde, en önde beyaz duvağıyla yürüyordu önümde.

Bir sıcak el, pamuk gibi bir el yüreğime uzandı, kalbimi okşadı, alnımdaki teri sildi, gözlerimdeki yaşı avuçlarında topladı ve çekildi aramızdan. Hıçkıramadım, diz çöktüm, kibleye döndüm önce Yasin-i Şerif'i okudum sonra bu satırları yazdım. Onlara şükran duyuyorum, onlara rahmet diliyorum...

KERVANSARAYLAR, DÜN ÜLKENİN ZENGİNLİĞİYDİ!

Biz tarihi bir bütün olarak ele almayı beceremedik nedense? Bu, geçmişte de böyleydi, bugün de öyle. Şimdi biraz farklılaşma var gibi. Tarihin gizli odalarına da girilmeye başlandı ve tarih sadece, “olaylar, insan ve zaman” kavramıyla sınırlı tutulmayarak “mekân ve insan” kavramıyla da ele alınmaktadır. Biz, böyle bir değişim rüzgârının içerisinde pek de akla gelmeyen bir alan üzerinde durmak isteyeceğiz.

KERVANSARAYLAR

Bir destanlık olayla konuyu ele almak istiyorum:

Sultan Alaeddin Keykubat'ın döneminde Selçuklu topraklarında büyük bir kervan soyulur. Kervancıbaşı, elindeki mallarının listesiyle Sultan'ın huzuruna gelir:

“Sultanım, sizin topraklarınızda soyguncular kervanımı soydular, eşyalarımı yağma edip gittiler. Sizin hükümrانlığınız da bizim mal ve can güvenliğimiz yok mudur?”

Sultan bu olaydan çok etkilenir, çünkü sırf kendi döneminde 40'ın üzerinde kervansaray yaptırmış ve yol güvenliğini bu binalar sayesinde sağlamıştır.

Soygunun yapıldığı bölgenin emirini çağırır:

“Benim topraklarımda kervanın soyulması demek devletimin soyulması demektir. Bir devlet yolcusuna güvenlik sağlayamıyorsa, evine de sağlayamaz! Senin bölgede bu adamın kervanı soyguna uğramış. Sen bu adamın yol kesen eşkıya tarafından gasp edilen mallarını ödeyeceksin. Bulabilirsen bu soyguncuları, sen de onlardan ödediğin bedeli alacak ve bu adamları, ayrıca en ağır şekilde cezalandıracaksın!”

Şehrin emiri, Sultanın talimatına uyar, kervan sahibinin elindeki listesine göre mallarını değerinde karşılar.

Bu olay, Selçuklu Devleti'nin ticaretten önce yol güvenliğine verdiği önemin en etkileyici işaretidir.

Bu yüzden Alaeddin Keykubat döneminde daha da yoğunlaştırılarak Selçuklular, Anadolu'yu bir baştan öbür başa kervansaraylarla donatmışlardı. Üstelik burada ev sahipliği geleneğimize uygun olarak, gelip konaklayan yolculardan üç gün boyunca herhangi bir ücret almadan misafir etmiştir. Bugün tarihi kavramlar içerisinde bir “İpekyolu” vakıası varsa, bunun esas sebebi budur.

Kervansaraylar, ülkelerin alt kimliğinde hep belirleyici rol oynamışlardır. Çünkü devletler ticaretle varlıklarını sürdürme alanına yöneldikleri için, yolların açık ve güvenli olması büyük önem arz etmektedir. Yukarıdaki olay bunun tipik bir örneğidir. Alaeddin Keykubat, yol güvenliğini sağlamayı başaramasaydı, Moğol ve Bizans kıskacındaki Anadolu Selçuklularını geliştirip saygın bir devlet haline getiremezdi.

Çorum'da Hattuşaş ve Alacahöyük, İzmir'de Efes, Kars'ta Ani, Konya'da Çatalhöyük, Gaziantep'te Zeugma, Şanlıurfa'da Göbeklitepe, Aydın'da Milet, Çanakkale'de Assos, Antalya'da Olympos, Kayseri'de Kaniş-Karum gibi daha birçok yerleşim alanlarının hepsinde öyle sanıyoruz ki, kervansaray benzeri koruma noktaları yoktu. (Olsaydı bunların izine rastlanabilirdi) Bu yüzden buraya ulaşan yollarda gezgin koruma askerleri tarafından insanların güvenlikleri sağlanıyor ve bunun için de ticaret kervanlarından büyük vergiler alınıyordu. Selçuklular bunu bir günlük yol kavşaklarına kervansaraylar yaparak çözmüşlerdir. Bir kervan, yolun düz ya da engebeli oluşuna göre, gündüz kat edebileceği yol boyunca 35-40. Km'de bir kervansaray dediğimiz konaklama tesisleri inşa ederek pratik ve güvenli bir çözüm getirmiştir. Buna rağmen, kervanlara saldırılar olmuşsa, bunun çözümünü de yukarıdaki anlattığımız tarzda bulmuşlardır. Çünkü kervansarayların hem ülkenin hem de hizmet verdikleri şehirlerin zenginliği idi.

Günümüzde lüks otellerin yaptığı işi geçmişte bu kervansaraylar yapıyordu. Gezip görebildiklerimiz kadarıyla, bu banların hepsi stratejik özelliklere sahiptir. Şehirlerin mücavir alanlarında yer alan Menzil Hanları da aynı niteliği taşımaktadır. Duvarları çok yüksek ve kalındır. Organize saldırıların buralarda etkili olması mümkün değildir. Hemen hepsinde sosyal tesis niteliğinde ortak kullanıma açık hamam, mescit, eşya deposu bulunmaktadır.

Şimdi burada bir Kervansarayın yapılış hikâyesinden söz edelim isterseniz:

Karatay Kervansarayı: Kayseri Malatya yolu üzerinde Bünyan'ın Karadayı köyünde bulunan Kervansaray, Selçuklu dönemi özelliklerini gösterir. Han, yazlık ve kışlık olmak üzere açık ve kapalı iki kısımdan meydana gelmiştir. Kışlık (kapalı) kısım Sultan 1. Alaeddin Keykubad devri, (1219- 1 236) sonlarında, avlu kısmı ise (1240) yılında Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, Atabey Emir Celalettin Karatay tarafından yaptırılmıştır. Kervansarayda kışlık kısmın yanı sıra, avluya açılan kapalı odalar, mescit ve hamam yapıları bulunur. Hanın giriş kapıları, mescidi; çörtlenleri avluya açılan eyvan üzerindeki süslemeleri oldukça önemlidir. Bitkisel geometrik motifler yanı sıra, hayvan ve insan tasvirleri de dikkati çeker. İnsan tasvirlerini giriş kapısı (portal) üzerinde palmet dalları arasında görebiliriz. Masif duvarları ve destek kuleleriyle kale manzarası hâkimdir..

Kervansarayın iç ve dış kapısında olmak üzere iki kitabesi vardır. Kitabeler şöyledir:

“Mülk Allah’ındır. O birdir, kahredicidir, bakidir, daimdir. Keyhüsrev’in oğlu şahların en büyüğü, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi Halifenin yardımcısı Fatih Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, Altı yüz otuz dört (1237).

İç kapıda ise, şu kitabe yer almaktadır:

“Mülk Allah’ındır, daimdir, bakidir. Keyhüsrev’in oğlu dünya Sultanlarının efendisi ümmetlerin en yücesi makamına sahip Büyük Sultan, Fatih Keykubad.”

Gurura Kapılırim Diye Yaptırdığı Kervansarayın Açılışına gitmedi:

Celeleddin Karatay, Kayseri’nin doğuyla irtibatını sağlayacak yol üzerinde yolcular için konaklama zarureti biliyordu. Bunun sağlanması ve güvenliğin temin edilmesi için buraya kendi servetinden bir kervansaray yapılmasını düşündü. Dönemin mimarlarını topladı, Talimatını verdi ve işe başlandı.

Kayseri’nin doğuyla ilişkisini sağlayan yol üzerinde bugün Karadayı köyü diye bilinen bölgeye Kervansarayın temeli atıldı. Kervansaray yoğun çalışmalar sonucu kısa sürede tamamlandı. 1235 yılında yapılan açılışı için kendisini davet ettiler. Bünyan yakınlarına kadar geldi. Sonra durdu. Etrafındakilere fikrini açtı:

—Ben bu açılışa gitmekten vazgeçtim.

—Neden emirim. Büyük paralar harcandı, büyük bir eser meydana getirildi. Gidip Sultanınızın şanını yüceltecek bu eseri niye açmıyorsunuz?

—Eserin ihtişamı karşısında büyüklük duygusuna kapılarak nefsimi esir olurum diye korkuyorum. Gidiniz siz açınız, bana ve sultanıma da dualar ediniz.

Geri dönüp şehre geldi. Gidenler menzile ulaşıp kervansarayı açtılar. Dönüşlerinde de harcanan paranın kaydedildiği defteri getirdiler:

—“Efendim, harcanan paranın listesi kuruşuna kadar burada yazılıdır. Buyurun incelemeniz için getirdik.”

Defteri getirenlere teşekkür ve dualar etti. Defteri aldı. Sayfalarına bile bakmadı. Yanındaki hizmetçisine dönerek talimatını verdi:

—“Bu defteri ateşe atıp yakınız.”

Defteri getirenler şaşırılmışlardı.

—“Emirim, harcanan paranın listesi vardır. Kim nereye ne kadar masraf yaptı. Bunu bilmeniz gerekir.”

—“Neden gerekecek? Eser yapılıp ortaya gelmiş. Hadi aldım inceledim. Gerçi benim ustalarım yapmaz bunu, ama olur ya insan bu, yanılmış da gereksiz bir yere harcama yapmışlar. Ne yapacağım o zaman ben. Hayrın hesabı olmaz! Yapanlardan da yaptıranlardan da Rabbim razı olsun.”

Defter, Emir Celalettin Karatay’ın evindeki salonunun şöminesine atıldı. Çıkan alevleri seyrederken, mırıldanmadan edemedi: “İnşallah gördüğümüz alevler bunlar olur. Rabbim milletimin bahtını ve benim ahretimi böylesi alevden korusun...”

Bu arada, kervansarayı işletecek olanlara özel talimatını vermeyi de ihmal etmedi:

—“Sultanımız Alaeddin Keykubad’ın kervansaraylarındaki uygulama burada da aynen tatbik edilecektir. Sultan Alaeddin’in sözlerinin aynısını ben sana daha önce anlatmıştım. O, benim değil, onun emridir çünkü bu eser artık benim değil milletimindir!”

KÜLTÜRÜ ŞEHİRLER İNŞA EDER!

Şehrin tarihi ile kültürün tarihi insanoglunun şehirleşmeye başlamasıyla birlikte hep atbaşı gitmiştir. Çünkü kültürün hamuru şehrin teknesinde yoğrulmuştur. Şehri kültürsüz düşündüğünüz zaman fosilleşmeye yüz tutmuş bir kalabalık yığını haline dönüşür. Kültürü şehirden kopardığınız zaman da, içi boş bir kavanoz kutusu haline gelir.

Medeniyetin inşasında, şehirlere kazandırılan yeni formları oradaki insanların oluşturduğu eserler meydana getirir. Şimdi İstanbul'dan Ayasofya'yı, Sultanahmet'i, Süleymaniye'yi, Edirne'den Selimiye'yi ve diğer inanç abideleri camilerimizi alın, bir de öyle bakın bu şehirlere!

Dışarıya baktığınız da, Mekke'yi Mescidi Haram'sız, Medine'yi Mescidi Nebvi'siz, Kudüs'ü Kubbe' tüs Sahra 'sız, Paris'i Eyfel Kulesiz, Viyana'yı Hofburg Sarayını yok sayarak, Venedik'i Sen Marko Meydanı olmaksızın, New York'u Empire State'siz, Moskova'yı meydanı kucaklayan Saint Basil Katedralsiz düşünebilir misiniz?

Bunlar her şehrin markası durumuna gelmiş ve kimliklerini bunlarla ifade etmişlerdir. Bu bakımdan şehirlerin aidiyeti eserlerinin kalıcılığıyla eşdeğerdedir.

Şehrin bunalıtığı insanın kendinden kaçışını durduran yine şehrin bu tür abidevi eserleri olmuştur. Amerikalı Sanat Tarihçisi ve Yazar Katharine Branning," Sorbon'da neredeyse bunalıma sürükleniyordum, beni Sivas'ın Gök Medresesi kurtardı. Dersimizde, hocamız bu muhteşem eserin slaytını perdeye yansıtınca, beni kuşatan o korkunç bunalım çemberinin birden kırıldığını gördüm ve bu eser için Sivas'a koştum. Bu yüzden olacak 40 yıldır Türkiye sevdahısı haline geldim", demektedir. Bizler, ruhumuzu aydınlatan duygularımızı yıkayan bu eserlerin farkına varmadan ama onların manevi koruyuculuğu altında yaşamaktayız.

Bunlar kültürün taş, taşın binaya, binanın abideye dönüşmesiyle oluşan sembollerdir. Ancak şehrin kültürel kimliğinde sadece bu binalar mı etkilidir?

Elbette ki değil. Bizim yerleşmiş ve adeta darbimesel haline gelmiş meşhur bir sözümüz vardır:

"Şeref'ül mekân bil mekin (Şehri değerli kılanlar orada yaşayanlardır)."

Bu pencereden bakınca, Eyüp Sultan'sız İstanbul'u, Hacı Bayram'sız Ankara'yı, Mevlana'sız Konya'yı, Yunus Emre'sız Eskişehir'i, Mimar Sinan'sız Kayseri'yi, Aşık Paşa'sız Kırşehir'i, Hacı Bektaş'sız Nevşehir'i düşünmeniz mümkün mü?

Elbette şehir monografilerinde isimler sadece bunlarla ibaret değildir. Her şehrin kimliğini şekillendiren, sanatçısından edebiyatçısına, bilim adamından, din adamına kadar sayısız isimler vardır. Türkiye, bu yönüyle çok zengin bir tabloya sahiptir. Kültürün tamamlayıcısı unsurları da aslında öncelikle bu isimlerdir.

Burada şu soruyu da sormamadan edemeyeceğim: Peki, şehirlerde yaşayanlar böyle bir zenginlikten haberdar mıdır?

Üzülerek cevap verelim maalesef değil. Gezdiğiniz şehirlerin birçoğunda adeta kültürel değerlerin hoyrat bir şekilde kıyıma uğratıldığını görürsünüz?

Şehirler, geçmişimizin aynası olması gerekirken, 'eski eser', diye süpürüp çöplüğe atılan nice değerlerimiz oldu. Onları ortadan kaldırırken geleceğimizi dede kararttığımızın farkında olmayan insanlarla şehri yönetirseniz, bu felaketin ağır vebalinden kurtulmanız mümkün değildir.

Çoğu zaman eleştirdiğimiz batılı aydınların bir hassasiyeti ile bizimkilerin mukayesesi bakımından yaşadığım enteresan bir olaydan söz etmek isterim:

Misafirim olan bir batılı sanat tarihçisiyle tanıştırmak için yakınımındaki bir sanat tarihçisini davet ettim. Söz eresinde bizimki, Eyüp Sultan haziresinden bir mezar taşını nasıl, gizlice çantasına koyup dışarı çıkardığını heyecanla anlatırken, batılının yüzü ekşidi, tavrı değişti ve muhatabına arkasını dönmek gibi ciddi bir tepki gösterdi. Bu yerli misafirim kalkıp gittikten sonra, "Muhsin Bey, beni bu insanla bir daha karşı karşıya getirme lütfen. Bir mezar taşının parçasını bulunduğu yerden almak, taşa karşı, o taş şekillendiren insana karşı işlenmiş bir cinayettir. O parça yerine konulursa belki taş bir anlam ifade edecekti, onu bulunduğu yerden uzaklaştırınca, şimdi bunu nasıl telafi edeceksiniz? Bunu anlayıp kabullenmek çok zordur", demekten kendini alamadı.

Tarihe ve bir milletin geçmişine verilen değer tipik bir ifadesidir bu. Sanırım, Viyana sokaklarında; düştüğü yerde muhafaza edilen Osmanlı güllerini de böyle bir anlayıştan beslenerek korunmaktadır. Kültür bazen böyle kırık bir taş parçasıyla da geçmişin dili haline gelebiliyor. Bunu anlayacak idrakimiz oldukça kültürümüz de zenginliğinin farkına varılmış olmasıyla bizi dünyadaki yerine taşıyacaktır.

Sonuç itibarıyla; şehir kültürü yapar, ancak, şehirde yaşayan insanlar o kültürün farkında olmadıkça şehirler ruhu çalınmış kadavra binalara dönüşür!

ŞAİR VE ŞEHİR

“Nâgehân ol şâra vardım ol şârı yapılır gördüm Ben dahî bile yapıldım taş ü toprak âresinde”

Hayvanlar üretmez, sadece tüketirler. İnsanlar ise, tüketmek için öncelikle üretirler. İnsanı hayvanlardan ayıran temel özellik burada başlar. Ancak, insan sadece tüketen bir canlı mıdır? Onun sosyal varlık haline getiren, diğer cinsleriyle ilişkileridir. Birlikte hareket etme içgüdüğü, insanlığın tarihi boyunca hep yönlendirici olmuş ve bu toplu yaşama alanlarını, arkasından organize olmayı, daha açığı birlikte yaşama içgüdüğünü. o da şehirleri doğurmuştur.

İnsanlar, aklın imkânını kullanan tek canlı olduğuna göre, akıl, vücudun ihtiyaçlarına da çözüm aramada kullanılan tek vasıta haline gelmiştir. Bir insan vücudu sadece tüketim zemininden beslenmez. Onun ruhsal ve duyu alanında ihtiyaçları ortaya çıkacaktır. İlkel kavimlerin sesle başlayan tepkileri zamanla işaretlere, işaretler harflere, harfler konuşma şekline dönüşmüştür. Uzun bir süreçtir, ama yüz binlerce yıl süren insanlığın tarihi boyunca gelişmenin zemini bu esaslara bağlı kalarak ilerlemiştir. Konuşan insan, düşünen insandır. Düşünen insan duygularını kontrol eden ve onun ihtiyaçlarına cevap arayan insandır. Bu sosyalleşme evresinde insanların ilk başvurdukları şey, söz ve işaretlerden sonra büyük ihtimalle şiir tarzı ifadeler olmuştur. Çünkü insan bir umudun taşıyıcısı ise, onu ifade ederken dilin imkânlarını şiirin büyüyle birleştirip karşındakine kendisini ispat etmesi gerekecektir. İnsanlığın tarihi boyunca bu çok uzun bir merhaledir, ancak insan bunları aşarak bugünlere gelebilmiştir. Biz, böyle bir şema içerisinde, şairin konumunu ve şiirin yerini inceleyeceksek başvuracağımız iki önemli kaynak vardır. Birisi şehirleşmenin şiirdeki yeri ile şiirin şehirleşmedeki önemidir. Bu adeta, ‘Yumurta tavuktan mı çıkar tavuk yumurtadan mı?’ darbimeseline benzer gibi görünse de, temelde şairi doğuran olmasa da besleyen şehirdir. Şairi niye doğurmaz, şair her ortamda fitratında var olan duygusal dili her yerde kullanabilir. Dağ başında tek başına kalsa da, şehir içerisindeki insan mahşeri içinde olsa da! Ancak dağ başındaki şairin muhit şansı olmayacağı için çoğu zaman tekrara düşer ve dolayısıyla bir etkinlik gösteremez. Şehir hayatının çeşitliliği, duyguların her alanda talep bulmasına ve şairin iç dinamizmini doyurmasına zemin hazırlar. Araplardaki şiir panayırıları bunun ilgi çekici örneğidir. Bu kalabalıklara karşı şiirini dillendirmeye gelen insanlar, buradaki toplulukların, ya da kabile reislerinin eğilimlerini dikkate alarak şiirlerini okurlar. Bunun

belki mevzii bir örneğidir, ancak bizde de, saraylarda şiir okuyan şairlerin sultanlara şiir yazmaları, onlara bunu ithaf edip ulufe almaları tipik bir örnek değil midir?

Şehir hayatını bir bütünlüğe kavuşturan, temel kavramları sosyal hayatın ayrıntılarında arayan sosyologlar, buraların da bir insanın sahip olduğu çeşitliliği bünyesinde taşıdığını düşünürler. Bu yaklaşım doğrudur elbette. Biz, bu çeşitlilik içerisinde şair şehrin neresindedir? Ya da şehrin şairden beslendiği duygu damarları var mıdır? Onun üzerinde duralım istiyoruz.

Önemli kaynaklar şiirin şehirlerde başlamasa da mukavemet gücünü, sürekliliğini ve gelişmesini şehirlerde gerçekleştirdiğini söyler.

Şehir hayatında mimarının ve resmin üslubu ile şiirin üslubu örtüşürler. Bu, aslında birinin diğerini ehlileştirilmesinde önemli birer aşamadır. Mimari’de kayaların yontulup şekillendirilerek yerlerine oturtulması, resmin renklerle uyuma kavuşturulması gibi, şiir de diliyle bunlar içerisinde kendi gücünü koruması için kelimelerin bir mücevher gibi işlenmesi gerektiği zaruretini getirmiştir. Bunun için şaire dil mimarı denilmiştir.

Bizim kültür atlasımıza gelince; step kültürü içerisinde yer alan ilk şiir örneklerimizdeki sert ifadelerin şehirlileştikten sonra daha yumuşak bir hal aldığını görüyoruz. Mesela Yunus Emre’nin, yazdığı yıllardaki dilinde yer alan şiirinin en önemli merkezî kelimelerinden olan “Köngül” şehir hayatında, “Gönül”e, “Tengri” ise “Tanrı”ya dönüşmüştür.

Bu anlayış, İslâm öncesi Arap şiirinde de görülür. Burada da dilin şiire uzak ifadeleri şehir hayatında ıslah edilerek, Arapça’nın daha yumuşak sesleriyle bütüleşip yeni bir şiir şeklini hazırlamıştır. Sadece şehirlerde gerçekleştirilen muallakat, çölün değil, şehrin, daha doğrusu şehirde, yani Mekke’de; Kâbe etrafındaki panayirlarda kendilerini ispata çalışan şairlerin eseriyle zenginleştirilmiştir. Bu panayır geleneği, şehir hayatının şiire kazandırdıkları göstermesi bakımından çok önemli bir uygulamadır. Çölden gelen şair, şehirde kendini ispat edecekse, şehirlinin algılama kabiliyetini dikkate almak zorundadır. Bu da şiirde evrimin ifadesi olmalıdır.

Bugün elimizde artık şiir tarzları bakımından değerlendirilen edebiyat kuralları vardır. Mesela Halk Şiiri! Bu şiir, dar alanda doğmuş ve o muhit içerisinde rengini ve tadını bulmuş şiirdir. Koşmalar, ninniler, maniler ve ağıtlar bu hususta dikkate alınması gereken şiir türleridir. Bu şiir türleri geleneksel halk duyuş ve yaşayışının şiir diliyle yansıyan örnekleridir. Bugün şehir kültürü içerisinde bu tür şiirlerin yeri yok mudur? Vardır elbette. Ancak bu şehir hayatını yansıtan özelliklere sahip olmadığı için kendi sınırlı ortamında kalır ve yaygınlaşma şansı arzu edilen seviyede değildir. Halk irfanı bakirdir, şehrin telaşıyla pek barışık olamaz. Bu bakımdan şehirde halk şiirini besleme

şansı pek olmamaktadır. Günümüzdeki edebiyat ortamına bakarsak bu mesele çok daha iyi bir şekilde anlaşılabilir.

Mesela bir Divan Edebiyatımız vardır. Başlı başına kendine has özellikleri ve şiiri olan bir edebiyattır. Bunu kırsal alanda geliştirmenizin imkânı olabilir mi? Bu şiir, saraydan beslenen, şehir hayatının bütün özelliklerini özümseyerek mısralarında yansıtan farklı bir türdür. Divan şiiri, Osmanlı medeniyetinin kültürümüze armağan ettiği farklı ve özgün şehir dilidir. Keza, Tasavvuf edebiyatının omurgasını oluşturan tekke şiiri de öyle değil midir? Tekke ve zaviyeler çoğunlukla şehirlerde yerleşiktir. Onun kültürü şehrin ortamından beslenir ve şehirliye hitap eder. Yazının başına aldığımız beytinde, Hacı Bayram Veli, şehre gidip kendisinin de orada yeniden inşa edildiğini söyler.

Şehirleşmenin hayatımıza yerleşmesinden sonra şiir türümüz çeşitlenmiş ve bugün 'Batı Tarzı Şiir' dediğimiz yeni bir anlayışı geliştirmiştir.

Sonuç itibariyle; günümüz şairi şehrin ruhunu kavradıkça başarıya ulaşacaktır. Sosyal kültür açısından dünya şiirinde olsun, bizim şiirimizde olsun, şiiri besleyen ana kanallar şehir hayatının ayrıntılarında gizlidir. Şairin böyle bir şansına rağmen, şehrin şiiri hırpaladığı tarafı da yok değildir. Şair şehrin telaşına kendisini kaptırırsa, şehir hayatı şiiri katledebilir. Kalabalıklar içerisinde kendini iç dünyasının kontrolünde tutan şairler başarılı olabilirler. Çünkü şiiri yazmak kadar geniş kitlelere ulaştırmak için şairin şehirden ve onun getirdiği imkânlardan başka şansı yoktur sanırım.

MOĞOL İŞGALİNE UĞRAYAN ERZURUM

1237 sonrasıdır; Babailerin büyük tahribat yaptığı Erzurum, şimdi Moğolların tehdidi altındadır. Aladdin Keykubad'ın ölümünden sonra, oğlu Moğollara her yıl verilen bahşileri göndermedi. Buna kızan Moğollar, Tebriz dönüşünde Erzurum'a uğradı. Bu geliş büyük bir felaketi de beraberinde getiriyordu. Daha şehre girmeden halkın ilicalar dediği kaplıcalara baskın yaptılar. Burada yüzlerce kadını yıkanırken ele geçirdiler.

Kaplıca baskını öğle üzeri olmuştu. Kadınlar yarı çıplak vaziyetteydiler. Neye uğradıklarını şaşırıyorlardı, feryatlar edip bağıırarak sağa sola kaçışmaya başladılarsa da, acımasız Moğol askerlerinin kırbaçlarıyla bir araya toplandılar. Yaşananlar dayanılacak gibi değildi. Feryat eden, yalvaran, intihara kalkışanlar vardı. Askerler hem merhametsizce saldııyor, hem de eğleniyorlardı. Kadının bir tanesi, askerın gözlerine iki parmağını birden sapladı. Adam feryat ederek kaçarken kılıcını sağa sola savuruyordu. Arkadan gelen bir asker okunu kadının kalbine sapladı ve orada öldürdü. Bir başkası, yol kenarında ağlayarak ilerlerken uçurumun kenarında olduğunu fark etti. Yanındaki askeri var gücüyle uçurumdan aşağı iteledi, arkasından kendisini kayalıklardan aşağı bıraktı. Asker de ölmüştü, kadın da. Kucağındaki çocuğu korkudan ağlayan kadının yanına yaklaşan atlı bir asker, çocuğu kaptığı gibi dereye fırlattı. Kadın, çıldıracak gibi oldu, dereye koştu, adam arkasından kılıcı ensesine indirdi, yere düşen kadının üzerinden atıyla geçerek ezip öldürdü. İki asker, kadınlara karşı çok acımasızdı ve sarkıntılık yapıyorlardı. İki asker de bunların durumundan rahatsızlık duymaya başladı. Birisi, bir kadına sarkıntılık yaparken ikaz etti. Adam aldırmadı, bir daha ikaz etti, adam yine aldırmadı. Kadın yarı baygındı, elle yapılan sarkıntılığa tepki verecek hali yoktu. Bunun durumundan rahatsız olan asker, kadından uzaklaşan askeri takip etmeye başladı. İkisi de at üzerindeydi. Bir uçurumun kenarına geldikleri vakit, asker sarkıntılık yapanı sıkıştırdı ve atıyla birlikte dereye yuvarladı. Hemen bulunduğu yerden uzaklaştı, düşen askerın beli kırılmıştı, diğerleri de aldırmadılar, bağıırarak yardım bekleyen askeri orada bırakıp yollarına devam ettiler. Gün batmıştı, artık insanların davranışları net bir şekilde seçilmiyordu. Öbür asker de, bir kadına işkence edeni takip ediyordu, asker uzaklaşınca kadının yanına geldi. Kamasını uzattı yarım yamalak bir Türkçe ile 'sakın belli etme, bu adama yaklaş bir kenara çek, o yürürken sen kamayı arkadan sırtına sapla ve hemen uzaklaşarak diğer kadınların arasına katıl' dedi.

Kadın denileni yaptı. Bu defa kamayı veren asker bağırıp hakaret ederek hızla kadının yanına geldi, kadına yaklaştı, kırbaçla vuruyor gibi yaparak üzerine yürüdü kamasını aldı, kadını iterek grubun içine kattı. Öldürülen askerle arkadaşları ilgilenmediler bile.

Bu iki asker bir ara yan yana geldiler, ikisi de Müslüman olmuş Moğol'du. Ancak, kendilerinin teşhis edilmesini de istemiyorlardı: 'Dikkatli olmalıyız, sezerlerse, bizi de tepelerler', diyerek askerlerin arasına karıştılar.

Böyle bir acılı yolculuktan sonra gece geç vakitte kadınları, Moğol Kumandanın önüne getiren askerler, mutluydu, birisi öne çıktı ve kadınları takdim etti:

—“Komutanım, size sayısız cariyeye getirdik.

—“Aferin, iyi bir iş yapmışsınız. Bu durum, Erzurumlunun moralini çökertir ve işimizi kolaylaştırır.”

—“Bunları ne yapmamızı emredersiniz? Biz deriz ki, bunları ordunun içine dağıtalım, askerlerimize dans edip şarkılar söylesinler.”

—“Yo, hayır olmaz. Bu, askerinin disiplinini bozar. Bunların hepsini öldürün...”

Kadınları komutanın önünden aldılar kenara götürdüler ve iplerle birbirine bağladılar. Neye uğradıklarının korkusu içerisinde kadınlar titriyor ve hepsi birbirine sımsıkı sarılarak ağlaşıyordu. Bu, insanlık tarihin görmediği bir dramın feryadıydı. Savaş ahlakını kaybedenlerin vahşeti birçok kadının yere yığılıp bayılmasına sebep olmuştu. Kadınlarda yürüyecek hal yoktu. Kılıçlarını büyük bir keyifle kadınların göğüslerine saplayan askerler, vahşeti eğlenceye dönüştürmüşlerdi. İçlerinden bir kadın haykırarak öne çıktı. Kendisinin Moğol ailesinden geldiğini söyledi ve bağırıldı:

—“Namussuzlar, iffetsizler, ahlaksızlar! Ben Moğol milletinden bir kadındım, bunlara esir düştüm, beni efendim, eş edindi ve bu şehrin en onurlu kadını haline getirdi. Onların yaptıklarına bakın, sizin yaptıklarınıza. Zulüm ile zengin mi olacaksınız?”

Kadın bunları söylerken hiçkırarak ağlıyordu. Askerlerin başındaki komutan; “Demek bunlara hanım olmanı kutsuyorsun sen, öyle mi?” diyerek okunu kadının sırtına sapladı. Kadın yığılıp kaldı. Askerlerine başıyla işaret etti, askerler önlerine gelen kadınların kalbini hedef alarak ne tarafı rast gelirse kılıçlarını oradan saplamaya başladılar. Çığlıklar, ağıt ve gözyaşları çaresizliğin örtüsü oldu. Yarım saat içerisinde beyaz elbiseleri kanla kaplanmış bir ceset ormanına dönüştü ortalık.

Sonra atlarını sürüp olay yerinden uzaklaştılar...

Haber, Erzurum'a ulaşınca şehirde panik başladı. Hem öfke, hem de korku vardı. Kadınlara yapılanları kabullenemiyorlardı: “Bunu, bırakın bir din düşmanı kâfir, hayvan

bile yapmaz”, diyorlardı. Böyle utanç verici saldırıya uğrayan kadınların evlerinden feratlar yükseliyordu. Birçoğu kale kapılarına geldiler, kendilerinin dışarıya bırakılmasını istediler, yalvarıyorlardı:

—“Bırakın gidelim, bu din ve ırz düşmanları bizi de öldürsünler! Hiç olmazsa bir ikisini de biz gebertiriz bu namussuzların!”

Erzurum halkı infial halinde böyle bir tepki verirken, şehri koruyan ordunun Babai İsyancıları dolayısıyla, Anadolu'nun içlerinde olmasının, Moğollara korktukları direncin gösterilememesi şansını vermişti. Şehrin savunmasını üstlenen Sinaneddin Yakut'un emrindeki ordu, üzerlerine gelen ve kurdukları on iki mancınıkla şehir surlarını döven Moğollara karşı kahramanca direnmesine rağmen, düşmanı püskürtmeye muvaffak olamadı. Erzurum halkı haftalar boyu kahramanca direndi. Ne var ki, daha önce Sinaneddin Yakut'la kavgası olan Erzurum Valisi Şerafeddin Duvinli, kendisinin ve ailesinin bağışlanması karşılığında, Moğol askerleri kendi savunduğu kale surlarından içeri alacağını bildirdi. Moğol Komutan Baycu Noyan, bu konuda ona güvence verdi. Bunun üzerine, Duvinli, kontrolündeki surlardan Moğol askerlerini içeri aldı. Buradan şehre giren askerler kale kapılarını kırarak, şehrin işgalini gerçekleştirdiler.

Artık Erzurum düşmüştü. Korkunç bir katliam başladı. Moğollar Sinaneddin Yakut, oğlu ve karısını komutanlarının önüne getirdiler. Üçünün de elleri zincirlerle bağlanmıştı. Baycu Noyan, bunların kendi önünde hemen öldürülmesi emrini verdi. Askerler, üçünü de yüzükoyun yere yattırdılar ve üç asker aynı anda üç kılıç darbesiyle bunların başlarını gövdelerinden ayırdı. Aynı askerlere, bu Selçuklu Komutanının evine gidip yağmalamalarını, evde bulunan bütün eşyaların kendisine getirilmesi talimatını verdi.

Erzurum'u savunmak üzere, Anadolu'dan gönderilen ordu, Erzincan'da iken şehir düşmüş, yağmalanmış ve yakılıp yıkılmıştı. Ordu, Erzurum'a geldiği zaman, sokaklarında kan ırmakları, parçalanmış cesetler, yakılıp yıkılmış harabe bir şehir buldular.

ŞEHİRLER NEFES ALABİLİYOR MU?

Yayınlanan bir istatistikte, yılda atmosfere 19 milyar ton Karbonmonoksitin bıraktığı açıklanmıştı.

Gelin isterseniz bu konuda yapılan haberi başından sonuna kadar dikkatle okuyalım:

“Atmosferi kirletmek konusunda ABD, Rusya ve Japonya gibi sanayileşmiş ülkelerin başı çektiği sıralamada Türkiye 13’üncü konumda yer alıyor.

Rapora göre Türkiye, 1990-2004 yılları arasında yüzde 72. 6’lık bir artış kaydetti ve karbondioksit gazı salınımında dünyada en hızlı artış kaydeden ülke oldu. Türkiye, 2004’te atmosfere bıraktığı 294 milyon ton karbondioksitle dünyayı en fazla kirletenler arasına girdi. 1990-2004 yılları arasında sanayileşmiş ülkelerin atmosfere yaydığı zehirli gazların miktarı sadece yüzde 3 azaldı. Ancak bu düşüş büyük ölçüde Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve Doğu Avrupa’daki çevreyi kirleten eski tesislerin kapanmasına bağlı.

İşte bizi ısıtan kara liste

Atmosferdeki karbon gazı oranı yükseldikçe küresel ısınmanın etkileri daha da artıyor. Son 150 yılda karbon gazı oranı yüzde 40 arttı. İşte dünyaya kirleten ülkelerin her yıl atmosfere saldığı karbon miktarı:

1 -ABD:	5.5 milyar ton
2 -Rusya:	2.8 milyar ton
3 -Japonya:	1.3 milyar ton
4 -Çin:	1.25 milyar ton
5 -Hindistan:	1.23 milyar ton
6 -Almanya:	648 milyon ton
7 -İngiltere:	441 milyon ton
8 -Kanada:	357 milyon ton
9 -İtalya:	345 milyon ton
10 -G.Kore:	321 milyon ton

- 11 -Fransa: 300 milyon ton
- 12 -Avustralya: 298 milyon ton
- 13 -TÜRKİYE: 294 milyon ton
- 14- -Arjantin: 222 milyon ton
- 15- -Hollanda: 178 milyon ton”

Buraya alınmayan diğer ülkeleri de bu işin içerisine kattığımız zaman felaketin boyutları daha da iyi anlaşılacaktır. Gazete haberi, sadece küresel ısınma açısından değerlendiriyor. Bunun insan sağlığına etkisi konusundaki tehlike küresel ısınmadan çok daha önemli değil midir? Bir dönem bir büyükşehrin hava kirliliğinin ölçümünden sorumlu bir dostumun söylediği ürperticiydi:

“Şehirdeki kirlilik, insan sağlığını tehdit eder boyutların üzerindeydi, ancak biz kirliliğin korkulacak durumda olmadığını açıklamak zorunda kaldık. Çünkü gelen şikâyetlerden halkın tedirgin olduğunu biliyorduk. Yapacak da başka bir şeyimiz yoktu. Doğruyu söyleseydik, bizi şehirden kovarlardı.”

Üniversiteler buldukları şehirlerde bu yönde ölçüm yaparlar. Bunun en sağlıklı yolunu da araçların geçtiği cadde üzerindeki esnaftan aldıkları kan örneklerinde görürler. İfade edildiğine göre, trafik ışıklarında bekleyen esnafın kanındaki karbon oranı, aynı cadde üzerinde bulunan esnafın kanındaki oranın hemen hemen iki katına yakın çıktığı ifade edilmektedir.

Özellikle kış aylarında, sıkça şehir dışına çıkar ve yüksekçe bir tepeden; mesela 200 metre yüksekten şehre bakarım. İrkilmemek mümkün değil. Siyah bir tabaka altında şehirler adeta kaybolmuşçasına gözükmemekte ve yalvarırcasına bir nefeslik temiz hava istemektedir. Milyonlarca insanı böyle bir atmosfere teslim etmenin sorumluluğu elbette sadece yöneticilerde değildir. Şehirde yaşayan insanların bilinçsiz ısınma malzemeleri kullanımları, arabaların egzozdan bıraktığıyla birleşince, aslında hafif olan karbonmonoksiti tutarak üzerimize bir felaket yağmuru gibi dökmektedir.

Görünen o ki, şehirler giderek modernleşiyor, ancak bu modernliğin getirdiği gizli tehdit gözardı edilemeyecek şekilde açıktır. Şehirlere boş ve renkli ışıklar verdik, çok katlı binalarla donattık, yeşillendiremedik, ağaç dikemedik.

Hemen her şehirde geçişleri sağlayan trafik lambaları, kavşaklarda ve yol güzergâhlarında bekleyen yüzlerce aracın o bölgelere yoğun bir şekilde karbonmonoksit bıraktığı bu güne kadar dikkate alınmadı sanıyorum.

Görünen o ki, şehirler nefes alamıyor. Gelişmeler hayatımızın bir yanına olumlu katkı sağlarken bir yanında da tamiri güç tahribatlara sebep olmaktadır.

Buna çare aramak bizim işimiz değildir elbette. Üzerimize düşen, uyarı yapmaktır. Şehirleri yoluyla ışıklarıyla güzelleştirirken, bir tarafını da böylece çekilmez hale getirdiğimizin farkında olmazsak ileride tamiri çok daha güç problemlerle karşılaşabiliriz.

Konuyu bir söz fantezisi ile tamamlayalım:

Şehir ışıkla güler, ağaçsızlığa ağlar,

Egzoz tıkar burnumu, gülmek benim neyime.

Gün gelir yas tutarsa şehre bakan bu dağlar,

Bu yüzden ağıtları sızdır yüreğime!

İKİ ŞEHİRİN BESLEDİĞİ BİR AŞK HİKÂYESİ

Fuzuli “Aşk derdiyle hoşem / el çek ilacımdan tabip”, der. Yani; ‘Ben aşkımdan derdinden memnunum; ondan şikâyetçi değilim, sen onu ilacınla tedavi etmeye sakın kalkışma’ demek istiyor.

Büyük aşklar, elbette büyük âşklar doğurmuştur. Tarihe bakın; Mecnun’u çöle düşüren bu aşk değil midir? Ya da Ferhat’a dağı deldiren, Kerem’i yollarda koşturan bu aşk değil midir?

Mecnun çöllerde, Ferhat dağlarda, Kerem ise yollarda arar sevgilisini. Bu yolun bir ucunda İsfahan, öbür uçunda Kayseri vardır. Hemen her toplumun bilinen aşk destanları vardır, Arap kültürü Leyla ile Mecnun’u, Acem Kültürü Ferhat ile Şirin’i, Türk kültürü ise, Kerem ile Aslı’yı doğurmuştur. Bu mitolojik hikayeler sosyal hayatı besleyen önemli unsurlardan birisidir. Biz bugün gelin bizim kültürümüzün geçmişten süzülüp gelen bu aşk macerasına bakalım:

16.yüzyılda İsfahan’da oldukça zengin bir bey vardır. Serveti gittikçe artar, ama çocuğu olmamaktadır. Bundan da hayli üzüntü duymaktadır. Bu beyin aynı durumda bir de keşiş komşusu bulunmaktadır. Bir gün bunların hanımları, servet ve saltanatlarının devamını sağlayacak çocuklarının olmamasından yakınırken, Mirza Bey’in babasına gelen yaşlı bir zat, elindeki elmayı verir ve bunu bir çeşmenin başında hanımının yemesini söyler. O da, Ayazma Çeşmesi diye bilinen çeşmenin başında hanımının elmayı yemesini öğütler. Bunu çevre halkı da duymuştur. Onlar da çeşmenin başına gelirler. Bu sırada çocuğu olmayan Keşiş’in hanımı da gelir ve elmadan bir parça da kendisine verilmesini söyler. Bu elmayı iki kadın bölüşüp yerler. Bu arada bir de adakta bulunurlar; çocukları olursa birbirleriyle evlendireceklerine dair sözleşirler... Bu olaydan dokuz ay sonra ikisinin de birer çocuğu olur. Türk Beyi’nin eşinin çocuğu erkektir, adını Mirza Bey koyarlar. Keşişin karısınınki de, kızdır ona da Han Sultan derler.

Aradan yine zaman geçer, bu çocuklar büyür. Bey, oğlu Mirza Bey’in yanına, arkadaş olarak Sofu adında güvenilir bir kişiyi seçer. Keşiş ise, büyüyen kızına, günü gelince, karısının beşik kertmesi yaptığını dikkate alan Bey’in talip olacağını düşünerek bir gün gizlice İsfahan’ı terk eder.

Bu sırada 14 yaşına gelen Mirza Han, rüyasında gördüğü bir kıza aşık olur. Fakat sevdiği kıza rüyasında gördüğü için, bir türlü bulamaz. Bir gün, arkadaşı Sofu ile ava

çıkır. Bir kuş vurur. Kuş gidip bir evin bahçesine düşer. Kuşu almak için gittiği bahçede, rüyasında gördüğü kızla karşılaşır. Kıza orada; “Rüyam da gördüğüm kızın aslısın sen” diyen Mirza Han, kızıdan “Kerem eyle, beni bırak. Görürlerse ikimiz de rezil rüsva oluruz.” cevabını alır. Burada geçen “Aslı” Han Sultan’ın, “Kerem”de Mirza Han’ın yeni adları olur. Ve bu karşılaşmanın peşinden takip başlar.

Keşiş, kızını bu Türk Beyi’nin oğluna vermek istememektedir. Bunun için de sürekli olarak İsfahan çevresinden uzaklaşmaya başlar. Kerem de arkadaşı Sofu ile onları takip etmektedir...

Bu kovalamaca yıllarca sürer. Keşiş, gelip Kayseri’ye yerleşir. Kerem de İsfahan’dan çıktığı yolculuğunu Anadolu’nun çeşitli şehirlerinde sürdürerek Kayseri’ye yönelir. Kayseri yakınlarında bir çobanla karşılaşır ve şu türküyü söyler:

*Eğlen çoban eğlen haber sorayım,
Aslıhan’ım Kayseri’ye vardı mı?
Mecnun oldum, bâri bir kez göreyim,
Aslıhan’ım Kayseri’ye vardı mı?
Karadır kaşları, gözü sürmeli,
Keten gömlek giyer göğsü düğmeli,
Güzeller içinde onu övmeli,
Aslıhan’ım Kayseri’ye vardı mı?
Dertli Kerem ister Hak’tan yardımı,
Mevlâm bir kuluna verme derdimi,
Aslı göçtü viran koydu yurdumu
Aslıhan’ım Kayseri’ye vardı mı?*

Kerem, yol arkadaşı Sofu ile İsfahan’dan Kayseri’ye tam yedi yılda gelir. Keşiş’in Kayseri’ye yerleştiğini öğrenince de onun evini aramaya başlar. Nihayet bir çocuktan onun Setenönün’de oturduğunu ve evini öğrenir. Evin önüne gelince, Aslı’yı da pencerede görür. Kendisini tanıtmadan hemen oradan uzaklaşır. Gece, yol arkadaşıyla Aslı’yı nasıl elde edecekleri yolunda plan kurarlar. Keşiş’in karısının dişçilik yaptığını öğrenmiştir. Dişini çektirmek üzere, evine gitmeye karar verirler ve öyle yaparlar.

Eve girdiklerinde Aslı kendisini karşılar. Dişini çektireceğini öğrenince de annesine götürür. Kadın gelir dişine bakar, Kerem çekilecek dişini gösterir, Kadın, Kerem’in başını Aslı’nın dizine koydurur. ve eline kerpeteni alarak ağrıyan dişini sorar. Kerem, Aslı’nın dizinden başını kaldırmamak ve onu bu vaziyette daha çok seyredilecek için sırasıyla, “Şu ağrıyordu, bu ağrıyordu, hayır o değil, yanında ki ağrıyordu.” diyerek bütün dişlerini çektirir. Bu sırada işin farkına varan Keşiş’in karısı, hiç beklenmedik şekilde, evlerine

kadar giren Kerem'i tanıyınca hemen evden dışarı fırlayıp kocasını aramaya koyulur. Bu arada Aslı ile Kerem aralarında anlaşarak kaçmaya karar verirler. Gece buluşacaklar ve birlikte şehri terk edeceklerdir. Kerem, Aslı'dan bu vaadi alınca evden çıkar.

Gece olur Kerem ile arkadaşı Sofu, Keşiş'in evinin bahçesine gelirler. Ne var ki, ay tam dolunay döneminde. Her taraf iyice aydınlanmaktadır. Bunlar o sırada, oradan geçen kolcubaşı tarafından yakalanır. Ve hırsızlık isnadıyla hapse atılırlar. İş mahkemeye düşer. Kerem ve arkadaşı orada kendilerini anlatırlar. Şehrin Bey'i bunları hapisten çıkartır, evinde mükellef bir sofraya hazırlar ve Aslı'yı Keşiş'ten isteyip alacağına söz verir. Ertesi günü de, Keşiş'i yanına çağırır. Durumu anlatır ve kızına dünür olur. Keşiş, Bey'in elinden kurtulmasının imkânı olmadığını anlayınca rıza gösterir. Söz kesildikten sonra, hemen düğüne başlanır, kırk gün kırk gece yenilir, içilir, eğlenilir. Keşiş kızını, büyü yaptığı pembe bir elbise içerisinde gelin alayına teslim eder. Kıza da sıkı sıkı gerdekte elbisesinin düğmelerini kendisinin çözmemesini, Kerem'in çözmesi gerektiğini tembihler.

Talas'ta bir köşkte gerdeğe giren aşıklar baş başa kalırlar. Kerem'in hakiki çilesi bu defa burada başlar. Aslı'nın düğmelerini çözdükçe onlar kendiliğinden yeniden iliklenir. Sabaha kadar uğraşır bir türlü elbiseyi üzerinden çıkaramaz. Bu ıstırap üzerine öyle bir "Ahh!" çeker ki, bu "Ah"la birlikte, ağzından çıkan alevde tutuşup yanarak kül olur. Aslı da, Kerem'in küllerini, çözdüğü saçlarıyla süpürür ve o da Kerem'in küllerinden saçlarını tutuşturması sonucu yanarak külünü Kerem'inkine katar. Böylece bir aşk hikâyesi sona erer.

Olayı haber alan Kayseri'nin Bey'i ile halk toplanır bunlar için muhteşem bir cenaze töreni düzenler. Sonra götürüp iki aşığı Erciyes'e gömerler. O tarihten bu yana her bahar Erciyes'te bir çift gül açar. Birisinin rengi kırmızı diğerkinin ise beyazdır. Kırmızı Kerem'i, Beyaz ise Aslı'yı temsil eder...

ŞEHİRLERİN GİZLİ ATEŞİ AŞK HİKÂYELERİNDEDİR

Musul ve Kerkük, Selçuklu akınlarıyla Türkleşmeye başladı. Babası T. Giyaseddin Keyhüsrev'in ölümü üzerine büyük oğlu Malatya Emiri İzzeddin Keykavus'un 1211 yılında tahta çıkışı için düzenlenen cülus töreni büyük gösterilerle Kayseri'de yapıldı. Selçuklunun Sultanı olarak bir süre burada ağırlandı, daha sonra Konya'ya giderek devletin başına geçti. İzzettin'in ilk işlerinden birisi, bu bölgeye bir ziyaret gezisine çıkmak oldu. Tahta oturduğunda kendisini tebrike gelen ve hediyeler getiren bölgenin Meliklerine teşekkür gezisiyle, buraları kendi hükümdarlık alanına alması için uğraşmaya değer mi değemez mi buna bakacaktı. İlk defa Musul'a gitti. Musul'da coşkulu törenlerle karşılandı büyük itibar gördü. Musul Melik'i Hüsameddin Salar, şehrin altın anahtarını bir altın tepside getirip önüne koydu:

“Bu topraklar senindir, bu şehir senindir. Burada istediğin tasarrufta bulunabilirsin.”

İzzeddin teşekkür etti. Birkaç gün dinlendikten sonra Melik'in has bahçesinde gezinmeye çıkmıştı. Birden karşısına boyu, posu endamı yerinde, yetişmiş, buğday tenli, gamze yanaklı, çakır gözlü, uzun kestane rengi saçlarıyla bakınca insanın yüreğini hoplatan bir güzel kız çıktı. Utangaç bir edayla, yanına yaklaştı, hafifçe tebessüm etti, eğilerek selam verdi:

“Sultanım, memleketimize hoş geldiniz. Bize şeref verdiniz. Bahçemizin gülleri bugün sizin şerefimize çok daha başka ve güzel kokular vermeye başladı ve daha da güzelleştiler.”

İzzeddin, gördüğü güzellik karşısında adeta çarpılmıştı. Siyah sakalı, beyaz yüz tenini etkili bir güzelliğe büründürmüştü, omuzlarına sarkan gür saçları onu daha çekici bir hale getirmişti. Başında borkü, ayaklarında diz altına kadar uzanan parlak mor sahtiyandan çizmeleri, iri yapısı ve uzun boyuyla alımlı bir delikanlı görünümü bir erkek güzeli gibiydi. Evli de değildi. İzzettin'i sarayın penceresinden izleyen Melik'in kızı dayanamamış ve bahçeye inmişti. İzzettin de şaşkındı; bu kız nereden çıkmıştı karşısına? Mecnunun aradığı Leyla bu muydu? Keremin peşinde ovaları aştığı Aslı mıydı yoksa? Ya da Ferhat'ın dağları delmeye kalkıştığı Şirin miydi bu kız? Sultan olmasaydı, bu kızı atının terkesine attığı gibi düşerdi memleketinin yollarına. Bir daha yüzüne baktı, onun utangaç tebessümü karşısında irkildi. Söyleyecek söz bulamadı:

“Bu bahçenin güzelliği sizinle bize tebessüm ediyor. Güllerin ne hükmü var sizin yanınızda, sultanım efendim.”

Kızın babası yanlarındaydı. İzzeddin, bu kısa diyalogdan biraz da utanır oldu. Sonra kendi kendine; “Acaba bir tertiple mi karşı karşıyayım? Beni bahçeye niye indirdiler, bu kızı niye karşıma çıkardılar, beni bununla evlendirmek mi istiyorlardı? gibi düşünceler geçti aklından. Daha fazla dursa, bir daha yüzüne baksa akli başından gidecekti. Yüzünü döndü, kendi içinden “Aşka vaktim yoktur!” diyerek yürüdü. Melik’in sarayına döndükten sonra, burada fazla kalmamaya karar verdi, bu kızı bir daha görürse, dünya mülkünden vazgeçip aşk ateşinde eriyebilirdi. İyi bir ağrılanmanın keyfiyle yurduna döndü.

Çok geçmeden Selçuklu sarayına bir haberci geldi Musul’dan. Sultanla görüşeceğini söyledi. Adam kimdi, neyin nesiydi, pek bilmiyorlardı. Sebebini sordular, ‘Size söyleyemem, özeldir, sırdır, bir gönül işidir.’ dedi. Adama ısrar ettiler, ama nafile; ‘Sultana bir emanetim var onu bırakıp çıkacağım.’ diye direndi. Kötü niyetli birisi olabilir miydi? Adamın üzerini aradılar, koynundaki rulo halinde bir mektuptan başka bir şeyi yoktu. Kılıcını, hançerini alıp kenara koydular. Sultan’a haber verdiler:

“Sultanım, Musul’dan Musul Meliki’nin temsilcisi olduğunu söyleyen bir misafir var, Saraydan geldiğini söyler ama niçin geldiğini ne getirdiğini söylemez. İsrarla sizinle görüşeceğini, size özel bir emanet verip döneceğini ifade etmektedir. Ne dersiniz, ne yapalım bu haberciyi?”

Sultan meseleyi tahmin edebilmişti. Tebessüm etti:

“Bırakın gelsin içeri, üzerinde hançeri varsa alın, yanında kimse olmasın!”

Adamı içeri aldılar. Geldi, saltanat koltuğunun minderini öptü. Koynunda büyük bir itinayla çıkardığı kırmızı bir sahtiyana sarılmış, rulo halindeki emaneti uzattı:

“Sultanım, bizim sultanımızın kerimesi, size sevgilerini, saygılarını, bağlılıklarını iletir ve bunu kabul buyurmanızı diler.”

Sultan yerinden doğruldu. Gelen emaneti aldı, açtı, önce bir baktı, bir kenara koydu. Adamlar yer gösterdi. Oturtuktan sonra hal ve hatırını sordu:

“Sırf bunun için mi bunca yolu tepeledin?”

“Efendim, gönül muhabbeti insana dağlar deldirmez mi, çöllerde kum taneleri gibi rüzgârda savrulmaz mı, dağları dolaştırıp bulutların gözyaşlarını akıtmaz mı?”

“Doğrudur, aşk önce kendi gönlüne kırıyıcıdır. Aşk gönlü duygunun mahkûmiyetine sürükler, köleleştirir. Düştüğü yüreği kavurur, o gözleri de kör eder ve ne yaptığını bilmez insana. Aşk bir gönül ateşi ise, hangi yürekte tutuşmuşsa, onun ocağı orasıdır.”

“Sultanımın kızı, siz ayrıldıktan sonra yemeden içmeden kesildi. Doktorlara götürüldü çaresi bulunamadı. Ben nedimesinin eşiyim. Beni bu emaneti size ulaştırmam için memur ettiler. Koşup geldim, cevabını alıp dönmek isterim.”

“Teşekkür ederim, siz birkaç gün istirahat ediniz. Gideceğiniz zaman ne gerekiyorsa inşallah onu yaparız.”

Adam selam verip dışarı çıktı. Vakit akşam üzeriydi. Saraydaki görevliler birer birer evlerine çekildiler. Sultan yalnız kaldı, gelen emaneti açtı ve okumaya başladı:

Şifa verici zülfün düşmeyince yüzüme,
Gamlı gönlümden bugün senin için ah çıktı.
Seni görmek uğruna bu yollara düşerken,
Ulaşmayınca sana yürekten eyvah çıktı.
Sen gönül pazarına girince durdu işler,
Sevdana tutulanlar yandı, bitti, kül oldu.
Kapandı tüm kapılar, güzellerin yüzüne,
Gam yüklü gönüllere hasret ateşi doldu.
Zaman bahçesindeki bütün güzel ağaçlar,
Saf durdular karşında, önünde eğildiler.
Güller seni görünce kızardı utancından,
Güller güzelliğinle yarışa özür diler.
Ayn aydınlığına öyle perde oldun ki,
Göstermiyor yüzünü sen gidince buradan.
Senden uzak kalmanın gamıyla dertteyim ben,
Bir küçük selam olsun gönderiver oradan.
Bana âşık olmayı düşünmedin bilirim,
Bilirim, geri gelip bakmayacaksın bana.
Aşka bedel isteme, ben onun tutsağım,
Bana ölüm yar olur, külüm gelecek sana.

Satırlar uzadıkça, İzzeddin'in dudakları titremeye başladı. Satırların yakıcılığı onu hüzün denizine sürüklemişti. Neredeyse o okyanusta tek başınaydı ve kurtarıcı olarak bu güzel kızın ellerini bekliyordu. Bir aşk böyle mi yakarmış bir genç kıyı? "Keşke onunla birkaç kelam edebilseydim." diye düşündü.

Şiiri bir daha okudu, döndü bir daha okudu. Sabaha kadar odasının ışığı sönmemişti. Bunu fark edenler merak içinde dışarıda beklediler. Ezan okunurken kalktı, dışarı çıktı, abdestini aldı, namaza durdu. Namaz bittikten sonra güneş doğmasıya kadar seccadenin başından kalkmadı...

Güneş doğmuştu, kahvaltı sofrası hazırды. Annesiyle oturdu kahvaltısını yaparken mektubu koynundan çıkardı:

Dinle anne, sana bir şiir okuyacağım. Başladığı şiirin kalan bölümünden bir kısmını okumaya:

Dinle gönül ve de sus: Sultanlar âşık olmaz.

O ülkenin ağzını tatlandırır şekerdir.

Bize zehir verse de sevdasıyla yan artık

Sen hasret zindanına bir şey beklemeden gir.

Yüzüme bakma n'olur, rahmetinden kapı aç,

Şu yorgun gönülcüğüm oracıkta dinlensin.

Ezeli kader bugün benim gibi güçsüzü,

Kapına çağırıyor, izin ver de dilensin.

Annesi bu satırları duyunca gözlerindeki yaşa hâkim olamadı:

"Aman Sultan Oğlum, devam etme, bu satırlar beni bitirecek. Kimden bu satırlar, kim bu yüreği yangın yerine dönmüş kıyı? Sana nasıl ulaştırdı bunu?"

"Anacığım Musul'a gittiğim de gül bahçesinde, çiçeklerin arasında bir rüya gibi çıktı karşıma. O an atımın terkisine atıp buralara kadar kaçırmak isterdim. Ne var ki kendin için yaşamıyorsun ki kendin için kaçırasın. Bunu yapamadım, onun mahzun ve bitkin bakışlarının arasında gökyüzünde kanatlarını kaybetmiş bir yaralı kuş gibi oradan uzaklaştım. Arkamdan bu uzunca mersiyeyi yazıp göndermiş."

"Bu bir nevi teklif, evlilik teklifidir. Peki, düşünür müsün bununla evliliği?"

"Ana, sarayı bir başkasına bıraksam, mesela oğlum Alaeddin'e bıraksam olur, niye olmasın? Bu görevde olunca, bizim evliliğimiz de ince hesaplar üzerinedir. Benim o

bölgede şimdilik görünen bir problemim yok. Bu kız görünürde Türkmenlerden değil. Halkı ve emiri bizi sevgiyle kucakladı. Şehrin altın anahtarını getirip önüme bıraktı. Sıkıntı olsaydı, bir güven kapısıdır diye bakabilirdim.”

“Yarın olmayacağı ne belli? Sonra bu kıza da yazık, iyice âşık, sırlısıklam üstelik!”

“Acaba babasının yönlendirmesi olabilir mi diye de düşündüm. Çünkü ben babasıyla gezinirken bu kız bahçeye nasıl iner ve nasıl karşıma çıkar bir düşünsene?”

“Hangi baba senin gibi bir genç sultana kızını vermek istemez ki oğlum?”

“Onda da sen haklısın.”

“Peki, birkaç satır daha oku bakalım, bana gençliğimi, babanın peşinde koştuğum günleri hatırlattı.”

“Okuyayım anacağım, kadınlar hep başkalarının aşklarında kendi kaybettikleri aşkların izini ararlarmış, öyle mi?”

“Biraz da öyledir, merak beni gıdıkladığına göre, doğru bir söz herhalde?”

Dünyanın ne neşesi, ne de sevinci vardır,

Gam kervanı gibidir, peşine takar bizi.

Tacının da gün gelir saltanatı son bulur

Çekilir ayağının altındaki denizi.

Mecnun Leyla'ya koşmuş, bende aşk terse döndü:

Sen Leyla'sın Sultanım, bense Mecnun peşinde,

Denizi çöl eyledim, dağları gül eyledim,

Musul aşkla yıkanır senin her gelişinde.

Güneş aydınlığını bugün senden borç almış,

Dağlardaki yeşillik seni alkışa tutar.

Bırak işkenceyi de ne olursun dön bana,

Beni aşk belasından gel de bugün sen kurtar!

Annesinin tekrar gözleri buğulandı:

“Vah yavrum, vah bahtsız kızım benim. Bilmez mi ki sultanların âşık olma şansları yoktur!”

“Anacığım dikkat etmedin mi, o da aynı Şeyi söylüyor, hatta ben de aynı sözleri tekrarlarım.”

“Demek ki bu umutsuzluğu bildiği için böyle yaralı bir bülbüle dönmiş.”

“Evet, galiba öyle...”

İzzeddin, pencereden dışarıya baktı, sonra ayağa kalktı elindeki kâğıtları katlayıp annesine uzatırken “Bu işin olmayacağını bilse, gönlünü yollarıma serpil en aşk çiçeği yapar mıydı ana? Keyfi mi demişler; aşk gözü kör eder.” diyerek gözlerinden süzülen damlaları annesine göstermemek için başını çaresizce öne alıp dışarıya doğru yürüdü...

MEDENİYETİN 12 BİN YIL ÖNCEKİ İZİNE DOĞRU

Evet, insanoğlunun nihayet en uzun geçmişinin izini Anadolu toprakları verdi bize. Bugüne kadar, 5 bin yıldan, 7 bin yıldan öteye gidemediğimizden söz edilirken, bir çiftçinin bulduğu birkaç taş parçası ile bunun 12 bin yıl ötesine yürüebildik. Buna bir anlamda insan sosyal hayatının sıfır noktası denilebilir. Çünkü kümelenmiş grupların ortak eserleri çıktı ortaya.

Şanlıurfa'da keşfedilen bu yeni arkeolojik malzeme belki de dünyanın ilk yapılarının kalıntılarını çıkardı ortaya. Üstelik bu farklı bir yapılaşma örneğiyle. İlkel insan dediğimiz soyumuzdan bu adamların tonlarca ağırlıktaki taşları uzak mesafelerden getirerek, yontup şaheser desenlerle bezemek suretiyle ayağa kaldırmaları medeniyet olgusunun insanın ilkel duygularında da olsa var olduğunun işareti olarak görülmektedir. Çünkü bu taşların hem bütünlüğünü koruması hem de yontulup şekillendirilmesi zekâ ile estetiği birleştirme arzusunun ifadesidir. Beslenme ihtiyacını ot ve av hayvanlarından sağlayan bu insanların böylesine üstün beşeri örnekler göstermeleri başka türlü izah edilebilir mi?

Burada bir gerçeğin daha özellikle uzmanları tarafından dillendirilmesi önem taşımaktadır. Gerek burada kazı yapan Prof. Dr. Klaus Schmidt, Dr. Jeffres I Rosa, diğer Batılı ve yerli uzmanlar insanların sığınma ihtiyacı olan evden daha önemli gördükleri mabetlerini inşa etmişlerdir. Bulunan bu eserlerin tamamı, resimlerde de görüleceği gibi insanların konaklayacağı tarzda değildir. Bu eserlerin tamamı sadece ibadet için yapılmış gözüküyor. Bunun en önemli işareti ise, alanların bir arada yaşamaya elverişli olacak şekilde geniş olmamasıdır. Bu eserler bugün cilalı Taş devrinin medeniyet unsuru olarak kabul edilirken, buradan çıkarılan sonuç şu olmalıdır: 12 bin yıl öncesinin insanında bile, dini hayat medeni hayatın belirleyicisi olmaktadır.

Şimdi bu son keşfin seyrü seferine bakalım isterseniz:

Göbeklitepe, tarihin bilinen en eski ve en büyük tapınağıdır. Dev sütunlardan ve üst üste dizilmiş ağır taşlardan oluşan Göbeklitepe, o dönemde el arabası vb. alet edevatın olmadığı için inşa süreci gizemlerini hala kuruyor. Tapınağı oluşturan taşların taşınabilmesi için muhtemelen çok sayıda insanın ve yük hayvanının gücünden yararlandığı düşünülüyor. Sütunların üzerinde bulunan hayvan figürü kabartmaları ise, kesinlikle zamanın ötesinde! Göbeklitepe, insanların avcı toplayıcı olarak yaşadığı dönemlerde

bile sistematik olarak toplantılar yaptığını kanıtlayan ama ne amaçla kullanıldığı hala tam olarak kestirilemeyen antik bir yapı.

Göbeklitepe, Neolitik Çağ'a ait bir tapınaktır. Tarih öncesi dönemlerden biri olan ve Cilâlitaş Çağı olarak da bilinen Neolitik Çağ'dan günümüze kalan tarihi alanın yaşının 12.000 olduğu düşünülüyor. Bu da M.Ö. 10.000'lerden beri var olduğu düşünülen alanı; Malta'daki M.Ö. 3600'lerden kalma megalitik tapınaklardan, Stonehenge ve Mısır Piramitlerinden daha yaşlı kılıyor ve dünyanın bilinen en eski tapınağı yapıyor! Pek çok kaynakta yerleşim yeri olarak kabul görse de bilim insanları tarafından yapılan Göbeklitepe araştırmaları, bu noktanın avcı-toplayıcıların inanç sistemleri doğrultusunda oluşturdukları bir buluşma noktası, avlanma ve dönemin önemli bir ihtiyacı olan takas için inşa edilmiş bir nokta olduğunu gösteriyor.

Göbeklitepe'nin bulunuşu ve 10 şaşırtıcı özelliği

2019 senesi, 'Göbeklitepe Yılı' olarak ilan edildi. Keşfiyle insanlık tarihinin yeniden yazılmasına yol açan Göbeklitepe'yi daha yakından tanıyalım. Nasıl keşfedildi, arkeoloji ve tarih açısından en anlam ifade ediyor? İşte ayrıntılar:

Her şey 1983 yılında başlar... Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesine bağlı bir köyde yaşayan Mahmut Kılıç tarlasını sürerken oymalı taş heykeller bulur. Üç-beş kuruş para kazanırım belki diye at arabasına yükleyip Urfa Müzesi'ne götürür. Müze yetkilileri pek ilgilenmez heykellerle... Alıp depoda bir köşeye atarlar...

1965 yılında İngiltere'den gelen bazı arkeologlar edindikleri bilgilere dayanarak bölgede bazı araştırmalar yapmış ancak herhangi bir bulguya ulaşamamıştır.

1995 yılına gelindiğinde ise Alman arkeolog Prof. Dr. Klaus Schmidt Atatürk barajının suları altında kalacak bir bölgede yaptığı kazılarda çıkan eserleri müzeye getirmiştir. Müzenin deposunu incelerken bir köşede duran oymalı taşları görür ve kafasında şimşekler çakar...

Heykellerin fotoğraflarını hocalarına gösteren Schmidt, bunların kayıp Göbeklitepe'ye ait olduğunu anlar... Tekrar Şanlıurfa Müzesi'ne gider ve kendisini bu heykellerin bulunduğu yere götürmelerini ister... Ancak müze yetkilileri ilgilenmezler...

Prof. Dr. Klaus Schmidt bunun üzerine yeri kendisi bulmaya karar verir ve arayarak sorarak nihayet tarlayı ve tarlanın sahibini bulur...

Bir süre sonra Kültür Bakanlığı, Prof. Schmidt'in danışmanlığında heykelin bulunduğu tarlada kazı çalışmalarını başlatır... Kazı yıllar sürer, kazdıkça hayret verici bulgular keşfedilir... 2007 yılında ise kazı başkanlığına Klaus Schmidt getirilmiştir.

Şanlıurfa'ya 20 km uzaklıktaki alan arkeolojik sit alanı ilan edilir... Kazıların ilerlemesiyle Dünya'nın İlk Tapınağı olan Göbeklitepe büyük oranda ortaya çıkarılır... Göbeklitepe günümüzden tam 12.000 yıl önce inşa edilmiş. Neolitik A dönemde bir tepe üzerine inşa edilen tapınakta çok sayıda yuvarlak biçimli yapı bulunmuştur.

Göbeklitepe'de bulunan henüz sadece altı tanesi gün ışığına çıkarılmış, toplam 20 adet olduğu belirlenen bu üzeri açık yapıların dini amaçlı inşa edildiği biliniyor. 'T' biçiminde sütunlar ile çevrilmiş bu tapınakların merkezinde iki T biçiminde sütun karşılıklı olarak yer alıyor. Sütunlar ve kalıntılar üzerinde; boğa, yaban domuzu, tilki, yılan, turna ve yaban ördekleri en sık görülen hayvan tasvirleri.

Göbeklitepe'nin günümüze bu denli mükemmel olarak korunmuş şekilde kalması da arkeologları şaşırtan bir diğer konu. Tapınağın, yapılışından yaklaşık bin yıl sonra toprak ve çakmaktaşı ile tamamıyla gömüldüğü tahmin ediliyor. Ancak neden gömüldü bu konu bilinmiyor...

Coğrafi Konumu

Göbeklitepe, Şanlıurfa'nın 20 kilometre kuzeydoğusundaki Örencik köyü yakınlarında, yaklaşık 300 metre çapında ve 15 metre yüksekliğinde geniş görüş alanına hakim bir konumda yer almaktadır.

Tarihin En Büyük Tapınağı

Neolitik döneme ait Göbeklitepe, ilk tapınağın dolayısıyla yeryüzündeki ilk inancın merkezi olabilmesi açısından önemli. Bu bölgede yaklaşık 20 tapınak tespit edilmiş ve şu ana kadar yalnızca 6 tapınak gün ışığına çıkartılmıştır.

İnsanlık Tarihi Yeniden Yazıldı

Göbeklitepe bu zamana kadar bilinen en eski yapı ve tapınaktan 7500 yıl daha eskiye ait. Göbeklitepe'nin keşfine kadar bilinen en eski tapınak ise Malta'da bulunmakta ve 5000 yaşında. Ayrıca Stonehenge'den 7000, Mısır piramitlerinden ise 7500 yıl daha yaşlı...

Kayaların Biçimlendirilmesi

Göbeklitepe'nin inşa edildiği dönemde insanoğlu bitki toplayan ve hayvanları avlayan küçük gruplar halinde sürekliliğini sağlıyordu. Kayalık bölgelerden, büyük sütunların ve ağır taşların el arabaları ve yük hayvanları olmadan 2 kilometre taşınarak Göbeklitepe'ye getirilmesi için muhtemelen tarihte insanların ilk defa bu kadar kalabalık bir şekilde bir arada olması gerekmişti.

Kabartma Hayvan Figürleri

Mağarada duvarlarındaki avcılığı temsil eden resimlerden ziyade burada hayvan figürleri tek ve kabartma olarak işlenmiş, sanatsal açıdan farklı bir anlayışı etkileyici biçimde yansıtmaktadır. Taşlar üzerinde işlenmiş akrep, tilki, boğa, yılan, yaban domuzu, aslan, turna ve yaban ördeği figürleri yer almaktadır. Bir kısım arkeoloğa göre bu hayvan figürleri tapınağı ziyaret eden farklı kabilelerin sembolü olarak nitelendiriliyor.

Buğdayın Atası Göbeklitepe'de

Bölgede yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular doğrultusunda önemli kültür bitkisi olan ve yüzlerce genetik varyasyonu bulunan buğdayın atasının ilk olarak Göbeklitepe eteklerinde yetiştiği ortaya çıkarıldı.

3 Boyutlu Aslan Figürü

Arkeologlar boyları 3 ile 6 metre arasında değişen T biçimindeki sütunların stilize edilmiş insan figürleri olduklarını düşünüyorlar. Sütunlar üzerine yansıtılan diğer figürlerden farklı olarak aşağı doğru iner şekilde tasvir edilen 3 boyutlu aslan kabartması dikkat çekiyor. Bu ve diğer aslan figürleri neolitik dönemde aslanların Anadolu'da yaşamış olma ihtimalini güçlendiriyor. İnsanları temsil eden T sütunlarının ağırlıkları 40 ile 60 ton arasında değişiyor.

Sıvı Kullanılarak Yapılan Törenler

Arkeologlar tapınak kalıntılarındaki zeminlerinin özellikle sıvıyı geçirmeyecek şekilde yapıldığına dikkat çekiyor. Buradan, törenleri ne olduğu şu an kesinleşmese de bir sıvı (kan, su, alkol vb.) eşliğinde gerçekleştirdikleri fikri oluşuyor.

Yerleşik Hayat

Göbeklitepe, yıllardır tarih derslerinde öğretilen “göçebe toplulukların tarımı öğrenerek yerleşik hayata geçtiği” tezini de çürütüyor. Yerleşik hayata geçişin çiftçilik ve hayvancılığın ortaya çıkışıyla birlikte gerçekleştiği düşünülüyordu. Schmidt'e göre ise avcı ve toplayıcı toplulukların Göbeklitepe gibi dini merkezlerde sürekli olarak bir araya gelmelerinin sonucunda yerleşik hayata geçilmiştir. Kalabalık toplulukların ibadet merkezine yakın olma arzusu ve çevrede bu toplulukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde yeterli kaynak bulunmamasından dolayı insanlar tarıma yönelmişlerdir. Yani tarım yerleşik hayatı getirmemiş, dini mabetlerin etrafında kalma arzusu sonucunda yerleşik hayat tarımı getirmiştir.

Zamanımıza en yakınından en uzağına doğru bir yolculuğun sonucunda geçmişin bize öğrettiği tek gerçek, ilkel medeniyetlerin bile dini hayat çevresinde şekillendiğidir. Günümüzden 12 bin yıl ötesine uzanan bu derin yolculukta resimlerin anlattıklarına bakılırsa, insanoğlu ibadet merkezlerini inşaada çok hassas davranmıştır. İlk insanın semavi dinlere ulaşamamışsa, kendine göre bir din icat etmesi şaşırtıcı değildir. Medeniyetin şekillenmesini besleyen inanç vakası, insanoğlu için var olabilmenin ilk şartıdır. Göbeklitepe’de bulunan yan yana inşa edilmiş tapınaklar, bunun ifadesidir. 300 metre çapında bir alan içerisine 20’ye yakın tapınağı yerleştiren insanlar ayrı gruplar halinde de olsa birlikte yaşama arzusunu göstermektedir.

Burada önemli bir husus ise, yapılan bu tapınaklarda kullanılan semboller ve bu semboller üzerinde taşıyan yontulmuş 40 ile 60 ton arasında değişen ağırlıktaki büyük kaya kütlelerinin düzenli işlenmiş durumudur. Hayvan figürleriyle donatılan bu dikdörtgen sütunların birbiriyle bağlantısı elips taş parçalarından oluşan duvarlarla sağlanmıştır. Arkeologlar, sütunlar üzerindeki hayvan figürlerini ilkel insanların niçin kullandığı konusunda açık bir fikre sahip değiller. Meseleye din sosyolojisi açısından baktığımız zaman, bunların totem olma ihtimalinden söz edilse de, ilkel insanın tek beslenme kaynağı bu hayvanlar olduğu için, sanırım kendi inan anlayışlarına göre yaratıcıya bir şükran duygusu olarak bunu yapmış olabilirler. Hristiyanlıkta Hz. Meryem, Hz. İsa ve diğer Havarilerin resimlerinin kiliselere resmedilmesi ne anlamı taşıyorsa, bu da o şekilde anlaşılmalıdır.

BÜTÜN İNSANLIĞIN ARINMA VASITASI HAC!

“Hac” kelimesi: /yönelmek, toplanmak ve ziyaret etmek/ anlamına gelmektedir. İslâmi tanımı ise, imkânı olan her müslümanın belirlenmiş bir zaman içerisinde, ömründe bir defa, Kabe’yi tavaf etme, Arafat’ı, Mina’yı, Müzdelife’yi ziyaret etmesi, kurban kesmesi ve belli ibadetleri yerine getirmesidir.

Hac, sosyal bir olgu olarak insanoğlunun toplu yaşama içgüdüsünü besleyen zaruretlerden birisi olarak görülmüştür. İnsanın var olduğu günden bu yana Hac ibadeti, hemen her toplumun kendi dini değerleri anlayışına göre yaşatılmıştır.

İlkel kavimlerdeki uygulamalar bize gösteriyor ki, insanlar bu vesileyle bir araya gelebiliyor, bir ortak düşünce etrafında toplanabiliyorlardı ve medenileşmeye doğru olumlu adımlar atabiliyorlardı.

İlkel kavimlerde, Hac anlayışını besleyen ana faktör ulûhiyet duygusunun tecellisine herhangi bir yerde ulaşma arzusudur. Kabileci, milli ve evrensel dinlerin hepsinde Hac ibadeti vardır.

Kaynaklar, M.Ö. 2. Bin yıldan itibaren insanların topluca yaşadıkları vahalarda ve şehirlerde hac olgusuna rastlanmaktadır: Babilonya’da Nippur, Asur’da Ninova, Mazisi 12 bin yıl önceye dayanan Göbeklitepe tapınakları da böyle bir anlayıştan kaynaklanarak oluşturulmuş ibadet yerleri olmalıdır. Hititlerde de başraahip sıfatıyla Kral kış aylarında hac yerlerini ziyaret ederdi.

Çin’de Hem Taya bağlı olanların, hem de Budistlerin beş ayrı dağın tepesindeki kutsal mekânları da ziyaret yerleriydi. Kuzeydoğu Çin’de bulunan ve beş tepeyi kapsayan Wu-t’ai-bhan mabedi asırlardır sadece Çin’den değil, Japonya’dan, Moğolistan’dan, Mançurya, Orta Asya ve Hindistan’dan hacılar ziyarete gelmekteydiler.

Hindistan’da hac mekanları ise, güneyde Comorin< doğuda Orissa, batıda Kathiavar ve Himalaya dağları azizlerin inzivaya çekildikleri hac mekânlarıydı. Buralarda yıkanıldıktan sonra hac alanlarının etrafında dönmek (tavaf etmek) haccın esaslarından birisiydi. Hinduizm’de Benares’i ziyaret ve Ganj nehrinde yıkanmakta bir hac ibadeti olarak görülür. Buda’nın aydınlanmak için gittiği Bodh Gaya’de Hindistan’da Budistlerin en önemli hacca gittikleri yerlerden birisidir. Ayrıca Budistler, Buda’nın doğduğu, yaşadığı ve öldüğü yerleri birer hac alanı olarak görürler ve ziyaret ederler. Japonlar ise Budist inancının yüksek dağ tepelerini ziyaret yeri olarak görmeleri de bir hac ibadeti tarzıdır.

Helenistik-Roma döneminde, özellikle Nil deltasında hac ibadeti vardı. Osiris'in evi hac edilen yerlerden birisiydi. Herodot, Bubadiste gelen hacıların sayısının 700 bin olduğunu söyler. Suriye'de ise Hierepolis önemli hac merkezlerinden birisiydi.

Yahudilikte Tevrat, erkeklerin yılda üç defa Kudüs'teki Yahve'yi ziyaret etmeleri mecburiyetini getirmiştir. Hz. Süleyman'ın mabedinden kalan ağlama duvarı Yahudiler için önemli bir ziyaret yeridir. Mişna'da yer alan Hac esaslarına göre, Yahudilikte hac sadece erkeklere mecburidir, kadınlar, yaşlılar, hastalar, köleler, çocuklar ve diğerleri bundan sorumlu değildir.

Hristiyanlığın ilk asırlarında Yahudiler gibi Kudüs'ü ziyaret etmişlerdir. Bizans İmparatoru Kostantinos, burada kiliseler inşa ederek hac ibadetini geliştirmek istemiştir. Daha sonra Filistin ön plana çıkmış ve Beytullahim'daki Hz. İsa'nın doğduğu ev ile çarmıha gerildiğine inanılan Golgota ziyaret yerine dönüştürülmüştür. Hristiyanlar hac ibadeti için herhangi bir zaman kaydı yoktur. Günümüzde ise kutsallaştırılan hemen her yerde mahallin örfüne göre hac ziyaretleri yapılmaktadır.

İslâm'da ise hac farızına hemen bütün Müslümanlar manevi arınma olarak bakmışlardır. İslâm'da tek hac mekânı Kâbe'dir. Kuran-ı Kerim'de birçok ayette Kâbe'nin önemine vurgu yapılmaktadır.

Kâbe'nin inşa tarihini net olarak bilemiyoruz. Hz. Âdem'in yaptığı, Şit Aleyhisselam'ın ile İdris Aleyhisselam'ın kendi dönemlerinde tamir ettiği, arkasından Hz. İbrahim'in yeniden düzenleyip bugünkü şekline kavuşturduğu bir eser olarak karşımıza çıkıyor. Kuran-ı Kerim'in birçok ayetinde Kabe ve Hacca vurgu yapılarak şöyle denilmektedir::

“Şüphesiz âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabed) Mekke'deki (Kabe) dir. (Ali İmran 3/96)

“Ona yol bulabilenlerin Beytullah'ı haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.” (Al-i İmran; 3/97)

“Biz beyti insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamını namaz yeri edinin. Biz İbrahim ve İsmail'e, ‘Tavaf eden, ibadete kapanan, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun’ diye emretmiştik. İbrahim, ‘Rabbim, burayı emin bir şehir yap! Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır’ dediğinde -Allah-, ‘Kim inkâr ederse onu kısa bir süre -dünyada- faydalandırır, sonra da cehennem azabına sürüklerim. O ne kötü bir akıbetdir!’ demişti. Bir zamanlar İbrahim İsmâil ile beraber evin temellerini yükseltirken, ‘Ey rabbimiz, bizden kabul buyur! Şüphesiz sen işitensin, bilensin, demişlerdi’” (el-Bakara 2/125-127);

“Bir zamanlar İbrahim’e beytin yerini göstermiş -ve şöyle demiştik:- Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf eden, kıyamda bulunan, rükû ve secde edenlere evimi temiz tut” (el-Hac 22/26)

Hac ibadeti, varlıklı olan Müslümanlar için ömürlerinde bir defa yapmakla mükellef oldukları bir ibadettir. Hac, Arapların İslâm’dan önce de yaptıkları bir panayıır görünüşü şeklindeydi. Kaide ve kuralları İslâm’la belirlendi ve Hicretin 9. Yılından itibaren, Hz. Muhammed’in “Bu yıldan sonra, hiçbir müşrik hac yapmayacak, kimse Beytullah’ı çıplak tavaf etmeyecektir” (Buharı ‘Hac’ 67) hadisiyle, tamamen İslâm dışı unsurlardan arındırılmış ve Müslümanlara has bir ibadet şeklini almıştır.

Dinî bir sorumluluk kadar, sosyal bir olgu olarak da bakan İslâm’ın bu vecibesi, bugün dünyada mevcut İslâm ülkeleri için önemli bir ortak değer olarak görülmektedir.

Bir Temenni:

İslâm öncesinde Araplar burayı ‘panayıır’ dediğimiz açık pazaryeri olarak kullanmışlardır. Bu panayıırlarda sadece ticaret yapılan yer değil, kültürel etkinliklerin olduğu da görülmektedir.

Günümüzde de, bu uygulama daha düzenli dini atmosferi doğurmuştur. Bunun yanında, hac ibadeti için gelen müslüman ülkelerin insanları, manevi ve kültürel etkinlikler için burada arzu edilen seviyede bir organizasyon yapmamaktadır. Sanırız, haccı sadece ibadete doğru yönlendiren yanlış anlayış buradan doğmaktadır Hâlbuki dünyanın birçok ülkesinden gelen 5 milyona yakın insanın, ortak değerler etrafında fikir alışverişi yapacağı toplantıların bu ibadet döneminde de icra edilmesi gerekir.

Hac ibadetinin icrası nihayetinde Kurban bayramından önceki birkaç gün içerisinde başlıyor ve kurban kesimiyle sona eriyor. Genelde orada hacı adayları, 35-40 gün tutulmaktadır. Bu süre içerisinde bu insanların yaptığı tek şey, Kâbe’yi tavaf etmek, umre ziyaretinde bulunmak ve alış-verişle vakit geçirmektir.

Böyle bir ortamda bütün İslâm ülkelerinden, din adamlarının, aydınların, kültür adamlarının, sanatçıların, bilgi şöleni, tebliğlerle ve konferanslarla hem ülkelerini temsil hem de ülkelerarası İslâm’ın sosyal ve kültürel boyutuna yeni değerler ve zenginlikler aktarılmalı çok daha verimli olmaz mı?

Haccın Ruhaniyeti’nin duygularına yansıyan diliyle aşağıdaki şiir oluştu:

NÂT-I ŞERİF

Bir gönöl mevsimi kapına geldim,
Sevgilim, Sultânım, Efendim benim.
Seninle üzüldüm, seninle güldüm,
Sevgilim, Sultânım, Efendim benim...
Zamanın dilinden gönlüme aktın,
Kaç hamı pişirdin, erittin, yaktın,
Beni benden aldın, bana bıraktın,
Sevgilim, Sultânım, Efendim benim...
Hüsündeki nuru gördü melekler,
Sırrını bizlere verdi melekler,
Seninle murada erdi melekler,
Sevgilim, Sultânım, Efendim benim...
Güneş ellerinde olsun her sabah,
Arayan gölgeni bulsun her sabah,
İnsanlık kapını çalsın her sabah,
Sevgilim, Sultânım, Efendim benim...

Muhsin İlyas Subaşı

DİN MEDENİYETTİR!

İlk insan, ilk Peygamber ve ilk Din!

İnsanoğlunun var olduğundan buyana hayatın şekillenmesi ve sosyalleşmesinde din belirleyici olmuştur. Sosyoloji, bunu insanın hayata başlarken yalnızlık duygusunu yenmek için bağlanma duygusuna bağlar. Bir anlamda doğrudur, ancak yüce yaratıcımız bunun formatını çok iyi düzenleyip insanoğlunu buna göre yönlendirmiştir. Bizim kaynaklarımızda bu, 'Kabe' ile şekillenmektedir.

Kabe'nin inşa tarihini net olarak bilemiyoruz. Hz. Adem'in yaptığı, arkasından Hz. İbrahim'in yeniden düzenleyip tamir ettiği bir eser olarak karşımıza çıkıyor. Kuran'da bu şöyle anlatılır: "Şüphesiz âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabed) Mekke'deki (Kabe) dir. (Ali İmran 3/96) "Biz beyti insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrâhim'in makamını namaz yeri edinin. Biz İbrâhim ve İsmâil'e, 'Tavaf eden, ibadete kapanan, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun' diye emretmiştik. İbrâhim, 'Rabbim, burayı emin bir şehir yap! Halkından Allah'a ve âhîret gününe iman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır' dediğinde -Allah-, 'Kim inkâr ederse onu kısa bir süre -dünyada- faydalandırır, sonra da cehennem azabına sürüklerim. O ne kötü bir âkıbetir!' demişti. Bir zamanlar İbrâhim İsmâil ile beraber evin temellerini yükseltirken, 'Ey rabbimiz, bizden kabul buyur! Şüphesiz sen işitensin, bilensin, demişlerdi" (el-Bakara 2/125-127); "Bir zamanlar İbrâhim'e beytin yerini göstermiş -ve şöyle demiştik:- Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf eden, kıyamda bulunan, rükû ve secde edenlere evimi temiz tut" (el-Hac 22/26);

Bakınız, Hıristiyanlığın bir nevi sembolü halinde kabul edilen Fransa'daki Notre/Dame Katedrali'nin 1163 yılında başlayıp inşaatı 170 yıl sürmüş ve 1334 yılında tamamlanmıştır. Gotik mimarinin en önemli özelliklerini yansıtan bu Katedrali inşa eden iradenin izleri görüyorsunuz 856 yıl öncesine kadar uzanıyor.

Buradan şu sonuca varmak istiyoruz:

İnsan varsa, yaratıcısına ulaşma arzusu da vardır. Günümüzün sapkın arayışlarının aksine ilk insan doğal haliyle, İlahi Kuşatma altında varlığını sürdürmüştür. Bunlar içerisinde Semavi dinlerle şereflenenleri ve kendine inanç oluşturanlarıyla ayırım yapmadan şunu görüyoruz, gerçek medeniyet dinle ortaya çıkmaktadır.

İlk kavimlere bakınız, hemen her şeylerini bir inanç etrafında bütünleştirmişlerdir. Bunlar içerisinde Peygamber görmeden yaşayanların bize bıraktıkları mirasları, bunun özetidir. Şanlıurfa'nın Göbeklitepe'sinde, Gaziantep'in Zaugma'sında, Kayseri'nin Kaniş-Karum'unda, Çorum'un Hattuşaş'ında, Konya'nın Çatalhöyük'ünde ve diğerlerinde merkezi mekan mutlaka bir ibadet yeridir.

Bu, fitratın gereğidir. Şansı olanlar İlahi dinlerin şemsiyesi altında hayatlarını sürdürenlerdir. Bu imkanı yakalayamayanlar, kendilerine bir din oluşturmadan edememişlerdir.

İnsan hayatının sosyalleşmesi ve gelişmesi sonrasında inşa edilen mabetlerin tamamında, Hak olsun, bâtıl olsun; dinî hüviyeti şekillendiren manevi kurallar geçerlidir.

Bu, bize medeniyetin ve dolayısıyla şehir hayatının dinden beslendiğinin en belirgin ve kalıcı örneği değil midir?

MALAZGİRT, YURT AŞKININ MEŞALESİ

1971'in Ağustos sonlarında, genç olmanın verdiği heyecan ve idealizm beni bir grup arkadaşıyla Malazgirt yollarına düşürdü.

Lise öğrencisi iken, 1960'ların ortalarında, "Alpaslan" adıyla piyes yazarak, okulunda sahnelemiş ve büyük beğeni toplamışım. Arkasından bu piyese, İstanbul, Ankara, Bursa, Konya, Erzurum, İzmir ve birçok ilimizden talep olmuş ve sahnelenmişti.

Bu piyes vasıtasıyla Selçuklu medeniyetine ve özellik de Alpaslan'a büyük muhabbetim oluştu. Sanki duygularımın diliydi bir dörtlük:

*"Bir Cuma gecesini sabaha karşı,
Malazgirt'te elli dört bin er,
Bestelemişlerdi en güzel marşı,
Allah-u Ekber, Allah-u Ekber!"*

Ömer Rasih Öztürkmen'in kaleminden dökülen bu mısralar, benim duygularımı da yıkamış gibiydi. Heyecanımın ve tutkumun diliydi adeta. Öylesine bir Selçuklu medeniyetine tutkum vardı ki, adı önceden konmuş binamın yanına inşa edilen bir apartmanın adının 'Malazgirt' olmasını talep ettim ve bu adı koydurdum. Böyle bir duygu altyapısı içerisindeyken, Malazgirt'in 900. yıl dönümü kutlamaları için devletin Malazgirt'te, savaşın cereyan ettiği bölgede büyük bir anma programı yapacağını öğrenince, orada bulunmak için gününden evvel yola çıktık. Bir otobüs dolusu genç insan! Yol boyunca durmadan dinlenmeden hep bir ağızdan marşlar söylüyorduk:

Gece boyu yol aldık. Grup içerisinde şiirle uğraşan tek kişi bendim. Arabadaki coşku beni daha da heyecanlandırıyordu: Bazen sessizliğe gömülüyor ve mırıldandığım kelimeleri sonradan şeklini alacak satırlara döküyordum:

ALPASLAN'IN ÜLKÜSÜ

Bu fethin rüyasını Anadolu'da gördüm,
 'Bismillah' dedim kalktım, 'Allah' dedim yürüdüm.
 Bir dua bin umuttur, tuğlar zafer bayrağım,
 Ben geçilmez nehirim, ben aşılmaz bir dağım,
 Kaderimin ağını asırlar önce ördüm,
 Sürdüm düşman üstüne atımın nefesini,
 Çare yok bu toprağı Bizans'tan alacağım!
 Dinle Romen Diyojen, dersi tarih veriyor;
 'Zafer altın bir taçtır, hak eden alır', diyor.
 Oğuzların ruhunda ebed ülküsü vardır,
 Senin hayallerinse benim gölgem kadardır.
 Önümde ihtirasın, yıkılıyor, eriyor,
 Dinle bak ne söylüyor, dinle tekbir sesini,
 Bugün burada, yarın Bizans'ta olacağım!
 Hem askerim, hem aklım, imanım ve gücüm var;
 Ben yürürüm önümde ovaya döner dağlar.
 Murat etmişse Rabbim ihtişamlı ordunu,
 Yarım günde ezerim kaybedersin yurdunu.
 Benim talihim güler, senin kaderin ağlar,
 Çalar diyarı Rum'da mehter son bestesini,
 Şükür namazımı da orada kılacağım!
 Malazgirt'ten öteye bu yolculuk sürecek,
 Tuğlarımız denizi Marmara'da görecek.
 Konstantinapol bir gün, İstanbul olacaktır,
 Peygamberim vadedmiş, askerim alacaktır!
 Haç Hilal'e burada hesabını verecek,
 Sunar Rabbim tarihin o zafer busesini,
 Sonsuza kadar orda tahtımda kalacağım!..

Yol boyunca küçük şehirlerden geçtik: Malatya, Elazığ, Bingöl, Muş, Bitlis ve Van Gölü kenarında sahili yalayan tuzlu suların açık mavi renginin dağlarla öpüşen güzelliği içerisinde Ahlat'tan Malazgirt'e vardık. Elazığ'dan, 'Malazgirt Marşı'nın şairi Şair Yıldırım Niyazi Gençosmanoğlu aramıza katıldı.

Şimdi, destanın sahibi kendi ağzından şiirini okuyacaktı. Araba adeta tek kalp olmuştu. Gecenin sessizliği içerisinde motor uğultusunun dışında bir ses yoktu. Yıldırım Niyazi Gençosmanoğlu, yanımızdaki seyyar megafonu aldı ve ağır ağır şiirini okumaya başladı:

MALAZGİRT MARŞI

Aylardan Ağustos, günlerden Cuma
Gün doğmadan evvel iklim-i Rum'a
Bozkurtlar ordusu geçti hücumu
Yeni bir şevk ile güreledi gökler
Ya Allah... Bismillah... Allah-u Ekber.
Önde yalın kılıç Türkmen Başbuğu
Ardında Oğuz'un elli bin tuğu
Andırır Altay'dan kopan bir çığı
Budur, Peygamberin övdüğü Türkler...
Ya Allah... Bismillah... Allah-u Ekber.
Türk, Ulu Tanrı'nın soylu gözdesi
Malazgirt Bizans'ın Türk'e secdesi
Bu ses insanlığa Hakk'ın müjdesi
Bu seste birleşir bütün yürekler...
Ya Allah... Bismillah... Allah-u Ekber!..
Nağramızdır bu gün gök gürültüsü,
Kanımızdır bugün yerin örtüsü
Gazi atlarımın nal parıltısı
Kılıçlarımızdır çakan şimşekler...
Ya Allah... Bismillah... Allah-u Ekber!..

O mısralarını söyleyip şiirin nakarat kısmına gelince arabanın iç erişinde sanki tek bir dil mahşeri bir heyecanla "Ya Allah... Bismillah... Allah-u Ekber!" i tekrar ediyordu. Bir daha okuttuk, bir daha okuttuk, sonra koro halinde bestelenmiş haliyle tekrar etmeye başladık. Bu manzara benim tüylerimi diken diken etmişti. Kendi kendime söylenmeden edemedim; 'bu ruh bizde olduğu sürece biz, daha çok Malazgirtleri kazanırız.' Malazgirt savaşını da bu aşk kazandırmamış mıydı?

Yollar insana neler öğretmiyor ki? Gece boyunca geçtiğimiz şehirler adeta uykudaydı. Tenha sokaklarda, çöp bidonlarının başında dolaşan başıboş kedi ve köpeklerden başka kimseler görünmüyordu. Savaşların belki görünmeyen o gizli meyvesi, böylesi bir huzuru yudumlamak değil midir? Öyle olmasaydı, yol fobisi olan bir adamın bin kilometreden daha uzun bir yola sevdalanması neyle izah edilebilirdi?

Gün doğmak üzereydi, Malazgirt'e indik. 10 bin nüfuslu ilçe, bir ana cadde üzerinde sıralanmış dükkânlardan oluşun küçük bir yerleşim alanından ibarettir. Hemen çadırımızı kurduk. Yanımızda getirdiğimiz gaz ocağını yakarak çayımızı demledik, yine beraberimizde taşıdığımız erzağımızla kahvaltımızı yaptık. Birkaç saat dinlendikten

sonra, benim ilk merakım savaş meydanıydı, ilçenin hemen yakınındaki bu alana gittim. Tevekleri solarak dökülmüş karpuz ya da kavun tarlasını düşünün. Karpuz büyüklüğündeki taşlarla dolu alanda atların hareket kabiliyeti mümkün mü bilemiyorum? Böyle bir yerde, bu savaşı nasıl yapmış dedelerimiz ve nasıl kazanmışlar? Şaşmamak mümkün değil. Demek ki kazanılıyor. İnsanların bir kaderi olduğu gibi milletlerin de kaderi vardır. Türklerin Anadolu'ya açılmasına kapı aralayan bu savaş, mutlaka kazanılacaktı. Çünkü Bizanslılar, Anadolu topraklarını boşaltmış ve buralar kendi haline terkedilmişti. Onlarca milletin ve medeniyetin gelip geçtiği bu toprakların yeni bir sahibe ihtiyacı vardı, onun tek adayı da bizdik.

Halkın tamamında bu olumsuz tavır var mıydı? Elbette ki hayır! Bu zafer gününün anısına kurban kesenler, dua edenler, mevlit okutanlar da bu toprakların bir parçasıydı. İnsanın olduğu yerde farklılık olacaktı elbette. Bunları düşünerek huzurlu bir şekilde buradan ayrıldık. Bu defa yola gündüz çıktık. Şans elimden tuttu, bu sefer de yanıma Arif Nihat Asya oturdu. Şimdi sıra onun şiirindeydi. Hep bir ağızdan 'Fetih Marşı' diye bağırдық. Ayağa kalktı, yüzünü arkadaşlara döndü ve okumaya başladı:

FETİH MARŞI

Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek;
 Dağlardan çektirilen, kalyonlar çekilecek;
 Kerpetenlerle surun dişleri sökülecek!
 Yürü; hâlâ ne diye oyunda, oynaştasın?
 Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!
 Sen de geçebilirsin yardan, anadan, serden
 Senin de destanını okuyalım ezberden
 Haberin yok gibidir taşıdığın değerden
 Elde sensin, dilde sen; gönüldesin, baştasın
 Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!
 Yüzüne çarpmak gerek zamânenin fendini!
 Göster: kabaran sular nasıl yıkar bendini!
 Küçük görme, hor görme, delikanlım kendi ni!
 Şu kırık âbideyi yükseltecek taştasın;
 Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.
 Bu kitaplar Fâtih'tir, Selim'dir, Süleyman'dır;
 Şu mihrab Sinânüddin, şu minâre Sinân'dır
 Haydi, artık uyuyan destanını uyandır!
 Bilmem, neden gündelik işlerle telâştasın
 Kızım, sen de Fâtihler doğuracak yaştasın!
 Delikanlım! işâret aldığın gün atandan!
 Yürüyeceksin! Millet yürüyecek arkandan!
 Sana selâm getirdim Ulubatlı Hasan'dan!
 Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın;
 Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!
 Bırak, bozuk saatler yalan yanlış işlesin!
 Çelebiler çekilip haremelerde kışlasın!
 Yürü aslanım, fetih hazırlığı başlasın
 Yürü, hâlâ ne diye kendinle savaştasın?
 Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

Anadolu, aslında Bizanslılara ait bir toprak parçası da değildi. Neolitik çağdan beri burada insanlığın ayak izleri vardır. Bronz çağında Troyalılar, Hattiler, İyonyalılar ve daha birçok eski kavimler bu topraklarda hüküm sürmüş. Bunları, Hitit Urartular, Frigyalılar, Lidyalılar, Keltler, Persler, Asurlular ve diğer kavimlerin varlığı devam etmiş. Helenistik çağı takip eden Ortaçağda, Doğu Roma İmparatorluğunu görürüz buralarda. Ancak, onlar da kendi içlerindeki sarsıntılardan dolayı bu toprakların güvenliğini sağlayama-

mış, baskınlar ve yağmalardan bıkan insanlar, Anadolu'yu boşaltarak Türk akınlarına müsait hale getirmiş. Burası toprak işgaliyle yola çıkan bir kavmin saldırısıyla yüz yüze değildi. Bizans, buraya savaş için yola çıkarken, Alpaslan Halep tarafındaydı. Bu durum bile, saldırının kimden ve nereden geldiğini göstermeye yeter sebebi.

Savaş meydanının hemen kenarına kurulan tören alanında, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay gelip yerini aldı. Ankara'dan, İstanbul'dan ve Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen binlerce insan burada toplanmışlardı. Marşlar çalınıyor, Mehter gösterileri yapılıyordu. Geçit töreni başladı. Zırhlı araçlar, tanklar, top arabaları geçerken üzerimizde savaş uçaklarının akrobatik uçuşları vardı. Orada toplanan binlerce insan tek yürek olmuştu. Disiplin, otorite ve kararlılık, dış düşmanlarımız kadar içimizde de kıpırdamaya başlayan içteki hainler için korkutucu bir yumruk gibiydi.

Bu gezinin benim açımdan en önemli artısı buydu: Farkında olmadığımız, sizi içinizden kontrolde tutan yeteneklerinizin bir iç kanama ile ortaya çıkması! Selçuklu tutkusu, atalarımıza vefa borcunu ödemenin ötesinde şahsiyetimizin yeni şekil almasında önemli bir yol haritasıydı. Bu uzun yolculuk, bana bunu öğretti!

MEDENİYETİN İLK HAMLESİ KÂBE'YLE BAŞLAR!

Yeryüzünde insan eliyle inşa edilen ilk bina Kâbe'dir.

Kuran'da 'Mescidi Haram' olarak adlandırılan bu mekânın inşa tarihi Hz. Adem'e kadar götürülür.

Kâbe'nin ilk defa ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı hususunda ihtilâf vardır. Kuran-ı Kerîm'de Kâbe ile ilgili olarak şu ayetler yer almaktadır:

“Şüphesiz âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev -mabet- Mekke'deki Kâbe'dir.” (Âl-i İmrân 3/96);

“Biz beyti insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamını namaz yeri edinin. Biz İbrahim ve İsmail'e, *“Tavaf eden, ibadete kapanan, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun”* diye emretmiştik. İbrahim, *“Rabbim, burayı emin bir şehir yap! Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır”* dediğinde -Allah-, *“Kim inkâr ederse onu kısa bir süre -dünyada- faydalandırır, sonra da cehennem azabına sürüklerim. O ne kötü bir akıbet tir!”* demişti. Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber evin temellerini yükseltirken, *“Ey rabbimiz, bizden kabul buyur! Şüphesiz sen işitensin, bilensin, demişlerdi”* (Bakara 2/125-127);

“Bir zamanlar İbrahim'e beytin yerini göstermiş -ve şöyle demiştik:- Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf eden, kıyamda bulunan, rükû ve secde edenlere evimi temiz tut” (Hac 22/26);

“İnsanlar arasında haccı ilân et ki gerek yaya olarak gerekse nice uzak yol ve diyarlardan yorgun argın gelen, zayıf develer üzerinde, kendilerine ait birtakım yararları müşahede etmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini anmaları -kurban kesmeleri- için sana -Kâbe'ye- gelsinler. Artık ondan hem kendiniz yiyin hem de fakir ve yoksullara yedirin. Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve eski evi tavaf etsinler. Kim Allah'ın yasaklarına saygı gösterirse bu, rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır.” (Hac 22/27-29)

Bu ayetlerden Kâbe'nin Hz. İbrahim'den önce de var olduğu, ancak yıkılıp uzun zaman içinde yerinin kaybolduğu ve İbrahim tarafından bulunarak yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır.

Daha önce kimin tarafından inşa edildiği hususunda Kur'an'da herhangi bir bilgi yoktur. Bununla birlikte bazı kaynaklarda ilk yapanların Hz. Âdem yahut oğlu Şit,

hatta onlardan daha önce melekler olduğuna dair birçoğu İsrailiyat kaynaklı, mübalağa ve efsane unsurlarıyla süslü, bir kısmı da sembolik anlamlar taşıyan rivayetler yer almaktadır.

Kâbe'nin kutsallığı, bu ayetlere bağlı kalıp nübüvvet silsilesi içerisinde birinden diğerine aktarılarak günümüze kadar gelmiş olması ve insanların bu merkezden yüce yaratıcısına doğru bir manevi yolculuğa çıkmalarından kaynaklanmaktadır.

Kâbe, dinde şuur ve hedef birliğini sağlaması bakımından önemli belirleyici bir misyonu temsil eder. Dinin sosyalleşmesinde, haccın önemi açıktır. Bunun için ayette 'toplanma mahalli' ifadesine özel vurgu yapılmaktadır. Her ülkeden, her ırk ve millettten burada buluşan müslümanların ortak idealleri bir iman atlası halinde merkezden muhite doğru yayılmasını sağlar. Bu binaya 'taş yapı' olarak bakmak onu temsil ettiği ruhaniyetinden soyutlamak olur. Ayetlere dikkat edilirse, Kâbe, Hac farızasıyla özdeşleştirilerek, insanların buradan hayatın seyri için yeni sorumluluklar yüklenmeleri gerektiğine işaret edilmektedir. Beşeriyetin tarihinde, insan eliyle, özellikle de manevi işaretle yapılmış ikinci bir bina yoktur. Burasının kutsallığını ve önemini yüce yaratıcımızın bizzat işaret etmesiyle kavramamız gerekmektedir.

Sonuç itibarıyla mağarada yaşayan insanın bir mekan edinme ihtiyacına işareti Kâbe'nin varlığında buluyoruz. Nitekim Kuran'da Hz. İbrahim'in ağzıyla; 'Rabbim, burayı emin bir şehir yap!' ifadesi, medeniyete giden yolun başlangıç notasını vermesi bakımından özel bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan Kâbe, medeniyet vakiasının ilk hareket noktasıdır. Önemi de buradan gelmektedir...

BİZİM ŞEHİRLERİMİZDE SÖMÜRGE LEKESİ YOKTUR!

Batı şehirleri dikkatinizi çeker mi bilmem? Ben zaman zaman bu şehirlerin görüntülerine bakarım: Hemen birçoğunun o 3-5 asırlık taş duvarlarında, sömürge acımasızlığının kalın lekelerini görürüm. Afrika'nın gelişmemişliğini işgal ve yağma vasıtası yapanlar, buralardaki insanları köleleştirerek getirip şehirlerini kurmuşlardır. Şehirler medeniyetin inşa ve ihya merkezi olarak ele alınırken, bu gerçeğin gözardı edilmemesi gerekmektedir.

Kaynaklar, bir asır öncesine kadar Fransa başta olmak üzere, İngiltere ve İtalya'nın köle ticaretiyle geliştiğinden söz eder.

Yakın zamana kadar İngilizlerin Hindistan'ı, Fransızların Cezayir'i, İtalyanların Libya'yı işgali ve bu emperyalist yağmaya karşı verilen mücadeleyi hepimiz hatırlarız. Mesela Fransızlar, 1830'da Osmanlı eyaleti iken işgal ettikleri Cezayir'deki 132 yıllık katliamları ve bu toprakların yeraltı zenginliklerini yağmalaması unutulacak bir olay değildir. Cezayir'inin önderliğinde Cezayir halkının başlattığı direniş binlerce insanın canına mal olmasına rağmen, bu bağımsızlık mücadelesi başarılımış ve Fransız sömürgesinden bu ülke ağır bir bedel ödeyerek kurtulmuştur. Keza, İtalyanların da Libya'da işlediği cinayetler ve Ömer Muhtar'ın bu işgale karşı verdiği mücadele hafızalardan siliniş değildir.

Bir dönem Portekizlilerin, arkasından Hollanda'nın işgaline uğrayan Hindistan'ı ise en uzun süre egemenliği altında tutan İngiltere olmuştur. Gandi'nin verdiği mücadele sonucu bağımsızlığına kavuşan bu ülkenin birçok zenginliği uğradığı sömürge boyuna elinden gitmiştir.

Tabii sömürgeci devletler sadece burada isimlerinden söz ettiklerimizden ibaret değildir; Portekiz, Hollanda Belçika, Almanya ve İspanya'nın kanlı elleri Afrika ve Asya ülkelerinin üzerinde olmuştur. Başarabilselerdi, Osmanlı Devletini yıkan bu karanlık güçlerin İngiltere, Fransa, İtalya ve bunların güdümündeki Yunanistan'ın işgal çabası yeni Türkiye'ye doğurmadan başarıya ulaşırdı, ülkemizin geleceğini tayin hakkımız belki de elimizde olmayacaktı.

Amerika ise başlı başına bir emperyalist uygulamayla günümüze gelmiştir. Bu kıtanın keşfi ve buraya beyaz adamın gelmesiyle, bunlar kendilerini ayakta tutacak gücü, Afrika'nın yerlilerinde bulmuşlardır. Bu insanları silah zoruyla köleleştirerek gemilerle

ülkelerine taşımışlar ve bunların alın teriyle bugünkü Amerika'yı inşa etmişlerdir. Bugün bu ülkede kontrolsüz güç haline gelen siyahların taşkınlıkları, bir anlamda geçmişte bu insanların atalarına yaptıkları zulümlerin kefareti gibi geliyor olmalıdır.

Atalarımızın derin anlam ifade eden bir yaklaşımı vardır: “Zulüm ile abat olanın ahiri berbat olur” diye. Bugün, bu ülkelerin refahın getirdiği bunalımı aşamayarak nesil kaybına uğramaya başlamasının ana sebebi öyle sanıyoruz ki, geçmişteki bu günahlarından kaynaklanmaktadır.

Bize gelince; çıktığı bütün seferlerinde 'İ'lay-ı Kelimetullah ve Devlet-i Ebed Müddet' idealinin dışında bir hesabımız olmamıştır. İnsanlığın kurtuluşu için bir anlamda davet harekâtı olan bu seferlerde, İslâm'la şereflenen hiçbir ülkeye ve ülke insanına dokunulmamıştır. Atalarımız devletin bekası için bize karşı husumet duyanlara ise karşı koymak gibi bir savunma hakkını kullanmışlardır. Bizim yaşadığımız toprakları şehir haline dönüştürmek için yapılan bütün camiler, medreseler ve diğer önemli binalar başta Padişahların ve kanuni varislerinin kişisel serveti olmak üzere hayır sahipleri tarafından inşa edilmiştir. Bu bakımdan bizim şehirlerimizin hiçbirisinde sömürge lekesi yoktur. Şehrin onurunu sağlayan da bu anlayış olmalıdır!

YAŞADIĞIM ŞEHRİN SAKLI YÜZÜ!

İnsan yaşadığı şehrin bir parçasıdır. Şehri meydana getiren yığınların içerisinde o küçücük bir parça bazen bakarsınız bir Sinan olur, bakarsınız bir Kadı Burhaneddin. Uhreviyetiniz sizde baskın bir ilahi güç olarak tecelli ederse, Mevlana'yı yetiştiren Seyyid-ı Sırdan olursunuz. Sokaklar işgal edilmiş bile gözükle, o kalabalıklar arasında nadide bir cevher gibi birileri fark eder sizi.

1955'in bir son baharında dalından koparılmış olgunlaşmamış bir meyve gibi şehir yoluna savrulduğumda, ağızım anamın gözyaşı ve o yumuşacık eliyle saçlarımdaki okşama izi vardı. Bir anne çocuğunun geleceğini kendi koynunda değil, gurbetin savruk yüzünde niye arardı acaba? Elimde bir tahta bavul, içerisinde birkaç parça iç çamaşırını ve bir köşesinde kimsenin fark edemediği, ama benim ruhumu sürekli yıkayan anamın hüzün damlaları vardı. O yıllarda Hacı Bayram Veli'yi bilmezdim, onun; şehrin kuşatmasını anlatan şiirinden de pek haberim yoktu. İleri yaşlarda bu şiiri okuyunca, 'Mübarek beni mi anlatmış acaba' demekten kendimi olamadım. Ne diyordu bu büyük Veli:

*Çalab'ım bir şâr yaratmış iki cihan ârasında;
Bakıcak di'dar görünür, o şâr'ın kenâresinde.
Nâgihan ol şâr'a vardım, anı ben yapıldır gördüm;
Ben dahi bile yapıldım, taş u toprak âresinde.
Şâkirdleri taş yonarlar yonup üstada sunarlar;
Allah'ın adın anarlar, ol taşın her pâresinde.
Şehirden oklar atılır, gelir canlara batılır;
Ârifler cânı satılır, o şâr'ın bâzâresinde.
Şâr dedikleri gönüldür, ne alşidir ne cahildir;
Âşıklar cânı sebildir, ol şârın kanâresinde.
Bu sözü Ârifl'er anlar, câhiller bilmeyip tanlar;
Hacı Bayram kendi banlar, ol şâr'ın menâresinde.*

Yollara düşerken şehir tutkusu heyecanlarımı bastırıyor muydu? Pek bilemiyorum. Çanak şeklinde çevresi dağlarla çevrili bir Anadolu şehrinde, Erciyes gibi devasa bir dağın eteğinde sağa sola serpiştirilmiş kesme taşlardan yapılmış tek katlı binalar arasında ve dar sokakları sır ırmakları gibi akıp giden kıvrımları içerisinde hayatı tanıyacaktım.

Zaman, cömert bir mimar hüviyetine sahiptir. Onu kullanmayı belerseniz dantel gibi geleceğinizi örer ve sizi ülkenizin etkili isimleri arasına taşır. Bunun çarpıcı örneklerini bu şehrin saklı yüzünde gördüm.

Hiç düşünür müsünüz? Kayseri'den Bizans'a kafa tutan bir adam yakalanır, Bizans'ın başşehrine götürülür ve yargılanarak idama mahkum edilir. Boğazına geçirilerek yağlı urganı binbir korku içerisinde beklerken yakın zamanda kral kocasını kaybetmiş bir genç kadın bir gün görevlilerden habersiz olarak zindana iner ve bu adamla buluşur. Evdakoya'nın bu çılgın tutkusu aşk mıydı, kurtuluş simidi miydi ilemiyoruz. Ancak görünen o ki, bu adama aşık olur ve sonra saray erkanını toplayarak bu idam mahkumunun affedilerek kendisine bağışlanmasını ister.

Hikâyesi uzun, sonuç itibariyle, Kapadokya Krallığının bu genç komutanı Romen Diyojen'le evlenir. Onu Bizans ordu sunun başkomutanı yapar. Savaşacağı düşmanını da işaret eder:

“Hapsedildiğin yerde ölümü beklerken, en büyük hedefinin, şehrine gelen ve kilisenizin en büyük kapısını alıp memleketine dönen, Alparslan'ından bunun intikamını almak olduğunu söylemiştin. Gördüm ki benim ezeli düşmanımın senin ebedi düşmanın aynıdır. Onun için seni kurtardım, kendime eş edindim ve şimdi Bizans'ın her türlü imkanını emirine vererek, git Türk'ün bu korkusuz kaplanını başımızdan def eyle.”

Kralın yerine, üstelik Bizans'a ihanet ettiği için idama mahkûm Kapadokyalı bir komutanının geliş macerası böyle.

Savaşı bilirsiniz:

*“Bir cuma sabahı semaya karşı,/Malazgirt'te 54 bin er / bestelemişlerdi en güzel marşı/
Allah-u Ekber Allah-u Ekber!”*

Bizans'ın 200 bin kişilik ordusuna 54 bin kişilik Selçuklu ordusu yarım günde tarumar eder ve üstelik Romen Diyojen de esir alınır.

Bu şehir, tarihin dayanılmaz dramlarına sahne olur bundan sonra. En kahpecesi, Moğol işgali sırasında, şehrin savunmada zayıf noktalarını düşmana kendi canını kurtarmak pahasına bildiren bir Hajuk adında bir dönmenin ihanetine uğrar, şehir 13. asrın ortalarında yağmalanır, tahrip edilir. 40 bine yakın insanını da Moğol kılıcıyla kaybeder.

Şehirler geçmişlerindeki dramlarını tarihin karanlıklarına atmamalıdır. Güçlü gelecek için, geçmişten ders alacak olayların içimizi sızlatsa da bize vereceği derslere ihtiyacımız vardır. Çünkü o gün çıkan Hajuk, bakarsın bugün de gelir karşımıza. Atalarımız bunun için mi dediler acaba: “Su uyur, düşman uyumaz”, diye.

Acaba Hacı Bayram Veli, şehri bunun için mi gönle benzetir: “Şâr dedikleri gönüldür,/ Ne âlimdir ne cahildir;” Çünkü insanın ilk sızısı gönülde başlar. Kontrole alınmaz ise aleve dönüşür ve beklemedik sona götürebilir.

60 yılı aşkın süredir taşıyla toprağıyla hemhal olduğum Kayseri'den, bana verdikleri kadar, ben de ona birşeyler vermeye çalıştım: Bir düzineye yakın kitapta bu şehrin güzelliğini yeni nesillere aktarmak için çaba gösterdim. Bunları niye söylüyorum? Herkes yaşadığı şehre karşı borcunun farkına varsın diye!

Şehirleri birbirini ezen kalabalıklar yığını olmaktan kurtarmak istiyorsak, aydınların sorumluluğu oldukça fazladır. Şehrin refahını paylaşmak için yarışan hasta bir toplum olmaktan kurtulmanın yolu bu ideale ulaşmaktan geçer.

SİVAS'IN FARKI

Şair Yavuz Bülent Bâkiler'in Sivas'ı anlatan şiirlerini okurken hep hüzünlenmişimdir. O şiirlerdeki Sivas, öksüz bir şehir gibi gelir bana. Bâkiler'in şiirinde, cami avlusunda çocukların "Emmilerim sadaka", diye dillendirdiği boyun büküşlerini bir gariplik tablosu olarak duygularımda saklarım. Ancak unutmayalım, Sivas'ın yoksul çocukları sadece Sivas'a has bir görüntüyü yansıtmazdı o yıllarda. Bu şiirin yazıldığı 1970'li yıllarda hemen her şehrin çocukları böyleydi, Kayseri'nin, Konya'nın, Ankara'nın Erzurum'un çocukları Sivas'inkinden farkı değildi. 'Çocuk ve sadaka' imajı Sivas'a adapte edilince rahatsızlık veriyordu. Ben de bir şiirimde, Kayseri'de dilenen çocuklardan söz etmiş ve 'Bir lirayla bırakır günahını mendile', ifadesini kullanmıştım.

Yine de o şiir benim bam telime de basar.

Çünkü: Çocuğum, ilkokulu bitirdim ve Kayseri'de okumaktayım. 1960 öncesinin en lüks ulaşım aracı trendi. 1967'de trenle Şarkışla'ya dönmekteyim. Yolda uyuyup kalmışım ve gözümü açtığımda Sivas garında buldum kendimi. Döneceğim ama cebimde yol param yok. Şaşkın ve perişanım. Çocukluk hevesiyle beş liraya yeni aldığım dolma kalemimi bir liraya satışı çıkardım ama kimde para, yüzüne bakan yok. Tren gara girdi telaşlandım. İdeallerimi trene kaçak binme ahlakına feda etmek istemiyordum; iyi giyimli iki beyin yanına koştum. Titreyen dudaklarımla, durumumu anlattım: "Allah rızası için bana bir lira yardım eder misiniz? İlçeme döneceğim ama param yok", dedim. Birisi çıkardı para verdi, ama o parayı alırken duyduğum ezikliği ömrüm boyunca unutamadım. Trene bindim ilçeye gelene kadar için için ağladım.

Büyüdüm Yavuz Bülent'in bu şiirini yeniden okudum, yine uygulandım. Selçuklu'nun ihtişamını, onurunu ve gücünü düşündüğünüz zaman, onu halen koruduğu mirasıyla temsil eden bir ilin insanının Anadolu'da yoksulluk sınırının etrafında, hayatla boğuşması başka nasıl anlatılırdı ki? Öyle de olsa, ben Sivaslı'yı bu şekilde kabullenmek istemiyordum.

Selçuklunun kuruluş hamlesi Malazgirt'te, yıkılışa doğru çözülüşü de Sivas'ta başlar: Sivas'ın Suşehri sınırları içinde bulunan Köseadağ'da 1243 yılı Temmuzunda Moğollara yenilerek bir daha eski ihtişamına kavuşamayacak olan Selçuklu İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte düşünürüm Sivaslıyı. Çünkü Moğollar Anadolu'daki ilk tahribatını Erzurum'da, arkasından Sivas'ta yaptılar ve bu iki şehirde taş üstünde taş bırakmadılar. Bunun içindir ki, sadece Sivaslı değil, Erzurumlu da, Sivas'tan sonra ağır tahribata ve cinayetlere uğrayan Kayseri ve Konya da bütünüyle bir Selçuklu gözyaşıdır ve bu yüzden büyük hüzün duyarım.

Gerçeğin yalın hali bazen kabullenmeseniz de sizi kendi çarpıcı etkisi altına alır. Öyle ya, 2018 nüfus sayımına göre Sivas'ın nüfusu 646 bin 608 iken, İstanbul'da yaşayan Sivashlıların nüfusu ise 752 bin 508 bindir. Yani bir Sivas da İstanbul'da var demek ki. Bu yoğunluk doğal olarak sıkıntıları da beraberinde getirir. Bu yüzdendir ki, İstanbul'un dar gelirli kesimini Sivashlı oluşturur. Beni hüznlendiren bir yanı daha vardır bu şehrin

Sivas, Kayseri'nin il komşusudur. Bu iki şehrimiz aslında Konya ile birlikte Selçuklu döneminin en büyük ve en önemli yerleşim alanlarıdır. Ancak, nasıl olmuşsa, Konya ve Kayseri başını kurtarmış, ama Sivas bunu başaramamış. Ben Kayseri'de okudum, buraya yerleştim. Sivas'ı gözlemlemeyi de hiçbir zaman ihmal etmedim. Çünkü anam, babam ve kardeşlerim o topraklarda yatıyor. Fırsat buldukça dillendirdiğim bir aidiyet duygum vardır: “Şehrim Kayseri, aidiyetim ise Sivas'tır”, diye. Bunun için de Sivas şiirlerime de yansımıştır:

SİVASLI

*Kızılırmak Sivas'ın yurda sunar terini,
Türküsunü gurbete bir umut gibi taşır.
Selçukludan gül alır, uzatır ellerini,
Atalarının tatlı rüyasına ulaşır.
Tarihi üzerine bir örtü gibi çeker,
Yurdun her karışına gücünü pul pul eker,
Bayrağını kanıyla yıkayıp ufka diker,
Ruhu sınırımızda nöbet için dolaşır!...
Sarılır toprağına, ana gibi, yâr gibi,
Dolunay gibi berrak, safçadır sular gibi,
Kuşatır insanları sıcak arzular gibi,
Sivashlı barış için acıyla kucaklaşır!..*

Elbette bir şehri kabullenmek, anlamak ve anlatmak için bunlar yeterli değildir. Şehirler aslında canlı organizmalar gibidir. İnişleri, çıkışları, hastalıkları, mutlulukları, şansları, talihsizlikleri vardır. Onun rengini taşıyan “hemşerilik” duygusunun ötesinde, insanını geleceğe daha güvenli ve daha huzurlu bir şekilde götürmek için ortak çabalara ihtiyaç vardır. Bugün Türkiye'nin doğu sınırı Sivas'la, batı sınırı da Kayseri ile başlıyorsa, bu ayırt edici gerçeğin ifade ettiği bazı şeyler olmalıdır...

Sivas'ın çok daha önemli gördüğümüz ayırt edici bir özelliği vardır; Milli iradenin tecelli ettiği yer burasıdır: 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan “Sivas Kongresi”, Cumhuriyet'in temellerini burada atmıştır. Bu ilk adımın onur ve bu şerefi yiğitlerin harman yeri Sivas'a nasip olmuştur. Bu bakımdan, yüzünü tarihi boyunca gelişmeye

dönmüş bir millet için, ülke haritasının ortasında yer alan Sivas'ın yalnız kalması anlaşılır olmadığı gibi kabul edilir de olmamalıdır!

Bunları niye söylüyorum? Bunları, son yıllarda Sivas'ta gördüğümüz kültürel hamlenin bize umut vermesinden dolayı. Bu öylesine etkili bir hamle ki, kültürel arkeoloji diyeceğimiz bir çalışma anlayışını da beraberinde getiriyor:

Sivas da daha önce irili ufaklı çıkan dergileri bir kenara bırakırsak, ilk defa, boyutları baskısı ve hayranlık uyandıracak çapta "Hayat Ağacı" adıyla bir dergi yayına girdi. Muhtevası ve baskısı Sivas'ta bir kıpırdanmanın müjdesini fısıldıyordu. Arkasından "Sultanşehir" geldi. Mükemmel bir dergiydi. Tekniği, yazı kalitesi ile her ikisi de yerel kültür ve değerlerin geleceğe taşınması için çaba gösteriyordu. Bunlar yetmedi, "Sivas 1000 Temel Eser" serisinin kitapları patır patır döküldü önümüze. Onunla da doymadılar, yarış hızlı başlamıştı bir kere; "Buruciye Yayınları"nın kitapları ulaştı elimize. Bu yayınlar arasında yer alan "İrade-i Milliye" gazetesinin tıpkıbasımı ve transkripsiyonu fevkalâde güzel. Geçmişimizi geleceğe taşıırken, bu gazetenin tartışılmayacak etkisini bundan sonra daha net bir şekilde göreceğiz. Çünkü buradaki yazıların önemli bir kısmını kurtuluş savaşının o hengâmeli günlerinde Atatürk'ün yazdığı belirtilmektedir. Atatürk, kendisini Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparmak, hatta İmparatorluğa düşmanmış gibi göstermek isteyenlere gerçek cevabı bu dergideki yazılarıyla vermektedir. Bu bakımdan bazılarını rahatsız edecek olsa da milletimiz adına bu gazetenin gün yüzüne çıkarılması tartışmasız önemli bir hizmet oldu. Bu bakımdan bugün Cumhuriyet Üniversitesi'nin Rektörlük koltuğunda oturan Prof. Dr. Âlim Yıldız'ı ve ona destek veren ekibini kutlamak istiyorum.

Sivas'ta vilayet, belediye, vakıf ve dernekler hayranlık uyandıracak bir yarış içinde. Yeter mi? Elbette ki değil. Sivastlı, her türlü takdirin üzerinde olan bu kültürel hamleye bir de gelişim hamlesini eklemeli. Öncelikle şehrine sevdalı bir aydın potansiyeli var. Sonra geniş tarım alanları ve hayvancılık için meraları... Dahası, Bu şehrin topraklarından doğup sekiz ilimizin yüzünü yıkayarak 1355 km. yol kat eden ülkemizin en uzun nehri Kızılırmak gibi bir tabiat harikası! Bu yüzdendir ki, burada tarihle tabiat iç içedir, biri hiçbir zaman değerinin önünü kesmez. Belki de hepsinden çok daha değerli olan; millî ve manevî değerlerine bağlı, sağduyulu insanı...

Görünen o ki, Sivas, kültürde bir fark yakaladı, bu tartışmasız. Ama daha ilerisi için umutlarımızı gerçekleştirecek çaba arıyoruz. Sivas'ın yöneticisinde, aydınında ve halkında bu potansiyelin olduğuna inanıyoruz. Amerikalı bir bayan öğrenci, bunalımını aşabilmek için Gökmedrese'nin ruhaniyetine sığınarak 35 yıldan buyana her yıl gelip onun etrafında dönerek ruhunu arındırabiliyorsa, Sivastlı bu zenginliği fark etmelidir. Yine Sivas, Yüce Yaratıcımızın bu topraklara bahşettiği Kızılırmak gibi bir tabiat şansını da göz ardı etmemeli. Bu ırmak, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da bu şehre küsmüş gibi Sivas'ın yanbaşıdan akıp gitmemelidir!

Ayrıca, İstanbul'daki Sivaslılar, "Hemşerilik Geceleri"nin nostaljisi ile tatmin zemini aramamalıdır artık. Onlar için hemşerilik zemini doğdukları şehirleridir... Şairin söylediği, "Sivaslı İstanbul'da bir Selçuklu Gözyaşı" değil, bir "Selçuklu Arması" olur o zaman. "Sivas'ın Farkı" da o zaman ortaya çıkar. Bu şehirdeki canlanma, bunu müjdeliyor bize. Umarız geç kalınmaz!

KÜLTÜR TURİZMİ'NİN FARKINA VARABİLDİK Mİ?

Anadolu medeniyetler müzesidir. Bilinen tarihi 7 bin yıllık geçmişi yansıtırsa da, bunu daha eskiye de götürmek mümkündür. Önemli olan bu potansiyelin var olması değil, bunun farkında olabilmek ve değerlendirme iradesini göstermektir.

Refah toplumu, bunalımını aşabilmek için kendisini geziye vermektedir. Gezmek için bu topraklara gelen yabancıların hemen hepsinin ortak görüşü, geçmişin zenginliğinde dinlenme arzusudur. Bu, aynı zamanda keşfetme ve tarihin malzemesinde için de kendini bulmadır.

Hangi şehre giderseniz gidiniz, binlerce yıl ötesinden farklı kavimlerin değişik hatıralarının izlerine ve malzemesine rastlayacaksınız. İlkel kavimler, yağma ve talanla varlıklarını sürdürürken, yakıp yıktıkları yerlerde yine de bir şeyler bırakmışlardır.

Batı ülkelerindeki büyük müzeler gidin, hepsinde 'Anadolu Medeniyetleri' adıyla özel reyonlar ve koleksiyonlar göreceksiniz. Bu adamlar, bizim ihmalimizden faydalanarak bu topraklardan yağmaladıkları eserleri teşhir ederken, hareket noktaları bizdeki zenginliği anlatmak değil, bize ait olanı kendi ülkesinde insanına göstererek gelir elde edebilmektir.

Fırsat buldukça çevremdeki, hatta çevre illerdeki tarihi eserleri gezip inceledim. Bir gün sabahın erken vaktinde, bir grup dostla 170 Km. ötedeki Divriği'ye bizi götüren heves, gezmek değil, oradaki Ulu Cami ve medreseyi görebilmektir. Aynı duygularla yine bir o kadar yolu tepeleyerek Kapuzbaşı şelalelerini görme isteği tarihle tabiatın barışık noktalarında yaşamının farkına varabilmektir. Ülkemin bir ucundan öbür ucuna, Kars'tan İzmir'e, Rize'den Adana'ya kadar dağ doruklarına tırmanırken tek beklentim, kültürel değerlerimizin kuşatmasında ruhumu yıkamak, duygularımı yenilemektir. Hatay'a giderken de, Kahramanmaraş'a, Elazığ'a, Samsun'a, Trabzon'a, Sivas'a Konya'ya, Antalya'ya giderken de hep bu duyguların talebine cevap aramıştım.

Yaşadığım şehir Kayseri, bir açık müzedir. Envantere kaydı alınmış 1.500'ün üzerinde eser var. Neolitik çağların fosillerinden tutunuz da Hititlerden Bizans'a, Selçuklu'dan Osmanlı'ya kadar uzanan geniş bir zamanı kuşatan devirlerin antik kalıntıları arasında hemen her gün hayatımı yenileyip evime dönmekteyim. Bazen durur taşlarla konuşurum, bazen bir eski zaman aşkının yansıtıldığı arabesk işlemeli taşları süzerim, Mihrapların,

minberlerin arabesk çizgileri içerisinde geçmiş zaman yolculuğuna çıkar ve bu ilahi kuşatmanın hazzıyla secdeye varırım.

Ne var ki, çevremizdeki insanların geçmişe, daha da önemlisi kendi geçmişine duyarsızlığı bir iç sızı gibi kuşatmasından da kurtulamam. Belediyenin büyük umutlarla yaptığı kültür yolu projesinden geçen insanlara 'bu şerit yol nedir?' diye sorduğum da, 'Ne bileyim ben', cevabını almanın hüznü yaralayıcıdır.

Okutulan tarihten çocuklarımıza bu dikkat verilemiyor anlaşılan, yaşayan tarihten de toplumumuz habersiz.

Kültürel değerlerimiz geçmişteki zenginliğimizin tapu senedidir. Ancak bunun farkında olan bir toplum yapısına kavuşamadık. Kalkınmışlığı lüks ev ve otomobille değerlendiren anlayışın hüsrânı burada başlıyor.

MÜZELER ŞEHRİNE DÖNÜŞÜMÜN UMUDUYLA

Hollanda kraliçesi Kayseri'ye gelir. Şehre iner inmez, ayağının tozuyla 'Beni müzenize götürün' ricasında bulunur. Kayseri eski bir şehirdir, bizim pek bilmediğimize bakma, onlar tarihini bilmektedirler. Buradaki eserlerin bu şehri yansıtacak zenginliğini yaşamak ister. Ancak, kasaba müzesini andıran bir küçük müzemiz vardır ve içerisinde de teşhir edilen eser oldukça yetersizdir. Şehrin o günkü yöneticileri, başta Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Özhaseki, bunun farkındadırlar. Böyle bir utancı yaşamamak için hemen bir gerekeç bulur ve kadını bu isteğinden uzak tutarlar:

"Efendim, müzemiz bakıma alındı, bir süre kapalıdır."

Ancak bu çok iyi bir ders olur. Hemen kolları sıvarlar. Önce, Dünya sağlık tarihinin ilk eseri olan Gevher Nesibe Şifaiye Giyayise Medresesini ele alırlar. Burasını kısa süre içerisinde "Selçuklu Eserleri Müzesi olarak hizmete acırlar. Burası daha önceleri Erciyes Üniversitesi tarafından "Tıp Tarihi Müzesi' olarak açılmış, ancak yürütülemediği. Şimdi Büyükşehir Belediyesi sahiplendi ve açarak hizmete sundu.

Elbette bu yeterli değildir, her tarafı tarih kokan bir şehrin böyle bir belli konulu müzeyle sınırlı kalması düşünülemezdi. Çok daha önemli bir iş yapıldı ve 1908'de Sultan Abdülhamit'in talimatıyla İdadi binası olarak inşa edilen Kayseri Lisesi, 'Milli Mücadele Müzesi'ne dönüştürüldü. Burada, Milli Mücadele yılları animasyon gösterileri ve o dönemin silah malzemesiyle donatılarak insanımızın hizmetine açıldı. Bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda Sayın Özhaseki Tarihi Kentler Birliği Başkanlığı'nı da üstlenmişti. Oradan aldığı heyecanla yeni bir hamle daha yaptı ve Kayseri İç Kalesini boşaltarak burasının zeminini Etnografya Müzesi haline getirilmesini sağladı.

Hollanda kraliçesine gösterilmeyen eski müze binasını da Fosil müzesi olarak hizmet verecek.

Kayseri, bu yeni dört müze ile geçmişiyile barışık hale getiriliyor. Gittiğimiz diğer şehirlerin müzelerinde gördüğümüz eserlerin zenginliği karşısında burasının fukaralığı affedilir bir kusur değildi. Bu, geçmiş yılların ihmaldinden kaynaklanan bir sıkıntıydı. Devasa kale duvarlarını esnafa geceleri yıktırıp taşıtan bir zihniyetten şimdi bulduğumuz eski şeyi bir zenginlik işareti olarak korumaya alan tavra geldik. Bu sevindirici bir haldir.

Bu müzeler bize şunu öğretmelidir; gücümüz geçmişimizdedir; tarihinden önce haberdar olacaksın, sonra o zenginliğin önemini kavrayacaksın ve arkasından da ondan

hız olarak ileriye doğru yürüyeceksin. Geçmişe bağlanmak, ona dönüp orada kalmak değildir. Onun sana vereceği antik ve estetik ölçüler bir tecrübe birikimi olarak toplumun sosyal hafızasında yer almalıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarının elit kadrosu, çağdaşlaşmayı, geçmişini reddetme anlayışında gördü ve bunun sonucu büyük tahribata sebep oldular. Siyasi erk de buna destek verdi bir anlamda. O yıllarda yazılan romanlarda bile bunlar açık bir şekilde dile getirilerek köksüz bir millet gibi algılanmamız istendi. Attila İlhan, bundan duyduğu rahatsızlığı, şöyle dile getirir:

“Antilli yazar, halkına olmayan bir geçmiş bulmaya çalışıyorsun, biz rahatça var olan, hem de nasıl var olan koskoca bir geçmişe sövmekteyiz. O kadar ki, yeni, batılı üstelik de ilerici sandığımız bir yazar (Melih Cevdet Anday) elin Bulgarı, “sizin klasikleriniz nedir?” diye sorunca, “Bizim klasiklerimiz yoktur.” Cevabını alır. Aynı aklı başında derin düşünür yazarın, Atatürkçülüğü toptan uygarlık değiştirmek sandığını da bir başka yazısından biliyoruz. Uygarlık değiştirmek!.. Yani ne?.. Yunus Emre yok, Bedreddin-i Simavî yok, Pir Sultan Abdal yok; Chanson de Roland var, Campanella var, Villon var; Şeyh Galip; Bakî, Nedim beş para etmez, var mı Vigny; var mı Ronsard, var mı Poe? İşte bu kafadır ki, buraya (batıya) devlet tiyatrosunu ‘Kral Oidupus’la, ya da, ‘On İkinci Gece’yle gönderiyor, bu sayede de maaşlı eleştirmecilerin dışında gelip gittiğinden kimsenin haberi olmuyor. Biraz Karagöz, biraz ortaoyunu, biraz ulusal piyesle çok daha Türk ve batılı olacağımızı kime anlatırsınız? Çin’in yüzlerce yıllık eski operasıyla Rusların Kazakları ve eski baleleriyle gelerek ortalığı kırıp geçirdiklerini görseler bile.

Yok yok, genç sanatçı batılı olmanın Türk olmamak demeye gelmediğini anlamalıdır. Uygarlığımızı değiştirmek ne laf? Toplumsal ve nesnel bir gerçek istekle değişir miymiş? Türk’üz Türk kalacağız. Uygarlığımızı çağdaş ölçülerle yeniden değerlendirmesini bileceğiz. Batıllık bu. Yoksa yarım yırtık bir yabancı dil belleyip bir yabancı uygarlığın kuyruğuna eklenmek değil. Baksanız a canım, İngiliz de, Alman da, Fransız da batılı, biri ötekine benziyor mu?”¹

Bu müzeler böyle bir anlayışa doğru hayırlı bir dönüşümdür. Bu umudumuzun zayi olmaması için hepimizin bu dikkati taşımamız gerekiyor.

¹ Attila İlhan, *Hangi Batı*, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul-1972, s.28.

ŞEHİR KÜLTÜRÜNDE EDEBİYAT MEDENİYETTİR

Şehir kültürleri dile getirilirken verilen ilk övücü örnek şair ve yazarlarıdır. Bizim kültür tarihimize bakın, Mevlana'dan söz edilirken aidiyet şemsiyesini çok daha geniş tutar ve 'Celaleddin'i Rumi' deriz. Ahmet Yesevi, 'Yesi' şehrinde doğduğu için bu lakabı almıştır. Farabi de, bugünkü Kazakistan topraklarında bulunan 'Farab' şehrinde doğduğu için bu adla anılmaktadır. Davud-u Kayseri'de bu şehrin yetiştirdiği müstesna bir ilam adamı olduğu için şehriyle tanınmıştır. Bayezid-i Bistami, 'Bistam' şehrinde doğduğu için, Zinnuni Mısri, 'Mısır'da doğduğu için, künyelerinde bu aidiyet unvanlarını kullanmışlardır. Bu isimleri çoğaltabiliriz. Bu tür insanlar yaşadıkları şehirlere şeref vermişler ve bu şehirler onların varlığı ile kendi kimliklerini ifade etme yoluna gitmişlerdir.

Hatta Hacı Bektaş-ı Veli, yerleştiği yeri şehre dönüştürüp ismiyle anılan belde haline getirmiştir.

Şehir monografilerinde sıkça kullanılan, "Şerefü'l-mekân, bil Mekin" ifadesi bu bakımdan önem taşımaktadır. Yani, bir mekânı şerefli kılan oraya yerleşen kaliteli insanlardır.

Allah'ın Resülü Medine'de olmasaydı, Mescidi Nebevîyi orada inşa etmeseydi, bu şehre uğramadan hac yapmanın eksiklik arz edeceği düşünülür müydü? Mevlana, olmasaydı, Konya bugünkü formunu yakalayabilir miydi? Şehre insan akınını sağlayan onun ismi etrafında oluşturan etkinliklerdir. Keza, Nevşehir'de Hacı Bektaş, Eskişehir'de Yunus, Kayseri'de Mimar Sinan ve Seyyid Burhaneddin, Ankara'da Hacı Bayram, Aksaray ve Darendede Somuncu Baba, İstanbul da o büyük veliler mahşeri hep bu itibar kredisinden beslenirler.

Bütün bunlar şehrin medeniyete açılan kapısına harç taşıyan ana unsurlardır. Bu durum öylesine bir hal almıştır ki, şehirler şöhretini bu isimlerden alarak gün yüzüne çıkar, şöhretli kimseler de şehre itibar kredisi sunarak kendi varlıklarının da sürekliliğini sağlarlar.

Yağma hırsıyla şehirleri yakıp yıkan çapulcu derebeylerinin o azgın sürüleri, hürriyet ve erdemliliğin şansını kullanabilirler mi? Onların arkalarında fazilet ve onuru felç edilmiş bir iktidar gücü vardır. Ruhunu lekelemiş bir insan beden gücüyle kahraman olsa da, şairin birkaç mısrası kadar yarına miras bırakamaz. İnsanlar, doyumsuz talancıların servetine değil, merhameti abide yapan aydınların cesaretine sığınır. Yunus'un gücü

yaşadığı yıllardaki ızdıraplı saldırılara karşı duramadı, ama asırlar boyu çağışını erdemli bir ahlak ölçüsü olarak gören nesillerin yetişmesine vesile oldu.

Toplu yaşama içgüdüsünü, merhamet ilkelerine dayandıranlar çoğu zaman kan dökkenler değil, gül dikenler olmuştur. Edebiyat adamları bu gül bahçelerinin hizmet erleridir. Kan dökerek yeni kitleler oluşturanlar başarılı olsaydı, Kazıklı Voyvoda'nın, Neron'un, Hasan Sabbah'ın daha derinlere gidersek, Moğol yağmacılarının, İskender'in arkasında bir medeniyet meşalesi olurdu.

Bu aşkı yaşatacak olanlar, bu ışıği ilerilere götürecek olanlar, kılıçlarından kan damlatanlar değil, kalemlerinden mürekkep tüketenler olacaktır! Zamanın hakemi toplumun sağduyu oldukça, hâkimi edebiyatçılardır! Şehirler bundan beslendikçe güzelleşecek ve güvenli yaşama alanlarına dönüşecektir. Şu dikkat noktasını unutmamak lazım; şehre hizmet götürenler bunun farkına vardıkları oranda verimli hizmet yapmanın onurunu taşıyacaklardır...

ŞEHİR, TARİHİYLE ZENGİNLEŞİR

Batı şehirlerine bakın, hemen hepsinde sahip oldukları tarihi değerleri abideleştirerek meydanlarını süslemişlerdir. Tabii diktikleri anıtların somut görünümü yanında onların ifade ettiği bilgileri de kitaplarında çocuklarına anlatmayı ihmal etmemektedirler. Bugün Avusturya Devleti, Viyana'nın sokaklarında Osmanlı kuşatması sırasında mancınıklarla atılan taşları numaralandırarak düştükleri yerlerde muhafaza ediyorlar. Bu ne demektir? Bu şu demektir:

“Bakın, Osmanlı başımıza taş yağdırdı, biz bu şehri onlara teslim etmedik. Sahiplenip koruduk, siz de bunları sahiplenin ve geliştirin!”

Kayseri, son yıllarda tahmin edemeyeceğimiz şekilde gelişip büyüdü. Ancak apartman dikmekle, bu apartmanları asfalt yollarla birbirine bağlamakla şehir, taşınması gereken ifadesini bulmuyor.

Bu şehrin geçmişinde çok önemli değerleri vardır. Bu şehri bize emanet eden insanların burada temsil hakları yok mudur?

Kayseri'yi Kapadokyalıların baskı ve zulmünden kurtaran Şeyh Turasan Hazretleri'nin burada bir abidesi olsa kötü mü olur?

Bu şehri koruyup geliştiren ve bugünlere getirecek eserleri, Hunat Camii, medresesi ve hamamıyla zenginleştiren Alaeddin Keykubat'ın bir anıtı geç kalınmış bir hizmet olamaz mı?

Seyyid Burhaneddin, Mevlana'yı insanlığa armağan etmiş, ama bizde bir küçük türbe içerisine hapsedilmiştir. Onun ruhaniyetine uygun bir abideyi niye düşünmeyiz?

Melikgazi ilçemiz. Kayseri'nin hem tarihi, hem kültürel, hem de ekonomik potansiyelini temsil eden bir yerleşim alanıdır. Üniversitelerin ilçemizde olması kuşkusuz bir şanstır. Sanayici ve iş adamlarının oturduğu mekânların çoğunlukla ilçemizde olması da ayrı bir şanstır. Daha bir yığın olumlu özelliklere sahip bu ilçeye adını verdiğimiz Danişmentli Sultanı Melik Mehmet Gazi'nin bir abidesini adıyla anılması gereken caminin çevresini açarak orada uygun bir yere yerleştirmekle, onun bize emanetin şükranesini yerine getirsek nasıl olur?

İran Devleti 'Şahname'yi bütün okullarından her yıl mutlaka bir defa baştan sonuna kadar öğrencilerine okutur. Onlardaki Farslılık ruhu böyle diri tutuluyor. Bizim insanı-

mızın, ilk yazılı belgemiz olan Orhun Abidelerinden haberi var mıdır? Yapılacak millet bahçesi içerisinde Orhun Abideleri'nin prototipini yerleştirmek, geçmişimizi yeni nesle görerek anlatmamız bakımından önemli bir girişim olmalıdır diye bakıyorum?

Bu şehirde farklı nitelikleriyle yüz akımız olan bir yığın tarihi şahsiyetimiz var:

Gevher Nesibe, Hunat Hatun'dan başlayarak Zeynel Abidin, Kadı Burhaneddin, Davud-u Kayseri vb. isimleri öne çıkarmada bugüne kadar geç kalındığını düşünüyorum. Bunların da uygun yerlerde anıtlarının yerleştirilmesi, Kayseri'yi gerçekten bir medeniyet şehri haline getirir.

Mesela Sinan'ın eserlerinden şöyle göz alıcı maketlerinin değişik parklara, semt meydanlarına ve uygun görülecek başka yerlere serpiştirilmesi ne kadar güzel olur değil mi?

ŞEHİRLERİN ÜÇ DÜŞMANI

AİDS, Babasız Çocuklar ve Coronavirüs

Şehir hayatı, kendisini canlı tutan iç dinamiklerini sağlayamazsa, felakete açık önemli bir tehlike alanıdır. Bu bakımdan şehirler, savaşlarla değil, tarih boyunca, hemen her sırda çok büyük salgın felaketleriyle yüz yüz gelmişlerdir. Veba, Kolera, Tifo çeşitli ön adlarla dillendirilen grip gibi bu bulaşıcı hastalık on binlerce insanın hayatına mal olmuştur.

Günümüzde, tarihin derinliklerindeki bu sosyal felaketlere ulaşmak artık çok da imkânsız değil. Meraklısı internet aracılığıyla bunların dökümünü rahatlıkla görebilir.

Biz Corona dediğimiz belayı önemli bir uyarı şeklinde algıladığımız için, bu noktaya nasıl sürüklendik. Bunun üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

İsterseniz fazla uzağa gitmeden önce AİDS denen felaketi düşünelim: Batılı, insanı putlaştırdığı, onun her talebini meşruiyet ön şartını dikkate almadan özel hakkı olarak gördüğü için bunun sonucu olarak bir ahlaki çöküşün kapısını araladı.

Bunun sonucu olarak ortaya çıkan tablo dehşet verici:

Batı'da 18 Yılda 35 Milyon Eş cinsel Öldü

Haçlı âlemi sadece evlilik dışı ilişkiler ve doğum oranlarıyla değil, eş cinsel sapkınlık bataklığında da çırpınıyor. Allah'ın, "Hayvandan daha aşağı" diye ifadelendirdiği bu tür sapkınlıklar, bugün 12'si Avrupa ülkesi olmak üzere dünya üzerinde 17 ülkenin tamamında eş cinsel evlilik serbest hale getirildi. Bu ülkelerinin tamamı ise Hristiyanlardan meydana geliyor. Eş cinsel evlilikler Batı ülkelerinde sağlığı da ciddi manada tehlikeye atıyor. AIDS, başta olmak üzere cinsel yolla bulaşan birçok hastalık haçlı ülkelerinde yaygın halde.

Bugün 26 Batılı ülke, birçoğunda kiliselerinin de onayıyla bu tür sapkın ilişkileri onaylayarak aynı cinsten insanların birbirleriyle evlenmelerine izin verdi.

Birleşmiş Milletler (BM)'in AIDS konusunda mücadele eden kuruluşu UNAIDS'e göre 1981 yılından bu yana 35 milyon kişi AIDS'den öldü. Bu, yılda ortalama 800 binin üzerinde insan demektir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü'nden yapılan resmi açıklamaya göre, Batı'da sadece 2018 yılında, 770 bin kişi AIDS'ten hayatını kaybetti.

Türkiye’de ise, Sağlık Bakanlığı Aralık 2017 verilerine göre, ülkemizde 16 bin 644 AIDS hastası var.

Rakamlar yalan söylemez biliyorsunuz. Tablo ortada! Bu felaket insanlığı nereye götürüyor?

Batı insanı putlaştırdı. Ona verdiği irade hürriyeti ile bu bataklığa sürüklendi. Belki bu Corona kadar ürkütücü değildir. Nihayet sonucunun böyle olacağını bilen insanlar bu iradelerini ahlak sınırlarının dışında taşıyorlar. Bedelini de kendileri ödüyor. Ancak bunun bir de sosyal boyutu var!

Bunun farkına varan Bulgaristan Savunma Bakanı Krasimir Karakaçanov’da çok önemli bir noktaya parmak basıyor:

“Avrupa’da, ülke vatandaşlarıyla ilgilenebilecek tek yapının, direktifler dağıtan ve ulus devleti yok etmekte kullandığı eş cinsel evlilikler ve diğer icat edilmiş fikirlerle meşgul olan pahalı bir Avrupa bürokrasisi değil, ulus devletin kendisi olduğu ortaya çıktı”

Problem sadece bununla da sınırlı değil. Çürüme vücudun bir tarafında başladıysa müdahale edilmemesi sonucu başka organlarına da sıçrayacaktır elbette. Bakını, devletin en güçlü unsurunu oluşturan aile modeli tahrip edilince, bu defa bu tür sapkın davranışlara bir başka kirli davranış daha eklendi:

Batı’da Doğan İki Çocuktan Birisinin Babası Belli Değil!

Birleşmiş Milletlerin resmi kurumu; (OECD) tarafından açıklanan Aile Veri Tabanı raporunda Haçlı dünyasının ahlâkî çöküşün eşiğine geldiğine dikkat çekildi.

Evlilik ve aile kavramının Batı dünyasında yok olmanın sınırına doğru ilerlediğine vurgu yapılan raporda, evlilik dışı doğum, yani babası bilinmeyen çocukların oranları şöyledir:

Şili’de yüzde 71.1

İzlanda’da yüzde 66.9,

Meksika’da yüzde 64.9,

Estonya’da yüzde 58.4,

Slovenya’da yüzde 58.3,

Fransa’da yüzde 56.7,

Norveç’de yüzde 55.2,

İsveç’te yüzde 54.6,

Danimarka'da yüzde 52.5,
Belçika'da yüzde 52.3,
Belçika'da yüzde 52.3,
Hollanda'da yüzde 48.7,
Macaristan yüzde 47.3,
Finlandiya'da yüzde 42.8,
İspanya'da yüzde 42.5,
İngiltere'de yüzde 40.2
Amerika yüzde 40.2
Almanya'da yüzde 35,
İtalya'da yüzde 28.8,
Polonya'da yüzde 24.2.

Bu raporda Türkiye, Japonya ve Kore'de yüzde 2 oranında evlilik dışı doğumların olduğu kaydedildi.

Türkiye için yüzde 2'lik bir rakam bile ürkütücüdür. Çünkü yıllık ortalama 1. 200 bin doğumun olduğunu düşünürseniz, bu, yılda yaklaşık 22 bin gayri meşru çocuk doğumu demektir. Müslüman bir ülkenin taşıyacağı bir yük değildir bu.

Ülkelere bu şekilde baktığımız zaman felaketin boyutları netleşecektir. İnsanlık tarihinde, büyük felaketler niye oldu? Bu ülkelerin hemen hepsi Hıristiyan'dır ve dolayısıyla İncil'e bağlıdır. Sodom ve Gomora hikâyesi ilahi kitaplarda etraflıca anlatılır. Bu iki şehir inançsızlıklarının ve ahlaki düşüklüklerinin bedelini yok edilerek ödemişlerdir.

Corona böyle bir felaketin habercisi midir?

Corona Dünyayı Esir Aldı

İşin garibi, Corona için ayaklanan insanlık, yukarıda sözünü ettiğimiz bu iki tür felaket için kılını bile kıpırdatmıyor. Bunun sebebi ise, bu yöndeki tercihlerini insanlar kendileri yapıyor olması ve doğal olarak sonucuna da kendileri katlanacakları varsayımıdır. Sosyal hafızanın böyle bir sonuca bakış tarzı da budur, bu bakımdan kimse bu doğumlara ve kayıplara pek üzüntü duymamaktadır. Ancak, Corona öyle değil. Bu üzerime yağın bir günah bulutu gibi bir şeydir. Hak edenlikle masumunu ayırmak

mümkün olmamaktadır. Bakınız, Alman Milli Takım Teknik Direktörü Joachim Löw bu ahlaki çöküşün getirdiği olumsuzluklara işaret ederken ne diyor:

“İnsanların davranışları sonrası doğa bir cevap veriyor. Son yıllardaki hareketlerimiz cevapsız kalamazdı. Tek odak noktamız para, aç gözlülük, daha fazla güç ve daha fazla karlılıktı. Trajik bir biçimde gerçeklerin doğal felaketler ve kıtlıklar olduğunun farkına vardık. Başımıza, herkesi etkileyen bir olay geldi. Her şeyin ailemiz, dostlarımız, insan olmak, birbirimizle iletişim kurmak ve saygı duymak olduğunun farkına vardık. Bunlar, her zaman birinci sıraya koymamız gereken şeylerdir aslında.”

Bugün dünyanın, dolayısıyla dünyayı şekillendiren şehirlerin temel problemi bize göre bu üç belada toplanmıştır. Kuran’da yüce yaratıcımız, insanların bu hale sürükleniş nedenlerini, idrak yoksunluğuna bağlar ve şöyle buyurur:

Ayetteki uyarı açık: Araf süresi 179. ayette şöyle buyrulur: “Andolsun ki biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.”

Bunun örneklerini de Nuh Tufanı’nda ve Lût Kavminin başına gelenlerde göstermiştir. Şehir kültürünü özümsememenin sonucu doğan bu çekilmez acıların sebebi üzerinde durmak istemiyoruz. Çünkü sebepleri olayların seyrinde bellidir. Bir fikir vermesi bakımından, Lût Kavminin yaşadıklarının benzeri bir İlahi ceza olarak görülebilir mi, bilemiyorum?

İnsanlık tarihinde, yaşanan en büyük felaketlerden birisi Sodom ve Gomora şehirlerinin başına gelenlerdir. Bu iki şehirde yaşayan insanlar, günümüzün bazı kesimlerinde görülen ve yukarıda sonuçlarını açıkladığımız gayri ahlaki ilişkilerinden vaz geçmedikleri için helak edilmişlerdir.

Bugün durum bu kavmin ısrarına benzer hale gelmiş gözüküyor. Çin’den başlayarak dünyanın hemen her tarafından birden etkisini gösteren bir virüs, ne kadar hızla yayılmış olmalı ki, hemen aynı anda farklı ülkelerin şehirlerinde tedirginlik doğursun ve insanları belki bir çözüm olur umuduyla evlerine hapsedsin.

ŞEHİRLER BUNU HAK ETTİ Mİ?

Şehirler mekân olarak böyle bir belayı hak etmiş sayılmazlar. Ancak şehirleri yönetenlerin, buralardaki ortamı sağlıklı hale getirmemelerinin bedelini şimdi şehirler ödemeye başlamıştır. Gözüyle göremediği nereden geleceğini bilemediği, ne zaman hücumuna uğrayacağından haberi olmadığı bir kaos kozası şimdi insanları şehirlerde yalnızlığa ve çaresizliğe sürüklemektedir. İslam ülkeleri, temizliği imanının ön şartı olarak gören İslam’ın telkin ve terbiyesine uyabilirse bu kaostan kurtulabilir. Batı, çöküşünün

sebeplerini araştırmadıkça sonucuna da katlanmak zorundadır. Dileriz şehirlerin tarihinde bu bir kara leke olarak kalmasın...

ŞEHİRLER ZAMAN CANAVARI MIDIR?

Şehir ve zaman kavramı çoğu zaman dikkatimizden kaçmış kelimelerdir. Günümüzde hele hele büyük şehirlerde yaşayan insanların en büyük handikabı zamanı kullanabilme rahatlığına kavuşamamalarıdır. Bir yerden başka bir yere giderken, harcayacağımız zaman hepimiz için önem arz eder. Mesela İstanbul'da, şehrin bir ucundan öbür ucuna gitmek bir gününüzü alır ve siz yol yorgunluğundan dolayı işinizi de rahatlıkla yapabileme huzuruna kavuşamazsınız. Anadolu'ya gelen insanlardan sıkça duyarız, 'uççağa yetişemedim', diye. Bunun çözümü var mıdır? Görünürde pek sanmıyorum. Ulaşım karmaşası devam ettikçe, yol kesen trafik ışıkları zamanı hoyratça tükettikçe, bu işte sonuç almak kolay olmayacaktır.

Selçuklu'lar döneminde, dönemin yöneticileri özellikle taşradan şehre gelenler için bir çözüm üretmişler: Şehirlerin giriş ve çıkışlarında 'menzil hanları' inşa ederek. İnsanları şehre girmeden burada dinlendirip hazırlamışlar sonra da şehre almışlar. O zamanın şehirleri bugünkü gibi bir insan, cadde ve bina kalabalığına sahip değildi. Buna rağmen, tedbiri hayatın huzuru için ihmal etmemişler.

Bugün böyle bir yöntemimiz yok, olmasını da düşünemeyiz. Dışardan gelenler için her otel bir menzil hanıdır. Ancak yerleşik insanları günümüzde şehrin her tarafına savurduğumuz için bunları zaman zaman bir araya getirmemiz mümkün olmamaktadır.

Ayrıca ulaşmak konusunda muhatabımız olan resmi kurumlar, işyerleri, sanayi kuruluşları zamanın ahtapotları gibidir. Şehirlerin buna çözüm üretmesi de mümkün değildir.

İnsan, zaman ve şehir arasında bocalayan şaşkın çocuğa benzer. Ne şehirdeki mekânları değiştirmeye gücümüz yeter, ne de zamanı uzatıp kısaltmaya. Büyük şehirlerin tek sığınma kapısı, raylı ve motorlu ulaşım araçlarıdır. Ancak onların da önünü her köşe başında yol kesen üç renkli bir trafik komutanı vardır. 'Dur' derse yürüyemezsin. Raylı sistemler ise, belli bölgelere taşır, gideceğin noktadaki kapının önüne götürmez seni.

Çözüm nedir? Gittikçe büyüyen, büyüdükçe de karmaşası artan özellikle mega kent niteliğine sahip şehirlerimizde görünürde rahatlatıcı bir çözüm uzakta bir ihtimaldir. Belki günü gelecek, kişisel hava ulaşım araçları çıkarak devreye bunlar girebilecektir. Bunun da hava trafiği açısından problemleriyle yüzleşme durumu vardır.

Şehirler zamanın düşmanı değildir elbette, Ancak onu hoyratça israf eden mekân kavramının getirdiği zaruretleriyle birlikte sosyal hayatın başlıca problemini oluşturmaktadır. Turgut Cansever, “Şehir insanın hayatını yönetir”, demektedir. Bu doğru bir tespittir, çünkü insan şehri yapar, ama bir anlamda ona mahkûm olur. Onun kurallarına uymak zorundadır. Bu uyum sonucu şehir toplumun önündeki engelleri pek kaldırmamaktadır. Şehrin bir ucunda yaşayan insan merkezdeki bir kurumu ayağına getirtemez elbette. Hastaneye gidecekseniz, siz ona doğru yol alacaksınız. İşiniz sanayideyse onun da sokaklarına gitmek zorundasınız. İşinizle eviniz arasındaki mesafe sizi her gün bir seyahat telaşına sürüklüyorsa, şehir huzur veren bir yer olarak görülebilir mi?

İnanç ve zaman kavramlarının da bizim toplumumuzda özel bir önemi vardır. Günde beş defa namaz ibadetinin edası bakımından, vakte ayarlı zamanı kullanma mecburiyetimiz vardır. Bunun hareket noktasını ise, güneş tayin etmektedir. Ramazanda bu daha da bir önem kazanır. Sahur ve iftar kavramları zamanın disiplini ve yönlendirici etkisinin içindedir.

Sonuç itibariyle insanoğlu kendi geliştirdiği şehir atmosferinin mahkûmu durumundadır. Zaman makinesi dediğimiz saatler, ulaşım vasıtaları, alınan randevular, hayatımızı kendi prensiplerine göre kuşatmaya almıştır. Belki de hiç farkında olmadan şehir meydanlarındaki saatlerin ne işe yaradığını düşünmeden bakarız ona. Halbuki bu devasa saatler zamanımızı bir yandan parsellerken, diğer yandan da disipline eder. Büyük şehirlerde bunlar meydan aksesuarı değil, hayatımıza yön veren birer uyarı komutanıdır. Osmanlı bu uygulamaya bir de Muvakkit kavramını kazandırmıştır.

Hayatı modernleştirirken rahatımızı feda ettiğimizin farkında değiliz galiba. Geçmişte, özellikle tasavvuf erbabının, bugünkü şehir kavramının çok uzağında olmasına, daha sade ve sakin bir ortamı paylaşmasına rağmen, kendi dönemindeki şehirlerden de uzakta yaşamayı tercih etmişlerdir. Böyle bir tercih, uzletin köleliğine talip olmak değil, inancın huzurunu sessizlikte bulmaktan kaynaklanıyor olmalıdır.

İSTANBUL'UN KOLYESİ FETİH MÜJDESİDİR!

30. yaşımın coşkulu günlerinde İstanbul'a gittim. Yıl 1972, kahraman ceddimizin Konstantinopolis'i İstanbul'a dönüştürdüğü 29 Mayıs'ın sabahında Anadolu yakasından Marmara'nın durgun sularıyla martıların coşkulu uçuşlarının sessizliğine gömülen şehri ilk defa görüyordum: Bir aşığın sevgilisine kavuştuğu o ürpertili heyecan duygularımda yankılanıyordu:

İstanbul, görmeden sevdiğim ilk şehirdi. Denizi öpen kuşlar duygularımı bölerken çoğu zaman gecelerimi İstanbul kuşatmıştı. Kubbelere adeta hasretimi bölüşen yüreğimdi, bunun için de İtrî'nin taş plaktaki seğah makamında ayini şerifi İstanbul sokaklarında ruhuma yankılanır gibiydi..

Gelip görünce, Hüseyini edasıyla adeta birbirine saygıya duran minareler, sarayların hüzzam ağıdına bekçilik yapıyor gibiydi. Vitraylar bir renk saltanatını fısıldasa da gönlüme sığınan kuğuların telaşydı.

Gezdim, gezdikçe umutlandım, İstanbul ömrümüzün övücü olarak bir altın kolyeydi sanki. Sanki, Marmara'nın ve boğazın suları ona mavi atlastan çerçeve olmuş mazinin suskunluğu yorgunluğundan değil, gururundandı...

Bu şehrin sokaklarındaki telaşın örtüsü altındaki, binlerce gizli heyecanı saf kanında taşıyor olmalıydı. Çünkü yaşama arzumuzu bir sır gibi dalgaların raksında bize fısıldıyordu.

Rahmet Peygamberi İstanbul'u görmemişti, ama onun bu saklı uhreviyetinin farkındaydı. Onun için fetih işaretinde bulunmuştu. Çünkü İstanbul'u fethetmek, her şeyden evvel, İslam'ın geleceğine set çekecek devlet himayesindeki bir inancın can damarını kesmek olacaktı. Bunun farkındaydı ve bunun için; "İstanbul mutlaka fethedilecektir...", diyerek onu fetheden kumandan ve askere övgüde bulunmuştur. Bunun güvenilir bir hadis olmadığı yolundaki görüşler olsa da, İslam'ın ilk asrında, İslam ordularının en çok hareket halinde oldukları hedef bu şehir olmuştur. Kutsal bir ideale adanmış İslam orduları böyle bir işaret olmasa, ne diye buraya geleceklerdi? Çünkü İstanbul'un göğsüne takılacak kolye bu fetih müjdesiydi! O da bize nasip olacaktı ve oldu da. O müjdeyi duygularıma yansıtmadan edemedim:

Ak atın üstünde bir ak kanatlı,

Düşmana bir başka bindirdi bugün.
Ne yaman askerdir şu Ulubatlı,
Bizans'ı surlardan indirdi bugün.
Müjdeyi bizlere verdi Peygamber,
“İstanbul mutlaka alınacak!” der,
Bu umut, hasreti dindirdi bugün.
Ak tolgalı, çelik zırhı sipahi,
Dövülen surlardan içeri aktı.
Fatih'in yanında bir yaşlı Dâhi,
Kardinal haçına Hilâli taktı.
Tam sekiz asırdır koşturan rüya,
Yorgun sipahiye bir mavi dünya,
Tarihe müjdeli onur bıraktı..
Ak Şemseddin, boğaz suyundan coşkun,
Hünkâr ki, döktüğü toptan yücedir.
Savaş çengileri zil-zurna taşkın,
Bu sabah, Roma'ya sonsuz gecedir!
Bizimse daha çok sabahımız var,
Ülkümüz evreni alacak kadar,
İstanbul hedefte ilk bilmededir!..

Şiiri bitirdikten sonra bunları düşündüm. Sonra döndüm İstanbul'un saklı güzelliklerine. Bu şehirde yaşamının keyfi, bu şehre sahip çıkmanın yükümlülüğüne dönüşmüş olmalı ki, Bizans'ın izi sadece Ayasofya ve sur harabelerinde kalmış. İstanbul'un tamamı fetihten bu yana Türkleşmiş ve Müslümanlaşmıştır.

Sokaklarında, bir mevlevi dervişi gibi her taşında bir hikmeti hüda arayarak dolaşım. Çeşmeleri, türbeleri, medreseleri, camileri bir soylu neslin bize emanet edilen kutsal mirasıydı. Hangi kubbenin altında durduysam, ceddimin ruhunun bizi kuşatmak üzere orada nöbette olduğunu görür gibi oldum. Minarelerinde yankılanarak ezelden ebede işaret eden tekbir sesleri, bir davetten ziyade bir uyarı gibiydi; 'almanın fazileti kadar

korumanın ve yüceltmenin sorumluluğu da bu milletin üzerindedir', diyordu sanki. Bezm-i elest'te bize vaat edilmiş bir imtiyazın tecellisi böyle gerçekleşecekti. Öyle olmasaydı, asırlar boyu, Arap ordularının bu şehri ele geçirme sevdası hüsrana uğrar mıydı?

Bu duygularla Fatih Cami'inden içeri girdim. Bir köşeye çekilip biraz tefekkür edeyim istedim, burada gaipten bir ses yankılandı yüreğimde: 'Hilafeti ele geçirme uğruna Mekke ve Medine'yi tahrip eden Emevî orduları buraya gelse de ne yüze bir vaade mazhar olacaklardı? 21 yaşındaki bir gencin heyecanı aşka dönüşmeseydi İstanbul'un kapıları kendiliğinden ona açılmazdı. Mülkün sahibi, emaneti kime vereceğini tayin etmişti. O, günü gelince tecelli edecek ve sen gelip burada ümitle hayranlığın hatta arka sokaklarında gördüklerinle de hüsrana uğramanın çelişkileri içinde kalmayacaktın!'

Bu şehri süsleyen, aynı zamanda koruyan denizinde benim de birkaç damla hissem bulunsun istedim. Yolcu vapuruna bindim, bir kenara çekildim. Gördüğüm günahkâr insanların geleceği için gözlerimden süzülen damlları denize bıraktım. Fatih'in ve askerlerinin ruhaniyetinden özür diledim.

Evime dönerken yine de İstanbul arkamda bir umut meşalesi olarak kalmaya devam edecektir. Çünkü onun kolyesi Fetih müjdesiydi. Bize bu şerefi Vaat Eden, onu ileriye götürmenin onurunu da elimizden almayacaktır herhalde!.. Çünkü bu şehirde hala gözü olanlara karşı kubbeleri birer iman kalkanı, minareleri ise nöbete duran çekilmiş kılıç olarak algılamak istedim.

ŞEHİRLERİ FARK EDEREK YAŞIYOR MUYUZ?

İzmir'den Kapadokya bölgesine gezmeye gelen bir gruptan dört bayanla tesadüfen karşılaştım ve uzunca bir sohbetimiz oldu.

Bayanlar entelektüel irfana sahip kimselerdi birisi emekli hakim, birisi emekli doktor, birisi emekli mühendis, birisi emekli öğretmendi. İlk sorum "Kayseri'yi nasıl buldunuz?" oldu.

Hanımlardan birisi açıkça itiraf etti:

"Biz bu şehre 'yobaz' gözüyle bakıyorduk. Ekip olarak Kapadokya'ya kadar gelmişken, 'şurada Kayseri'ye de uğrayalım', diye bir teklif yapıldı. Çoğumuz, "Aman canım, bu yobaz şehirde görülecek ne var, gitmeyelim, buradan Konya'ya dönelim", dedik. Ancak bizi ikna ettiler; "Şehrin çok yakınındayız, sonra Kayseri tarihte Kapadokya Krallığı'nın başkenti bir şehirdir, orada o dönemin antik eserleri de olabilir", dediler. Böylece o merakla geldik. Ancak, o döneme ait bir ize de rastlamadık."

Hanımları, bir kitabevine davet ettim. Orada oturduk, kendilerine bu şehrin bilinmeyenlerini anlattım:

"Bakın hanımefendiler, sizler ülkenin okullarında okudunuz, ülkemize hizmet ettiniz, emekli oldunuz ve şimdi tanıma turuna çıkmışsınız. Kayseri'nin yobazlığı nereden kaynaklanıyor? Bunu bana anlatacak bir gerekçeniz varsa, buyurun sizi dinliyorum"

Bayanlar birbirlerinin yüzüne baktılar. Birisi, 'valla, öyle diyorlar, biz ne bilelim', deyip ithamın yükünü üzerlerinden atmaya çalıştı. Bu defa söze başladım:

'Sizler bayansınız, ister misiniz bu şehrin tarihindeki bayan zenginliğinden söz etsem?' dedim ve devam ettim:

"Bakın yakınımızda, Şifaiye Giyasiye Medresesi adını taşıyan bir medrese vardır. Orasını bir bayan yaptırmıştır. Üstelik bundan 800 yıl önce, Adı Gevher Nesibe'dir. Dünyanın ilk uygulamalı tıp fakültesidir bu. Bir tarafta tıp eğitimi yapılıyor, öbür tarafta hastalar tedavi ediliyor. Bizde bu olurken Batı'da hastane diye bir kavram yoktu. Daha da önemlisi, hamamı, konferans salonu, mescidiyle bir külliye. Çok daha dikkate değer de, bu sitenin içerisinde ruh ve sinir hatlarını tedavi eden bir de rehabilitasyon bölümü vardır. Burası kış aylarında hamamın sıcak suyuyla ısıtılıyor hastalar da müzikle tedavi ediliyor. Bir başka bayanımız, Hunat Hatun, kendi adına, cami, büyük bir medrese,

hanımlar ve erkekler için ayrı ayrı bölümleri olan bir de hamam yaptırmıştır. Daha da önemlisini söyleyeyim, Türkiye'nin tarihinde bir onur arması olarak durması gereken bir başka bayanımız vardır, Sulipaşa Hatun! Alâeddin Eratna'nın eşi olan bu hanım, da bundan 800 yıl önce bu şehirde valilik görevini yürütmüştür. Arap Seyyahı İbni Batuta'yı karşılayıp ağırlayarak buradan gönderen bir Devlet kadınıdır. Mesela, Mısır Sultan diye bir hanım annemiz var, Selçuklular döneminde Mısır'a elçi olarak gönderilmiştir. Hunat Hatun'un da İran'a elçilik göreviyle gittiğinden söz edilir. Selçuklu eserlerinin mihrabıyla en muhteşemi olan ve Sanat tarihinde önek eser olarak gösterilen Güllük Camii'ni de bir Selçuklu bayanı olan geçirdiği bir depremden sonra adeta yeniden inşa edilecek şekilde Atsız elti Hatun tarafından günümüze gelmiştir. Onun da bitişiğinde hamamı vardır. Develi'de ilçemizde de Sivas Hatun'un yaptırdığı büyük bir cami bulunmaktadır.

Yobaz dediğiniz şehrin sadece hanımlar tarafından sağladığı kültür eserleri bunlar. Biz bu eserlerin ruhaniyeti içerisinde yaşıyoruz bu şehirde. Osmanlı'nın son döneminde İzmir'de yaşayan levantenler yüzünden bu şehre ne ad verilmesini her halde bilirsiniz?

Bakın mesela, bu şehirdeki ilk ve ortaöğretim okullarının hemen tamamına yakını hayırseverler inşa ettirmişlerdir. Üç üniversitemiz var; bunların üçünün de binalarını yine bu şehrin sanayici ve iş adamlarımız yaptırmışlardır. Camilerimizin hemen tamamına yakını yine hayırseverlerimizin eserleridir. İzmir'de böyle bir zenginliğine sahip misiniz?"

Durdular birbirlerinin yüzüne baktılar. Yine bir bayan cevap verdi:

"Biz bu şehir için haksızlık etmişiz beyefendi. Gerçek anlamıyla muhteşem şeyler şu söyledikleriniz. Kayseri şu öğrendiklerimiz açısından bakınca, bizim şehrimizden daha fazla övünce sahip bir ilimizmiş, bunu fark ettik şimdi. İyi ki yanılarak gelmemek gibi bir hatayı işlememişiz."

Ayağa kalktılar, giderken birisi yaklaştı; "Beyefendi, bizi çok vahim bir yanılığdan kurtardığınız için sizi bir kardeşiniz olarak kucaklayabilir miyim?", dedi ve boynuma sarıldı. Çıkarken bu hanımların hüznünlü oluklarını gördüm.

Onları hüzne sevk eden, anlattıklarımın benden etkilenmemeleri değil, öğrendikleriyle gerçek kişilik buhranının kendilerini nasıl sarstığının farkına varmalarıydı. Hemen her şehrimizin bu tür derin bir geçmişi vardır. Biz, millet olarak şehirleri toplu yaşama içgüdüleriyle değil, birlikte ihya etmenin sorumluluğu ile inşa etmiş bir milletiz.

Unutmayalım; şehirli olmak, şehirde yaşamak, o şehri fark etmekle değer kazanır!

BENİM DE BİR KÖYÜM VAR!

Bir süre önce doğduğu köyüme gittim. Benim köyüm, eski adıyla 'yapıaltı ya da halk ifadesiyle yapaltun' yeni adıyla 'Gümüştepe'dir.

Köyümüzün ana özelliği iki ayrı mahalle halinde şekillenmesidir. Tehcirden önce, mahallenin biri Tebaa-i Sadıka dediğimiz Ermenilerden oluşuyordu. Bunlar, tehcirde Lübnan'a gönderilmiş. Ancak, daha sonra dönmelerine izin verilmesine rağmen sadece üç aile geri dönmüş. Onlardan boşalan evlere 93 Muhaciri dediğimiz Ahıska Kökenli aileler yerleştirilmiş. Böylece köy "Yerli ve Muhacir" mahallesi diye iki mahalleden oluşmuş, hatta iki ayrı muhtarlık olarak varlığını sürdürmüş. Köyün siyasi ve sosyal hayattaki önemi bakımından ifade etmemiz gerekirse, babam Bayram Subaşı Muhacir Mahallesinin Muhtarı iken, Yerli Mahallesi'nin Muhtarı da Hacı Ahmet Yılmaz'dı. Yılmaz 1957 seçiminde milletvekili seçilerek meclise girmeyi başardı.

Köyden yetmişmiş bir aydın olarak köyümü hiçbir zaman gözardı etmedim. Köyüme baraj yapılmasında aktif hizmetim oldu. Hacı Ahmet Yılmaz'ın milletvekilliği döneminde bir baraj projesi düşünülmüş, ancak iş sonradan yarıda kalmış. 1976'da Kıbrıs Koordinasyon Başkanı Turhan Feyzioğlu beni Kıbrıs'a götürdü. Dönüşünde bu projeden söz ederek ilgisini rica ettim. Ankara'ya döner dönmez ilgilenmişler, beni aradı; "Muhsin Bey, 1977 bütçesine baraj için bir milyon lira ayırttım. Bu parayla işe başlanmaz, ama gelecek yıl ihale edilir", dedi. Nitekim öyle oldu ihale edildi ve bir iki yıl içerisinde tamamlanarak hizmete açıldı.

Elektriğin getirilmesi için de aynı çaba içerisinde oldum:

1970'lerin başında, köylerin elektriğe kavuşturulması için bir proje geliştirilmişti. Elektrik maliyetinin üçte birini karşılayan köylere elektrik verilecekti. O yıllarda bir gazetenin Yazı İşleri Müdürü idim. Hemen köy muhtarı Abdullah Bozkurt'u aradım: "Ben Gümüştepe köyünden yurt dışına gidenler köyelerine elektrik getiriyorlar. Diye bir haber yapacağım. Sana 200 adet gazete göndereyim. Bu gazeteleri, yurtdışındakilere gönderin, onların katkısıyla bizden istenen 73 bin lirayı karşılayıp elektriği getirtelim." dedim. Denileni yaptık, altı ay içerisinde bu paranın tamamı karşılandı. Parayı Türkiye Elektrik Kurumu'nun hesabına yatırdık. O dönemdeki TEK bölge Müdürü Mustafa Derin'in de bize destek vermesiyle köyümüz bir yıl içerisinde elektriğe kavuştu.

Köy okulunun yenilenmesi için girişimlerim sonuç verdi ve köyden giden Ermeni komşumuza güzel bir okul yaptırmasına öncülük ettim.

Gün geldi, babamdan sonra köyün muhtarlığını ağabeyim Hüseyin Subaşı üstlendi. Bir gün onun ağzıyla köyümüzden İstanbul'a yerleşip orada o yıllarda Türkiye'nin en büyük elektrik malzemesi üreten fabrikasını kuran Bedri Yalın'a bir mektup yazdım; "Aziz kardeşim, köyümüzün yollarında beraber koşuşturduk, beraber gençliğimizi geçirdik. Senin ruhunda bu köyün kokusu yok mudur? Bu zenginliğinden köyünü nasıl faydalandırırsın, senden bu cömertliği bekliyorum", şeklinde bir mektuptu bu. Bedri Yalın mektubu alır gece boyunca yedi defa okur ve her okuyuşunda da duygulanır. Sabah olunca da Sivas Valisi'ni arar ve köyde neye ihtiyaç varsa kendisine bildirilmesini ister. Vali köye gelir, okul konusunda karar kılarlar. Böylece okul yapılır.

Bunları kesinlikle bir övünç vesilesi olsun diye yazmıyorum. Okumuş bir insan olarak sahip olduğum imkanlar bunlardı, değerlendirdim. Köyünden çıkan her aydın böyle bir sorumluluk bilincine sahip olursa, köylerin kalkınma hamlesinde önü açılmış olur. Artık her şeyi devletten bekleme yerine, bizim de yapabileceklerimizin sorumluluğuna ulaşmamız gerekir diye düşünüyorum. Bir örnek olsun diye de bunları anlattım.

Şimdi oldukça modern bir köydeyim. Yerden yüksekliği 40-50 metreyi bulan ve geniş bir oturma sahne sahip iki iri tepenin üzerine yerleşmiş evleriyle gerçekten gümüş gibi bir köy. Aradan bir ırmak geçer. Çok geniş arazisi vardır, bu arazilerin önemli bir kısmı bugün yapılan barajla sulanabilir hale geldi. Burada hayvancılık ve tarım büyük ölçüde gelişti. Köy nüfusu yokluk döneminde yurt dışına çalışmaya gidenlerin dışında göç vermedi. Şarkışla'ya 4 Km. mesafededir, şimdi de tümüyle birleşmiş bir duruma gelmiş.

Köyde bir süre gezindim. Benim çocukluk dönemimdeki toprak damlı evlerin hepsi yıkılmış ve yerine villa tipi oldukça modern görümlü evler yapılmış. Köye kanalizasyon yapılmış, yolları kilit parke ile düzenlenmiş. Yeni ve oldukça lüks bir okul yapılmış. Bu okulda son 50 yılda okuyup lise ve üniversite eğitimini tamamlayan yüzün üzerinde aydın yetişmiş. Hiç unutmam köyümüze ilk defa traktör 1950'lerin başında gelmişti. Şimdi hemen her evin önünde bir traktör ve mutlaka bir de otomobil var.

Devletin çeşitli kurumlarında görev alıp emekli olanlar köye dönmeye başlamış.

Avrupa'daki köylere imrenirdim. Demek ki, her şey varlıkla ilgiliymiş. Köylü, refaha kavuştukça o refahın gerekli kıldığı unsurlara da sahip olmayı istiyor. Şimdi benim köyümde, buzdolapsız, çamaşır makinesiz, otomobilsiz, traktörsüz ev yoktur. Ana yolu asfalt, sokakları kilit parke, binaları betonarme çatıları kiremit, çeşmeleri evlerinin içinde. Şehirde ne varsa benim köyümde de bunlar oluşmuş.

İşin garip tarafı, artık tandırda ya da fırında köy ekmeği pişirilmiyor, çarşıdan geliyor. Hatta yumurtasını ve sebzesini de şehirden alan bi köy durumuna dönüşmüş. Ben bunu refaha değil, biraz da tembelliğe bağlıyorum. Köyler şehirleşirken, yanlış bir zihniyete kapılmış insanlarımız. İhtiyaçlarını kendi ürettikleriyle karşılamak yerine, satın alarak yaşamak gibi bir çelişkili uygulama bu. Buna rağmen. şehirleşme açısından örnek alınacak bir köydür Gümüştepe!..

BİR KANDİL GECESİNDE

Hac'da insanların Medine'de Mescid-i Nebevi'ye, Mekke'de de Kabe'ye doğru beyaz ihramlar içerisinde sessiz ve ihlaslı bir şekilde değişik yönlerden gelişleri beni çok etkilemişti. Sürekli olarak bir kenara çekilip bu yönelişleri izlemenin hazzını yaşamaya çalışım. Bu hazzın arka planında da zaman zaman bu insanların kendi şehirlerinde gençlik döneminde ya da buraya gelmeden önceki hayatlarında nasıl olduklarını düşündüm. Çok yakınımda, geçmişini çok iyi bildiğim bir hacı adayının hıçkırarak ağlaması beni hayli etkilemişti. Kumar oynatan, içi servisi yapan bir adam Nasuhca bir tövbenin uhreviyetine sığınmış olmalı ki, burada gözyaşı döküyordu. Demek ki burası, bir tövbe ve arınma mekânıydı. Geçmişini bilmediğimiz bazı insanların kim bilir ne mahrem kirleri vardır ve buraya onlardan arınıp kurtulmak için geliyorlardır belki de. Burada hıçkırıklarına boğulan ve gözyaşlarıyla ruhunu yıkayan insanın durumu bana bunları hatırlatmıştı.

29 Kasım 2017 Hac'da dönüşümün üzerinden 20 yıl geçti ve ben bir cami açılışı için OSB'deyim. O günlerin atmosferini unutamamıştım. Şimdi sanki böyle bir sahneyle karşı karşıyayım. İnsanlar bu defa sessiz değil, heyecanla, merakla ve hızla yürüyerek geliyorlar bu camiye. Belli ki, maddenin, daha doğrusu paranın hâkimiyeti için organize edilmiş bir fabrika alanında maddi de olmasa bir beklentileri var. Heyecanları bundan herhalde? Merakları ise, yıllardır inşaatının gölgesinden geçtikleri bu devasa eserin iç yüzünü görmelerinden kaynaklanıyor olmalı. Bu telaş ve temaşa içinde iken, ben biraz geriye gitmeyi düşündüm:

Rabbimin lütfu olarak gördüğüm üç camini inşaatına öncülük ettim: İlk hizmetim, 1960/lı yılların sonunda oldu. Bir gün iş adamı Kemal İmam torunu bana bir teklifle geldi:

“Muhsin Bey, İstanbul'da ticaretle iştigal eden Kayserili tüccarlarımızdan Nuh Mehmet Baldöktü. Oğlu Ahmet'i askerde kaybetti. Şimdi onun adına burada bir cami yaptırmak istiyor. İşi bana havale etti. Ben de arsa ve proje işini hallettim. Ancak, hizmeti sağlıklı ve mevzuata uygun yürütebilmemiz için bir dernek kurmamız gerekiyor. Bu işi de senin üstlenerek bana destek vermeni istiyorum.”

'Hayır', diyemedim. Kabul ettim, işe başladık. 1973 yazında, camiyi tamamlayıp 'Ahmet Baldöktü Cami' adıyla ibadete açma mutluluğuna erdik.

Arkasından, o tarihlerde oturduğum mahallede bir cami girişimine şahit oldum; Büyükçe bir parkın iki caddenin kesiştiği köşesinde cami için temel açıyorlardı. Yapmak istediklerini anlattılar; Toptancılar sitesindeki 420 metrekare büyüklüğünde bir camiyi buraya inşa edeceklerini söylediler. Caminin yapılacağı Fevzi Çakmak Mahallesi'nde bundan sonra yeni bir cami alanı için en ufak bir alanı bulmak mümkün değildi. Meseleyi biliyordum. Kendilerine durumu izah ettim:

“Ben Belediye Başkanı merhum Mehmet Çalık'la görüşmüştüm. Bu mahallede nüfus yoğunluğu bakımından 18 cami ve ilkokula ihtiyaç olduğunu söylemişti. Ancak bu cami 3.sü olacak, 4. cami için alan yoktur. Şimdi küçük bir cami ile bu imkanı kaybetmeyelim. Gelin bu alanı içeri çekip büyütelim.”

Adamlar yanaşmadılar, mevcut Belediye Başkanının burasını gösterdiğini ve camiyi buraya yapacaklarında ısrar ettiler. Bunların, bu mahallede oturan kimseler olmadığını öğrenince, bu işin içinde başka hesapların olacağını düşündüm ve derneğe üye olmamızı söyledim. Kabul etmedilerse de ısrarımız üzerine komşuları organize ederek üye yaptık, olağanüstü kongreye gittik, bunları işin başından uzaklaştırdık. Yeni bir proje hazırladık. Camiyi bin metrekareye çıkardık. Parkın ortasına aldık, o temelden çıkın toprağı da bunların açtığı cami çukuruna doldurduk. İnşaata başladık kısa zamanda tamamladık ve ibadete açtık.

Üçüncü cami girişimim, bağ semtinde oldu.

Kayseri'de yaşıyorsan bağın olmalıdır.1995'te Erenköy mahallesinin Billur semtinde aldığım arsaya bağ evi yaptırđım. Sonradan burası hızlı bir gelişme gördü ve etrafımız yeni evlerle doldu. Ancak, semtte, cami yoktu. Bir gün komşulara meseleyi açtım, 'Buraya bir cami yapmamız lazım, ancak arsayı nasıl ederiz?' diye kaygılarımı dile getirdim. Bu dileğimiz taraftar bulunç bir hanımın cami arsası vereceğı haberi geldi. Hanımı bulup muvafakatini aldık. Hemen proje hazırlayıp cami inşaatına karar verdik. Ancak elimizde temeli belirleyecek para yok. Yine de, bunun hayrı gelir umuduyla işe başladık. Temeli açtırırken birisi geldi, ne yaptığımızı sordu. Ben de; 'buraya cami yapacağım, onun temelini açıyoruz', karşılığını verdim. Muhatabım, temeli açmak için ne kadar paraya ihtiyaç olduğunu sordu, ben de 240 lira dolayında bir ödememiz olacağını söyledim. Cebinden çıkardı olan parasını verdi, saydım 200 liraydı. Hafriyatı açan bunun 150 lirasını aldı ve bir kart verdi; 'Bu parayla aşğıdaki benzin istasyonundan akaryakıt alıp makinaları organizeye götüreceğim. İnşaatınız başladıktan sonra, beni arayın üç kamyon ırmak kumu göndereyim', dedi. Göndereceğı kum aldığı paranın on katıydı. Bu bende caminin tamamlanacağı duygusunu uyandırdı ve işe bu defa daha sıkı sarıldım.

Semtin özelliklerini dikkate alarak camiyi merkezi bir yere ve büyükçe düşündük. Ne var ki, temeli attık, ama sıkıntılarımız arttı, doğal olarak bende de bir kaygı başladı. Böyle bir eseri nasıl bitirir ve ibadete açabiliriz?

Hiç unutmam, bir gün bir yaşlı hanım geldi. Kılık-kıyafetinden öyle zengin birisi olmadığı da belliydi. Elinde bir avuç bozuk para vardı. Parayı cami için getirdiğini söyledi, alıp saydım 420 lira. Hanıma, 'Hanım teyze sana bir makbuz verelim', dedim. Kadın durup yüzüme baktı, 'Ha yavrum toprak Allah'ın, yaprak Allah'ın, Allah'ın rızası için verilen paraya makbuz alınır mı?' Donup kalmıştım. Bir kitaplık sözdü, müthiş derinliği olan bir teslimiyet diliydi. Bu defa merak ettim; 'toprak ve yaprak nedir' dedim, izah etti:

"Burada cami yapılacağını duyunca, bağdan topladığım yaprakları götürüp çarşıda sattım. Bu parayı biriktirdim. Yaprak mevsimi de bitince alıp benim hayrım olsun diye size getirdim."

Bu ifade adeta beni teslim almıştı, 'Kaygılanma Muhsin İlyas, bu cami biter', dedim. Nitekim öyle oldu ve bitirdik. Umduğumuz insanların birçoğundan herhangi bir katkı görmesek de, verenler cömertti. Hayır sahiplerinin çoğu, caminin inşaat alanlarını bölüm bölüm üstelenerek eserin bitirilmesini sağladılar. Camimizin maliyeti yaklaşık olarak 500 bin lira dolayındaydı. Ancak biz, nakit para kullanmak yerine hayır sahiplerinin aynı yardımlarıyla eseri tamamladık. Böylece, cami parasına elimiz değmedi. Bunun için de şükrediyorum. Çünkü paranın girdiği yere dedikodusu da ondan önde girmektedir. Arabamla ve emeğimle beş yılı aşkın bir süre bu caminin bitirilmesi için çalıştım. Bazı dostlarım, camiye adımın verilmesini hak ettiğimi söylediler. Onu da kabullenmedim. Ben bunu Rabbimin rızası için yaptım, halinden yardıma muhtaç para getiren o hanımın sözleri benim için bir rehber ışığıydı. Camiyi açtıktan sonra hemen her haftanın değişik günlerinde gidip bu camide ibadet ettim ve tefekkürde bulundum. Benim için en büyük mükâfat bu olmalıdır.

Allah'ın resulü bir hadisinde, "Hayra vesile olan o hayrı yapan gibidir", buyurur. Bu cami inşaatlarından ayrı olarak böyle bir vesile oluşu da yaşamının mutluluğuna kavuştum:

Bir gün bir kitabımın basımı için Matbaacılar Sitesi'ne gitmiştim. Güzel bir site yapılmış. Geniş bir alana yapılan sitede bir yığın insan çalışıyor, ancak burada bir cami göremedim. Durumu matbaadakilere açtım, Buradaki insanların böyle bir yükü kaldıracak güçlerinin olmadığını söylediler.

Ben de, "Siz bir girişimde bulunun, o kendi gücüyle gelir, merak etmeyin", dedim ve gerekirse inşaatına katkı sağlayacakları bulma konusunda yardımcı olabileceğimi söyledim.

Araya epey bir zaman girdi, sanırım iki yıla yakın bir zamandı bu. Tekrar gittiğimde, cadde üzerinde minaresiyle birlikte camiyi gördüm. Sevinçle yanlarına çıktım. ‘Hayırlı olsun’ dedim ki, arkasını kendileri anlattı:

“Muhsin Bey Hocam, o gün bize önemli bir cesaret verdin. Hemen babam belediyeye gitti, Sayın Başkan Fen İşlerine yeri belirletti. Kepçe gönderdi, temeli açtık. Ancak yapmaya para problemimiz vardı. Edemedik, babam yanına bir arkadaşıını da alarak Almanya’ya gitti. Orada misafir oldukları evde bu mesele açılınca, bunlara tanışmaya gelen Sivashlı bir hanım, ‘Caminizi ben yaptıracağım. Size ilk planda bana maliyet bedelini çıkarın ve bildirin, ben hemen adresinize parayı çıkarırım” taahhüdünde bulunur. Bunlar sevinçle dönerler ve camiyi ihale ederler, bedelini de bu hayırsever hanıma bildirirler, bu hanım parayı adreslerine gönderir. Cami bir yıl içerisinde tamamlanır ve ibadete açılır.

Bu camiye de bizzat yaptırmış gibi gururla girdim, şükür namazı kıldım ve çıktım.

Hayatım boyunca camilerde hep bir arınma heyecanını yaşamayı arzu etmişimdir. Zaman zaman bazı büyük camilere gider bir köşeye çekilir, Yüce Rabbimizin kâinatı yaratma gücünün ihtişamıyla tefekküre dalarım. O anlarım benim unutamadığım huzur saatlerimdir.

Bugün böyle bir donanımla, açılışı yapılan OSB Camine geldim. Cami muhteşemdi. Özellikle iç tezyinatı, ruhumuzun kanatlanmasına vesile olacak güzelliğe sahipti. İçeri girdiğimde mahşeri bir kalabalığın teslimiyet heyecanı ile karşılaştım. Yatsı namazını kıldıktan sonra evime döndüm ve o geceyi aşağıdaki şiirime hasrettim. Şimdi gelin onu birlikte okuyalım:

BİR KANDİL GECESİNDE

Bir aşk hikâyesidir, bunu yaşayan anlar,
Asırlardır bu aşkla yıkanır tüm zamanlar.
Bu cami kapısında ak güvercin umutlar,
Bu cami kapısında Resul'ün sevdası var.
Sessizliğin coşkusu yıkıyor yürekleri,
Burası Rabbimizin, sevgiye açık yeri!
Taşla bütünleşen dil sanki ihlasın sesi,
Renklerin mahşerinde tevhidin gür bestesi!
Işıkla yıkamışlar kubbeleri bu gece,
Yankılanıp dönen ses sanki bin bir bilmece.
Nurla arınan mihrap gönlümü avuçladı,
Dedi; "gölgemde eri, budur vuslatın adı!"
Baktım bir duvarında Sülüs'ten bir besmele:
Kanattı yüreğimi, mısralara geldi dile:
Minareler semaya açılan bir pencere,
Burda vecdi duyanın bakışı sonsuzadır.
Kubbeler sıra sıra yolculara basamak,
Burda insan selinin akışı sonsuzadır..
Okşadı ruhumuzu kanatlandık sevdaya
Ayrıldık kibrimizden tövbeyi duya duya.
Şimdi sükûtun dili, kendi halince söyler;
"Arınma ruhla başlar, hayallerle değil", der.
Bir umut dileğiyle çekildim bir köşeye,
Aşkın ve sabrın atı beni taşıyın diye.
Kubbeleri tekbirle secdeye gidiverdi,
Minareden nur yağdı, gönlüm huzura erdi.
Açıldı tüm kapılar, sıra sıra melekler,
Doldular safımıza, mihrabı onlar bekler.
Ruhumdaki yalnızlık eridi damla damla,
Yürüdüm sonsuzluğu kuşandığım duamla.
Bir ses işaret verdi; "bak şu kuşları dinle,
Bak, atmaca nasıl dost burada güvercinle?"
Safta siyahi gençler; 'Rabbena', diye diye,
Afrika'nın ruhunu taşıdılar camiye.
Önümde yorgun adam günahından utanmış,
Belli ki tövbesine benliğiyle adanmış,
Bir yaşlı, geçmişine gözyaşları döküyor,

Bir genç, geleceğine pul pul umut ekıyor.
 Bir çocuk, secdesinde ufuklara gül diker,
 Bir çocuk, ruhumuza sevda tohumu eker.
 Bir asker silahıyla safta da nöbettedir,
 Birlik aşkı burada tırnaktadır, ettedir.
 Kızlar, dualarında Filistin'e ağlıyor,
 Kızlar, yalnızlıklara gökten umut sağlıyor.
 Şefkatin abidesi, merhametin bestesi,
 Anaların elinde tevhidin gül destesi.
 Kufi Esmâ Hüsna birden dillendi baktım.
 Gönlümden oraya da bir damlacık bıraktım:
 Bir aşka gönül verip hasretle yananların,
 Güzelliğin sihriinde sevgiyi ananların,
 Mihraplara imanı işleyen Sinanların,
 Mermerlere dil veren nakışı sonsuzadır...
 Peygamber'in gölgesi kuşattı bu sırada,
 Şimdi Sultanlar safta, evliyalar burada:
 Malazgirt'ten Alpaslan safımda bağdaş kurmuş.
 Zigetvar'dan Kanuni gelip yanıma durmuş.
 Yavuz hırçın atıyla çölden selam getirdi,
 'Kutsal Emanetler'le hasretimi bitirdi.
 Şehitler meleklerle kol kola buradalar,
 Sarmışlar çevremizi sanki düğünleri var.
 Evliyalar da geldi, bizimle zikre durdu,
 Onlar vecdin sırrını anlayana duyurdu.
 İtri'nin bestesiyle başladı Segâh Tekbir
 Bütün diller haykırır o sedayı; "Allah Bir!"
 Bu gün sessiz çılgınlıkla arzdan arşa yükseldik,
 El açtık Rabbimize; 'Muhtacız, Sana geldik!'
 Babaların umudu, anaların duası,
 Bu camide dirildi teslimiyetin hası.
 Yurdumun birliğine camilerimiz kefil,
 Artık tekbirler tek dil, artık dualar tek dil.
 Mescidi Nebevi'nin rengini tekrar buldum,
 Şükür yıkandım nurla, şükür huzurla doldum.
 Fabrikalar yanında bu cami gül buketi,
 Ezanlar beş vakitte gideriyor fırkatı!
 Cami, irfanımızın ana sütünü taşır,

Camilerle geçmişim geleceğe ulaşır.
Cami, varlığımızı umutla besler her gün,
Camiler her vaktinde gizli bir kutsal düğün.
Sanırsın özetlenmiş İslâm'ın asırları,
Bir renk haline gelmiş o tılsımlı sırları.
Mukarnaslar çok şey der Vitraydaki renklere,
Arabeskler halıyla serilivermiş yere!
Revaklarda, kubbede, Selimiye'yi buldum,
Sinan'la yenilendim, tarihimle yoğruldu.
Bayrak eyle, yurt eyle Rabbim, minareleri,
Kubbelerin diliyle gelsin vecdimiz geri:
Bu hal üzre sürerse teslimiyet duygumuz,
Olmayacak İslam'a gelecekte kaygımız!
Burada on bin beden dönüşürken tek gönle,
Gurbetin suskunluğu içimde geldi dile:
Burda dillenen sükût bir hayâl saltanatı,
Burda ayetler ruha aşıyor firkatı,
Burda sebiller baygın, bülbüller okur Nâtı,
Ve burdaki yolculuk çıkışı sonsuzadır!
Ey Rabbim, bu sevdanın müjdesiyle uyansam,
O ateşte erisem, pişiversem ve yansam!

Muhsin İlyas Subaşı

(29 Kasım 2017)

Şehirden Kültüre

Muhsin İlyas Subaşı

Okumakla aralanır perdeler, açılır ufuklar, aydınlanır karanlıklar, çözülür sırlar, anlaşılır insanlar. Okumak, bizi cehaletin karanlığından bilgeliliğin felahına çıkarır. Yepyeni ufukları bize açan kitaplarla kültürel mirasımızı ve başka dünyaları okuruz. Her bir kitap yolculuğu ile zamanımızı ve dilimizi en doğru şekilde kullanıp hayattan ve zamandan kazanmış oluruz.

Tarihsel ve coğrafi anlamda medeniyetlerin beşiği olan Kayseri'de tarihimizi, geleneğimizi, kültürümüzü ve sanatımızı yansıtan eserleri yayımlayarak halkımıza ulaştırma kaygısı taşıyoruz. Biliyoruz ki yayımladığımız eserler geleceğe bıraktığımız mirasımız, hoş bir sedamızdır. Açtığımız her bir kütüphane ve kültür merkezi, yayımladığımız her dergi ve kitap, memleketimize olan saygı ve sevgimizin somut bir göstergesidir. Akif'in dediği gibi: "Okuyorsa ahali, yapılmayacak ne var"...

ISBN: 978-605-9117-50-0

